VICTOR COJOCARU

PSIHIATRIE SOCIALĂ

VICTOR COJOCARU

PSIHIATRIE SOCIALĂ

Editura „Gr. T. Popa" U.M.F.
Iaşi, 2009

RESTITUIRI

Coordonarorul colecției:
Richard Constantinescu

Redactor: Richard Constantinescu
Coperta: Marius Atanasiu
Tehoredactare computerizată: Sorin Popescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COJOCARU, VICTOR
Psihiatrie socială / Victor Cojocaru. – Iași:
Editura Gr. T. Popa, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-7682-92-5

616.89:316

Editura „Gr. T. Popa"
Universitatea de Medicină şi Farmacie Iaşi
Str. Universităţii nr. 16

Tiparul executat la Tipografia Universităţii de Medicină şi Farmacie "Gr. T. Popa" Iaşi
str. Universităţii nr. 16, cod. 700115, Tel. 0232 267798 int. 231, Fax 0232 211820

Notă asupra ediției

Volumul este o colecție de eseuri interdisciplinare care au în comun referirea la starea de sănătate mintală a societății contemporane. Se reunesc tematici de psihiatrie, neuroştiințe, antropologie, psihologie şi sociologie. Textele au fost publicate în ziarul Monitorul de Iaşi în perioada 2007-2008 şi au alcătuit obiectul unei rubrici speciale intitulată "Psihiatrie socială". Aflată la începuturi, psihiatria socială îşi defineşte abia statutul şi metodologia de funcționare, ca atare şi abordările lucrării de față urmează un stil colocvial, stabilind conexiuni între diversele domenii ale manifestărilor sociale şi procesualitatea generării lor de către mintea umană. Se tentează delimitarea teritoriilor normalității şi a patologicului în context evolutiv. Identificarea problematicii este ținta treptei actuale de definire a identității noului domeniu iar în locul concluziilor sunt trasate interogații a căror scop este atragerea atenției societății asupra problemelor identificate.

Cuprins

Un tramvai numit frustrare

Canicula din zilele astea mi-a adus aminte de o întâmplare petrecută în urmă cu câţiva anişori buni. Era pe vremea când încă circulau tramvaiele Tatra, maxi-taxiurile nu îşi făcuseră încă apariţia, iar o călătorie până în Copou la ora de vârf era aproape o aventură.

În staţia Piaţa Unirii o mulţime pestriţă părea că pulsează amăgitor de încet sub soarele nimicitor. Privirile scrutau strada în direcţia Filarmonicii dar tot ce se vedea era imaginea tremurândă a liniilor, deformată de aerul cald. Puţinele voci care se auzeau făceau referire la o mamă a transportorilor publice dar şi acelea se stingeau repede sub povara arşiţei. Şi mulţimea se îngroşa văzând cu ochii pe măsură ce se minutele se scurgeau.

Deodată, câteva voci anunţară strigătoare apariţia în zare a tramvaiului mult aşteptat. Pe măsură ce acesta se apropia văzând cu ochii, în mulţime au apărut parcă vârtejuri, mişcări de trupe ce pregăteau, strategic, asaltul. În sfârşit, pahidermul de tablă intră zornăind în staţie. Înăuntru, prin geamurile întunecate de praf se zărea un ghem de trupuri, feţe şi membre dinspre care huia un vuiet de ceartă colectivă.

Ca la un semn, mulţimea se despărţi în trei pachete compacte care asaltară intrările. Ciorchini de oameni se formară la scările din extreme. Unii se chinuiau să iasă, alţii voiau, înainte de toate, să pătrundă înăuntru.

Nefericită alegere a fost cea pe care a făcut-o grupul din mijloc, printre care mă aflam şi eu: motorul uşii scotea gemete disperate dar aceasta refuza să se deschidă. Prin unul din ochi-

urile de geam care lipseau se vedea clar un fund bej care apăsa generos balamalele împiedicând deschiderea. Vocile proliferau invective, pumni furioşi începură a izbi tabla: „Mişcă-te naibii şi lasă uşa să se deschidă, tu-ţi....“ Fundul însă refuza până şi cea mai mică mişcare. Direct înspre el, prin ochiul de uşă, pătrundea doar puţin aer proaspăt!

„Ah! De-aş avea un ac i l-aş înfige ăstuia în cur, să se dea la o parte!“ – am auzit atunci în dreapta mea o voce feminină extrem de determinată. Am întors capul să văd cine spusese asta: o domnişoară brunetă, tunsă scurt, cu ochii verzi ca o mare tropicală îmi intersectă privirile în timp ce îşi muşca nervoasă buza de sus.

În acea clipă mi-am amintit brusc de obiceiul (nu prea elegant, recunosc) pe care-l luasem de a păstra înfipte în gulerul cămăşii duoă-trei bolduri de care mă mai foloseam pe atunci la serviciu.

„Poftim!“ – am scos eu unul şi i l-am oferit. Ochişorii verzi au lucit o clipă diavoleşte, apoi fata mi-a luat boldul cu hotărâre şi l-a înfipt cu o mişcare de spadasin până la floare, prin golul ochiului de geam, în fundul obstrucţionist. Un urlet de animal rănit a spart vacarmul venind dinăuntru şi în aceeaşi clipă, tramvaiul s-a pus în mişcare accelerând. Strigătul s-a îndepărtat şi el odată cu vehicolul înspre hotelul Traian, lăsându-ne, pe cei rămaşi jos, o clipă, buimăciţi.

Un hohot de râs a străbătut apoi mulţimea rămasă în staţie iar unii chiar au început să aplaude.

„Ştiţi, boldul dumneavoastră...“ Ochişorii cei verzi redeveniseră ochi de înger.

„Nu-i nimic – am răspuns. Nu-i o pierdere!“ Am observat atunci că deveniserăm pe loc obiectul de interes şi admiraţie al mulţimii. Şi primul gând care mi-a trecut prin minte atunci a fost că trebuie să descopăr ce demoni ascundeau acei ochi verzi.

Nu vreau să spun aici cum a continuat povestea. Cert este că, la un moment dat, ca din senin, m-am pomenit scutu-

rat de un tremur nervos şi am retrăit, de data asta cu groază, cele petrecute. Sigur, în mijlocul supărării generale, chinuiţi de caniculă, jigniţi de transportul urban şi înjuraţi de comportamentul unui nesimţit care ne-a interzis a încerca măcar să ne urcăm, scena pare să fi semănat cu un gag reuşit într-o comedie. Adevărul lucid era însă că, într-un moment de tensiune nervoasă, fata îl agresase şi rănise pe un cetăţean. Iar eu o ajutasem, în timp ce zeci de oameni aprobaseră acest gest. Şi rana se putea infecta sau, ferească Dumnezeu, posesorul fundului înţepat ar fi putut fi hemofilic şi atunci ar fi fost în pericol de moarte.

A fost o reacţie greşită pe care nu a sesizat-o şi nici nu a sancţionat-o nimeni. E drept că, dacă am fi făcut electroencefalograme, în acel moment de deshidratare şi tensiune, nu ştiu câţi dintre noi ar fi avut trasee normale, dar în numeroase ocazii oameni ca noi au înfruntat condiţii cu mult mai grele fără a face derogări de la valorile morale; au suportat torturi, pierderi dezastre şi totuşi s-au abţinut a lovi înapoi!

Ce-ar fi ca, de fiece dată când suntem jigniţi, insultaţi, nedreptăţiţi, să ne facem propria justiţie cu forţa? Şi cât de normală este – mă întreb acum – întreaga poveste de mai sus într-o lume care pretinde că tinde spre normalitate? Cât de *normală* este norma pe care vocea majorităţii o naşte, fie ea morală sau legistativă? Cum putem evita alunecări ale discernământului nostru de la ceea ce, în alte condiţii, pare a ţine doar de simplul bun simţ?

Sunt întrebări pe care ar trebui să ni le punem şi pe care vin să vi le propun pornind de la caniculă, de la o fată cu ochi verzi şi de la amintirea unui tramvai Tatra.

Psihiatrie şi prejudecată

Cultura urbană a lansat câteva mituri legate de psihiatrie. Primul dintre acestea, cu puternic iz medieval, spune că, dacă te adresezi psihiatrului, eşti *nebun*. Sentinţa este definitivă dacă ai fost vreodată internat în spitalul Socola, grădina în care a crescut, se pare, acest mit, împreună cu multe altele din folclorul local al Iaşului.

Degeaba sunt atât de cunoscute cuvintele atribuite profesorului Brânzei care spunea că „zidurile spitalului Socola îi apără pe pacienţii dinăuntru de nebunii de pe stradă"! Tocmai acest paradox pare că întăreşte prejudecata percepţiei generale: Ai de a face cu psihiatrul? Eşti nebun!

Cel de al doilea mit pe care vreau să-l pomenesc aici se referă la psihiatrul însuşi. Psihiatrul – spune acesta – este un fel de medic care tratează nebuni. Şi ca să poţi trăi între aceştia trebuie să fii, la rândul tău, niţel nebun. Aşa că la simpla aflare a meseriei tale, interlocutorii parcă fac un pas înapoi şi devin uşor inhibaţi, atenţi asupra propriului comportament, neîncrezători. Dacă primul mit pomenit – odată cu modernizarea ţării – pare să aibă tendinţa de a se diminua, cel de al doilea nu dă semne de a se modifica în vreun fel. Dar, să le analizăm pe rând.

Este dificil să-i explici omului obişnuit că, la nivel mondial, un om din patru suferă de depresie macar o dată în viaţă. Sau că, dacă s-ar aplica întregii populaţii criteriile de diagnostic ale tulburărilor psihice, cel puţin jumătate din noi, să spunem delicat că „ar avea probleme".

Este lumea nebună în general? A degenerat rasa umană? Globul pământesc va deveni un ospiciu planetar? Nimic din toate astea, încerc să explic de-atâtea ori celor care îmi descriu cât de greu le-a fost şi câtă suferinţă a trebuit să îndure până când, trecând peste prejudecăţi, s-au hotărât să apeleze la specialist.

De unde, atunci, atâta anxietate (anxietatea era numită clasic „frica fără obiect"), de unde atâta depresie? Este vorba, în ultimă instanţă, de o problemă de adaptare. Civilizaţia ultimilor 50-60 de ani a atins un ritm de dezvoltare atât de accelerat, încât a lăsat în urmă capacitatea biologică de adaptare a omului. Omul a fost creat (sau *Homo sapiens* a apărut – nu vreau să supăr pe nimeni) pentru a trăi în mijlocul naturii, înconjurat de plante, animale, împreună cu familia. Chiar şi în aceste condiţii, fricile şi tristeţile făceau parte din viaţa de zi cu zi: frica de vrăji, de molime, de păcat ş.a.m.d. Dar mijloacele de apărare erau cu mult mai eficace. Pentru a se opune „nebuniei" exista, la îndemână, normalitatea care nu trebuia definită. Omul normal trăia după un calendar cosmic în care activităţile şi practicarea tradiţiilor îl apărau automat de natură. Familia îl apăra de duşmani şi credinţa îl punea la adăpost de spaimele morţii. Astăzi, în schimb, trăim în cutiuţe de beton, familia s-a destrămat până la a deveni aproape desuetă. Ne deplasăm cu mijloace mecanice, ceea ce facem la locul de muncă, de cele mai multe ori, pare a nu avea nicio legătură directă cu modul în care ne hrănim sau ne îmbrăcăm. Relaţiile dintre noi sunt şi ele artificiale. Putem, de exemplu, spune unde lucrează cineva după hainele pe care le poartă. Omul a devenit un element într-o clasificare de ierarhii forţate. Înăuntrul acestor ierarhii comunicăm prin limbaje specializate iar limba „generală" pe care o vorbim a devenit şi ea duplicitară. Spunem dimineaţa „să trăiţi!" şefului, zâmbim clientului oricare ar fi dispoziţia sau durerea noastră proprie. Asta se cheamă *schizoidizare*.

După lucru, fiecare se izolează în faţa unui televizor care transmite numai mesaje anxioase: ştiri despre cutremure, inun-

dații, furtuni, violuri și alte agresiuni, filme despre monștri imaginari, polițiști, infractori, criminali în serie și avocați, războaie între forțe și tot așa.

Omul mai poate comunica cu cei aflați departe folosind aparate reci, impersonale (telefonul sau calculatorul) dar poate și inventa surogate pentru cei dragi: termenul este *chat*. Cauți un profil al cuiva care pretinde că este cum este și vorbești cu el fără să știi dacă e la un bloc distanță sau în Indochina. Pentru calculator s-a inventat chiar un pseudolimbaj cu care nici măcar nu trebuie să știi a scrie corect (ba chiar, dimpotrivă). Au apărut emoticoanele, fețe desenate simplificat ale căror trăsături mimează stări de spirit. Calendarul trece pe lângă noi doar amintit de două repere anunțate de scurte vacanțe: de Crăciun și de Paști (ca în zicala populară). Firave ocazii în care cei apropiați se pot vedea (dacă nu au mijloacele și „fericirea" de a pleca undeva, departe) iar pentru cei însingurați, doar ocazii de adâncire a disperării!

Copiii nu mai stau în curte și nu mai învață unii de la alții jucând „capra" sau „țurca" sau „nouă pietre", elemente ale unui folclor care a dispărut complet. Iarna nu mai colindă decât rare grupuri de studenți sau de profesioniști arămii. Biserica promite în continuare recompense ale veșniciei, într-un limbaj medieval dar încă accesibil însă nu știe să traducă pe înțelesul tuturor noile transformări. De aceea, de multe ori, nici nu le poate aborda sau, chiar dacă le-ar aborda, nu are mijloacele cu care să le contracareze efectele.

Așa se explică de ce – le spun pacienților – prin filmele americanilor care au trăit vremurile astea cu mult înaintea noastră, aproape fiecare personaj are un psiholog sau un psihiatru la care apelează la nevoie, fără a se teme că va fi etichetat de cineva drept *nebun*.

Dar se întâmplă ca, de multe ori, chiar în clipa în care cu blândețe și limbaj adecvat reușesc să inspir încredere celui din fața mea, și când acesta începe să simtă în mine un prieten, o sirenă a unei mașini de poliție/salvare/pompieri ne violentează

auzul. Pacientul se închide la loc în sine ca un arici îndărătul ţepilor şi eu trebuie s-o iau de la capăt. Lupta cu „modernitatea“ îşi pune amprenta asupra relaţiilor dintre noi în fiecare clipă. Şi aşa ajungem la celălalt mit izvorât atât din frica de pacienţii psihiatrului cât şi de spaima ipotetică de a nu deveni însuţi, într-o zi, aidoma acestora.

Prin natura meseriei, psihiatrul trebuie să ştie aborda pe fiecare dinăuntrul problematicii acestuia. Asta necesită un bagaj cultural mai extins decât alte specialităţi, bagaj care să-i permită discuţia cu cei mai inteligenţi şi cu cei mai puţin inteligenţi, cu profesioniştii din cele mai variate domenii, cu oameni venind din rândul populaţiilor şi minorităţilor cele mai diverse. Fiecare cu credinţele, tabuurile, ideile şi tendinţele sale. Și asta sperie.

În plus, fenomenul pe care psihologia îl numeşte *transfer*, acela prin care pacientul îşi proiectează trăirile afective asupra terapeutului nu este vorbă în vânt. Nici *contratransferul*.

De multe ori, la sfârşitul zilei de lucru te simţi împovărat de toate mărturisirile clienţilor tăi. Ai luat contact cu cele mai bizare întâmplări, cu cele mai dure evenimente, cu nedreptăţi şi ghinioane extreme, poate mai mult decât un preot care spovedeşte. N-am prea pomenit perverşi care să se adreseze preotului. Aşa se face că, foarte mulţi psihiatri se descarcă într-o pasiune: scriu cărţi, proză, poezie, pictează, sunt membri ai unor fundaţii implicate în activităţi de binefacere, au simţul culturii şi al umanului extrem de bine dezvoltat. Trebuie, se pare, când faci meseria asta, să ai o „pasiune care să te ierte“ – vorba lui Noica.

Ca să vă lămuriţi cum s-a născut mitul, imaginaţi-vă o zi obişnuită de lucru în cabinetul din policlinică. Pe hol, o adevărată avalanşă de solicitanţi, pacienţi cu bilete de trimitere, alţii veniţi la control, oameni care solicită completarea celor mai diverse tipuri de fişe medicale. Holul este cam insuficient ca spaţiu, prost aerisit, o consultaţie ţine cam 30-40 de minute, ceea ce măreşte încordarea aşteptării. Mai mult, e greu să ţii la

uşă pacienţi nevrotici sau psihotici, dar şi colegi veniţi pentru un aviz cerut de Colegiul Medicilor. Ei bine (aţi auzit de *Legile lui Murphy*) taman ăsta e şi momentul în care diverşi prieteni găsesc de cuviinţă să-ţi facă o vizită.

Aşa s-a întâmplat într-o zi când m-am pomenit pe cap cu P., un prieten inginer aflat în şomaj care avea şi el nevoie de o parafă pe o fişă de angajare. Profitând de relaţiile dintre noi a intrat peste rând stârnind numeroase proteste, invective şi chiar ameninţări.

„Cum ies acum, că mă omoară ăştia?“ – m-a întrebat după ce i-am dat avizul pe un ton care amesteca gluma cu seriozitatea. „Simplu” – i-am răspuns. Cântă şi tu ceva!“

„Cum?“ – m-a întrebat nedumerit.

„Ai voce, cântă!“ – am repetat. A cumpănit o clipă gândind la ce-am spus, apoi s-a luminat. A ieşit din cabinet răcnind ca la Cântarea României prima strofă din Internaţionala: „Sculaaaaaţi voi oropsiţi ai vieeeeţii, voi oooosândiţi la foame suuuus...“ Inutil să vă spun că pe hol s-a făcut imediat o linişte funebră şi consultaţiile din restul zilei s-au desfăşurat în ordine, fără proteste.

Antologia sportului cu paharul (1)

Mărturiile femeilor de vârsta a doua scot în evidență un fapt uluitor: opt din zece se plâng de colapsul căsniciei lor care este provocat de pasiunea soțului pentru băutură. Ascultându-le povestirile ai senzația că băutura a devenit un fel de sport național: sportul cu paharul!

Se bea în zonele viticole până la epuizarea stocurilor dar și în cele neviticole unde se folosesc tot felul de distilate dubioase, sau chiar produse de uz extern cum este spirtul medicinal.

Povestea este veche și datează din epoca Ceaușescu. Pe atunci farmacistele găseau personaje cunoscute așteptându-le pe treptele farmaciilor pentru a-și cumpăra frecții externe precum *Diana* sau *Carmol*. Erau produse de uz extern extrem de ieftine cu gust insuportabil dar care reușeau să blocheze suferințele sindromului de sevraj.

Prohibiția desfacerii alcoolului până la orele 10 dimineața a creat un adevărat folclor. Era faimoasă expresia „S-a ridicat Mira!“ care desemna ridicarea interdicției odată cu împlinirea orei legale.

Studiile proceselor adictive (a dependențelor față de diferitele substanțe) au scos în evidență că, din naștere, o bună parte din oameni (între 20 și 30%) sunt vulnerabili față de substanțele care produc euforie. Aceștia simt o bucurie imensă, cu mult mare decât a unui om obișnuit în urma consumului, astfel încât, foarte ușor, ei devin prizonierii acestora.

Anumite populaţii sunt cunoscute pentru gradul lor înalt de vulnerabilitate. Aşa sunt indienii americani sau aborigenii australieni. În urma constatării acestor predispoziţii genetice s-a emis chiar ipoteza că este vorba de o moştenire din zorii umanităţii. Grupurile de vânători care erau nevoiţi să bea apă din surse contaminate bacterian se presupune că au făcut apel ca la alcoolul rezultat spontan din fermentaţia fructelor pentru a o purifica. Obligativitatea acestui obicei ar fi selecţionat astfel populaţii „sensibile" de tipul celor amintite mai sus.

Urmând acelaşi fir al istoriei, trebuie să observăm că prima prohibiţie atestată documentar, una radicală, instituită de necesitate pentru a putea face ţara administrabilă, a fost cea a lui Burebista. Dar acest episod nu ne împiedică să fim mândri că suntem urmaşii dacilor.

Revenind la „Epoca de aur", a doua manifestare a limitărilor impuse consumului matinal de alcool a fost *creşterea* acestuia. Nemaiputându-şi lua „doza" cu care „să se dreagă", omul îşi cumpăra de cu seară o sticlă pe care, neputând-o introduce în întreprindere, era nevoit s-o şi golească la prima oră. Ani de zile am urmărit cum, dimineaţa, în spatele blocului meu aflat pe ruta către un mastodont industrial, grupuri de doi-trei muncitori se adăposteau şi „rădeau" în câteva zeci de secunde câte o sticlă trecându-şi-o unul altuia şi numărându-şi reciproc înghiţiturile.

Cu toată faţada de luptă cu alcoolismul, regimul comunist din România a dus o politică duplicitară. Realitatea românească nu a atins niciodată intensitatea campaniei antialcoolice dusă de Gorbaciov în spaţiul sovietic. Dimpotrivă, multă vreme, băutura ieftină şi de proastă calitate a fost pusă mai ales la dispoziţia muncitorilor pentru că, atâta timp cât politica se făcea la crâşmă, conducătorii puteau sta liniştiţi. Abia paranoia finalului de an 1989 care urmărea descurajarea oricărei forme de comunicare între oameni a eliminat băutura şi perdelele din restaurante. Această politică a fost continuată

şi după 1989 pentru că industria alcoolului este extrem de profitabilă.

Mai mult, alcoolismul de masă a facilitat un adevărat proces de dezalfabetizare. În felul acesta, populaţia rurală în special, în rândul căreia există convingerea că, dacă munceşti (munca fizică fiind singura muncă adevărată), trebuie să bei, a căzut în capcana lipsei de acces la informaţie devenind o ideală masă de manevră politică.

Alcoolul la ţară clădeşte singur un spaţiu plin de originalitate şi dacă n-ar fi vorba de o finalitate tragică, aş spune că şi de farmec. În comuna X în care am lucrat ani de zile am trăit tot felul de experienţe legate de „sportul cu paharul“. Iată una dintre acestea. Primisem din ajutoare o cantitate mare de sirop de paracetamol, un preparat rubiniu cu aromă de zmeură. Pentru că acesta era condiţionat în bidoane de 3 litri îi rugam pe părinţii micilor pacienţi să vină cu o sticluţă de 500 ml ca să-şi ia paracetamolul.

Produsul a avut un succes răsunător în special printre locatarii blocului învecinat cu dispensarul unde locuiau în special cadre didactice şi funcţionari publici. Unii dintre ei veneau de două ori invocând tot felul de accidente petrecute cu sticluţele lor. O soţie revoltată m-a lămurit ce se întâmpla: amestecat cu alcool rafinat şi apă fiartă, siropul dădea un lichior delicios care – paracetamolul fiind un analgezic – conţinea totodată şi tratamentul principal al durerii de cap pe care o provoacă mahmureala.

E drept că alcoolul în asociere cu paracetamolul dă un amestec extrem de toxic pentru ficat. Era însă un preţ prea mic pentru un sport atât de popular. Dar ăsta e abia începutul poveştilor....

Antologia sportului cu paharul (2)

Sportul cu paharul este înrădăcinat în cutura umană. Izvoarele atestate ante-biblic ne pot face o idee despre complexitatea şi profunzimea consumului de alcool. Zeul care guvernează sofisticatele ipostaze ale băuturii, Dyonisos (sau Bachus în versiune romană), este cel mai heteroclit din întreaga mitologie. Trăsăturile sale oglindesc fără putinţă de tăgadă dualitatea morală a obiceiului de a bea.

Dyonisos, născut din mamă pământeană şi tată zeu suprem, a fost înainte de naştere găzduit atât de uterul matern cât şi mai apoi, de coapsa paternă, prilej de bancuri şi cârcolteli în Olimp. Din această coapsă a lui Jupiter s-a născut şi a văzut, nu lumina zilei, ci întunericul nopţii. Vânat de răzbunarea geloasei soţii a lui Jupiter, Junona, el nu putea părăsi adăpostul său decât doar atunci când era departe de lumina soarelui sau a lunii.

Apărătorii copilului divin au suportat din plin persecuţiile zeiţei înnebunind astfel încât tânărul zeu a avut parte de o copilărie traumatizantă.

În schimb, datorită doicii lui Dyonisos, Mystis, omul care-l urmează pe zeu este beneficiarul extazului mistic şi are acces la zonele divinităţii. Iar zeul a ilustrat partea comună pe care oamenii şi zeii o împărtăşesc. Fiinţa umană este sensibilă la băutură pentru că propriul organism poate sintetiza propriul alcool în anumite condiţii. Fenomenul a fost demonstrat de un accident petrecut la metroul din Tokyo prin anii '80. Atunci, un conducător de metrou a lucrat tură dublă în condiţiile în

care nu a mâncat în acest timp. La un moment dat, el a adormit la comenzi. I s-a găsit o alcoolemie neobişnuit de mare deşi înregistrările au demonstrat că nu a consumat alcool. Flora intestinului lipsit de hrană a generat alcool endogen.

Aşa se explică, în bună măsură, stările extatice ale asceţilor care postesc perioade lungi. Tot al oamenilor şi al zeilor, căutat și folosit de poeți uneori în exces, extazul vinului a generat valori strălucitoare (Baudelaire sau Poe de exemplu) ale culturii universale.

Dar a și îngropat pe mulți. Amintesc aici superbul Epitaf a lui Păstorel Teodoreanu, autorul unui pierdut „Tratat despre vinuri, coniacuri şi tehnica degustării acestora“:

Aici doarme Păstorel
Băiat bun și suflet fin
Dacă treceți pe la el
Nu-l treziți, că cere vin!

Una din primele utilizări medicale ale alcoolului a fost aceea de anestezic. Caragiale o menționează ca „magnetizările cu Jamaică“ – o marcă de rom – în *D'ale carnavalului.* Cu toate că doza sa anestezică este apropiată de cea toxică, vinul era oricum mai bun decât anestezierea prin provocarea unei comoții cerebrale (lovirea capului cu o bâta) – practicată în comuna primitivă!

Am înțeles însă abia târziu cât de profundă poate fi puterea anestezică a alcoolului. Într-un ajun de Crăciun în comuna X, unde zăpada era cu mult prea mare pentru a permite circulația vreunei maşini, am fost chemat de urgență la domiciliul unui pacient de peste 75 de ani. Când am ajuns cu căruța, l-am găsit cu o arsură urâtă pe toată jumătatea stângă a feței. Soția sa mi-a povestit printre lacrimi ce se întâmplase. Bătrânul, un măcelar iscusit și recunoscut, plecase din zori să taie porci prin sat. Aşa se face că, după o zi de muncă se adunaseră numeroase „pomeni ale porcului“ stropite cu

bogate şi variate rachiuri. Acestea erau menite să contracareze gerul crâncen ce făcea zăpada să scârţâie. Spre seară, a ajuns acasă dar nu a găsit pe nimeni: soția era plecată prin vecini. S-a aşezat obosit şi îngheţat lângă plita încinsă. Căldura a activat însă temeinica provizie de alcool pe care o consumase aşa că omul nostru a adormit cu capul pe plită!

„Când am intrat în casă – îmi spunea bătrâna – în încăpere mirosea a mititei!“ Că pacientul a supravieţuit acestui episod a constituit o surpriză pentru mine. Dar faptul că i-a suptavieţuit cu vreo 10 ani soţiei sale mi-a confirmat zicala populară: „cu siguranţă, există un Dumnezeu al beţivilor”!

Antologia sportului cu paharul (3)

Când se vorbeşte de poezia vinului, aproape toţi interlocutorii îmbrăţişează ideea cu entuziasm. Vinul (sau altă ambrozie) aduce în suflete un strop de fericire, te face să zăreşti sclipirea metaforei şi să limpezeşti genunile oricărei urgii filosofice. Aceiaşi oameni ar protesta însă vehement dacă ar fi puşi să se lase pe mâna unui pilot, dentist sau a unui chirurg care ar raspândi parfum de Fetească.

Traseul social al băuturii are aceleaşi tipuri de capcane ca şi orice practică mistică: are sublim, văzut din interior şi bizar când e observat din afară. Aţi fost vreodată la o nuntă unde, fie că a trebuit să şofaţi, fie că luaţi antibiotice, aţi fost nevoit să vă abţineţi de la alcool?

Lucrurile au, invariabil, următoarea evoluţie: la început invitaţii sunt laconici, protocolari, plini de morgă. Îşi examinează reciproc ţinutele impecabile. Dacă nu se cunosc între ei, replicile urmează o politică precaută, sunt reţinute şi exagerat de politicoase.

Apoi, pe măsură ce primele păhăruţe vin să stimuleze apetitul, încordarea dispare ca prin minune. Feţele devin zâmbitoare, discuţia se leagă sub conducerea unor, buni şi plini de umor, povestitori. Gesturile devin mai largi, privirile care până atunci se evitau, stabilesc contactul. Vocile cresc în intensitate în dorinţa de a fi mai elocvente. Este stadiul în care alcoolemia (concentraţia alcoolului în sânge) arată valori de până în 0,5 g‰. Caracterul inedit şi mobilitatea ieşită din comun a gândurilor exprimate acum ne fac să ne gândim la eventuale efecte

stimulatoare ale alcoolului. De fapt această stare de excitaţie este un paradox, o falsă stimulare. Alcoolul este o substanţă inhibitorie în orice concentraţie. Dar sociabilitatea, o funcţie a gâdirii umane realizată de scoarţa cerebrală creşte ca urmare a scăderii controlului inhibitor.

Acest control inhibitor cortical ţine în mod obişnuit în frâu etajele inferioare ale sistemului nervos. Fără această auto-cenzură comportamentul omului ar fi dominat de instincte şi compulsii. Alcoolul diminuează încet, încet, această barieră. Grijile şi reţinerile, eticheta trec pe planul al doilea fiind acoperite de euforia genetrată de băutură. Omul se simte bine, relaxat, îndemnat spre confidenţe.

Apoi, odată cu apariţia vinurilor şi deschiderea ringului de dans, frunţile încep să se acopere cu picături de sudoare. Sacourile bărbaţilor poposesc pe spătarele scaunelor, nodurile de la cravate se lărgesc spontan până când acestea sfârşesc mototolite prin buzunare sau prin poşetele soţiilor.

Discuţiile se poartă acum pe un ton ridicat, sunt încă raţionale dar firul logic sare de la o idee la alta. Se fac glume şi ştacheta cenzurii acestora scade abrupt. Dansul modern maschează eventuale necoordonări. Cu toţii respiră acum mai repede şi inimile le bat cu putere. Apar mici întâmplări haioase. E vorba, la început, de câte un pahar vărsat sau de o furculiţă scăpată pe jos. Apoi, lucrurile devin din ce în ce mai ciudate. Se vede treaba că acoolemia îşi continuă ascensiunea înspre 1,5 g ‰.

Aflat la o astfel de petrecere, la un restaurant situat în inima pădurii, la un anumit moment am vrut să-i spun ceva unui prieten. L-am văzut cum se strecoară afară „să ia aer“. M-am luat după el dar acesta a intrat în pădure şi s-a oprit înaintea unui copac ducându-şi mâinile în faţă. „Chemarea naturii!“ – mi-am zis şi, ca atare am revenit în sală continuându-mi distracţia. După vreo oră am băgat de seamă că prietenul meu nu se mai întorsese, aşa că am ieşit din nou să-l caut. L-am găsit tot acolo, lângă copac, unde-l lăsasem dar

părea cumva încordat şi vorbea singur. M-am apropiat să aud ce bodogăneşte. Spunea: „Mama lui de fermoar, că nu vrea să se deschidă!“

Petrecerea bahică e parcă mai frumoasă cu astfel de întâmplări. Dar, de aici încolo, pe măsură ce vinul e mai gustat, invitaţii încep a vorbi cu toţii deodată, tare, aşa încât aproape că nu mai contează că vorbele le ies din gură distorsionate sau că nu au nici un înţeles. Acum se petrec reacţii ciudate: unul plânge, altul cântă, altul îşi înjură nevasta. Alcoolemia se află probabil în jurul valorii de 2 g ‰.

Alţii fac lucruri pe care nu te-ai fi gândit vreodată că sunt în stare să le facă, se urcă băuţi la volan sau o pişcă la dans de porţiunile moi pe nevasta şefului asaltând-o cu propuneri indecente. Alţii adorm. Sau, mai bine spus, de la 3 g ‰ în sus se declanşează anestezia senzorială, apoi o stare de stupoare şi mai apoi, coma alcoolică. Aşa a adormit spre dimineaţă prietenul de mai sus, încuiat în cabina closetului de la restaurant de unde a fost „pescuit“ cu greu de chelneri după o oră de muncă asiduă.

Dacă ai asistat fără să poţi bea la o asememnea petrecere, această oră îţi rămâne în memorie ca una profund neplăcută. La un moment dat, nu mai aveai cu cine vorbi, societatea din jurul tău părând în întregime atinsă de nebunie. Dacă ai urmat însă petrecerea bucurându-te pas cu pas de ofertele ei culinare şi bahice, a doua zi, dincolo de mahmureală, îţi rămân în minte doar amintiri frumoase. Ai trăit – ţi se pare – într-o lume plină de spirit, cu toate că nu prea îţi mai poţi aminti multe amănunte. Reţii faptul că ai atins în discuţii lucruri fundamentale. Păcat că nu le mai poţi preciza aşa că istoria culturii a rămas văduvită de o importantă contribuţie care i-ar fi asigurat un pas înainte.

Poate că vei reuşi să reţii mai multe până la petrecerea viitoare!

Antologia sportului cu paharul (4)

Alcoolul nu este, din păcate, doar apanajul petrecerii. Consumatorul compulsiv, cel care bea pentru că nu se mai poate abține, nu o mai face de mult din plăcere. El bea ca să evite neplăcerile lipsei de alcool, sevrajul, dar şi pentru că modificările petrecute în scoarța sa cerebrală l-au secătuit şi nu mai poate simți nicio bucurie aşa cum reuşeşte orice om normal. Bețivul are somnul întrerupt de coşmaruri terifiante. Visează situații penibile de la serviciu, cataclisme, focuri, ape!

Episodul florid al delirului alcoolic îl face pe băutor să trăiască în mijlocul celor mai groaznice halucinații. De cele mai multe ori el este hăituit de animale reale sau ivite parcă dintr-un bestiar. Cu toate că este conştient de situația degradantă în care s-a angrenat şi îi cunoaşte cauza, el bea de multe ori împotriva propriei dorințe. Voința i-a fost deturnată în totalitate. Suferă lângă o sticlă nedesfăcută de băutură mai mult decât un Don Juan pus să privească femei frumoase doar la televizor.

Întâmplările bizare pe care le declanşează atrag atenția şi oprobiul asupra băutorului. Aspectul lui este de om nedormit, cu fața umflată, palidă dacă este băutor de tărie sau presărată cu vinişoare roşii dacă preferă vinul. Dacă nu a reuşit să doarmă mai deloc, sau dacă „s-a dres“ de dimineață, efectul este vizibil pentru colegii de serviciu. De multe ori, el deschide uşa şi salută pe toată lumea cu un strigăt exloziv de „Mudhă bidhineața!“ pentru ca, în jumătate de oră, să-l vezi picotind pe scaun. Înspre orele 11.00 devine din nou nervos, profund nemulțumit, şi se foieşte căutând pretexte ca să iasă puțin în oraş.

Dar băutorul cronic generează belele şi mai mari. La dispensarul comunei X despre care v-am mai povestit, aveam o droaie de asistente. Dintre ele, Madam M. era ceva mai „specială“. Era o femeie voinică, deosebit de capabilă profesional, cu o manualitate ieşită din comun. Căpătase însă o aplecare morbidă către băuturile tari. Îşi aducea uneori, când lucra în tură de noapte, soţul şi copilul să-i ţină de urât. Băieţelul era trimis de trei, patru ori cu plasa până la barul învecinat iar soţii se închideau în camera de gardă şi consumau de zor.

Într-o zi, Madam M. a fost eroina unei poveşti care şi astăzi îmi pare la fel de ireală ca şi atunci când am trăit-o. Tocmai consultasem o pacientă care urmase un tratament cu Penicilină injectabilă. Eram mulţumit, infecţia respiratorie trecuse, femeia îşi recăpătase starea de sănătate şi pofta de viaţă. I-am prescris măsurile pentru convalescenţă dar, înainte de a pleca, pacienta mi-a pus următoarea întrebare:

„Dom' doctor“ – zice – se poate face injecţie cu ştampila?!“ Recitiţi întrebarea şi uitaţi-vă repede într-o oglindă! Aceeaşi expresie a feţei am avut-o şi eu.

„Cum adică?“ – întreb.

„Păi, am venit aseară să fac injecţia de la miezul nopţii şi era de serviciu Madam M: Era cam făcută“.

„Cam facută?“ – am ridicat eu o sprânceană.

„Era facută bine – zice femeia. ...şi mi-a făcut injecţie cu ştampila!“.

„Nu înţeleg“ – am replicat. „Păi şi eu m-am mirat. A scăpat fiola de ser şi s-a spart, aşa că a scos cu un cuţit capacul flaconului de Penicilină şi a turnat pulberea pe un ziar. Apoi a luat ştampila, a înmuiat-o în pulbere şi mi-a făcut injecţia cu ea. Fără seringă! Se poate?“

„Nu se poate“ – am refuzat în continuare să cred.

„Dom' doctor, mă iertaţi, dar eu vă arăt“. Şi femeia şi-a ridicat fusta şi a dat în jos elasticul chiloţilor. Pe fesă, în cadranul supero-extern, acolo unde se fac injecţiile intramusculare,

era o perfectă urmă circulară pe care scria: „Dispensarul medical comunal X".

Halucinanta întâmplare nu a avut, din fericire, urmări grave. Astăzi, când văd însă copii care-şi aplică pe piele tot felul de abţibilduri cu „tatuaje provizorii" îmi revine în minte marca rotundă a ştampilei şi amintirea doamnei M. În acest domeniu, a fost, incontestabil, un pionier! Închei concluzionând că lucrurile stau întotdeauna după cum le priveşti.

Psihopatul de lângă noi
Despre piercinguri şi tatuaje

Vremurile se mişcă şi odată cu ele şi noţiunea de normalitate suferă transferuri. Dacă în urmă cu douăzeci de ani ar fi intrat în cabinetul meu un bărbat cu cercel în ureche sau tatuat, acesta ar fi fost imediat etichetat ca psihopat, cu toate consecinţele ce decurg din acest act.

Termenul a fost şi este perceput greşit în mare parte de public. Psihopatul nu este pacientul confuz, delirant, mânat de halucinaţii. Psihopatiile au fost denumite ulterior personalităţi dizarmonice iar azi sunt etichetate sub termenul vag de tulburări de personalitate. Un astfel de pacient este aparent mai aproape de normalitate decât de alterarea mentală. Pentru că funcţiile sale de cunoaştere sunt păstrate. Asta îl face ca, între manifestările vizibile, asemenea unor crize, el să reuşească a mima cu mare talent normalitatea.

Dezechilibrele la care fac referire termenii enunţaţi mai sus au o origine comună: psihopatul are o dimensiune hipertrofiată a sinelui în dauna celor din jur şi o insuficientă capacitate de a înţelege afectiv lumea din jur, de a rezona odată cu ea.. De aici, consecinţe precum lipsa de respect, de empatie faţă de suferinţele celorlalţi, precum şi comportamente contradictorii. Acestea oglindesc un efort spasmotic al unei adaptări sociale nereuşite.

Prezenţa piercingurilor sau a tatuajelor ilustra – se aprecia înainte – atât dorinţa vulcanică de a ieşi în evidenţă, comportamente incontrolabile de tip autoagresiv sau automutilant,

cât şi existenţa unui prag scăzut de percepere a propriei dureri. Pentru această ultimă trăsătură pleda (şi pledează încă) frecvenţa crescută a purtătorilor de tatuaje în mediile cu violenţă crescută, printre practicanţii boxului, printre deţinuţi sau membrii trupelor speciale.

Mai mult, se poate face o legătură între învăţarea durerii şi manifestările de tip psihopatic. Un laureat al premiului Nobel, Irenäus Eibl-Eibesfeldt menţionează cazul unei populaţii insulare din Pacific care nu cunoştea pedeapsa (corporală sau verbală) ca mijloc educaţional. Copiii acestei populaţii, fiinţe care nu au cunoscut durerea, înrolaţi în armata americană în timpul celui de Al II-lea Război Mondial, s-au dovedit a se comporta pe câmpul de luptă lipsiţi de orice inhibiţie, ca nişte asasini feroce.

Tatuajul şi piercingul sunt cunoscute de mii de ani. O stau mărturie mumii descoperite în cele mai variate locaţii de pe glob. Semnificaţiile lor sunt multiple de-a lungul istoriei. Se poate cu uşurinţă specula asupra valenţelor lor artistice, pe subliniere a personalităţii, simbolisticii mistice, magice, religioase şi de grup. Dar dincolo de speculaţii, motivaţia primordială a acestor adaosuri cutanate pare să fi fost identificarea. Se tatuau (zice Polybios) capetele sclavilor pentru a certifica statutul şi apartenenţa de un stăpân, obrajii femeilor pentru a avertiza că acestea sunt proprietatea soţului. Tot statutul de apartenenţă de tată sau soţ îl ilustra şi (acum banalul) cercel al femeilor în societatea iudaică. Aşa se face că semnificaţia de asuprire şi revoltă a clădit imaginea clasică a piratului cu cercel în ureche şi a stat la originea piercingului modern. Naziştii au tatuat ca la vite pe pielea deţinuţilor din lagăre, numere de înregistrare. O modalitate primitivă a preconizatului chip pentru identificare umană! Aceste tatuări forţate au lăsat o rană dureroasă asupra perceperii publice a obiceiurilor menţionate.

Perceperea socială negativă a tatuajului stă încă şi sub influenţa moralei iudeocreştine, obiceiul fiind condamnat în Levitic. Dacă vremurile au evoluat şi posesorii de piercinguri

sau tatuaje nu mai sunt etichetaţi oficial ca aparţinând devianței sociale, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre percepţia generală, unde prejudecăţile încă persistă.

Un amic prea puţin de acord cu concepţiile educaţionale ale Uniunii Europene mi-a relatat că deunăzi, la masă, fiul său adolescent l-a întrebat ca într-o doară: „Tată, ce zici, te doare tare dacă-ți faci o gaură în ureche ca să-ți pui un cercel?"

„La început nu doare – i-a răspuns amicul. Dar e o durere în doi timpi. Doare îngrozitor mai târziu".

„Cum adică, de ce să doară mai târziu? " – a întrebat naiv copilul.

„Păi, doare în faza a doua – a continuat tatăl – când am să-ți trag eu o mamă de bătaie de-o să te bag în spital dacă te văd cu sârme prin urechi!"

Aşa că sunt nevoit să închei observând că întotdeauna practica e cu mult mai complexă decât teoria în care se pare că excelăm.

Iar minciuna te va elibera!

Prin ce se deosebeşte omul de animal? Este una din întrebările la care nu s-a răspuns încă (tocmai pentru că s-a răspuns de prea multe ori). Omul nu este nici pe departe cea mai numeroasă specie de pe pământ. Nu este nici singura care foloseşte limbajul pentru a transmite informaţia. Nici simţurile sale nu sunt cele mai performante. Şi nici organizările sale sociale nu-i conferă atâtea avantaje pe câte s-ar crede, cu toate că, arareori omul e capabil să supravieţuiască de unul singur.

Una din primele teorii cu care evoluţionismul a încercat să acopere acest gol s-a referit la poziţia bipedă. Dar omul nu a fost şi nu este singurul animal biped. Dimpotrivă, pe lângă avantaje, mersul pe picioarele dinapoi a generat o serie de boli particulare.

O altă teorie, cu puternic parfum marxist, a fost aceea a folosirii uneltelor (şi ulterior, a folosirii uneltelor pentru a confecţiona unelte). Realitatea arată însă că o mulţime de păsări şi mamifere folosesc unelte şi că, mai mult, surate de-ale omului, cimpanzeii, se dovedesc apte de a confecţiona unelte şi de a transmite modul lor de obţinere şi utilizare către generaţiile următoare.

O altă teorie extrem de importantă, aceea a elaborării limbajului conceptual, pare să satisfacă în mare măsură condiţia deosebirii esenţiale de restul regnului animal. Trecerea de la limbaj la concept, de la concret la abstract a apărut extrem de recent în istoria vieţii. Creierul omului ajunge să se structureze după limbajul pe care îl acesta îl vorbeşte. Şi limba pare să nu

conteze atât de mult cât învățarea ei. E vorba de o achiziție ce neenucă automat a înțelege și învăța. Nefericitele experiențe ale copiilor crescuți de animale şi/sau văduviți de educarea limbajului par a demonstra, nu numai abilitatea copilului (spre deosebire de puii altor specii) de a învăța limba, cât şi preexistența unor structuri și rețele cerebrale capabile de a naşte gramatică şi limbaj. Dar acestor circuite trebuie să li se permită să prindă viață.

Abstracțiunea limbajului a activat, se pare, funcțiile memoriei şi ale gândirii, lucru care a făcut din om singura specie aptă de a călători mental în timp. Doar omul îşi poate retrăi virtual amintirile şi poate elabora modele ale viitorului pe care să le testeze şi apoi să le trăiască aievea. Ori, această trăsătură de a anticipa şi întrezări viitorul îi conferă o neobişnuită abilitate de a satisface una din capacitățile esențiale cerute de supraviețuire: capacitatea de a înşela!

Încă de la baza lanțului trofic, ființele vii se văd nevoite a-şi înşela prada pentru a se putea hrăni şi de a-şi înşela prădătorii pentru a se putea descotorosi de aceştia.Apoi, înşelarea propriillor semeni presupune obținerea unei poziții privilegiate între aceştia. Cocoşii, spre exemplu, îşi înfoaie penajul pentru a părea mai mari în fața găinilor. Şi la om se vorbeşte despre „minciunile dragostei"

Minciuna-căci aşa mai poate fi numită capacitatea de a înşela, apare în consecință

ca o funcție cumva naturală pe parcursul evoluției. Natura socială a omului a acționat asupra minciunii fie eliminând-o, fie sublimând-o, făcând-o de nerecunoscut. Ea se poate manifesta doar atunci când consecințele sociale pot fi evitate. „Verişorii" cimpanzei de exemplu, animale sociale şi ei, împart cu semenii lor hrana ce a fost ascunsă şi urmează a fi descoperită. Dar asta se petrece dacă semenii ştiu că personajul este informat şi descoperirea va avea loc. Dacă ei nu bănuiasc asta însă, cimpanzeul informat „se face că plouă" şi aşteaptă să rămână singur pentru a face descoperirea şi a mânca totul.

Putem spune că această comportare a cimpanzeilor este un model al psihopatiei? Sau, dimpotrivă, că acest tip de slăbiciune este una naturală?

Vorbind despre psihopatii am menționat că acestea sunt greu de depistat pentru că indivizii de acest tip ştiu extrem de bine să mimeze normalitatea. Comportamentele lor aberante, pline de contradicții, apar ca urmare a diferenței dintre extrem de pronunțata egofilie (dragoste de sine) şi crasa lipsă de respect şi empatie față de alții. Minciuna psihopaților nu este însă una simplă, ci una strălucitoare, menită să scoată în evidență pe autorul ei. În efortul de a-şi masca greutățile de integrare, psihopatul are tot timpul tendința de a se justifica şi de a convinge. Minciunile sale vor fi bogate, structurate în scenarii de senzație, vor surveni exploziv ca majoritatea reacțiior sale. Ele vor fi menite totodată să le satisfacă numeroasele suspiciuni, căpătând în felul acesta o tentă justițiară.

Vi se pare cunoscut tabloul tipului care, cu mâna pe inimă vă toarnă gogoşi credibile acuzând de zor şi promițând dreptatea? Spunând că el şi vorbele lui vă vor elibera? Cam seamănă cu portretul de politician; nu unul anume, ci unul de oriunde şi din toate timpurile.

Cronica unei răzbunări anunțate

Istoria biblică a turnului Babel ar trebui să constituie, poate, pilda cu cele mai importante implicații practice într-o epocă numită „a informației". Poate că majoritatea furtunilor sociale de zi cu zi au drept cauză așa-numitul „deficit de comunicare".

Una din variantele de interpretare a istoriei menționate speculează că, pe măsură ce construcția turnului a avansat, diferențele dintre meseriile constructorilor au devenit atât de sofisticate, încât limbajul tehnic folosit de fiecare a ajuns inințeligibil pentru cei din jur. De când limbile au fost despărțite, cuvintele pe care le folosim fac parte integrantă din personalitatea noastră. Limbajul fiecăruia oglindește, fără de voie, meseria pe care o practică, la fel ca și modul său de gândire. Limbajele ne pot iubi, sau ne pot trăda.

Unul din motivele pentru care urmăresc transmisiile sportive televizate (de fotbal, spre exemplu) este că, în goana lor pentru un stil aparte, majoritatea comentatorilor îmi servesc de fiecare dată, adevărate recitaluri comice presărate de „perle" lingvistice, sau de aberații de logică. Trăsnăile comice sunt atât de spontane încât întrec în candoare imaginația oricărui umorist. Așa se face că, oricât de urât ar fi jocul și oricât de nefavorabil rezultatul pentru echipa favorită, eu am asigurat un divertisment rafinat și odihnitor.

Dacă umorul pe care îl oferă involuntar profesioniștii te îmbie, în ultimă instanță, la relaxare și iertare, alte deficite de comunicare țin de zona tragicului. Există o bine reprezentată

categorie de oameni, majoritatea din mediul rural, a căror lexic nu depăşeşte două-trei sute de cuvinte. Este aşa numita pseudo-oligofrenie prin lipsă de informare. E vorba de persoane fie neşcolarizate, fie şcolarizate doar pe hârtie pe vremea în care absolvirea a zece clase era obligatorie pentru întreaga populaţie şi trebuia raportată precum producţia la hectar. O serie din aceşti oameni, izolaţi, lipsiţi de mijloace materiale, condamnaţi la practicarea aşa numitelor „meserii ignobile" sau „dure" au uitat şi puţinele cunoştinţe pe care le-au avut vreodată. Mulţi dintre ei se află într-o asemenea stare de izolare socială încât de ani de zile nu mai comunică decât cu doi-trei apropiaţi de acelaşi calibru intelectual. Din mijlocul torid al oraşelor betonate nu putem concepe că într-o ţară a Uniunii Europene există încă numeroase bordeie cu pământ pe jos.

Ei, bine, este extrem de relevantă privirea disperată a acestor oameni în clipa în care, de nevoie, ajung să fie prinşi în angrenajele tehnico-birocratice ale unei instituţii urbane. Privirea de care vă vorbesc exprimă neputinţa şi confuzia neînţelegerii unor fapte simple.

Se întâmplă ca un asemenea cetăţean, după o lungă şi chinuitoare aşteptare să intre în cabinetul meu şi atunci să observ că au ajuns într-un loc greşit. Este, poate şi vina faptului că numărul cabinetului meu poartă termenul „BIS", un cuvânt mai puţin cunoscut pentru unii. Este extrem de anevoios să-i explic atunci că Psihiatrie nu-i tot una cu Geriatrie sau Ortopedie, că nu-i pot eu pune umărul în ghips chiar dacă îl doare şi nici nu pot să-i „fac o analiză" să „văd ce are". Mă doare când, după minute bune de explicaţii, privirea aceea nu dispare şi omul pleacă gârbovit şi resemnat spre necunoscut.

În alte părţi, dând peste oameni mai puţin toleranţi şi mai puţin răbdători se ţipă la ei sau sunt luaţi în bătaie de joc. Poate doar expresia unui om care se trezeşte brusc în mijlocul unui deşert să sugereze o stupoare oarecum similară.

Trebuie să recunoaştem însă că, sub asaltul cuvintelor, acest plonjon în spaima necunoscutului ni se întâmplă uneori

şi nouă. Sau chiar deşertul se poate nărui asupra noastră. Este situația în care anumite meserii, anumite specialități la modă în societatea modernă abuzează de terminologia lor cerându-ți socoteală în termenii propriilor lor partituri. Nu mă refer aici la termenii juridici. Pentru aceştia există avocații şi notarii, oameni care (e drept, contra cost) te pot (aidoma conducătorilor de caravane) descâlci şi îndruma către o „oază" rațională. Nu fac trimitere nici la termeni precum „antamare", „implementare", „fiducitate", „trend" şi altele a căror înțelegere ține, totuși, de un anumit grad de inteligență şi instrucție.

Mă refer însă la domeniul economic, cel care dispune de un arsenal de termeni pe care numai bogăția speciilor junglei amazoniene îl poate depăşi. Nu ați simțit niciodată această imixtiune în viața voastră privată? Eu, da. Prima oară s-a întâmplat când, în urma unei declarații de venit, am primit o hârtie din care am înțeles doar cuvintele „trezorerie" şi „cincizeci mii lei" (vechi).

„Să te duci la trezorerie *să-ți dea* cincizeci de mii" – mi-a explicat nevastă-mea cu expectanțe tipice genului feminin. Ei bine, lipsa de informare şi încrederea în intuiția feminină m-au costat. Cum, de fiecare dată când aveam eu timp să ajung la trezorerie, acolo cozile anunțau aşteptări de ordinul orelor, m-am lăsat păgubaş în intenția de „a-mi încasa banii".

Aşa se face că, luni bune mai târziu, m-am pomenit cu altă hârtie care-mi reproşa că nu mi-am plătit datoria de cincizeci de mii către stat şi, ca atare, sunt amendat cu cinci sute de mii! Vă închipuiți ce trebuie că a exprimat privirea mea! Aburi amari de idei violente mi-au înnegrit atunci gândurile şi-am hotărât să-mi iau revanşa.

Anul următor primesc acasă o altă hârtie din care doar unele cuvinte şi ceva topică aminteau de limba română. O serie de cuvinte păreau „cuvinte cheie" pentru că erau repetate cu o stereotipie de tip schizofrenic, fără un înțeles evident. Cuvântul „venit" era repetat de zece ori, „pierdere" de cinci şi „net" de opt ori. Asta era lizibil. Restul, klingoniană curată. Fraza

„concluzivă“ spunea însă clar: *Diferențe de impozit anual de regularizat a) stabilite în plus (rd. 15 – rd. 20 – rd. 17)*... şi era specificată o sumă. Limpede, nu?

Nevastă-mea ar fi opinat iar că am de primit bani, numai că legea lui Murphy despre prietenia financiară a statului spunea altceva. De data asta eram pregătit. Sosise clipa! Ca atare, m-am îmbrăcat protocolar (puțin cam prea protocolar ținând seama că purtam lavalieră şi vestă) şi m-am prezentat la Fisc (nici acum nu ştiu cum se cheamă corect instituția). În fața ghişeului am aşteptat răbdător o perioadă de timp în care funcționara, o doamnă cu cearcănele de dimensiunea imenselor sale unghii a butonat ceva la calculator. A durat cam cât rezolvarea unui Solitaire de către un jucător mediu. Sau, să nu fiu răutăcios, poate că era vorba despre situații absolut necesare pentru stabilitatea economică a țării!

„Spuneți!“ s-au ridicat cearcănele amenințător către mine.

„Puteți să-mi traduceți şi mie pe româneşte? – zic. Am de dat, sau de primit?“ – şi-i întind hârtia. Cu o mimică ilustrând o profundă acreală şi dispreț s-a uitat pe hârtie şi mi-a răspuns: „Da! Diferențe de impozit de regularizat în plus, trei sute şi...“

„Dar, de ce nu scrieți pe româneşte? Dau, sau iau?“

„Trebuie să achitați“ – sare atunci vizibil iritată. Chiar nu înțelegeți? Ne dați şi dumneavoastră dureri de cap! Vă văd om serios!..“

Dumnezeule, cum se oferă pe tavă unele specii de vânat! Puteți să mă credeți, răzbunarea e mai dulce ca mierea! „Pot să vă dau un sfat autorizat pentru durerea asta de cap“ – i-am răspuns. „Cel mai bun medicament ar fi un derivat opiaceu. Dar nu unul benzilizochinoleinic, ci ciclopentanoperhidrofenantrenic. Ia durerea cu mâna! Limpede, nu?“

Atunci am văzut brusc cum cearcănele se întunecă şi mai tare şi din ochi îi izvorăşte privirea aceea de teleportat în mijlocul deşertului. Funcționara părea paralizată aşa că am supralicitat:

„Şi cum vă permiteți – am continuat eu – să scrieți porcării de astea? Nu vă e rușine? Te regularizezi dumneata cu soțul. Eu am copii acasă! Dacă citeau mizeria asta? E revoltător!“ Şi am plecat lăsând în urmă o încăpere în plin blocaj psihic.

Asta a fost! Nu-mi reproșați prea tare răutatea! Sper ca între noi asemenea deficite de comunicare să nu aibă loc!

Profetul din piaţa de zarzavaturi

În oraşele cu spitale de psihiatrie mari, o inedită apariţie a devenit aproape o obişnuinţă. Este vorba despre un personaj care apare prin pieţele publice (eu l-am văzut chiar în piaţa de zarzavaturi) şi începe a predica un mesaj apocaliptic, ameninţător şi revendicativ. Mesajul este strigat cu o voce care aproape nu are nevoie de amplificare. Personajul urcă pe un piedestal improvizat şi strânge la piept cu mâna stângă o carte, în timp ce, cu dreapta, gesticulează amplu. Câte un glumeţ îi mai aruncă o replică. Dar asta nu face decât să-l întărâte mai rău. Nimic nu-i poate opri discursul. Dimpotrivă, acesta devine mai tranşant şi mai ameninţător.

„Ce-i cu ăsta? Se crede vreun profet?" – se întreabă trecătorii dar aproape cu toţii recunosc în el pe purtătorul unei afecţiuni psihice. Dacă scena s-ar fi petrecut doar cu câteva zeci de ani în urmă, poate că reacţiile ar fi fost altele. Aşa, oamenii se prefac a nu-l vedea. Cu toate că personajul ţipă şi gesticulează, toată lumea trece pe lângă el ca şi cum nici nu ar exista.

Cumva, mulţimea are dreptate apreciindu-l ca atare. Un număr important de afecţiuni psihice grave precum schizofrenia, mania sau psihozele epileptice pot îmbrăca astfel de manifestări. Delirul şi halucinaţiile mistice sunt extrem de comune acestor afecţiuni. Şi asta nu de azi, de ieri, ci dintotdeauna. Epilepsia în special, a fost considerată din antichitate drept o boală divină. Se credea că în timpul crizei pacienţii comunică direct cu Dumnezeu. Între crize, epilepticul are un comporta-

ment aderent; se „lipeşte“ de tine. Majoritatea epilepticilor sunt guvernaţi de o credinţă profundă. Aceste trăsături au făcut ca, de-a lungul vremii, numeroşi bolnavi de epilepsie să se aciueze pe lângă mănăstiri iar toleranţa şi empatia pe care regimul monahal le presupun au făcut ca mânăstirile să patroneze primele ospicii. Călugării au asigurat pentru prima oară îngrijiri decente şi pline de compasiune unor bolnavi, altfel, ostracizaţi.

Nu trebuie în niciun fel înţeles că fenomenul credinţei se suprapune pe starea de anormalitate psihică. Dimpotrivă. Credinţa, puterea de a-ţi dărui încrederea, fără ca această dăruire să fie condiţionată de vreo argumentaţie raţională, se pare că este inserată în codul genetic. Expresia acestei înscrieri este mai marcată la unii indivizi dar poate fi absentă la alţii. Corelatele neuronale ale credinţei, locul de pe creier cel mai intens folosit atunci când omul crede, au fost identificate la nivelul ariilor de asociaţie situate la joncţiunea dintre lobii temporal, parietal şi occipital.

O întreagă disciplină intitulată bio-teologie sau neuroteologie se ocupă cu studierea acestor fenomene. Ea a stârnit vehementele proteste atât ale specialiştilor, cât şi a nespecialiştilor care, mânaţi de un feroce reducţionism, au şi văzut în aceasta concluzia că divinitatea nu este nimic mai mult decât produsul minţii fiecăruia. Hulită datorită acestei nesportive şi neprincipiale judecăţi, neuroteologia furnizează însă materie primă psihologiei sociale aplicate. Există numeroşi angajatori care preferă să-şi aleagă salariaţii din categoria celor care cred, la fel de bine cum sunt preferaţi nefumătorii sau din cei care nu consumă alcool. Se apreciază că cei ce merg la biserică sunt oameni care se subordonează mai uşor, sunt mai disciplinaţi, mai cuminţi şi mai statornici. Credinţa ar fi, în felul acesta, expresia capacităţii de integrare în orice ierarhie.

Personal însă, consider că problema credinţei este cu mult mai complexă şi nu mi-ş dori un şef sau un subordonat credincios de calibrul lui Torquemada sau a altui inchizitor.

Căci şi credinţa are manifestările ei normale şi patologice. Important este să nu reduci omul la o etichetă!

Revenind însă la imaginea predicatorului din piaţa de zarzavaturi se pune – sau ar trebui să se pună – o altă problemă. Dintre cei ce-l ascultă pe „profet“, poate, unii îi dau dreptate. Şi tot dreptate li se pare că au şi cei ce-l consideră bolnav psihic. Care e, totuşi, unitatea de măsură a normalităţii? Cu atât mai mult cu cât tendinţa lumii moderne este de a accepta înăuntrul acestei normalităţi şi manifestările periferice, neconforme cu percepţia generală, dar care nu deranjează bunul mers al societăţii. Cu ce ar fi mai anormal un om care pretinde a comunica cu divinitatea decât unul care foloseşte numai obiecte de culoare verde, să spunem? Dar dacă, totuşi, e adevărat? Dacă noi nu suntem în măsură a aprecia corect adevărul? Adevărul s-a corectat şi răs-corectat de atâtea ori de-a lungul istoriei!...

Pentru că, aşa cum spuneam, delirurile şi halucinaţiile mistice sunt extrem de frecvente, nu o dată m-am întrebat care este diferenţa dintre revelaţie şi halucinaţie? Într-un final, după ce am ascultat şi încercat să înţeleg literal povestirile a zeci de pacienţi, m-am luminat. Omul delirează cu ce are. Nu poate inventa valori noi acolo unde nici măcar valenţele acestora nu erau prezente. Pe timpul comunismului delirul „preferat“ era de a fi urmărit de securitate. Odată cu explozia mediatică a fenomenului OZN din anii ’60 au început să apară tematicile răpirii de extratereştri. După 1990, odată cu emanciparea expresiei religioase, delirurile mistice au revenit în prim plan.

Revelaţia ar trebui, de aceea, să transfigureze omul, să-l înzestreze cu calităţi şi abilităţi noi pe care nu le avusese înainte. Ceva în stilul parabolei Schimbării la Faţă. Însă mare şi amară mi-e mărturisirea ce v-o fac: nu am întâlnit încă aşa ceva!

Un articol recent[1] compară povestirile întâlnirilor cu divinitatea din sursele mitologice şi din relatările pacienţilor cu deliruri mistice. Descoperirea pe care o fac autorii este şi ea elocventă: pacienţii cu boli psihice relatează detaliate şi îndelungate întâlniri „faţă către faţă“ cu zeitatea. Se poartă conversaţii iar cele două persoane ajung chiar să se întrepătrundă. Acest lucru nu se petrece în nicio mitografie (incluzând-o şi pe cea creştină). Apropierea cerescului este atât de tulburătoare încât ea nu poate fi suportată îndelung de către muritori. Saul din Tars, viitorul apostol Pavel, a orbit pentru câteva zile atunci când Iisus i s-a arătat pe drumul Damascului. De aceea în mitologii zeul se arată cu spatele, la plecare, pentru o minimă fracţiune de secundă. De multe ori recunoaşterea divinităţii şi ocultarea acesteia se petrec în aceeaşi esenţială şi suspendată clipă.

Concluzia este că între cele două condiţii, cea divină şi cea de muritor, nu poate să existe o comunicare comună care să genereze situaţii normale. Orice astfel de miracol ar trebui să nască situaţii miraculoase, dacă nu opuse, măcar ieşite din normalitate.

Şi acesta nu-i chiar un lucru la care să putem spera că se va întâmpla. Vorba poetului Rainer Maria Rilke:

Căci frumuseţea nu-i decât sămânţa de teroare
pe care-abia putea-o-vom purta,
pe care-o adorăm pentru divin sictirul
ce atingându-ne a ucide ar putea.
Fiece înger e înspăimântare!

[1] Otto Doer, Oscar Velsquez, *The Encounter with God in Myth and Madness*, „Phylosophy, Ethics and Humanities in Medicine”, 2007, 2:12.

Schimbarea, ca o furtună a sufletelor

Unul din cei mai puternici agenți ai stresului îl constituie Noul. A accepta un lucru inedit, a renunța la vechile familiarități în favoarea unor necunoscute, reprezintă pentru unele persoane o povară peste propriile puteri. Ieşirea la pensie, pierderea serviciului sau doar schimbarea acestuia, mutarea în altă localitate, sunt evenimente ce pot declanşa adevărate cutremure sufleteşti, greu de cântărit în evoluția ulterioară a stării de sănătate. Pacientul acuză nelinişte, nervozitate, iritabilitate (îi sare țandăra din te miri ce), irascibilitate (caută parcă cearta cu lumânarea); pot apărea insomniile şi anxietatea, precum şi depresia. Dacă propria tărie de caracter nu reuşeşte să se impună în situația nou creată sau dacă omul nu primeşte ajutorul adecvat, stările menționate mai sus se pot permanentiza. Ba, mai mult, schimbările care au loc la nivelul mecanismelor de reglare pot duce la alterări profunde la nivelul organelor sau a imunității.

Noțiunea de *şoc cultural* care acoperă toate schimbările de care vorbeam a devenit una pregnantă în patologia de azi. Neaşteptat de mulți pacienți care se prezintă la psihiatru acuză modificări profunde apărute după o experiență devenită aproape „fenomen de masă": plecarea la muncă în străinătate. Elementului stresor al schimbărilor culturale i se adaugă, în acest caz, nesiguranța legată de găsirea unui loc de muncă, de legalitatea acestuia, de dorul de casă şi de apăsarea provocată de depărtarea de cei dragi. Cu fiecare convorbire telefonică, tensiunile vocilor se simt de la distanță şi accentuează senzația

de frustrare. Mai mult, unele din persoanele menționate developează (ca pe o fotografie) aceste modificări în momentul întoarcerii acasă, când starea de alertă continuă dispare.

Omul revenit între cei dragi nu mai e încordat să se apere și exact atunci, tot „năduful“ adunat iese la suprafață. Abia în acest moment, în ciuda banilor strânși, se face simțit fenomenul de înstrăinare față de cel iubit: mentalitățile au evoluat diferit și independent și niciunul parcă nu mai este cel care a fost.

Spuneam că, pentru a înfrunta schimbarea, cu tot ceea ce aceasta presupune, este nevoie de constanța unei anumite tării de caracter. O personalitate puternică poate face din ineditul unei experiențe noi, chiar neplăcute la momentul petrecerii ei, o amintire plăcută, o marcă distinctă a unei vârste la care, mai apoi, te poți gândi cu duioasă nostalgie.

Un astfel de om este și prietenul meu, șeful de post (de atunci) din comuna X în care am lucrat cu ani în urmă. Și poate că una din cele mai savuroase povestiri ale sale o reprezintă istoria în care a văzut pentru prima oară marea.

După ani de zile în care visase la peisajele marine de care auzise sau pe care le văzuse alb-negru la televizoarele abia apărute, ocazia i s-a ivit pe neașteptate. A primit ordinul ca, împreună cu un coleg de-al său să se deplaseze la o fermă undeva, la periferia Constanței, unde s-ar fi aflat la muncă un personaj urmărit. Cei doi polițiști au plecat cu un tren de noapte, fără alt bagaj decât o servietă diplomat cu acte și ceva de mâncare.

Așa cum se și așteptaseră, la ferma către care fuseseră îndrumați nu era nici urmă de personajul căutat. Cei de acolo i-au dirijat însă către Mangalia unde personajul se lăudase că a găsit o slujbă de grataragiu. N-a fost nicio problemă pentru cei doi polițiști în uniformă în a lua o mașină către Mangalia însă nici la întreprinderile de acolo cel căutat nu a fost de găsit.

Așa că cei doi și-au permis să se lase cu totul furați de frumusețea mării. Până la plecarea trenului de întoarcere

rămăseseră vreo cinci ore aşa că s-au hotărât să încerce botezul apei sărate. Zis şi făcut. Şi-au cumpărat costume de baie şi au rugat recepţionera unui hotel să le găzduiască câtva timp lucrurile.

Pe plajă, încântarea a fost totală. Neştiind să înoate, cei doi au intrat până la genunchi în apă şi s-au bălăcit. Apoi, la un pahar de vin pelin servit la o terasă de pe plajă s-au sfătuit ce amintire să ducă soţiilor rămase acasă. Tarabele din jur erau pline de suvenirurile „clasice" de tipul ghirlandelor de scoici sau a casetelor şi scrumierelor alcătuite din cochilii.

„Da' ce, noi nu putem face de astea?" – şi-au spus. Doar pe lângă diguri se găseau tone de scoici! Aşa că, încurajaţi de alte păhăruţe de pelinaş, s-au pus pe treabă extrăgând dintre picioarele stabilopozilor o cantitate semnificativă de presupusă materie primă.

Nu băgaseră de seamă şi nici nu le-a spus nimeni că în tot timpul petrecut cu picioarele în apă soarele îşi făcuse datoria şi ei erau arşi ca doi raci fierţi. Nici n-au simţit când a trecut timpul. Abia dacă au avut vreme să treacă pe la recepţia hotelului, să îmbrace din nou uniformele devenite extrem de aspre pentru pieile lor arse şi să-şi mai cumpere o rezervă de vin pelin înainte de a prinde trenul.

În graba plecării nici nu au simţit că se urcaseră parcă într-un cuptor pentru că trenul pleca pe la trei după-amiază iar tabla se încinsese destul ca să dospească aerul din compartimente. S-au răcorit cu vinul rece cumpărat şi au adormit toropiţi. Îi doborâse osteneala nopţii de călătorie, a efortului unor experienţe inedite şi insolaţia... Şi, nu în ultimă instanţă, osteneala vinului.

Somnul le-a fost greu, zbuciumat şi scurt pentru că i-a trezit o mână puternică care îi zgâlţâia de zor. Era mâna dreaptă a ajutorului de şef de tren. Mâna stângă a acestuia îi ţinea strâns o batistă lipită de nas: „Bă! Ce-aţi făcut voi aici?" Pe culoar şeful de tren vomita pe jumătate ieşit pe fereastră iar în tot restul vagonului nu mai rămăsese nimeni. Aerul era suprasatu-

rat de un miros dulce-sulfurat de cadavru în descompunere. Aşa trebuie să fi mirosit cetăţile pe vremea ciumei!

„Ce pute în halul ăsta? Ce naiba aveţi în genţile alea?“ – întreba ajutorul de şef de tren abia respirând. Din servietele diplomat curgea o zeamă vâscoasă ce degaja mirosul de ouă clocite lăsate la soare. Abia atunci şi-au dat seama de eroarea în care căzuseră. Culeseseră scoici vii! Iar acestea s-au înverşunat să se desfacă şi a se descompune închise în servietele negre, lângă actele de urmărire, ciorapii de schimb şi pachetele cu mâncare. Cei doi au scos hârtiile imediat şi le-au îngrămădit într-o pungă de plastic. Apoi au aruncat pe fereastră conţinutul servietelor. În zadar! Mâzga şi mirosul pătrunseseră ireversibil în căptuşeală iar genţile miroseau parcă mai abitir. Aşa că le-au aruncat şi pe acestea pe geam.

Au fost nevoiţi să coboare în Roman şi să aştepte până a doua zi ca să se deschidă magazinele şi să-şi ia serviete noi. Era evident că fără serviete diplomat nu se puteau întoarce la neveste acasă.

Oricât de amuzantă ar fi întâmplarea nu am putut să nu remarc bonomia şi sincera autoironie cu care prietenul meu, şeful de post, ştia a o povesti. Aş vrea să am şi eu puterea să pot trece atât de senin peste amintiri dureroase! Atunci vi le-aş putea împărtăşi.

Micile soluții ale problemelor mari

Gordio, regele Frigiei, a legat jugul de oiştea plugului sacru închinat lui Zeus cu un nod imens, de o complexitate aparte. Legenda spunea că cel ce va reuşi să desfacă această legătură va deveni stăpânul Asiei. Alexandru Macedon, pus în fața nodului, l-a tăiat cu o mişcare de sabie şi a cucerit Asia prin luptă.

De atunci, soluția cea mai la îndemână stă la baza rezolvării magistrale a celor mai complicate probleme, chiar dacă aceasta modifică fundamental datele lor. Nu mai puțin vestită, dar nici diferită, a fost rezolvarea găsită de Columb pentru a sili un ou să stea în poziție verticală: l-a tuflit pe masă cu o mişcare fermă.

Am făcut această introducere deoarece în cabinetele psihiatrilor se prezintă deseori pacienți ale căror simptome (reacții acute de stres) sunt provocate de situații complexe de viață, situații contradictorii şi chiar dilematice uneori. Aceşti oameni aşteaptă de la tine nu doar alinarea acuzelor lor. Dorința nerostită a acestora stă în speranța secretă că le vei da o rezolvare sau chiar, în mod magic, vei produce o modificare pentru a-i scoate din situația de netrecut.

Aşa m-am pomenit într-o dimineață de vară, în cabinetul comunal al localității X, cu ajutorul şefului de post. „Dom' doctor, ce fac? Ajutați-mă! – se văicărea el. Sunt singur la post şi sunt frânt de oboseală, am alergat toată noaptea... Şi am alergat de pomană. Acum n-am ce să raportez şi trebuie să scriu, acolo, ceva!"

„Nu înțeleg!“ – spun.

„Stați să vă explic. A venit ieri din Germania Mihai a lui Z. Şi a adus o maşină. Un Golf nou nouţ, o bijuterie. De cum a venit, s-a şi apucat de băut cu frate-său. Au băut ei ţuică după ţuică şi pe la miezul nopţii lui Mihai i-a venit ideea să-l înveţe conducerea auto pe mezin. Au deschis încet poarta şi au împins uşor maşina în şosea, să nu-i audă tac'su.

După ce s-au depărtat, s-au urcat în maşină şi au încercat s-o pornească. Maşina, nimic! Ca atare, au împins-o la vale vreo trei kilometri până peste barieră, la şosea. Dar maşina nu a vrut cu niciun chip s-o ia din loc Au continuat ei s-o împingă şi să încerce a demara încă aproape un kilometru, până prin dreptul gării.

Nimic! Supărați, la un moment dat, au ridicat capota să vadă de ce nu porneşte un Golf nou şi la lumina brichetelor au constatat că nu exista baterie! Tac'su, bătrânu', ştia ce odoare are în casă şi ca să nu le vină idei şi să se urce beți la volan, le-a scos bateria şi a adus-o la el în cameră. Aşa că, obosiți şi supărați, cei doi frați Z. au împins maşina pe un podeţ peste şanţ până în gardul unei case şi au plecat să mai bea ceva, să le alunge supărarea şi oboseala.

În curtea respectivă, câinele a început să latre cu disperare. Gospodarul a ieşit afară cu lanterna şi a văzut o maşină cu număr străin lipită de poarta lui, aşa că a sunat la poliție. Poate c-o fi un furt – şi-a zis. Iar eu, dăi, vino, constată, ia la întrebări pe cine găseşti treaz la miezul nopții, ia crâşmele la control până dai de frații Z. Acuma, treaba e că trebuie să scriu raportul iar problema e că nu a avut loc nicio infracțiune. Eu, pentru ce mi-am pierdut noaptea? Furt nu poate să fie pentru că era maşina lui. Conducere fără permis sau sub influența alcoolului, iarăşi, nu e, pentru că ei au *împins* maşina, nu au condus-o. Dacă vrei să-i împingi maşina de aici şi până la Bucureşti, nu te opreşte nimeni. Acuma, eu trebuie să fac raportul în funcție de nişte criterii: filaj, urmărire, arestare, față de o infracțiune. Dar nicio infracțiune nu a avut loc iar şefii m-au cău-

tat cu telefonul toată noaptea. Ce să fac? Ce spuneți dumneavoastră?“

Intrigat că sunt pus să-mi dau cu părerea despre asemenea lucruri profunde, i-am răspuns:

„Închipuie-ți c-ai fost la băut sau la o altă femeie. Ce-ai fi scris în cazul ăsta în raport?“ În acea clipă fața i s-a luminat.

„Aveți dreptate! – zice. Cum de nu m-am gândit?“ şi a ieşit imediat zâmbitor şi uşurat.

Am zâmbit şi eu. Făcusem un om fericit!

Amintind despre drumuri

România este țara tragicelor accidente de circulație. O afirmă zi de zi statisticile, dar și emisiunile de știri. Imaginile cu mașini puternice ajunse ghemuri de tablă de nerecunoscut, cu sânge, cadavre ciopârțite, greu de extras dintre fiare au ajuns teme obișnuite ale televiziunilor de audiență. Martorii scenelor se declară, pe bună dreptate, tulburați, dacă nu șocați de-a dreptul, de cele văzute. O angoasă generală pare declanșată odată cu subiectul drumului cu automobilul. Fiecare poate da relații despre personalități, cunoscuți sau chiar (Doamne ferește!) rude decedate în accidente rutiere.

Dar încărcătura tragică străbate parcă zadarnic din imaginile acestor nenorociri, pentru că nimic din comportamentul social nu pare a se schimba. Cu toată durerea și tulburarea resimțită, firea umană pare condusă de nevoia de a se lăsa șocată la fiecare pas. E greu astăzi de conceput un accident cu final fericit așa cum se vedea prin filmele mute când automobilul trecea printr-un hambar și la ieșirea din el, găinile zburau speriate din brațele șoferului.

Și totuși, asemenea întâmplări au existat.

Aveam un prieten în comuna X unde am fost medic. Îl chema Anaclet (o.î.p.) și era fotograf. Era un om în etate care trecuse prin multe ca veteran de război și fost deținut politic. La Cotul Donului își pierduse piciorul drept dar dispunea acum de o proteză destul de bună care îi permitea un mers aproape sigur, foarte discret șchiopătat.

Cum, pe vremea aceea nu apăruseră încă imaginile digitale, pe timpul verii, Anaclet se deplasa la fiecare două săptămâni vreo 12 kilometri până la o tabără şcolară situată în mijlocul unei păduri pentru a face poze copiilor. Singura lui problemă era deplasarea. Aşa se face că într-o zi l-a rugat să-l repeadă până în tabără pe Sandu, factorul poştal al comunei şi mândrul posesor al unei motorete Mobra.

Zis şi făcut. Fiind o zi de sâmbătă, Sandu l-a luat pe Anaclet de dimineaţă şi au plecat spre tabără. A fost o zi bogată, se vede treaba, din moment ce, abia la apropierea înserării, cei doi au reuşit să pornească spre casă. Tabăra fiind situată în mijlocul pădurii, drumul de înapoiere era destul de rău, aproape de calitatea unui drum forestier. La un moment dat, într-o curbă pe margine de şanţ, motoreta a fost nevoită să intre pe contrasens pentru a evita o groapă mare, plină de apă şi în aceeaşi clipă, din faţă, a apărut un camion. Sandu n-a mai avut altă soluţie decât s-o ia în direcţia şanţului. Fiind vorba, totuşi, de o motoretă Mobra, viteza nu a fost mare şi accidentul a fost mai mult unul spectaculos. Motoreta a alunecat la vale iar cei doi ocupanţi ai ei au făcut câte o spectaculoasă tumbă în aer, aterizând în iarba moale. Piciorul mecanic a lui Anaclet s-a desprins şi a sărit câţiva metri mai departe, geanta cu uneltele foto s-a deschis împrăştiindu-le. Şoferul camionului a frânat şi el brusc şi maşina a înţepenit. Apoi s-a dat jos şi, în lumina de crepuscul, a înlemnit contemplând terifianta privelişte.

Spectaculos, două trupuri parcă lipsite de viaţă zăceau la distanţă de motoretă şi de alte resturi, unul fiind chiar dezmembrat.

Brusc, ca prin minune, trupurile au început să se mişte şi o voce cavernoasă s-a auzit: „Hai măi, Sandule, ridică-te şi adu naibii piciorul ăla! Hai să strângem de jos şi să plecăm că am de developat!“

Cât de straniu trebuie că a părut totul o spune faptul că şoferul camionului a leşinat! Dar pe vremea aceea, cu toatele se mişcau mai încet. Numai drumul a rămas acelaşi.

Şi noi, parcă, am mai îmbătrânit. Sau mi se pare?

Grafitti

Răposatul Silviu Brucan (despre morţi, numai de bine) a şocat în 1990 atunci când, referindu-se la marea masă de manevră electorală, a lansat sintagma *stupid people*. Reacţia intelectualităţii patriotarde a fost imediată şi furibundă. „Cum îşi permite să jignească poporul român?“ – i se reproşa vehement de către unii care simţeau pe căciulă greutatea muştei.

„Se află într-o greşeală, *stupid people* se traduce prin fraier, şi nu prin prost. Poporul se poate păcăli o dată dar după aceea, nu mai poate fi dus de nas“ – spuneau alţii, uşor dispuşi spre compromisuri.

...dar a urmat o mineriadă, a doua, a treia... apoi, primele alegeri şi următoarele... Un bun prieten remarca deunăzi că, urmare a deselor deplasări ale românilor în străinătate, spiritul critic al acestora s-a ascuţit şi pretenţiile au crescut. Românii s-ar afla, în urma acestei importante infuzii culturale, în plin proces de „deşteptare“ – afirma prietenul meu – „aşa cum o cere şi imnul“.

Eu unul, având nevoie de demonstraţii empirice pentru a accepta să iau în considerare o ipoteză, am avut mereu serioase dubii că s-ar putea măsura coeficientul de inteligenţă a unei naţiuni. Ce să măsori? Gradul de alfabetizare? Realizările tehnologice? Etnografia şi folclorul? Desigur, sintagme cunoscute ţin să eticheteze naţiunile atribuindu-le valenţe mai mult sau mai puţin măgulitoare. Nemţii sunt astfel consideraţi a fi buni mecanici, ruşii melancolici şi beţivi, nordicii – hipersexuali. Din nefericire, când spui că eşti român, reacţiile pe care le

declanşează vorbele tale nu sunt în măsură să-ţi provoace plăcere. Oamenii se controlează dacă mai au la ei portofelele şi te evită uneori cu nedisimulată panică.

Nu pot să consider niciunul din atributele de mai sus ca fiind, cât de cât, apte de generalizare. Există, totuşi, o metodă indirectă de a obiectiva, dacă nu inteligenţa unui popor, măcar ascuţimea de spirit a ideilor care îl animă. Ele se regăsesc în conţinuturile textelor afişate pe ziduri: în grafitti. Ideea acestui indicator a aparţinut unei tinere (pe atunci) cercetătoare în sociologie.

Exemplul pe care îl dădea ea era cules din metroul din New York. Pe un zid era postat un afiş reprezentând-o pe celebra vacă Dolly lovind cu copita lampa cu gaz în timp ce era mulsă, iar în spate, o clădire în flăcări. Afişul purta textul: „Nu aruncaţi mucurile de ţigări pe jos! Amintiţi-vă de marele incendiu din 1835!" (Este vorba despre devastatorul foc în urma căruia aproape întreg oraşul a fost reconstruit). Dedesubt, o notă ironică completa pe perete: „Nu scuipaţi pe jos! Amintiţivă de inundaţiile de pe Mississippi!"

Trebuie să mărturisesc faptul că, ani de zile, am fost invidios pe istoria de mai sus. Şi aveam şi motive. Pe unde treceam, pe zidurile din ţara mea, grafittiurile (sic!) erau extrem de sărace: se menţionau numele câtorva echipe de fotbal, apăreau înscrisuri cretine de tipul „Ixulescu e un bou!" şi în rest, apărea doar cuvântul acela cunoscut, din patru litere!

...Mă consolam cu ideea că scrisul pe ziduri era interpretat prin sine ca o activitate subversivă şi ca atare, riscurile nu meritau a fi asumate de pomană. Doar firmele oficiale aduceau ceva veselie în peisajul public. Pe undeva, prin Târgu Cucului ieşean, un meseriaş pe nume Costică Hadeş ţinea un atelier de coşciuge iar firma sa pictată a fost fotografiată şi publicată întrun număr din *Viaţa studenţească* a anilor '80. Spunea simplu „La Hades: Atelier de coşciuge".

Nici înscrisurile de pe ziduri apărute după 1989 nu s-au ridicat la înălţimea spiritualăpe care o aşteptam. Ziceau: „Jos

Iliescu! FSN = PCR”. Şi cam atât. Doar avertizările „oficiale“ atrăgeau atenția, dar... nu prin inteligență. Pe clădirea Bibliotecii Universitaredin Iaşi, la parter, lângă intrarea în ceainărie, şi azi un panou ne avertizează că acolo se află *o conductă uscată pentru alimentarea cu apă a hidranților interiori de incendiu din pompe mobile*. Captivant, nu?

Dar lucrurile s-au schimbat. Un val de mândrie mi-a inundat sufletul la vederea unui scurt articolaş din *Dilema* ce relata despre două grafitti din Bucureşti, pe zidul din Dealul Mitropoliei: „Trăiască Biserica!” – spunea primul înscris. Iar răspunsul, pur şi simplu, strălucea: „Trăiască Dumnezeu!”

Categoric, suntem un popor inteligent! – mi-am spus, iar subiectul grafitti a ieşit din atenția mea. Începusem să mă obişnuiesc cu firme inedite. Un restaurant se cheamă „La serviciu”. În altul, deasupra intrării la closet scrie cu majuscule: ACADEMIA.

Evenimentul care m-a determinat să vă scriu rândurile de față a fost însă tot o corespondență purtată, acum, pe un zid de faleză. De data asta, nu nivelul spiritual, ci trimiterea directă a fost cea care m-a îngrijorat. *Viața pute!* – spunea o primă replică artistic caligrafiată (poate, o traducere a unui vers din engleză). *Schimbă-ți cămașa!* – venea îndemnul de dedesubt.

Aşa că, vă las să judecați singuri ce e de înțeles.

Când creierul nu va mai putea ascunde gândurile

Vi s-a întâmplat vreodată să doriți a ști cu ardoare ce se petrece în mintea unei persoane? Și să căutați a deduce asta din gesturile și din privirea sa? Astăzi, acest deziderat e pe cale să devină realitate.

În ultimii zece ani, fără mult tam-tam și fără publicitatea de care s-a bucurat, de pildă, proiectul genomului uman, în psiho-neurologie a avut loc o spectaculoasă revoluție. Precedenta, cea care a născut neuro-chirurgia modernă, petrecută în plin secol XX, este trecută sub tăcere de către profesioniști. Nu ne face plăcere și ne vine greu să acceptăm că primul pas adevărat înainte în descifrarea mecanismelor creierului a fost mediat de inimaginabilele, inumanele experimente ale lagărelor naziste. Dar, trebuie să respectăm adevărul istoric pentru că avem ce învățăminte să tragem din acesta.

Cu totul altfel stau lucrurile însă acum. Cea de a doua revoluție este una, pe cât de spectaculoasă, pe atât de curată. Nicio durere, nici o picătură de sânge nu o grevează. Halatul cercetătorului de azi rămâne alb ca neaua și tot așa și propria sa conștiință. Am spus „nicio durere!“ există, totuși, una. O astfel de cercetare este extraordinar de scumpă și astfel rămâne rezervată doar anumitor țări și anumitor programe de finanțare. Este vorba despre tehnici de imagistică funcțională (Rezonanță Magnetică Nucleară Funcțională, Tomografie Computerizată cu Emisie Activată de Pozitroni și altele).

Pe românește, sunt aparate și metode coborâte parcă din science-fiction. Îi dai subiectului de investigat să rezolve o

anumită sarcină mentală şi pe ecran îţi apar zonele în care activitatea corticală creşte. Se poate urmări, în felul acesta, (aproape) traseul pe care un gând îl străbate prin creier.

Aşa am putut afla ce formaţiuni ale sistemului nervos muncesc mai mult când suntem îndrăgostiţi, când rezolvăm probleme de orientare spaţială şi aşa mai departe... S-au evidenţiat până şi zonele în care se procesează orgasmul la bărbaţi şi la femei. Asta, da cercetare! Vă închipuiţi ce teste palpitante trebuie că au avut loc prin acele laboratoare pe parcursul acestor cercetări!...

S-a descoperit, arătând subiecţilor o minge roşie, că modul în care gândeşte un dependent (sau un fost dependent) de drog este diferit de modul în care vede aceeaşi minge un om normal (sau nedependent vreodată). La toţi cei investigaţi, aria finală a reprezentării a fost aceeaşi. Ceea ce diferă este însă „drumul“, procesualitatea modului în care informaţia despre această minge este prelucrată. S-a demonstrat în felul acesta că efectul oricărui drog rămân ireversibil, amprentând judecata umană pe viaţă. Dar ce s-a realizat, ce s-a cercetat, e încă numai o picătură dintr-un ocean. Pentru a putea investiga şi caracteriza numai cele mai frecvente comportamente umane va fi nevoie de o lungă perioadă de timp. Iar multitudinea de nuanţe şi variante posibile face ca desfăşurarea acestui tip de cercetări să poată fi imaginată a se desfăşura pe un timp nelimitat. Dar şi perspectivele sunt îmbătător de promiţătoare! Imaginaţi-vă că am putea găsi algoritmi sau metode de stimulare a creativităţii, această mare necunoscută a spiritului uman.

Naşterea unei idei poate să fie cu mult mai palpitantă decât naşterea unui exemplar uman. Eu, personal, am o nelămurire: o fi ea, naşterea, un eveniment miraculos dar, dacă ne uităm puţin la etologie (ştiinţa comportamentelor comparate între om şi animal), la naşterea unui cimpanzeu, femelele o înconjoară pe parturientă (mama în devenire) şi îi asistă naşterea cu mişcări de o dexteritate pe care o moaşă umană le-ar invidia. Masculii sunt îndepărtaţi spre exteriorul grupului şi îşi

petrec timpul nerăbdători şi nervoşi, frământându-se aidoma bărbaţilor. Mai că nu fumează!

Spuneam că nu înţeleg, din punct de vedere comportamental, de ce azi, prin lumea vestică, tatăl (sau, mă rog, soţul) stă în sala de naşteri şi mai şi filmează LOCUL ĂLA, mai ceva decât pe reactorul de la Cernobâl!!!

Naşterea ideii este cu certitudine, dacă nu mai „pură“, măcar mai lipsită de mucozităţi. Aşa de pildă, Mozart relata că ideile sale apăreau spontan, selectându-se şi depozitându-se.

Acest lucru – declara el – *îmi alimentează sufletul şi, cu condiţia să nu fiu deranjat, subiectul meu se dezvoltă, devine organizat, definit şi integral, indiferent de cât de mare ar fi, îmi apare în minte complet astfel încât să îl pot cuprinde cu o privire, asemeni unui tablou sau a unei statui. Părţile nu le aud succesiv, ci toate deodată. N-am cuvinte să vă spun cât de minunat e acest lucru! Tot acest proces de inventare, de producere, are loc într-un vis aievea.*

Odată terminat în minte proiectul, aşternerea sa pe hârtie nu mai putea fi deranjată de nimic. Era vorba despre idei muzicale, desigur.

Cu totul altfel se prezenta acest proces în cazul lui Einstein care lucra într-o lume a fizicii şi a filosofiei pure. Aş spune că el opera cu elemente simbolico-iconice:

Cuvintele (sau limba) aşa cum apar scrise sau vorbite nu par să aibă vreun rol în mecanismul gândirii mele – declara el într-o scrisoare – *entităţile psihice care joacă rolul de elemente de gândire sunt anumite semne şi imagini mai mult sau mai puţin limpezi care pot fi reproduse şi combinate „voluntar“.*

Oare cum ar fi putut arăta creierii celor doi în timpul naşterii Simfoniei 40 sau a ecuaţiei fundamentale a teoriei relativităţii? Ce lucruri deosebite ne-ar fi putut arăta ecranele aparatelor pe care le avem azi?

Revenind la teritoriul certitudinilor, studiile de până acum au confirmat în bună măsură construcția mentală pe care a elaborat-o psihanaliza: prezența subconştientului. Necazul lui Freud (în afară de accentele de pansexualism de care a fost acuzat) a fost că, medic fiind, el a încercat să facă din psihanaliză o unealtă terapeutică. Din păcate, evidența arată că psihanaliza nu vindecă nimic. Ne poate însă lămuri ce-a fost în capul blondei prezentatoare (ieşeancă la origine) de la un post de televiziune care, în loc de „Puterea şi opoziția" a pronunțat primul cuvânt cu litera „F". Freud a numit astfel de întâmplări „acte ratate", momentele în care un gând care-ți domină inconştientul îşi face loc pe buze în pofida voinței sărmanului autor.

Acuratețea pe care metodele aparatelor de mai sus le oferă este atât de mare încât se preconizează că, peste vreo douăzeci de ani, după ce se va fi strâns o bază de date suficient de mare, orice bolnav va putea fi diagnosticat, chiar şi pentru fractura unui deget de la picior, printr-o scanare a creierului. Dar mie această previziune mi se pare a fi o pură utopie. Lucrurile trebuie să se oprească undeva! Păi, vă imaginați ce nenorocire ar fi ca să nu mai poată fi ascunse de creier gândurile noastre? Ca viitorul soț să poată constata că pe fina scoarță cerebrală a mult mai tinerei sale alese, în loc de zonele lui „Te iubesc, Țuțurel!", s-au activat procesele corespunzătoare textului „Te iau pentru banii tăi, măi boşorog pigmeu şi libidinos!"???

Rătăcind spre ochiul furtunii

Se întâmplă uneori că drumul cel mai sigur dintre două puncte este, paradoxal, cel mai ocolit. Asta pentru că în viaţa reală multe scurtături pot duce la rătăciri fără putinţă de întoarcere. Faptul a fost demonstrat de istoria secolului XX. A fost fascismul şi cel de-al II-lea Război Mondial. Şi câteva alte genociduri mai mici. Şi ca şi cum acestea nu ar fi însemnat destul, a apărut şi comunismul a cărui ideologie a ucis nu numai populaţii umane ci şi (mai pervers), suflete.

Civilizaţia vestului a asistat complice la acest asasinat. Aşa se face că lumea occidentală nu înţelege nici azi un lucru tulburător: chiar şi după luarea sub umbrela protectoare a Uniunii Europene a fostelor ţări comuniste din est, răul nu a fost îndreptat. Vina indiferenţei lor (care nu-i îndrituieşte să ne poată judeca acum) nu s-a şters. Nici rănile pe care le-a sfâşiat barbaria roşie înăuntrul modului de a gândi al oamenilor nu s-au închis. Ele sângerează încă abundent, cu toate încercările lumii de a le disimula, de a le acoperi cu reclame la Cola şi maşini tari. Sunt rănile minciunii şi ale dublei existenţe de care nu mai putem scăpa.

Probabil că aceste urme dureroase se vor cicatriza încet, încet, pe măsură ce purtătorii lor vor îmbătrâni şi vor dispărea fizic împreună cu moştenirile lor culturale. Sunt unul din cârcotaşii care susţin că, în ciuda creşterii nivelului de trai din vestul Europei în ultima parte sa parte, secolul XX fost mai păgubos decât Evul Mediu. Deşi acum o duc bine, cei din vest sunt parcă din ce în ce mai departe de visul atingerii unui con-

fort psihic iar noi, însumând frustrările sărăciei cu ambițiile răzgăiate ale civilizației tehnologice, le călcăm pe urme rapid. Şi iarăşi, susțin că trecerea în cel de-al treilea mileniu e o continuare a rătăcirii printr-un, parcă fără de sens, labirint.

Îmi pare – iată că spun – că populațiile lumii vor fi nevoite să orbecăie prin acest păienjeniş de drumuri într-o singură direcție pentru că singura geană de lumină pe care o pot zări nu e altceva decât un ochi de furtună. *Punctul de cumpănă al unui loc în care omenirea va trebui să aleagă din nou sau, să piardă.* Căci orice ochi de furtună ascunde în liniştea sa şi izvorul de energie al întregii genuni.

Ca să pot fi înțeles mai limpede, am să încerc să reiau precizând că mă refer la o furtună a psihismului uman, la un labirint în care drumurile sunt închise de duritățile, inadvertențele şi nedreptățile vieții iar seninătatea din ochiul furtunii, vrea să însemne un loc în care, odată cu dobândirea oboselii, constați c-ai fost văduvit de orice pasiune.

Aici apare riscul de a te pierde într-o falsă contemplare, într-o orbire cu ochii deschişi care vrea să spună că existența este, în mod iremediabil, dezamăgitoare. Este momentul în care nevoia umană de a da un sens vieții, de „a avea ceva sfânt", un sens axiologic, se izbeşte de o cruntă evidență. Aceea că doctrinele pe care le ai la dispoziție nu-ți mai pot oferi nicio consolare. Îți par, fie învechite, ca nişte Moş Crăciuni cu barbă fie, prea tinere şi – tocmai de aceea – imorale.

Pericolul acestui „ochi al furtunii" secolului XXI vine din lipsa de consacrare a lumii moderne. Ca să reiau pe scurt un raționament mai vechi, omul se teme de necunoscut. Şi atunci, pentru a-l „îmblânzi", îl *consacră*, îi dă un nume şi o semnificație. Ori, în ochiul furtunii, aceste semnificații au dispărut.

Să exemplificăm: *Sexul* – nu mai este un miracol, ci un sport. Într-un film, o adolescentă o educa pe alta: „Ce contează că primul băiat nu-i cel pe care-l iubeşti? E doar sex, nu lansarea unei nave spațiale!" (Moşul de mine credea că ordinea importanței celor două evenimente e taman pe dos).

Moartea – a devenit un eveniment a cărui semnificaţie se pierde în mijlocul statisticilor. Ce dacă se moare pe şosele? Şansa de a scăpa cu viaţă e, totuşi, remarcabilă! Cei ce vor muri sunt, cu siguranţă, alţii!

Naşterea – e un eveniment aparent memorabil dar văduvit de mister. Acum este filmat ca la documentarele de pe *National Geographic* despre alte specii la care se cheamă „fătare“ ... şi oferit progeniturilor spre vizionare să vadă şi ele cât au fost de urâte.

Alimentaţia – este ceva total abstractizat. Alimentele nu mai au origine, viaţă sau istorie. Actul gătitului nu mai e legat de calendar, nu mai reflectă un eveniment memorabil, aşa cum şi căldura focului din vatra casei a fost înlocuită cu un generator de microunde.

Vânătoarea şi *pescuitul* – au devenit activităţi lipsite de finalitate. Nu mai au nici motivaţie. Nu mai există asimilarea forţei sălbăticiunii prin mâncarea acesteia. În numele sportului, peştele este prins, pupat şi eliberat şi nu m-ar mira ca, în curând, să se inventeze şi peşti gonflabili.

Rănile despre care vorbeam că sângerează încă, se pare, spre disperarea mea, că nu le vede nimeni. Dar, ce să mă mir când însăşi culoarea roşie, cea care înseamnă atenţie, optimism, vitalitate a stat pe steagul comunist? La o analiză minuţioasă veţi observa că, până şi semantica simbolurilor naturale a fost pervertită.

Nu vreau să par chiar pesimist. În fond, atâtea nave s-au salvat de la pieire răzbătând până la ochiul furtunii!... Atrag doar atenţia că, pentru a ostoi nespusele, nespus de multele suferinţe ale lumii, este necesar efortul de a o reconsacra. De a reformula universul ca pe un vers nou. Altfel, vom rămâne doar cu amintirea celui vechi, amintire supusă uitării, aşa cum îl formula Ion Caraion în al său „Epitaf”:

Din tot ce-am spus, din tot ce vrem
Rămâne o lacrimă năucă
Pe fundul vreunui vechi poem
Care şi el o să se ducă ...

Speculând despre duhul din noi

În urmă cu aproape zece ani, un experiment efectuat într-un laborator de neuroştiinţe demonstra că pot exista *imagini invizibile*. Tehnici de imagistică funcţională înregistrau activarea zonelor de pe scoarţa cerebrală în momentul în care i se prezentau subiectului diverse fotografii. Imaginea unei case provoca activarea corespunzătoare a anumitor zone.

Apoi, experimentul a fost completat făcându-se apel la fenomenul de *fuziune corticală a culorilor*. Astfel, dacă ochiului stâng i se prezintă culoarea verde, iar celui drept, culoarea roşie, mintea umană percepe cele două imagini ca pe o singură culoare: galbenă. Aşa încât cercetătorii au arătat ochiului stâng al subiectului casa de mai înainte colorată în verde pe fond roşu şi ochiului drept, aceeaşi casă, dar roşie pe fond verde. În mintea privitorului culorile s-au amestecat şi casa a dispărut cu desăvârşire lăsând perceperii conştiente imaginea unei pagini galbene.

Surpriza a apărut însă pe ecranele aparatelor. Casa era, totuşi, acolo! Zonele corticale corespunzătoare perceperii ei rămâneau activate. Deci, creierul îi înregistra inconştient imaginea dar mintea refuza să o aducă în planul conştiinţei! Singura diferenţă dintre activităţile corespunzătoare perceperii conştiente şi a celei inconştiente era una de intensitate: semnalul perceperii conştiente era unul mai intens.

E, poate o dovadă că legea dialectică a salturilor calitative prin acumulări cantitative nu este, totuşi, doar un citat al limbii de lemn, ci o realitate demnă de luat în seamă.

Concluzia ar fi aceea că şi conştientul şi inconştientul sunt, de fapt, aceeaşi natură, clarificarea limitei care le desparte fiind, metaforic, foarte apropiată de procesul de revelare a hârtiei fotografice.

Acelaşi lucru l-a afirmat în esenţă, cu zeci de ani înainte, Carl Gustav Jung. El a observat că între normalitate şi boală psihică nu există, de fapt, o deosebire de natură, ci una de intensitate. Că boala psihică e doar o exagerare a normalităţii se bănuia din timpuri străvechi, mărturie stând convingerea istorică potrivit căreia suferinzii de boli psihice erau consideraţi a se afla în contact cu divinitatea.

Unind cele două niveluri, *eul conştient* îşi intuieşte inconştientul dând naştere unei structuri numită *Sine*. Este ceva deasupra eului, ceva ce pare peren şi de aceea e perceput ca transcendent. Expresia subconştientului în conştient ne leagă de cuvântul *duh*. Există oameni plini de duh şi oameni slabi de duh indiferent dacă sunt consideraţi normali sau suferinzi psihic.

Iar dacă *nevrozele* – studiate de Freud – erau manifestări duse la extrem ale *inconştientului personal*, *psihozele* (bolile în care legătura cu realitatea este alterată profund) sunt doar manifestări intense ale *inconştientului colectiv*. Este duhul o expresie generală a umanului?

Arhetipurile, „cuvintele“ expresiei inconştientului colectiv sunt termenul consacrat de Jung. Ele apar ca vizibile în poveşti şi mituri, în visuri, în modul de gândire a copiilor sau al populaţiilor primitive, în expresiile religioase şi în produsele gândirii şi muncii artiştilor. În boala psihică, spune Jung, intensitatea acestora creşte şi cuprinde parazitar planul conştiinţei. Duhul învăluie parcă omul de nu se mai vede din el.

Inconştientul colectiv ar părea a fi „deosebirea esenţială“ a omului de animal, deosebire pe care abia apoi raţiunea clădeşte intelectul. Dar, dacă această manifestare este un fapt spontan sau o trăsătură moştenită în urma unor adaptări, nu s-a putut încă stabili cu precizie. Două şcoli fundamentale ale psi-

hologiei se ceartă de patru decenii asupra acestei posibilități care definește inteligența umană.

Considerând capacitatea de învățare ca pe o adaptare continuă la lume prin mecanisme de tip feed-back, Jean Piaget consideră că inteligența umană se învață după naștere. Tot el afirmă că există adaptări informaționale care reușesc să inducă modificări conformaționale astfel încât la un moment dat, abilitatea câștigată de generații succesive devine trăsătură ce se transmite ereditar.

De o cu totul altă părere este Noam Chomsky, ce atribuie rolul cheie limbajului. Acesta ar fi înnăscut în om și abia așteaptă să fie trezit după naștere. Ideile introduse de Chomsky au dus la structurarea unor concepte teoretice cum ar fi cel despre apariția *sistemelor dotate cu capacitate de autoorganizare*. Ele ilustrează o caracteristică imposibilă la nivel macrouniversal dar viabilă pentru lumea vie, *nașterea ordinii din haos*.

Pentru Chomsky adaptările nu pot pătrunde în mediul intern și ca atare, nu pot fi transmise genetic. Tot ce ne caracterizează ca uman, moștenim – zice el – ca pe o abilitate gata existentă care abia așteaptă să fie canalizată. Așa devenim noi plini de duh.

Un alt gânditor de marcă de la finalul secolului al XX-lea, Richard Dawkins pare să ofere o punte de legătură între cele două teorii fundamentând, prin similaritate cu *genele* (elementele fundamentale ale transmisiei ereditare), noțiunea de *meme*. Ele ar reprezenta atribute conceptualizate ce se pot transmite, la început doar informațional, ulterior și într-un chip mai „material".

Dawkins spune că *meme*-le (sic!) ar sta la baza aparentei contagiuni a modelor, soluțiilor tehnologice, convingerilor și modurilor de abordare ale problemelor. În acest fel, normalitatea și anormalitatea comportamentelor poate fi transmisă la nivel social. Ceea ce s-ar traduce printr-o contagiune a duhului.

Indiferent care dintre teorii are dreptate (sau mai bine spus, care are mai multă dreptate), ideea unității de natură din-

tre normalitate şi boală psihică (vestitul citat evanghelic „Fericiţi cei săraci cu duhul...“) capătă valenţa laică a accesului şi comunicării libere cu valorile originare, universal umane. Aşa poate fi înţeleasă şi „invidia“ lui Petre Ţuţea faţă de profunzimea credinţei „unei babe din Apuseni“. Ceea ce e sofisticat în plan conştient devine tot mai contradictoriu, mai îndepărtat de natură (de natura umanului).

Prea multul „duh“ din noi ne încarcă cu zbaterile şi neînţelegerile întregii lumi, de contagiuni şi achiziţii parazite. Intelectul „babei“ la care făcea referire gânditorul era de arhetipurile fundamentale, naturale. Cât de periculoase pot fi contagiunile duhului la care fac referire, staţi să vedeţi.

Începuse weekend-ul şi venirea serii deschisese programul vânătorilor nocturni. În mod normal, în oraş, totul era închis cu excepţia câtorva non-stopuri. La unul din acestea, era o vânzătoare graţioasă ca o nimfă, cu o privire pe care numai singurătatea ei printre rafturile de marfă o putea justifica. Mă desprind de familie, dau „Bună seara” şi întreb cu voce de bas:

„Hârtie igienică aveţi?“

„Nu, nu avem!“ – îmi răspunde posesoarea ochilor aceia care păreau a spune altceva.

„ŞI EU, CE FAC??“

Au urmat zeci de secunde de blocaj. Nimfa a rămas împietrită până când membrii familiei m-au tras de acolo râzând în hohote şi rugându-mă „s-o iert pe gingaşă“. Vă las pe voi să apreciaţi dacă mica mea tentativă de flirt a fost un demers de graniţă sau s-a situat încă în domeniul normalităţii...

Lamentație despre lingură şi destin

Vai, vai, vai! M-am îngrăşat nepermis de mult şi sufăr odată cu coloana mea vertebrală care se tasează, cu genunchii mei care au început să doară, cu inima mea care trebuie să pompeze zi şi noapte cantități de sânge suplimentare pentru zecile de kilograme în plus pe care le port în „rucsacul" ce mi-a crescut pe abdomen.

Când mă întreabă cineva ce greutate am, răspund aşa cum mi-a deschis ochii un bun prieten că sună mai aproape de adevăr: peste 0,1 TONE! Că obezitatea este o boală, ştie o planetă întreagă. Şi încă o boală din acelea cu zeci de cauze incriminate şi mii de tratamente medicale şi chirurgicale. De ceva timp încoace s-a arătat destul de clar că depozitarea fără de măsură a grăsimii este consecința unor infecții cu virusuri, la o primă privire, banale, din cele care provoacă răceli crunte dar care trec repede. De curând, o cercetătoare româncă ce lucrează în Statele Unite (cum altfel?) a anunțat că a pus la punct un vaccin pentru un asemenea virus. Se pare însă că această descoperire ştiințifică va apărea în practica de zi cu zi ca un dar (măcar) pentru generația copiilor mei. Bănuiesc (şi am motivele mele) că, pentru mine, e deja prea târziu. Trebuie să-i fiu, totuşi, recunoscător tinerei colege. Măcar aşa am şi eu o scuză: am fost răcit!

Mii de specialişti în nutriție şi medicina metabolismului s-au chinuit până acum în van pentru a găsi o soluție curativă radicală. Până acum, singurul rezultat cu care pot fi de acord este că cea mai bună metodă de slăbit capabilă de a da rezultate nu poate ocoli o fundamentală condiție dureroasă:

foamea! Nu există slăbire demnă de a fi luată în seamă fără o foame dureroasă şi năucitoare, fără sacrificii ce amărăsc viața nefericitului care încearcă a se lupta pentru silueta lui.

Realitatea e că obezitatea nu e numai un dezechilibru al obiceiurilor alimentare, ci unul global, al sistemelor de semnalizare ale organismului. Se perverteşte atât tendința trupului de a produce grăsimi, cât şi mecanismele extrem de sofisticate care produc foamea. Alimentul devine parcă un drog ce trebuie administrat în cantități din ce în ce mai mari.

Lucrul este parțial demonstrat pentru o serie de alimente ca ciocolata, laptele proaspăt muls sau coaja de pâine proaspătă care conțin substanțe foarte asemănătoare cu morfina numite *exorfine*. Pentru dependenți (printre care, hellas!, şi subsemnatul) nevoia de a îngurgita ciocolată vine ca o urgie iar sațietatea nu apare decât după administrarea unei cantități uriaşe de asemenea aliment.

Puțini ştiu însă că exacerbarea comportamentului alimentar este o formă ancestrală de apărare împotriva stresului. Albinele, animale sociale şi ele, de exemplu, reacționează la orice zgomot puternic umplându-şi imediat guşile cu miere.

Omul gras este un personaj remarcabil... din depărtare. Toată lumea îl ştie de om vesel, bine dispus, veşnic pus pe glume şi calambururi. O ilustrează istoria filmului care, de la începuturile sale, a făcut din grăsani mari eroi de comedie. Un producător de la Hollywood l-a întrebat odată în glumă pe un mare regizor cum ar mai putea el readuce pe peliculă vechiul gag cu femeia grasă care alunecă pe o coajă de banană şi cade.

„Nimic mai simplu" – i-a răspuns regizorul. Plan detaliu: coaja de banană: plan general: femeia grasă mergând pe stradă. Astea alternează sugerând apropierea femeii de locul «de impact». Apoi, plan detaliu: piciorul femeii grase ocolind coaja de banană şi plan general: trupul femeii grase dispărând într-o gaură de canalizare!"

Vi se pare amuzant? Şi mie mi se părea când eram ca voi. Acum însă ştiu că oamenii graşi sunt nişte ființe extrem de

sensibile emoţional, predispuse depresiei (nu uneia inhibate, melancolice, ci a uneia nevrotice, agitate, insomniace, pline de nemulţumiri) şi expuşi psihotraumelor. Graşii sunt nişte oameni predispuşi la nefericire.

De ce vă spun toate astea? Păi, în 1999 statisticile arătau că în Statele Unite erau peste greutate sau obezi de-a binelea 61% din oameni. Mai mult de jumătate din populaţie! E cu totul altceva decât ce-am perceput noi din filme despre naţiunea americană.

În ceea ce priveşte copiii şi adolescenţii, se pare că proporţiile sunt şi mai rele; iar dacă le coroborăm şi cu o cifră a ratei sinuciderilor la această categorie de vârstă, ajungem la concluzia că fiecare familie cu copii din State are în casă un potenţial sinucigaş. Americanii par a fi o naţiune profund nefericită dacă e s-o luăm ca atare.

Nu credeţi că dorinţa noastră de a asimila cu orice preţ cultura mult doritului şi aşteptatului prieten american devine în felul acesta un pericol naţional? Sau poate ziceţi că noi suntem deja un popor nefericit şi ca atare, suntem deja imuni?

Reflectaţi, totuşi şi răspundeţi-mi dar nu vă jucaţi cu cuvintele. Apoi, mai vorbim!

A, să nu uit! Când mă vedeţi pe stradă încercaţi, totuşi să nu rostiţi cu voce tare „Ia uite şi la ăsta cum a ieşit să plimbe butoiul!“, chiar dacă este, evident, adevărat.

Capcana punctului de vedere

Adolescența generației mele a fost dominată de căutarea modelelor. Se poate spune că labirintul, obsesia lui Mircea Eliade, ni se potrivește mai degrabă nouă pentru că am fost obligați să rătăcim într-un univers guvernat de un năucitor dublu standard intelectual. Una se afirma public și se învăța la școală și altul era adevărul.

Și elementul năucitor era nu atât bipolaritatea, discordanța informației, cât faptul că mare parte din personalitățile și faptele pe care ajungeam să le cunoaștem puteau fi accesate și în bună parte, chiar reprezentau *ambele* fațete ale standardelor duble la care mă refer.

Monştrii sacri erau revendicați de ambele tabere. Și de cultura comunistă, dar și de cea normală care funcționa underground (sic!). Sadoveanu, autorul „Baltagului", al nuvelelor „Ochi de urs" și „Măria sa, puiul pădurii" se lăfăia în stima și ajantajele nomenclaturii comuniste.

Autorul „Psalmilor", Arghezi, trona în manualele de liceu cu o cretineală rimată numită „Laudă omului". Marin Preda avea o operă duală: primul volum din „Moromeții" și celelalte. Abia descătușarea din „Cel mai iubit dintre pământeni" avea să dea măsura reală a zonei sale de apartenență spirituală. De Ștefan Roll, Dimitrie Stelaru, Radu Gyr și alte spirite ocultate aflasem puțin sau deloc. Chiar și cei mai proletcultiști autori săreau din când în când cu o poezie năucitoare în care îți demonstrau cu o trăsătură simplă de condei

înrudirea cu rasa pură a culturii adevărate, cum a fost cazul poeziei „Logica inversă” a lui Adrian Păunescu.

Cred că la aparenţa de ambivalenţă contribuiam şi noi, căutând în orb. Ştiam doar că doream să aflăm libertatea dar nu ştiam ce-i aia. Dacă azi internetul ne chinuie silindu-ne să filtrăm valoarea dintr-un munte de pleavă, operaţiunea acelor vremi era mai lentă, de decantare, de despărţire a apelor bune de cele otrăvite. Apăreau şi cărţi bune dar în tiraje mici şi ajunseseră să se găsească doar cu pile sau, în caz fericit, „la pachet“ cu câte un volum despre cultura cartofului.

De, tot cultură, nu?

Câteva nume relativ „libere“ de compromisuri şi apreciate ca oneste ne slujeau ca faruri călăuzitoare. Erau Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca ale căror voci le descifram cu urechile lipite de difuzoarele radiourilor penetrând bruiajul la Europa Liberă. Mai erau Nicolae Manolescu, Ana Blandiana, Romulus Rusan, parţial Eugen Simion...

De aceea, o carte apărută la începutul anilor ’80 şi semnată de Gabriel Liiceanu, „Jurnalul de la Păltiniş” a produs o adevărată cutremurare a revelaţiei în inimile noastre. Propunând un model de ucenicie spirituală, jurnalul ne permitea să plonjăm direct în interiorul bucătăriei filosofilor adevăraţi, neîntinaţi de *blablaismul* materialismului dialectic şi istoric.

Acolo am aflat şi năucitoarele răspunsuri la întrebări pe care nu ştiam încă a le întreba. Două probleme tulburătoare, obscure şi imanente nelinişti adolescente deveneau acum limpezi şi căpătau un nume: Problema Atlantidelor (ce rămâne de pe urma omului creator de valori în faţa disoluţiei temporale) şi Problema Consolării (poate să se consoleze omul în faţa evidentei efemerei şi a indubitabilei sale lipse de rost?).

Particularitatea „învăţării prin imbibiţie“, pe care tânărul Liiceanu o propunea atunci consta în faptul că aceste problematice întrebări erau formulate cu încăpăţânare în subtext, în ciuda reacţiei magistrului Noica ce insista că acestea sunt în-

trebări care „nu se pun“. De ce era Noica mai tranşant, de ce întrebarea se repeta parcă mai insistent.

Şi atunci, se întâmpla miracolul: parcă înțelegeam şi noi adevărul din spatele obsesiei. Că existau soluții pentru amândouă, m-am lămurit mai apoi, tot din cărțile lui Liiceanu despre limită şi tragic. Rectific: m-am lămurit citind, pentru că soluțiile la care mă refer trebuie deduse, nefiind menționate explicit. E vorba, pur şi simplu, de o translocare a obsesiei, o transformare a sa din handicap, în valență, din lucru care te îngrădeşte, în posibilitate de a te autodepăşi.

Ca să poți scăpa de o obsesie trebuie s-o ierți şi să o faci să te ierte. Primul pas, acela de a-i accepta existența ca pe o limită, rămâne cel mai important. Odată ce ai învățat să-ți recunoşti o spaimă în acest fel, poți face asta pentru toate.

Vorbind de exemple, nu sunt atât de naiv încât să cred că această carte poate însemna pentru toți ceea ce a însemnat pentru mine. Ea a făcut însă un lucru neconsemnat în nicio curiculă educațională. M-a învățat că pot rămâne ferm pe poziția mea fără să-l ostarcizez pe cel ce are o părere contară. Spun asta pentru că sunt conştient că fiecare generație românească a avut „legionarii“ săi culturali.

Folosesc termenul de „legionar“ (în lipsa altuia), fără nicio legătură cu Garda de fier şi Legiunea lui Sima, pentru că mi se pare cea mai bună exemplificare a unui construct eratic dar de rezonanță pur autohtonă. E un amestec de bună intenție, mistică dusă până la fanatism, infantilism ritual în manifestări şi obiceiul de a invoca idealuri tulburi. Legionarii spiritului de azi sunt oameni de fină sensibilitate şi gravă profunzime, intransigenți, neiertători şi neiubitori în numele iubirii. Mai rău, se pare că le lipseşte acea dimensiune culturală

numită simțul umorului. Se vede asta pentru că nu se apără cu argumente raționale, ci invocă doar puterea unui „magister dixit“. „Marele nostru gânditor Ixulescu spunea altceva!...“ De parcă gândirea a încetat să existe după Ixulescu şi maximumul speranței tale este să visezi doar la a fi un bun epi-

gon. Nimic nu mai există decât punctul de vedere al magistrului în mintea acestui tip de legionari ai culturii.

E o modalitate de a-ţi înmormânta spiritul înainte de a-l lăsa să zboare. Ca într-o celebră zicere: fiecare om are un orizont spiritual înăuntrul căruia evoluează. Câteodată, diverse motive (presiuni ale existenţei, suferinţe lăuntrice, pierderea facultăţilor sau a sufletelor apropiate), acest orizont tinde să se îngusteze, omul vede din ce în ce mai puţin din adevărul care-l înconjoară. Aşa se întâmplă cu sinucigaşii care nu mai văd altă ieşire decât demisia din propria existenţă.

...şi dacă această îngustare a orizontului spiritual continuă cu perseverenţă, acesta se micşorează caricatural până ajunge la dimensiunea unui punct. Iar omul afirmă: „Acesta este punctul meu de vedere!“

Feriţi-vă de această capcană. E ca o superbă plantă carnivoră care ascunde în corolă un nectar parfumat şi cleios capabil de a prinde şi a digera fluturii oricărei gândiri!

Despre mândria purtătorului de dosar

În efortul său de a crea o Republică virtuală care să funcționeze în regim ideal, Platon îi alunga pe poeți din cetate. Prea versatili, oamenii aceştia care se pretind superiori tuturor ar fi creat confuzie şi ar fi putut susține, cu aceleaşi argumente, şi o idee dar şi contrariul acesteia.

Subtila ironie platonică, abordarea literală a personajului Socrate condamnat de Agora ca un corupător al tinerilor şi denigrator al zeilor a mascat sub aparența cronicii propria apartenență a autorului la hulita tagmă a creatorilor literari.

Actul creației, în ochii mulțimi i-o stranie alchimie, are o rezonanță atât de spirituală încât, imediat după împărați (sau chiar înaintea acestora), scriitorii şi-au revendicat cu tărie apartenența olimpiană şi drepturile ce rezidă din aceasta.

Aşa se face că doar pigmeii (fie ei şi galonați cu fireturile de aur ale uniformei de academician) au căzut în plasa etichetării ca aparținând clasei torționare, şi au fost huliți că au făcut „poliție politică".

Nu aşa s-a întâmplat cu cei ce au făcut *Inchiziție politică*, în schimb! Diavolii care au curmat destine, au făcut cariere şi au aruncat prin cuvintele lor oamenii în temnițe se bat şi astăzi cu pumnul în piept pentru rostirile lor anterioare, fie că acestea au fost făcute publice prin articole de înfierare scrise cu „mânie proletară" prin oficioase al Partidului sau ale Uniunii Scriitorilor, fie c-au fost doar luări de cuvânt la adunări ale studenților comunişti.

Marii inchizitori au fost probabil (ca să mă menţin în tenta de uşoară paranoia a analizelor politice cotidiene) apartenenţi ai acelei oculte părţi din Securitate care, în cel mai pragmatic stil (nu spirit!), şi-a promovat propriii săi membri în a prelua frâiele societăţii.

Luaţi topul bogaţilor ţării şi veţi descoperi foşti sau rude ale foştilor administratori ai regimului trecut (de prin UTC, PCR, Gospodăria de partid, Comerţ Exterior ş.a.m.d.). Există şi o excepţie care nu a căutat puterea pentru propria propăşire şi care, aşa cum s-a văzut, şi-a mascat tendinţele sangvinofile sub flamura martirizantă a stindardului cinstei şi a sărăciei.

Cu toţii, în rest, nu au aproape nimic de împărţit cu CNSAS-ul. Despre unii din ei s-a certificat chiar că „nu au făcut poliţie politică“ făcându-i să pară identici cu marea masă a celor mulţi care nu au turnat. Vă mai amintiţi de fraza sugeratei aluzii generale, cea care spunea „Cu toţii am fost membri de partid“? Privind lucrurile după sistemul LOR de valori, aproape că ar trebui să ne fie ruşine că nu am avut dosar la Securitate, dacă nu unul de urmărit, măcar, acolo, un mic angajament. Nu contează categoria atâta timp cât nu eşti superbogat şi totuşi, ai nevoie de o imagine publică!

Organismul naţional pentru studierea arhivelor se comportă şi el bipolar, discordant, năucindu-ne. Tatăl meu mi-a povestit cum un coleg l-a luat deoparte şi i-a mărturisit între patru ochi: „Fii atent ce vorbeşti! Mi s-a cerut să fac notă informativă despre tine că vor să ştie ce vorbeşti despre Basarabia şi despre ruşi. Nu pot să tac pentru că sigur mă toarnă şi pe mine cineva şi mă trimit la canal dacă le ascund ceva. Aşa că, te rog, fii atent ce vorbeşti!“

Nu am văzut ca CNSAS-ul să aibă o regulă pentru astfel de cazuri sau să dea o rezoluţie în care să se menţioneze că numitul Cutare a avut legături cu Securitatea şi a salvat oameni. Şi totuşi, asta s-a întâmplat. Aproape că sunt tentat să iau lipsa mea de notorietate, nu ca pe un semn al propriilor mele limite, ci ca pe o gravă insuficienţă de dosar (ar fi mai comod!). Eu,

chiar aveam ținută de securist. Chiar dacă nu am avut treabă cu Securitatea, timp de o viață am intrat în instituțiile de stat fără să fiu legitimat şi fără să mă întrebe cineva unde mă duc.

Şi acum zâmbesc amintindu-mi cum paznicii înghețau în poziție de drepți și mă salut au cu un „Să trăiți!“ protocolar şi plin de respect când apăream degajat în fața lor. Ba, odată, în Bucureşti am intrat la Astoria să beau o cafea (tuns scurt, cu cravată bleumarin cămaşă albă şi sacou din stofă englezească) şi întrebând-o pe barmaniță (voiam s-o agăț) dacă are portocale mi-a răspuns cu voce tremurândă „Vai, dar se poate? Pentru dumneavoastră, cum să nu? Dar ce credeați? Noi avem copii acasă!“...

...şi aşa am plecat cu portocale cumpărate la preț de nimic în mijlocul unei toamne de o sărăcie lucie. Eu însumi am spus zeci, sute de bancuri politice din cele mai dure împreună cu un coleg despre care ştiam cu extrem de mare probabilitate că e ofițer acoperit (aproape că mi-o mărturisise). După 1989, când colegul a intrat în SRI mi-a arătat legitimația şi m-a întrebat dacă îl mai primesc în casă. Chestie paradoxală dar de profund bun simț. O fi colegul ăsta al meu o excepție?

Altă dată am fost ascultat la restaurant. Uitasem acest episod ce mi-a fost reamintit de amicul care mi-a fost atunci interlocutor. După ce făcusem praf concepția marxist dialectică despre timp, după jumătate de oră de expunere înflăcărată, amicul mi-a arătat un individ cunoscut ca ofițer care stătea, exact cum îl arăta Marin Preda, cu o cafea pe care n-o comandase în față şi cu urechea belită la noi!

„N-are decât! – am spus cică. Să-l văd şi eu dacă mai ține minte ce-am vorbit, că eu nu mi-am notat şi-aş vrea să păstrez dezvoltarea ideilor, că mi-a ieşit!“ Chiar aşa de tembeli să fi fost urechiştii să nu mă fi onorat cu nicio notă informativă?

Oare toate astea nu înseamnă nimic? Hai, vă rog eu, cereți instituției dosarul meu că sunt tare curios. Un coleg, un cititor, un student, faceți vă rog demersul corespunzător! La

câte am vorbit, imposibil să nu mă fi turnat careva pe care, dacă-l aflu, promit să-l iubesc mai mult!

Actul lui de atunci mi-ar da gravitate. Sau, poate că n-o să găsesc nimic? Există şi paradoxuri din acestea. Bunul prieten (odihnească-se în pace), marele actor gălăţean Eugen Popescu Cosmin, figură importantă a târgului şi cârcotaş notoriu împotriva regimului ceauşist a început să spună bancurile politice în şoaptă după 22 Decembrie 1989, de unde mai înainte le răcnea fără inhibiţii. „Mie de ăştia de-acum mie frică – spunea – că nu ştiu ce pot!“

Ar fi o ipoteză. Doar trăim în România, nu?

Presupuşi vinovaţi de ieri şi de mâine

La o examinare atentă, dincolo de date referitoare la bătălii şi la nume de capete încoronate (care arareori se remarcă prin inteligenţă sau generozitate), istoria ascunde mari şi sângeroase frământări colective. Cele mai multe din acestea rămân cu totul inexplicabile, în ciuda diverselor analize motivaţionale. Pentru a le putea justifica oarecum, s-a apelat la psihanaliza inconştientului colectiv, la regulile psihologiei sociale, la teorii şi tehnici ale manipulării.

Puţini ştiu însă că, pentru a motiva comportamentul aberant al mulţimilor, se poate face apel la justificări din domeniul neuroştiinţelor. Factori discreţi din mediul extern, infecţii bacteriene, virale, cu paraziţi, intoxicaţii, perturbaţii electro-magnetice pot influenţa fiecare comportamentul unei întregi societăţi justificând, măcar în parte, manifestările aberante şi surprinzătoare ale acesteia. Aşa-numitele nebunii generale pot avea loc cu adevărat!

Poate că cea mai cunoscută din aceste *psihoze colective exogene* o constituie cea provocată de un fung numit *Claviceps Purpurea*. Pe denumirea ei românească „cornul secarei“, această ciupercă este cea care a contaminat, în special în evul mediu, pâinea unor mari populaţii europene. Toxinele sale, cunoscute şi sub numele de *alcaloizi de ergot* sunt numeroase şi extrem de active, putând duce la tulburări ale sănătăţii somatice de tipul vasoconstricţiei periferice cu înnegrirea membrelor, dar mai ales la tulburări nervoase (convulsii) şi de comportament (halucinaţii şi delir). Ca să vă puteţi face o idee cât de toxice sunt

zecile de substanţe pe care ergotul le conţine, menţionez că una din acestea se numeşte *Dietilamida acidului lisergic*, sau altfel spus, cunoscutul drog LSD.

Intoxicaţiile colective, cunoscute sub numele de *Focul Sfântului Anton* se vindecau în epocă prin pelerinajul la Altarul Sfântului Anton situat într-o regiune din Franţa neinfestată cu ergot. Pacientul era astfel eliberat de otrăvirea continuă şi-şi revenea miraculos.

Unul din cele mai cunoscute rezultate ale unei astfel de intoxicaţii a declanşat vânătoarea de vrăjitoare încheiată cu vestitul *Proces al vrăjitoarelor din Salem*. În mijlocul unui efort colectiv al sociologilor şi psihanaliştilor de a explica holocausturile şi aberaţiile comportamentale de masă ale fascismului şi comunismului, este de mirare pentru mine că nimeni nu ia în calcul epidemiile de neuroviroze care au traversat Eurasia în prima jumătate a secolului trecut.

De asemenea, fără a dori să fac din asta o modalitate de explicare reducţionistă, îmi pare inacceptabil faptul că nimeni nu s-a gândit la un lucru banal. În epocă, Germania şi Rusia au avut în comun un aport nepermis de mare de ioni de cupru. Germania, prin apa de băut, datorită instalaţiilor sanitare moderne din ţevi de cupru pe care efortul său tehnologic le-a introdus, Rusia – prin instalaţiile de distilare a băuturilor spirtoase.

Dacă explicaţiile de mai sus vi se par puerile, vă rog să luaţi în considerare protestele gospodinelor care nu mai găsesc în comerţ sare neiodată, potrivită pentru prepararea murăturilor! Această măsură impusă de Comunitatea Europeană e o măsură obligatorie menită a eradica hipotiroidia prin lipsă de aport de iod în alimentaţie. Este vorba de o boală endemică, de o întârziere mentală datorată defectuoasei funcţionări a glandei tiroide în condiţiile aportului slab al acestui element în unele zone din România. A fost şi este una din explicaţiile pentru care a devenit notoriu că „mămăliga nu explodează".

Dintre aceste zone, Nordul Moldovei (incluzând Iaşul) s-a făcut remarcat şi a intrat în folclor pentru lipsa de reactivitate şi proverbiala încetineală de gândire a locuitorilor.

Dar interferențele influențelor din afară nu se opresc aici. Lumea economică occidentală vuiește despre o nouă strategie economică de a trișa în relațiile cu partenerii, de a le câștiga încrederea prin mijloace neconvenționale. Astfel de tactici includ pulverizarea instantanee în aerul condiționat al încăperilor unde se poartă tratative și se încheie contracte a hormonului *oxitocină*. Acesta este denumit și *hormonul maternității* deoarece precipită nașterea și modificările perinatale (ca apariția instinctului matern) și asigură, de asemenea, comportamentul de fidelitate al partenerilor. La om, aceste modificări se traduc, pur și simplu, prin creșterea încrederii în cel de alături, element hotărâtor în încheierea contractelor.

Ca să intrăm puțin mai adânc și în teoria conspirației, trebuie să menționez că la acest moment încă există o dispută asupra existenței la om a *organului vomero-nazal*.

Despre ce e vorba? În lumea animală, anumite substanțe secretate de corp prin transpirație, numite *feromoni*, suplinesc lipsa limbajului sofisticat și joacă un rol fundamental în comunicare, în primul rând în atracția sexuală. Se pare că și omul este sensibil la astfel de semnalizări din moment ce mai multe concernuri producătoare de cosmetice au fost acuzate că ar fi introdus în compoziția produselor lor, în special în vopselele de păr, *amestecuri estroprogestative* cu funcție de feromoni (asemănătoare cu cele din pastilele anticoncepționale) care măresc atracția exercitată asupra bărbaților dar determină și excesul de comportament sexual al cochetelor cliente.

Pentru că teoria conspirației este una rotundă și perfect coerentă, trebuie să vă spun că aceasta este una din explicațiile apariției bancurilor cu blonde!

Simțiți cum se țese urzeala argumentațiilor? Ar mai lipsi să vin și eu cu explicația lipsei fosfolipidelor (elemente de bază ale metabolismului neuronilor) din diversele regimuri de slăbire practicate de femeile frumoase. Astfel de substanțe se găsesc, spre exemplu, în unt.

Vă mai amintiți de actele ratate ale lui Freud, inconştientul care răbufneşte incontrolabil în conştient? Ei bine, anecdota spune că doi prieteni se întâlnesc.

„Ce-ai, măi, de ce eşti necăjit?" – zice primul.

„Am făcut o gafă de neiertat – îi răspunde cel supărat. Soția mea mi-a prezentat pe cea mai bună prietenă a ei. Femeia ținea nişte baloane de sfoară şi eu, în loc să spun «Vai, ce *baloane* frumoase!», i-am zis «Vai ce *balcoane* frumoase aveți!». Ca atare, soția mea nu mai vorbeşte cu mine!"

„Și asta-i gafă? – replică primul. Gafă e cea pe care am făcut-o eu. Luam micul dejun şi, în loc să-i spun soției «Draga mea, eşti bună să-mi dai puțin *untul?*», i-am spus «*Toanta dracului, de când m-am însurat cu tine, m-am nenorocit!*»"

Aşa că, pentru a evita tulburările comportamentului la toate nivelurile şi la cel social, dar şi la cel familial, nu-mi rămâne decât să vă dau un sfat: *mâncați unt*!

Despre joacă şi fericire

Bătrâneţea apare în momentul în care individul nu se mai poate juca. Joaca este, prin definiţie, un atribut al tinereţii şi al uceniciei. Copiii recreează jucându-se mici modele ale lumii învăţându-şi, exersându-şi, perfecţionându-şi reacţiile pe care le vor folosi în realitatea de mai târziu.

La toate speciile, *momentul* acesta al *jocului împreună* alcătuieşte între pui o solidaritate indestructibilă pentru tot restul vieţii. Odată ce au crescut şi s-au jucat împreună, statutul de vânat şi vânător dispare iar animalele pun capăt legii firii printr-un tulburător armistiţiu: o frăţie stranie se naşte. Această frăţie învinge foamea sau canibalismul înăuntrul aceleiaşi specii, dar funcţionează şi între specii abolind local funcţionarea lanţului trofic.

Chiar şi la om, singurele prietenii adevărate, pe deplin iraţionale, rămân cele legate în adolescenţă. Joaca este conjunctura în care vânătoarea se desfăşoară până aproape de nivelul final, dar este întotdeauna blocată, niciodată lăsată să erupă în cruzime. Colţii nu muşcă, unghiile rămân în teci, loviturile sunt date în aşa fel încât să nu poată răni. Participarea la joc nu înseamnă numai tactici şi abilităţi, ci şi o anumită dispoziţie, înseamnă că îţi provoacă plăcere simpla participare.

Dacă sfârşitul copilăriei încheie creşterea organismului şi este marcat prin apariţia manifestărilor sexuale, jocul nu se opreşte, bucuria sa nu încetează odată cu trecerea la vârsta adultă; aproape fiecare etapă a vieţii îşi are jocurile sale.

Pentru a putea fi atras de un joc este necesar, în primul rând, să-i cunoşti şi să-i accepţi regulile. Odată stabilită şi apropriată, convenţia modelului pe care îl asumi, lumea virtuală care se naşte parcă din neant, prinde imediat viaţă şi te acceptă cu aceeaşi căldură cu care tu însuţi ai acceptat-o.

Jocurile copilăriei seamănă, din acest punct de vedere, cu alte lumi fictive pe care ni le însuşim necondiţionat şi fără efort: e vorba de exemplu de lumea filmului şi mai ales, de aceea a desenului animat în care sunt anulate înseşi legile fizicii fără ca acest lucru să ne mai poată contraria. Putem accepta aceste concepţii până târziu după vârsta pensionării.

Poate că trăsătura care se înrudeşte cel mai puternic cu spiritul ludic este curiozitatea. Cei mai fericiţi participanţi la jocuri sunt copiii care-şi strică jucăriile. Aceştia sunt mânaţi de impulsul de neoprit de a demonta viaţa, ei caută să vadă cauza ascunsă a tuturor celor din lumea înconjurătoare. Există persoane la care această nestăvilită curiozitate rămâne activă în ciuda înaintării lor în vârstă. Din rândul lor se selectează exploratorii, cercetătorii, oamenii ce nu acceptă uzura cotidianului şi îndobitocirea pe care o impune o viaţă anostă, cei conduşi zi şi noapte de necesitatea de a şti, de nevoia de nou. Pentru aceşti oameni trecerea la un nivel superior de înţelegere este, de fiecare dată, o fericire supremă.

Mulţimi de bărbaţi au făcut baie şi au văzut în cadă ceva plutind. Dar numai fericirea pe care i-a generat-o înţelegerea despre cauza acestei plutiri l-a făcut pe Arhimede să strige *Evrika!* Doar fericirea acelei clipe a fost în măsură să genereze un strigăt care să facă celebru acest cuvânt.

Neuroştiinţele acestui prag de mileniu trei au făcut cunoscute mai multe amănunte despre substraturile râvnitei senzaţii de care vorbeam: plăcerea. În mod reducţionist, putem rezuma că aceasta este provocată în om de două feluri de substanţe eliberate înăuntrul său de propriul trup. Primul grup este reprezentat de substanţe asemănătoare morfinei (*enkefaline, en-*

dorfine, endomorfine) ce sunt responsabile de tipul de plăcere care caracterizează orgasmul.

Al doilea fel de mediator nervos central este responsabil de alt tip de plăcere. Plăcerea anticipării, a suspance-ului, a amânării. De multe ori, plănuirea unui concediu poate fi mai frumoasă decât petrecerea lui. În realitate, se poate întâmpla să plouă, să nu meargă un tren, să fie închis castelul chiar în ziua vizitării. Aşteptarea iubitei poate fi, în felul acesta, mai plăcută decât întâlnirea în sine.

Substanţa responsabilă de această variantă a plăcerii se numeşte *dopamină* şi în afară de efectele menţionate, declanşează şi altele, prin intermediul cărora noi recreem lumea înăuntrul minţii noastre. De asemenea, substanţa coordonează şi executarea cu precizie a mişcărilor fine. Împuţinarea sa la baza creierului de exemplu, provoacă tulburări ale capacităţii de mişcare dar şi importante modificări psihice în *maladia Parkinson.*

Receptivitatea defectă la dopamină este cea incriminată a fi responsabilă de curiozitatea cercetătorilor despre care am vorbit. Din păcate, această trăsătură a neliniştii exploratoare este şi una comună unor mari slăbiciuni. Răspunsul exagerat faţă de dopamină este, se pare, o caracteristică ce se poate moşteni şi care este răspunzătoare de comportamentul de subordonare al omului faţă de droguri. Ingerarea unui extrem de mare număr de substanţe din categoria celor pe care azi le *numim substanţe de abuz* (adică droguri) provoacă în mod normal eliberarea de dopamină înăuntrul unor relee neuronale ale creierului, relee cunoscute sub numele de *circuitele plăcerii*. Datorită unui receptor defect, la persoanele sensibile, senzaţia de plăcere pe care o provoacă consumul unei astfel de substanţe este cu mult mai mare decât la un om obişnuit ceea ce face ca subiectul să caute repede a-şi procura din nou substanţa ce l-a făcut atât de fericit. La fel ca în cazul drogului, se poate spune despre cercetătorii pasionaţi că *se dopează cu informaţie* cu aceeaşi ardoare cu care un alcoolic caută băutura sau un morfinoman

injecţia care îl ajută a evada în paradisul său sintetic. Pentru alții, această senzație este oferită de muncă şi pentru ei, prin comparație cu alcoolicii, limba engleză a inventat termenul de *workoholic*.

Fericirea jocului, atunci când substratul acestuia nu este câştigarea sa cu orice preţ ci, participarea în sine, poate da senzația că această înclinație va dura o veşnicie. În fond, cine îi împiedică pe părinți sau pe bunici să se joace cu copii sau nepoții lor? Există oameni la care această facultate persistă toată viața. O dovedeşte păstrarea simțului umorului. Atâta timp cât poți râde, este evident că poți fi, măcar şi pentru o clipă, fericit.

În viață apar însă momente de o nebună cruzime în care un om se poate pomeni exclus cu brutalitate din joc. Am simțit şi eu astfel de momente când, încercând să gust la rându-mi noile valori ale culturii pe care copiii şi studenții mei le împărtăşesc, m-am pomenit ironizat. Eu însă, am scăpat ieftin. Cu mult mai şocat s-a declarat un prieten.

„Măi!" – mi-a spus într-o zi şi în acel moment arăta într-adevăr ca un om în pragul disperării. „Mi s-a întâmplat o nenorocire. M-am întâlnit astăzi, la trei ore diferite, cu trei fete frumoase. Şi închipuie-ți, toate trei au fost excesiv de politicoase cu mine şi mi-au spus *Dom' Profesor*. Aşa că m-am dus repede acasă, m-am uitat mult în oglindă şi am înțeles că am îmbătrânit!"

Neplăcut, nu? Amintindu-mi şi de ironiile pe care le-am primit, i-am înțeles perfect regretul. Vă rog, ca atare, mie să nu-mi spuneți niciodată aşa! Lăsați-mă să-mi aleg singur momentul în care să pot spune, vorba distihului:

N-am ce-mi ierta, n-am gust pentru păcat
Jocul e mort, joaca s-a terminat!

...să spun asta, deci, cândva, mai târziu!

Asta-i situaţia!

Marea greşeală a celor care, totuşi, gândesc, reflectează la cele din jur şi-şi formează, de bine, de rău, o reacţie proprie, este aceea de a crede că toată lumea procedează la fel. Nimic mai fals! Marea majoritate a oamenilor (era să spun a celor care „nu cuvântă“) trăiesc pe baza unor simple obiceiuri şi reflexe emoţionale. Aceşti oameni nu vor citi niciodată aceste rânduri pentru că nu citesc acastă carte şi nici altele… şi în general, nici nu citesc. Că urmăresc facilul ecran al televizorului, e adevărat. Dar să nu credeţi că atunci se lasă impresionaţi de argumentele lui Pleşu, spre exemplu.

În anii '90, pe vremea când ocupam un cabinet în comuna X, unul din gospodarii de frunte ai satului aflat în cabinetul meu pentru o consultație a simțit nevoia să-şi evidențieze superioritatea față de restul pacienților.

„Ştiţi, dom' doctor – mi-a spus, a vorbit domnu' Iliescu. A vorbit mult, vreo douăzeci de minute. Foarte frumos!“

„Da?“ – întreb eu cu jumătate de glas ilustrând în felul acesta complezența întrebării.

„Şi ce-a spus?“ Omul s-a cutremurat o clipă. M-a privit dojenitor, apoi zâmbetul i-a revenit pe față şi mi-a răspuns:

„Ei, nu ştim noi, că nu ne pricepem!!!“

Acest tip de oameni reacţionează mai în grabă la harismă decât la argument; sau sunt receptivi la tradiție atunci când simt nevoia să-şi fundamenteze oarecum convingerile. Asta e şi una din justificările imensei popularităţi a bisericii în rândul maselor: este evident că acolo sunt obiceiurile moştenite din

strămoşi. Acolo se găsesc părinţi care pot da oricând un sfat avizat, ei având toate competenţele. E, poate, cel mai bun exemplu al nevoii de paternalism a majorităţii oamenilor. Ei au nevoie de un tătic care să-i călăuzească şi nu de un reprezentant căruia nu ştiu ce să-i ceară, dar să-i mai ceară şi socoteală!...

Cel mai important rezervor de tradiţii, atunci când e vorba de introducerea unei judecăţi de valoare, e reprezentat de expresiile şi proverbele populare. Alte resurse care ţineau de etnografie şi folclor au dispărut înghiţite de urbanizarea forţată şi de intempestiva industrializare. Hora de duminică a dispărut în dauna apariţiei cluburilor, a dispărut claca odată cu disoluţia spiritului apartenenţei la aceeaşi comunitate locală, topindu-se în indiferenţa şi sălbăticia străzii de cartier. Ţăranul a fost smuls din pacea cumpănită a calendarului său agricol, a fost transplantat într-un oraş artificial, uniform şi urât privirii, şi pus să execute o meserie căreia nu i-a cunoscut niciodată originile şi căreia nu-i pricepe mistica ascunsă.

Stăpânul pământului care hrăneşte a devenit peste noapte o salopetă, un număr de post de lucru pe o bandă tehnologică de tip taylorian. Ţăranul (în sensul profund al termenului şi nu în cel peiorativ) a dispărut, fiind transformat peste noapte în pseudo-proletar. Sau Lumpenproletar, proletarul golan, pentru că el nu a fost educat într-o disciplină industrială a meseriaşului care se aşează cu rigoare tehnică asupra propriei sale vieţi, ordonând-o şi orientând-o adecvat. Mai nou, pseudo-proletarul a devenit şomerul şi mai apoi, forţa de muncă ce se vinde cu ziua şi care poate fi exportată. Ei bine, această bază informaţională orientativă a valorilor constituită din expresii şi proverbe populare, un fel de infotecă de aur a tradiţiei (puţină, câtă a rămas), are cu totul alte rezonanţe pentru aceşti oameni truditori decât pentru cei din mediul intelectual.

Pentru cei şcolarizaţi cu adevărat, proverbele au început să fie învăţate papagaliceşte de la grădiniţă şi repetate în ciclul

întâi de educaţie şcolară pentru ca, mai apoi, pentru tot restul vieţii, să fie repetate pe post de etichete sentenţioase. E greu pentru noi să pătrundem până în interiorul grav al unei astfel de expresii consacrate. E nevoie, de multe ori, ca o experienţă de viaţă să ne deschidă ochii pentru a ne releva adevărata rezonanţă a înţelepciunii sale.

Socrul meu îmi povestea că abia în armată, când a fost prins şi băgat la carceră pentru că a sărit gardul unităţii, a înţeles adâncimea spirituală a lozincii comuniste scrijelită pe pereţii celulei: „Numai cine nu munceşte nu greşeşte!“ – scria.

Pentru mine însă, o simplă expresie populară a însemnat revelaţia unei încărcături culturale milenare ce ţine de personalitatea poporului român. E vorba despre acea trăsătură de non-combativitate, de resemnare mistică de tip mioritic în faţa fatalităţii ce i se reproşează a fi o imensă slăbiciune în faţa spiritului întreprinzător a europeanului occidental.

Când am înţeles că aceste reproşuri ţin de fenotipul românesc mă aflam într-un miez de vară caniculară, într-o gară al unui nod de cale ferată, aşteptând o legătură, un tren internaţional care avea să sosească abia peste patru ore. Soarele năucitor bătea exact din verticala cerului şi niciun copac sau acoperiş nu oferea vreun petec decent de umbră. Pe peron nu curgea apa iar singurul lichid presupus potabil la dispoziţie era reprezentat de o cunoscută „băutură răcoritoare“ a epocii numită „strugurel“ – sticluţe mici umplute cu un fel de apă dulce, cleioasă, de culoare tulbure trandafirie, uşor bicarbonatată. Bineînţeles că nu putea fi vorba de frigider sau de gheaţă iar lichidul, înmagazinând căldura, se transforma la deschiderea sticlei într-o spumă lipicioasă care se împrăştia ca şampania golind sticla pe jumătate. Eventualul consumator al unui astfel de suc fierbinte avea asigurată în următoarele zeci de minute o diaree de zile mari aşa încât, în lipsă de clienţi, sărmana vânzătoare se cocea în singurătate păzind navetele.

Nicio pală de vânt nu clătina aerul sufocant cu aromă de asfalt înmuiat şi mirosuri petrolifere de tren. Deodată, privirea

mi-a fost atrasă de un personaj straniu. Undeva, în mijlocul peroanelor scăldate în lumină, aşezat pe nişte valize din lemn, din cele cu care plecau băieţii în armată, stătea un cetăţean la 55-60 de ani, cu cizme în picioare, pantaloni matlasaţi, purtând pe umeri o blană de oaie miţoasă din cele pe care le poartă ciobanii în clipurile publicitare de azi. Pe cap purta o imensă căciulă de blană neagră de miel.

Din când în când această căciulă era ridicată, iar cetăţeanul îşi ştergea transpiraţia de pe creştet cu o batistă mare cât un cearşaf. Mi s-au înmuiat picioarele văzându-l aşa încotoşmănat şi dintr-o dată, întreaga atmosferă mi s-a părut de-a dreptul incendiară. L-am urmărit siderat câteva minute, după care am traversat liniile şi m-am dus la el.

„Domnule – i-am spus – iartă-mă că îndrăznesc, dar nu înţeleg ceva. Eu am pantaloni scurţi, cămaşă cu mânecă scurtă şi tot sunt transpirat până la brâu. Cred că sunt 40 de grade la umbră, iar dumneata eşti îmbrăcat cu blană! Cum rezişti?“

Bărbatul a tăcut câteva zeci de secunde în care m-a măsurat cu privirea de sus în jos şi de jos în sus. După ce m-a cântărit el în mintea lui, a ridicat braţele în lateral şi mi-a răspuns cu voce de bas:

„Domnule... asta-i situaţia!“

Nici Oedip n-a fost mai expresiv! M-am cutremurat. Privirile a milioane de Mioriţe nu m-ar fi putut lămuri mai pe deplin asupra tragicului ireversibil al vieţii. Poţi înfrunta, dar nu poţi modifica soarta! Am clătinat din cap şi am plecat tulburat de ireverenţiozitatea mea.

Acesta e nivelul adânc al expresiilor populare, nivel faţă de care eu şi cei ca mine suntem de-a dreptul analfabeţi. Cine doreşte să se adreseze mulţimilor trebuie să cunoască profunzimile şi rezonanţa emoţională imediată a acestei colecţii de expresii şi locuţiuni. Altfel, ca şi mine în clipa de faţă, rămâne nesigur de faptul că a fost înţeles pe deplin. Dar, ce să-i faci, asta-i situaţia!

Vrăjitoriile mileniului trei

Aripi de liliac, cozi uscate de şopârlă, excremente de maimuţă, pudră din corn de inorog: sunt câteva ingrediente des întâlnite în reţetele doctorilor din secolul al XV-lea şi al XVI-lea. Puterea lor de necontestat izvora din proprietăţile magice ale componentelor. Magia, desigur, era necunoscută oamenilor de rând, dar logica ei era evidentă, normală şi acceptată de aceştia.

Cum să nu pară normal pentru un om dintr-o epocă în care legătura cauză-efect nu era nici pe departe organizată ca o regulă de gândire, cum să nu pară, deci, firesc faptul că toate lucrurile din universul înconjurător se găsesc legate între ele prin forţe nevăzute şi se influenţează reciproc de la distanţă? Din câteva exemple veţi înţelege că tipul acesta de gândire persistă şi azi.

Umberto Eco dedică o bună parte din romanul *Insula zilei de ieri* acelui *ungventum armarium*, unguentul armelor care, aplicat pe o sabie, de exemplu, putea determina închiderea la distanţă (la orice distanţă, oricât de mare) a rănii pe care aceasta a produs-o.

Asta, da simpatie!

Magnetismul mineral, bunicul magnetismului animal promovat de Messmer şi rudă de departe cu tot felul de practici orientale de echilibrare a *chi*-ului prin contactul cu palmele, a fost altă convingere şi speranţă pentru găsirea unui panaceu. Acţiunea invizibilă a magnetului părea să permită vindecarea oricărei afecţiuni. Balthazar Garcian, autorul „Criticonului”,

spunea: „Magnetul atrage aerul fierbinte; fierul se găseşte pretutindeni; fiece lucru se află, prin urmare, sub influenţa magnetismului. E doar o modificare a principiului general care stabileşte armonia şi care înparte oamenii în categorii. Acelaşi agent e cel ce naşte simpatii, antipatii şi pasiuni".

Perfect credibil, nu? Pentru că nu există metodă de convingere mai directă decât analogia. Chiar dacă în felul acesta ajungem să comparăm telefoanele cu elefanţii.

Iezuitul Kircher (*Memoirs of Extraordinary Popular Delusions by Charles Mackay,* Richard Bentley ed., London, 1841) era convins că putea vindeca hernia dacă o ungea cu o alifie conţinând pulbere magnetică, iar mai apoi, pacientul înghiţea bucăţi de magnet. Se aştepta ca magnetul înghiţit, odată găsindu-şi locul în interior, să atragă fierul din unguent cu tot cu umflătură şi să o reducă fără probleme. Dacă faptele nu se ridicau la înălţimea teoriei asta era, probabil datorită lipsei de aliniere a magneţilor care trebuiau să se găsească „în poziţie boreală" faţă de om.

Mai sunt metode şi mai spectaculoase de a ajunge la inima şi încrederea omului din mulţime. Una din ele constă în apelul la exotic, la inedit. Cu cât e mai straniu, cu cât se revendică a proveni dintr-o zonă culturală mai nebuloasă, cu atât este mai bine. Un exemplu edificator este larga folosire a *prafului de mumie.*

Paracelsus (*Medicina Diastatica or Sympathetical Mummie, abstracted from the Works of Paracelsus, and translated out of Latin, by Fernando Panhurst,* Gent, London, 1653) citează şase tipuri distincte de mumii. Cel mai spectaculos, cel de al cincilea, era reprezentat de o pulbere făcută din criminali spânzuraţi „pentru că ei sunt supuşi unei uscări blânde care elimină umorile apoase fără a le distruge pe cele uleioase şi spirituale şi care este păstrată în luminatoare minunate, unde sunt întărite continuu prin influxurile spiritelor celeste; acesta este motivul pentru care aceste mumii sunt numite constelate sau celeste."

Vi se pare deplasat limbajul? Îl puteţi găsi, poate chiar mai simplificat, pe înțelesul tuturor într-un săptamânal contemporan de se cheamă *Formula As*. Ea își sfătuieşte cititorii , sub umbrela conceptuală a medicinei alternative, după principii nu tocmai diferite de cele de mai sus. Universalitatea acestor sfaturi este atât de convingătoare, încât ele par a fi capabile să fie folosite cu succes și la repararea navetei spațiale pe orbită sau la stingerea incendiilor în Grecia.

Dar sunt intelectuali distinşi, oameni de cultură care cumpără această revistă şi-i urmează îndrumările – îmi veţi spune. Afirmația este exactă. Judecaţi însă că, spre exemplu, homeopatia, o metodă bazată pe principiul *similia similibus curatur* (otrava în stare să provoace simptomele unei boli poate vindeca acea boală dacă este administrată în proporţii infinitesimale, de câteva molecule sau, nici atât) este obiectul unei campanii de scoatere din curicula universitară în Marea Britanie deoarece – spun inamicii metodei – nu poate furniza nicio dovadă a fundamentării sale ştiinţifice.

Pe de altă parte, nu trebuie să vă ascund că am întâlnit persoane de o profundă spiritualitate, distinşi profesori universitari în domenii de vârf care erau, în același timp, analfabeţi în ceea ce priveşte, nu numai funcţionarea propriilor lor trupuri, ci în materie de biologie în general.

Ceea ce am spus mai sus nu trebuie absolutizat. Chiar eu vă pot da exemple de lucruri bune sau, măcar nedăunătoare pe care revista *Formula As* şi cele asemenea ei le publică. Vă pot cita şi semnături ale unor personalităţi ce apar în paginile acestor publicaţii şi nu ştiu dacă argumentul meu vă va impresiona. Pentru că vindecările pe care aceste reviste vi le propun sunt bazate pe un fenomen ce pare cunoscut. E un proces aflat pe buzele tuturor (ca şi stresul pe care îl invocă cu toţii şi foarte puţini ştiu cu adevărat ce înseamnă).

Se numeşte *efect Placebo*. Există şi o formaţie cu acest nume (ce cântă prost, după părerea mea). Din o sută de oameni întrebaţi, nouăzeci şi nouă virgulă nouăzeci şi nouă

(sic!) vă vor declara că termenul de placebo desemnează o vindecare imaginată, închipuită, ceva ce se petrece în creier. Este total fals, pentru că este în parte, adevărat. Cea mai credibilă minciună e este cea care conține cel mai mult adevăr.

Placebo este acel efect farmacologic pozitiv pe care îl provoacă administrarea unei substanțe neutre, în condițiile în care pacientul e convins că ia un medicament activ. Evenimentul poate avea şi sens invers, caz în care se numeşte efect *nocebo*. Pacientul se simte rău luând o substanță inertă, dacă el este convins că a înghițit o otravă.

Pe acest fenomen se bazează şi manifestări conexe ce nu implică medicamente, cum sunt magia neagră sau deochiul.

Departe de a fi o cantitate neglijabilă, efectul placebo poate fi făcut răspunzător de un mare procent din reuşita unui tratament. Aşa se explică de ce acelaşi medicament prescris aceluiaşi pacient are efecte diferite în funcție de abilitatea şi expresia medicului care îl prescrie. Dacă acesta acordă o atenție mare pacientului, dacă vizita acestuia e ritualizată şi nu în ultimul rând, dacă atmosfera cabinetului e mai impresionantă, succesul e mai puternic.

Retortele alchimiştilor au fost înlocuite în mileniul trei de aparatură cu aparență hi-tech, cu display-uri şi beculețe care, de fapt n-au nicio valență medicală. Profunzimea efectului Placebo scapă uneori şi cercetătorilor săi. Multă vreme, substanțele inerte au fost folosite în aşa-numitele studii dublu orb pentru testarea efectelor unor medicamente (în ele nici medicul şi nici pacientul nu ştiu dacă folosesc o substanță activă sau una precum zahărul). Surpriza a fost că, urmărind medicamente cu efect hipnotic, substanța inertă a produs prin efect Placebo inducerea somnului, dacă se testa analgezia, placeboul elimina durerea şi tot aşa...

Interferența efectului Placebo s-a dovedit a fi atât de mare, încât actualmente se sugerează ca pentru evaluarea eficacității unui medicament să nu se mai utilizeze comparația cu

o substanță inertă, ci cu un alt medicament din aceeaşi categorie, a cărui eficacitate este cunoscută.

Alte tipuri de experimente au demonstrat un soi de inteligență moleculară arătată de efectul Placebo. Astfel s-a demonstrat că, în clipa în care substanța inertă înlocuieşte pe neştiute un medicament activ, efectul acestuia este continuat prin efect Placebo pentru câteva zile prin intermediul aceloraşi căi moleculare. Efectele de acest tip ale substanței neutre pot fi blocate de aceiaşi blocanți ce inactivează şi medicamentul înlocuit dar nu de blocanții altor medicamente cu acelaşi efect dar cu alt mecanism. Cu alte cuvinte, organismul atunci când foloseşte substanța inertă, ştie ce are de făcut şi pe ce cale biochimică să o facă.

Prolificitatea medicinei „după ureche" vine şi din inducția între indivizi. Suferinzii reali sau închipuiți se consultă între ei şi-şi schimbă rețetele „magice" şi le folosesc cu riscul de a muri din propria lor tâmpenie.

N-o pot uita pe una din bunicile mele (o.î.p.) care a ratat cu puțin suta de ani, pe care am surprins-o la un moment dat înghițind de zor un anti-hipertensiv. Consternarea mea a fost cu atât mai mare nu atât pentru faptul că ea a fost o hipotensivă toată viața, ci pentru că eram obişnuit cu refuzul ei de a lua medicamente. Prefera întotdeauna ca, după o săptămână sau două de tratament să schimbe terapia cu un păhărel de 100 ml din vinul teribil făcut de dânsa de la butucii din curte pentru că auzise ea la difuzorul de radioficare că „prea multe medicamente pot face rău!" E drept că prima adresare la un medic a avut-o pe la 87 de ani şi aia la stomatolog pentru că avea o carie!

Întrebând-o de ce ia în aceste condiții pastilele acelea care erau total contraindicate mi-a răspuns cu candoare: „Dar de astea ia şi Țața Floarea că-s *bune pentru inimă*!". Ce poți să-i faci, bunica s-a născut câteva luni după anul 1900! Voi n-aveți scuze prea multe nici când vă alegeți lecturile şi nici când luați măsuri pentru a vă ocroti sănătatea. Am marea rugăminte, de

aceea, să acultați sfatul meu: în toate domeniile, lăsați specialistul să facă ce ştie mai bine; lăsați frizerul să vă tundă, nu nevasta, mecanicul de la service să vă regleze frânele la maşină, nu vecinul de la doi şi lăsați medicul să trateze boala.

...şi nu mai credeți tot ce scrie prin ziarele de mare tiraj!

Critica şederii pure

Un obicei rusesc îi cere călătorului să se aşeze pentru câteva clipe înainte de plecare. Există atâta încărcătură de semnificații și potențialități în acest gest încât analiza sa ar avea nevoie de o abordare separată. Să stai jos şi să te încarci de iminența plecării!...

Un om poate sta în multe feluri. Sunt limbi care au cuvinte distincte pentru a sta aşezat pentru odihnă sau pentru lucru, pentru a sta în picioare, a sta lungit. Şi e numai unul din aspectele problemei statului. Inactivitatea motorie nu exclude o intensă concentrare cerebrală.

Umorul românesc concentrează distincția dintre cele două activități într-un dialog plin de savoare: „Ce faci, Bade, şezi şi cugeți?" – e întrebat ciobanul care îşi sprijină bărbia în vârf de bâtă. „No, io numa' şed!" – răspunde acesta cu profunzime arătând că înțelege diferența. Gânditul e o activitate profundă, responsabilă, pe care nu şi-o asumă pentru moment, în ciuda poziției care ar putea păcăli.

Poziția gânditorului de la Hamangia a ajuns emblematică pentru activitatea intelectuală iar statul, statul sugerat de scaune a pătruns prin Masa Tăcerii a lui Brâncuşi în tezaurul spiritual al omenirii ca o apoteoză a sacralității condiției umane.

E greu de conceput cum o națiune care are asemenea sclipitoare tezaure de înțelepciune s-a degradat în asemenea hal încât să desconsidere activitatea intelectuală şi chiar s-o urască. Jumătate de secol de imbecilizare şi îndoctrinare cu ideea că

numai forța fizică și transpirația merită respect nu poate dispărea peste noapte din mentalitatea colectivă. Acel strigăt isterizat, „Moarte intelectualilor!“, nu trebuie în niciun caz uitat.

Pe vremea când lucram în comuna X, soțul îngrijitoarei de la dispensar mi-a răspuns obraznic odată în mijlocul unei discuții: „Da – argumentă – da' eu muncesc!“ Adică nimeni nu mai era ca el târnăcopist șef la căile ferate și asta-i conferea un soi de noblețe!“ Replica m-a dezarmat pentru moment:

„Bine – zic – dar eu nu muncesc, măi?“ El a rânjit cu candoare metalică și a dat drumul „perluței“ de gândire: „Păi, dumneavoastră stați pe scaun și scrieți rețete!“

Atunci m-am supărat. „Da? Ei, lasă că-ți arăt eu, măi Vasile Neanderthal, ce înseamnă să stai pe scaun!“ – mi-am spus și am așteptat clipa răzbunării. În ajunul unei sărbători, zi de duminică, am făcut rost de vinul care să-mi servească drept momeală și l-am chemat în cabinet. „Astăzi – i-am zis – o să stăm pe scaun. Și pentru că tu nu poți și n-ai să scrii în vecii vecilor rețete, o să jucăm table. Condiția pe care ți-o pun însă este să te ridici de pe scaun doar odată cu mine! Vinul îl dau eu.“

Vasile a zâmbit acceptând cu plăcere provocarea. Oricum era deja prins, gustase din vin! Nu știu de ce, toți cei care știu jocul ăsta, peste tot în lume, se cred a fi, sau se cred capabili de a deveni în scurt timp, campioni. Adevărul e însă că jocul este cu mult mai deștept decât mulți dintre ei.

Așa l-am ținut pe Vasile în scaun timp de nouă ore. În afară de faptul că un om normal s-ar fi lăsat de sportul cu tablele după crâncena bătaie pe care i-am administrat-o, am fost nevoit să-l ajut să treacă strada până acasă. Nu se îmbătase, *îl durea spatele de la stat pe scaun!* Necazul a fost că a trebuit să-l tratez și să-i dau concediu medical. Nenorocitul înțepenise de-a binelea.

„Bine, măi, dar eu n-am stat jos tot atât?“ – l-am întrebat. „Oh... – mi-a răspuns sărmana mea victimă – dar dumneavoastră sunteți învățat cu asta“.

Şi eu care am suferit toată viaţa plângându-mă de dureri de coloană şi regretând că, în ciuda atracţiei mele pentru proză, nu am ceea ce Marin Preda numea „oase de prozator“!

Profunda fractură produsă care a dus la pierderea „simţului statului“ în gândirea românilor mi-a fost lămurită prin anii ’80 de un lector de la „Ştefan Gheorghiu“, un om instruit care cu curaj mi-a răspuns public la întrebarea despre rolul intelectualului în societate cu următoarea poveste: o delegaţie română vizitează în Japonia o fabrică integral robotizată. Ghidul îi conduce prin clădirea administraţiei.

„Aceasta este Zoao Nagata, femeia de serviciu. Supraveghează roboţii care fac curat în birouri şi prepară cafeaua directorului adjunct căruia îi place cafeaua la ibric. Are un salariu de 1,7 ori salariul mediu pe economie“. Merg mai departe.

„Dumnealui este directorul nostru adjunct. Este expert în proiectarea roboţilor şi are un salariu de 15 ori salariul mediu pe economie. Aici este biroul directorului nostru general. Dânsul este plecat să încheie un contract, are un salariu doar de 10 ori salariul mediu pe economie. Este mai puţin decât primeşte directorul adjunct, compensează însă prin faptul că, la fiecare contarct are un anumit procent din beneficiu care îi intră în cont.“ Delegaţia părăseşte clădirea administrativă şi intră în hale iar ghidul continuă:

„El este domnul Takamura, muncitor cu înalt grad de calificare. Supraveghează roboţii care lucrează în această hală şi face şi depanare. Are un salariu de 7 ori salariul mediu pe economie“. La un moment dat, delegaţia observă un cetăţean care stătea într-o cuşcă de sticlă. Pe o noptieră, alături, stătea o ceaşcă de cafea aburindă şi un păhăruţ de coniac. Cetăţeanul se uita cu un aer plictisit şi fuma o ţigară lungă.

Ghidul s-a oprit în faţa cuştii, s-a înclinat adânc la cel de acolo şi a continuat:

„Dânsul este domnul Yamamoto. Are cel mai mare salariu din întreprinderea noastră. Nu ştim exact cât, dar se bănuieşte că are mai mult decât toți salariații la un loc“.

„Dar, nu face nimic! Stă şi fumează“ – au sărit intrigați ai noştri.

„Da, aveți dreptate, dar ştiți, acum trei ani domnul Yamamoto a avut o idee care, aplicată în practică, a mărit beneficiul întreprinderii noastre de 100 de ori!“ – a lămurit ghidul. Murmure de admirație au străbătut delegația.

„Oh, de 100 de ori! Fantastic!“

„Bine, bine... – s-a auzit însă o voce de cârcotaş – asta a fost acum trei ani. Dar acum îl plătiți şi el stă, nu?“

„Ha! – a sărit ghidul lămuritor. E vina mea, am uitat să vă spun. Ştiți, acum trei ani când a avut ideea *tot aşa stătea*!“

Ceea ce vă doresc şi dumneavoastră!

Mămăliga filosofală

În 1907, Elie Metchnikoff, laureat al Premiului Nobel pentru medicină în 1908, a stabilit o legătură deterministă între longevitatea bulgarilor şi obiceiul lor de a consuma iaurt. Evenimentul este considerat actul de naştere al nutrienţilor alimentari şi începutul unui adevărat război al delirurilor şi modelor alimentare.

E drept că dorinţa omului de a găsi izvorul tinereţii fără de bătrâneţe şi al vieţii fără de moarte este contemporană cu omul însuşi. Copiii care citesc „Harry Potter" (best-seller exotic şi bine documentat, dar de o oripilantă lipsă de valoare literară) trec cu uşurinţă peste „amănunte" de genul menţionării lui Nicholas Flamel, personaj real pe care istoria alchimiei îl menţionează a fi trăit la sfârşitul secolului al XIII-lea, începutul secolului al XIV-lea, despre care legenda spune că ar fi fost singurul care, în epoca post-Hristică, a reuşit să obţină piatra filosofală ce asigura, printre altele şi cheia nemuririi.

Tema alimentaţiei ideale este una de veşnică modernitate şi poate că tocmai adresabilitatea sa universală a făcut ca fiecare modă lansată în domeniu să eşueze în lamentabile exagerări. Dorinţa lordului Sandwich de a nu se ridica nici măcar pentru a dejuna de la masa de bridge a dus la inventarea preparatului cu acelaşi nume. Astăzi, lanţuri trans-naţionale de fast-food sunt acuzate că provoacă obezitate endemică cu astfel de preparate cu valoare energetică extrem de ridicată. Mai mult, potrivirea acestui tip de produse cu goana generală după economia de timp a făcut ca o întreagă generaţie din Marea

Britanie şi Statele Unite să nu mai ştie ce înseamnă mâncare gătită.

Vă mai amintiţi de dictonul „Daţi copiilor cât mai multe dulciuri“? El a degenerat acum în opusul său: „nu daţi copiilor dulciuri pentru că ele produc carii, sindrom metabolic, obezitate şi dau dependenţă!“ Dar de *Alimentaţia raţională* vă mai aduceţi aminte? O idee miraculoasă este continuată azi pe nesimţite prin programe gen *cornul şi laptele* sau prin adăugarea în pâine de fier şi acid folic.

„Nicio masă fără peşte!“ sau „Ziua preparatelor din peşte“ a fiecărui restaurant erau menite să prevină transformarea românilor într-un popor de spasmofilici asigurându-le necesarul de vitamina D. Apoteoza programului am văzut-o însă expusă în vitrina unei alimentare din epoca în care rafturile erau pline *numai* cu borcane cu compot de piersici şi castraveciori în oţet şi se chema „Pachet de alimentaţie raţională“ conţinea un plic de supă instant Delikat, un borcan de cârnăciori cu fasole, o ciocolată cu rom şi un sul de hârtie igienică!

Acum ne aflăm în plină campanie, altfel de campanie, desigur, a *alimentaţiei sănătoase*. Lumea fuge, pe bună dreptate, de prăjeli, de carne grasă, de alimente concentrate, de legume la cultivarea cărora s-au folosit îngrăşăminte chimice. După ce doamnele noastre s-au plâns că au mâncat salam cu soia, acum caută soia ca pe o delicatesă. Asta, dacă nu izbucneşte isteria despre speciile de soia modificate genetic.

Nu spune nimeni însă că mămăliguţa naţională e de cincizeci de ani produsul unui porumb modificat genetic furat de spionajul românesc de la americani. O modă frenetică a generat ipoteza că omul este rezultatul evolutiv al alimentaţiei sale.

Antropofagia rituală – spun autorii – şi mai ales ingerarea creierului duşmanului ucis ar fi asigurat aportul unui surplus de hormon somatotrop hipofizar ce ar fi determinat la nivelul evoluţiei, creşterea considerabilă a creierului şi apariţia speciei *sapiens*. O variantă mai blândă a teoriei de mai sus spune că

alimentaţia carnivoră a avut acelaşi efect. Ipoteza a deviat, mai apoi, transformându-se în teorie a comportamentului şi susţinând că alimentaţia preponderent carnivoră stimulează secreţia hormonilor sexuali ducând la comportamente agresive, pe când vegetarienii sunt blânzi, calmi, cumpătaţi.

Autorilor unor astfel de dezvoltări li s-a contraargumentat însă că Hitler însuşi a fost vegetarian şi cu rare reizbucniri locale, disputa pare că s-a încheiat. Sincer, obligat fiind de boală să evit verdeţurile, îi invidiez pe vegetarieni pentru că, nu-i aşa, fructul oprit rămâne cel mai dulce.

E adevărat că alimentaţia naturală şi raţională, ferită de excese, este în bună măsură fundamentul pe care starea de sănătate se poate baza. Ar mai trebui şi puţin sport. Un fotbal, o partidă de tenis sau practicarea înotului (dar pentru a putea face asta şi iarna trebuie să trăieşti la oraş!). Despre sălile de fitness (iubite de tineri) mi se pare de-a dreptul plictisitor, lipsit de spectacol, dacă nu complet tâmpit să tragi de fiare sau (şi mai rău) să alergi ca disperatul pe străzi.

Necazul e că sănătatea nu poate fi aceeaşi pentru toţi. Cabinetele medicale sunt asaltate zilnic de femei care, dorind să-şi diminueze diametrul bi-trohanterian (turul pantalonilor) înghit, în ciuda faptului că au colită, cantităţi impresionante de fibre concentrate care le umflă cu gaze ca pe văcuţele ce pasc lucernă şi le chinuie cu dureri crâncene. Drept care, spre a scăpa de gaze, ele îngurgitează iaurturi promovate la televizor şi ajung la Spitalul de boli infecţioase cu diaree acută.

Da, vremurile se schimbă şi valorile se inversează. Scrumbia, mâncarea săracului de altă dată a ajuns printre produsele scumpe. Măslinele, nici ele nu pot fi considerate ieftine. Pâinea e din ce în ce mai fragedă şi rămâne veşnic proaspătă şi tare îmi e că asta se datorează uriaşelor cantităţi de amelioranţi pe care le conţine. Un lucru care însă se perpetuează în bucătăriile consoartelor noastre, deşi îmi pare strigător la cer, este ceapa prăjită. Chiar dacă se jură că nu prăjesc niciodată ceapă, să nu le credeţi: moldovencele în special par că nu pot trăi fără

acest ingredient. Asta, ca să nu mai vorbim de faptul că ceapa pe care o cumpărăm din piață este otrăvitoare, moarte curată pentru ficat. Dar gospodinele preferă să o gătească cu ochii în lacrimi deşi pute de la o poştă pentru că, zic ele, „asta dă gust mâncării". Cu doar puțin mai scumpă, marile magazine oferă acum (cât or mai oferi dacă n-au vânzare) ceapă alimentară adevărată, albă şi roşie, cu care este o adevărată plăcere să găteşti. Dar nimeni nu face vreo campanie în acest sens.

Reflexele culturale se schimbă greu iar cel mai greu pare că se pierd cele dobândite la colhoz. Despre mâncarea de viață lungă am putea să vorbim la nesfârşit. Necazul este însă că, iaca, abia ce am început şi mi s-a făcut foame. Iar despre destinul unei națiuni ce suprapune mămăliga peste ciorbă într-o filosofală (sau filosofardă) resemnare, rămâne încă de cugetat. Poftă bună!

Omul-scară şi treptele sale

Întrebaţi iubitorii de animale şi vă vor răspunde la unison că acestea au suflet. Întrebaţii apoi ce înţeleg prin suflet şi veţi obţine răspunsuri la fel de coerente ca ceaţa londoneză. Nu e vina lor. Probabil că întrebarea voastră nu a fost bine direcţionată. Când căutăm să aflăm ce ne seamănă şi ce ne desparte de regnul animal, ajungem, inevitabil, la noţiunile de *eu* şi de *sine*. Eul ar reprezenta capacitatea de a te recunoaşte ca purtătorul propriului trup şi capacitatea de a asigura folosirea intenţionată a acestuia, ca o dovadă de necontestat a existenţei *conştiinţei de sine*.

Sinele, în schimb, este o noţiune mai complexă care caracterizează individul, înglobând în interiorul său, atât eul conştient, cât şi inconştientul. Apartenenţa eului conştient la sine ne dă senzaţia de continuitate a personalităţii de-a lungul întregii vieţi.

Un test simplu, acela al recunoaşterii propriei persoane în oglindă, precum şi al recunoaşterii unui marcaj trasat pe faţă, ca element de noutate, constituie cele mai utilizate metode de evidenţiere a existenţei conştiinţei de sine. Cu mirare, vom constata că, dintre toate animalele, doar primatele şi... elefanţii s-au dovedit până acum capabile de o asemenea performanţă.

Dacă-i arăt lui Vasile poze ale sale făcute din cinci în cinci ani până la vârsta de 40 şi îl întreb „Cine este în poză?“, cu mare probabilitate, acesta va fi în măsură să recunoască personajul şi să-mi răspundă mândru: „Io!“

Cu toată persistența unor trăsături și proporții ale feței (pentru care creierul uman are dezvoltat un sistem complex, extrem de sofisticat, pentru un privitor mai grăbit însă, pozele prezentate reprezintă *ipostaze ale unor personalități diferite*. Într-o poză se vede un copil care încă face pipi în pat, în alta, un adolescent de nota 6 cu ochii încercănați de prea multă masturbare, iar în ultima, un dur și obez om de afaceri și europarlamentar care-și face vacanțele cu tânăra sa secretară, în Tahiti.

Chiar omul nostru, întrebat fiind îți va răspunde cu sinceritate: „Ei, eram cu totul altul acolo, nu puteam scoate un cuvânt în fața clasei când mă scotea baba de franceză la tablă!“ Nici acum, nu știu mare lucru. Ba, știu: *Pinot gris, Pinot noire, Voulez-vous coucher avec moi ce soir?*“

Ca să nu mai vorbim de faptul că din memoria acelor vârste nu a mai rămas aproape nimic. Vasile nu mai ține minte numele colegilor de liceu, ca să nu mai vorbim de cei din gimnaziu. Dovadă, faptul că, pe cei ce au venit să-i ceară ajutorul n-a fost în stare să-i recunoască și i-a trimis înapoi de unde au plecat cu mult, mult timp în urmă. Veți spune că, deh, așa e, viața te schimbă, în fiecare din noi dorm mai multe trăsături de personalitate și că, pe măsură ce duritățile existenței ne lovesc, și noi ne schimbăm, până chiar a ajunge la opusul a ce am fost înainte. Sau nu s-a schimbat în drumul spre Damasc și a ajuns Apostolul Pavel?

Observația presupune transformarea conștientă și radicală a unui întreg sistem de valori și judecăți și este justă. Doar că acest tip de transformare nu implică pierderea memoriei personalității anterioare, ci dimpotrivă. Se generează o personalitate nouă ca replică a renunțării fobice la cea existentă în trecut. De aceea convertiții sunt mai bigoți, iar cei mai mari dușmani ai viciilor sunt foștii vicioși.

Există însă o realitate pe care societățile moderne o ignoră și care poate justifica pe deplin, atât uitările, dar chiar și transformările uluitoare ale treptelor de vârstă expuse mai sus. Fenomenul se referă la circuitul moleculelor în corpul uman.

Folosind trasori radioactivi, s-a descoperit că, de-a lungul vieţii, nu numai unele celule ale corpului se schimbă, dar că se împrospătează continuu chiar moleculele pe care acestea le conţin.

Cel mai rapid se schimbă glucidele, în 2-3 ani, lipidele se înlocuiesc în totalitate în 4-5 ani, iar proteinele, ceva mai greu, în circa 7 ani. Cert este că, după fiecare 7 ani şi ceva trecuţi din viaţa fiecăruia, putem spune că, din punct de vedere chimic, acesta este o cu totul şi cu totul altă persoană. Variate culturi, luând în considerare o durată optimă a vieţii de 70 de ani, o împart în zece etape distincte, zece vârste, fiecare cu particularităţile şi idiosincraziile sale. Vă mai amintiţi expresia „cei 7 ani de acasă“? Pe astfel de observaţii făcute asupra etapelor de viaţă distincte s-au făcut şi aceste etapizări perfect individualizabile psihologic.

La încheierea fiecărui astfel de ciclu putem afirma că informaţia depozitată în corp nu mai este cea originală, ci una copiată. Iar de copiat, se copie întotdeauna lucrurile esenţiale, informaţia ereditară despre structura şi funcţionarea organismului, de exemplu şi cu mult mai mică prioritate şi fidelitate, informaţia referitoare la experienţa dobândită.

Dincolo de faptul că, la nivel cerebral, uitarea este un proces activ, noi depunând efort energetic pentru a şterge informaţiile parazite, inutile sau dăunătoare, uitarea se fundamentează în felul acesta şi la nivel molecular.

Ce consecinţe ale acestui fapt ignoră societatea noastră? Ei bine, acestea sunt imense. Din moment ce, la fiecare şapte ani, însăşi aparenţa structurală a persoanei se modifică, ar trebui să ne întrebăm în ce măsură noua ipostază a personajului o mai oglindeşte pe cea veche? În ce măsură, răspunderea actelor comise în urmă cu şapte ani poate fi extrapolată asupra aceluiaşi in divid care este însă, din punct de vedere chimic, complet restructurat?

Poate că examinările psihologice ar trebui făcute la fiecare şapte ani pentru fiecare condamnat. Sau, că tot vorbim de

condamnare, poate că fiecare act de căsătorie ar trebui reînnodat, reîntărit o dată la şapte ani! Nu v-ar tenta ideea?

Fondul acestei istorii este, la urma urmei, extrem de simplu: îmbătrânim şi devenim alţii. Pentru majoritatea din noi, acest proces se petrece lent, pe nesimţite, pentru alţii, este de-a dreptul un şoc.

Povestea spune în acest sens că o doamnă de o vârstă anume a intrat în cabinetul unui dentist. Stând în sala de aşteptare, dotată cu reviste puţine şi vechi, neinteresante, ca să-şi alunge anxietatea provocată de ţiuitul frezei dentare care răzbătea din sala de tratamente, doamna a începu să examineze diplomele înrămate de pe pereţi. La vedere, i-a sărit în ochi diploma de terminare a liceului a dentistului. Cu stupoare şi-a dat seama că e vorba de acelaşi liceu pe care-l absolvise şi dânsa. Ba, mai mult, anul de absolvire era cel al promoţiei sale. Numele îi suna cunoscut. Cu un efort de memorie a reuşit să asocieze numele cu imaginea unui băiat brunet, atletic, dintr-o clasă paralelă. Se simţea emoţionată aşteptând revederea. Dar, în acel moment, uşa sălii de tratament s-a deschis, pacientul anterior a ieşit străbătând teleghidat anticamera şi din pragul uşii, dentistul a poftit-o înăuntru. Surpriză: medicul era un individ chel, burtos, cumva fioros datorită măştii pe care o purta în dreptul nasului şi a gurii.

Doamna a intrat şi s-a aşezat cu inima îndoită pe scaunul stomatologic. Asistenta i-a pus în jurul gâtului un câmp ca o babeţică şi doctorul, înarmat cu pensa şi oglinjoara i-a cerut să deschidă gura larg. Jenată, speriată şi oarecum dezorientată, doamna noastră şi-a înfrânt timiditatea şi a vorbit:

„Domnule doctor, mă scuzaţi, pot să vă întreb ceva?“

„Bineînţeles” – a răspuns acesta.

„Ce liceu aţi urmat dumneavoastră?“

„Păi... – a răspuns doctorul – liceul Cutare“.

„Şi în ce an aţi absolvit, dacă nu sunt prea indiscretă?“

„Nu, sigur că nu mă deranjează, în anul Cutare“.

„Păi, domnule doctor, ați fost la liceul meu!“ – a rostit pacienta acordându-i doctorului un zâmbet de încurajare. Acesta a ezitat o clipă, apoi s-a dat un pas în spate, şi-a scos ochelarii de aproape şi a întrebat dezorientata la rându-i:

„Vai, doamnă! Mă scuzați! Memoria mea, se vede treaba că a început să cedeze. *La ce materie predați dumneavoastră?*“

Păi, să nu vă întrebați uneori cine a semnat pentru voi pe diverse hârtii şi mai ales, pe certificatul de căsătorie? Că doar omul e o scară sinuoasă ale cărei trepte urcă şi coboară şi nicio treaptă nu e la fel... şi uneori, se termină în gol! Am dreptate? Îmi spuneți şi mai vorbim.

Spovedania calului care trage

De la Esop şi până spre La Fontaine şi Orwel, fabula a fost imediat receptată şi înțeleasă de publicul larg. Medicina antică împărțea chiar tipologiile umane, după asemănarea acestora, cu morfologia sau comportamentul animal. Se spune şi azi că omul poate fi viclean ca o vulpe, încăpățânat ca un măgar, hipersexual ca un iepure, sau castrat şi tâmp ca un bou. Şi cât de actuală este replica „toți bărbații e nişte porci!"

Aşa că n-o să mai mire pe nimeni dacă am să mă refer la un personaj a cărui soartă am început s-o cunosc în experiența rurală care a lăsat urme adânci în memoria mea. Este vorba de un cal.

Pentru a mă deplasa în satul vecin, eram nevoit să merg des cu căruța, alături de vizitiul dispensarului şi să inhalez aromele „proaspete", consecințe ale dietei celor doi cai. Nu mi-a luat mult timp să constat că, pentru a accelera, vizitiul croia numai pe unul din cele două animale. „Degeaba îl bat pe celălat – îmi spunea colegul meu, conducătorul de atelaj – se încăpățânează, se opreşte şi nu mai vrea să tragă de loc. Aşa, se grăbeşte pentru că trebuie să-l urmeze pe celălalt."

Atunci mi s-a relevat un adevăr care se extrapolează uşor în viața de toate zilele: *cel biciuit este întotdeauna cel ascultător, calul care trage!* Nu e momentul să vorbim aici despre lovirea animalelor, atâta timp cât însuşi comportamentul față de oameni abundă de violență şi persecuții. Câteva legi impuse de aderarea la Uniunea Europeană n-au cum să schimbe peste noapte

natura umană a cărei adevărată faţă se vede mai ales în condiţii duse la limită, cum este de exemplu starea de război.

Nici despre simbolismul calului n-am să insist foarte mult cu toate că pe această temă s-ar putea cu uşurinţă scrie o carte. Calul este atât simbolul ceresc, al luminii carului de foc pe care îl trage, cât şi un simbol htonian, al lumii subterane, al vestirii morţii sau de purtător al vestitorilor Apocalipsei. Acelaşi cal este simbolul trudei, al acceptării necondiţionate, al muncii netăgăduite, aşa cum îl portretizează Orwel în *Ferma animalelor*. Comportamentul acestui animal este uneori aproape uman, fără ca antropomorfizarea sa să pară a mira pe cineva.

Aristotel menţionează (în *Istoria animalelor*) povestea unui cal care s-a sinucis aruncându-se de pe o stâncă după ce a fost pus să aibă o legătură incestuoasă cu propria sa mamă. Tot dintr-un cal imaginaţia a născut fiinţe ce populează bestiarul precum centaurii sau inorogii bunăoară.

Calul este posesorul unor atribute care atrag uşor atenţia. Ce poate fi mai şocant decât o anumită parte a anatomiei calului plasată în vârful dealului? Ce poate fi mai complex şi mai precis decât saltul coerent al unui cal de şah? Calul a fost primul animal domestic supus unui proces voit şi ilogic de exterminare, când comuniştii au omorât herghelii întregi cu bâtele, măcelărind bidiviii şi oferindu-i drept hrană pentru câini. Azi, câteva vestite firme de automobile şi-au ales calul ca simbol şi l-au pus pe capotă.

Acelaşi cal care trage, în clipa în care s-a îmbolnăvit, sau a îmbătrânit şi nu mai rezistă sarcinii, este primul care estre trimis la abator şi ajunge salam. În relaţiile cu căruţaşul care ţine biciul, calului i se aplică de obicei „principiul lui Peter”. Acesta spune că fiecare om avansează până la nivelul maxim al incompetenţei sale. Se înţelege în felul acesta că este instituită o relaţie de superioritate în favoarea celui de al doilea, dar că, deşi oarecum incompetent pentru nivelul de conducător de atelaj, vizitiul înţelege foarte bine statutul de cal.

Aceasta este însă regula după care funcţionează societăţile normale. La noi însă, pe post de vizitiu a ajuns un fiu, sau un nepot, un individ care a cumpărat postul, sau unul care l-a câştigat pe considerente politice. Aşa se ajunge ca sărmanul cal care trage să fie condus şi biciuit fără milă de un măgar, sau, de un alt dobitoc recunoscut pentru majora sa incapacitate. Acesta exploatează calul fără milă şi îşi arogă fără jenă toate meritele în ceea ce priveşte deplasarea căruţei. Asta, în timp ce calul e încărcat cu sarcinile cele mai ingrate şi după aceea i se reproşează lipsa de eficienţă. Aşa că e nevoit să tragă întâi pentru căruţă şi abia apoi, dacă îi mai rămâne timp, să se ocupe de propria-i dezvoltare. Situaţia îl face să se resemneze, să accepte că asta-i soarta sa, să fie biciuit de unul care n-ar putea mişca atelajul nici măcar cu un milimetru. Iar în timp, el continuă să tragă până ce căruţa devine parte a scheletului său. Îi simte roţile noaptea, când doarme, mişcările sale se fac întotdeauna doar în libertatea pe care purtatul căruţei i-o lasă chiar şi când osia nu se mai află legată de el.

Estimp, orzul e dirijat către caii pe care Ţăranul îi ţine pentru expoziţie. Pentru aceştia el inventează chiar curse la care ei să alerge şi pe care să le poată câştiga, la sfârşitul cărora să se poată fotografia: Ţăranul, caii câştigători, cupa şi cununa de lauri împletită tot de el în acest scop.

Ceea ce uită însă Ţăranul este povestea mârţoagei lui Făt-Frumos care, după ce a mâncat jăratec, s-a transformat într-un bidiviu fermecat, capabil de a călători între cele două lumi.

O variantă ceva mai domestică a istoriei povesteşte că, într-o zi, la pădure, când era la furat lemne, Ţăranul a încărcat căruţa aşa de tare încât calul nu a mai putut-o urni pe drumul înnoroiat. Furios, Ţăranul a început să lovească, să înjure şi să biciuiască întruna cu cruzime pe săracul cal care trage. La un moment dat însă, acesta n-a mai putut răbda şi întorcând capul a strigat şi el la Ţăran: „Băi Vasile ... mă-tii de dobitoc, să n-am parte, bă, dacă mai dai o dată, îţi frig o copită de-ţi cauţi capul prin iarbă!“

Îngrozit, Țăranul a abandonat căruța şi a rupt-o la fugă. A alergat aşa până la epuizare, când a căzut lat de spaimă şi oboseală într-o tufă de mure. N-au trecut decât câteva secunde şi lângă el a apărut şi câinele care fugise şi el după stăpân. „Băi,Vasile! – a spus acesta – ştii, când a vorbit calul, am crezut că mă scap pe mine de frică!"

Asta-i istoria. Semnează în locul calului,

Cu prietenie,

Victor Cojocaru

Ipocrizia soluției finale

Există lucruri pe care ai dori să le faci în fugă să le expediezi repede ca să scapi de ele şi totuşi, ele se agață de tine şi nu te lasă să le expediezi superficial. Ba, dimpotrivă. Evenimentul care a declanşat totul a debutat în urmă cu vreo doi ani, când am fost solicitat ca, după program, să consult o pacientă internată într-o clinică de cardiologie. Astfel de chemări în clinică pentru examinări psihiatrice au loc destul de rar. Asta se întâmplă pentru că, de multe ori, specialiştii diverselor domenii medicale au tendința să rezolve problemele pacienților neglijând orice aspect al psihicului acestora. Uneori, se ajunge la o nefericită abordare mecanicistă care îi tratează ca pe nişte aparate a căror funcționare, în lipsa unor piese de schimb, trebuie ajustate doar prin câteva reglaje. Am auzit nu o dată expresii de genul „ulcerul de la salonul trei", sau „toată noaptea n-am avut decât două infarcturi care au venit în serie". E, poate o modalitate a colegilor de a se apăra față de agresiunea pe care o produce suferința pacienților lor. Dar acest tip de blazare poate declanşa reacții de surpriză totală şi de disconfort atunci când, în loc săi idolatrizeze, pacientul arată că gândeşte independent.

Și această solicitare de care vorbesc era una dintr-o lege a seriilor, una a cărei precedente fuseseră simple *reacții depresive*, reacții pe care le dezvoltă omul la primul contact cu iminența morții sau *episoade delirante* a căror cauză se ascundea, mai mult sau mai puțin evident, în boala de bază.

Aşa se face că, aproape relaxat, am aflat că este vorba despre o bătrână de 83 de ani, care suferise un accident vascular cerebral (fiind deci, paralizată pe jumătate) şi un infarct miocardic şi care – mi se povestea – *sărise la bătaie la cadrele medicale*! Povestea ce părea a avea un uşor aer science-fiction îmi fusese spusă de o fostă studentă, acum medic rezident, care venise solicitându-mi consultaţia. În sfârşit, în clinică, apropiindu-mă de pacientă pentru a stabili primul contact, după ce m-am recomandat şi am încercat a descoperi primele ei reacţii, am găsit o umbră de bătrânică aflată în vizibilă suferinţă ai cărei ochi rugători, atunci când s-au deschis, m-au privit cu o reală curiozitate. Am fost nevoit să mă aplec asupra ei pentru că vorbea aproape şoptit, cu văditul efort al ultimelor sale puteri.

Mi-a răspuns la întrebările unui foarte simplu test de evaluare a stării mintale cu o limpezime neaşteptată, în vizibilă neadecvare cu starea sa fizică alterată. Mintea îi era limpede şi iute ca un izvor de munte, răspundea aproape înainte de a termina eu întrebarea, intuindu-mă parcă cu o aură de prietenie şi cu o uşoară ironie care nu făcea altceva decât să puncteze distanţa. Am rămas uluit. Cum să fi sărit la bătaie o mână de femeie paralizată şi cu un infarct miocardic abia dezvoltat?

„Dar, ce s-a întâmplat? – am întrebat. De ce m-au chemat oamenii ăştia să vorbesc cu dumneavoastră?“ Femeia a închis o clipă ochii, apoi m-a privit schiţând în aer un gest cu arătătorul mâinii sale de care era conectată o perfuzie. Un gest de lămurire:

„N-am mai vrut! – mi-a răspuns. N-am mai vrut să mă ajute nimeni!“

S-a întrerupt o clipă din vorbire pentru că obosea după ce rostea câteva cuvinte, apoi a continuat:

„După ce a murit soţul meu şi am avut accidentul cerebral, n-am mai vrut să trăiesc. Dar ei mi-au dat medicamente şi am supravieţuit. Am avut şi am dureri mari. Sunt imobilizată, nu pot nici măcar să îmi asigur igiena proprie. Şi îi chinui şi pe

ei pentru că tot timpul trebuie să aibă cineva grijă de mine. Aşa că, nu mai vreau ajutor! Să mă lase aşa!"

Pleosc! Cuvintele bătrânei au venit ca o palmă care m-a trezit la cruda realitate. Nu cu mult timp în urmă, papa Ioan Paul al II-lea refuzase o nouă internare, a treia şi – se spune – murise împăcat. Refuzul său a reaprins o dezbatere mai veche legată de eutanasia pasivă. Nicio reglementare umană nu precizează care tratament devine disproporţionat sau când se poate vorbi despre o astfel de intervenţie. Când poate pacientul cere medicului să depună armele şi când este acesta îndreptăţit să o facă?

I-am replicat femeii că aşa e, vine o vreme când cerul se întunecă cu nori negri şi viaţa ajunge să pară o povară, dar că, de fapt, ea nu poate fi chiar aşa de inutilă, mai poate străbate, atunci când nu te aştepţi, printre nori şi o geană de lumină... M-a privit fără să spună nimic dar ochii parcă îi zâmbeau. Mi-a strâns uşor mâna când am plecat şi am cumpănit îndelung atunci când am scris în fişă. Era, evident, vorba de o depresie apărută în contextul bolii dar tot atât de evident era că, rezultat al unei deliberări raţionale, pacienta va refuza un tratament care trebuie luat zilnic o perioadă îndelungată de timp. Am cerut, în discuţia cu medicul de salon, să vină cineva din familie la mine ca să-i prescriu pentru bătrână un antidepresiv sub formă de soluţie care să poată fi administrat în ceai, fără ştirea pacientei, dacă familia va hotărî în acest sens. Dar, plecând, am continuat să mă întreb dacă decizia mea e motivată şi am împărtăşit experienţa mea colegilor la facultate şi soţiei acasă în speranţa că, ceva din reacţiile lor îmi va clarifica şi motiva deciziile.

Era evident că existenţa pacientei devenise un chin, atât pentru dânsa, cât şi pentru cei din jur iar mintea ei limpede găsise o lucidă şi tulburătoare decizie. Ce drept aveam eu să încalc această hotărâre a ei? Cine îmi valida faptul că decizia ei era rezultanta unui câmp al conştiinţei îngustat de boală? Cine mă autoriza ca, administrându-i pe ascuns un compus chimic,

să-i modific culoarea afectivă, s-o fac ca, în ciuda faptului că nu se putea mişca şi avea dureri, să vrea din nou să mai trăiască?

Oricât aş fi vrut să scap de întrebări, acestea reveneau obsesiv asupra mea. Am aşteptat nerăbdător discuţia cu familia dar nu a venit nimeni. După un timp oarecare m-am întâlnit din nou cu doctoriţa care făcuse iniţial solicitarea. Venise pentru un alt pacient de această dată. „Dar cu bătrâna pe care am văzut-o, cea cu accident vascular şi infarct miocardic ce s-a întâmplat, că n-a venit nimeni din familie să vorbească cu mine?" – am întrebat-o.

„A, n-a venit nimeni pentru că bătrâna a murit!"

Am zâmbit. Da, mi-am spus, iată că dilema s-a rezolvat de la sine prin soluţia finală!

Ipocrită soluţie!

Nu cred că vreo reglementare sau vreo lege ar putea stabili vreodată cu precizie ce e de făcut în astfel de cazuri când, deşi e neplăcut, trebuie să te joci de-a Dumnezeu. Tot ce pot face e să vă povestesc toate astea făcându-vă cumva şi pe voi, părtaşii propriilor mele îndoieli.

Coada care dă din câine

Există evenimente pe care le judecăm greşit din capul locului inversând consecinţele cu cauza lor. Ne pomenim în felul acesta în faţa unor situaţii aparent fără de ieşire. E vestită butada ce spune că, decât sa-i dai o tonă de conserve de peşte unui înfometat, e mai profitabil să-i dai o undiţă şi să-l înveţi să pescuiască. Uneori însă, acest lucru este din start sau ajunge la un moment dat, imposibil de realizat. Sunt oameni care se pomenesc în astfel de posturi ostracizante care-i fac să devină nişte marginali ai societăţii pentru ca nu văd cauza, ci numai efectul fenomenelor cu care pare că este imposibil de luptat. Cu alte cuvinte, nu văd decât coada care dă din câine.

Deunăzi, portarul trăgea cu forţa la mine în cabinet un cetăţean în salopetă:

„Vino, mă, nu fi prost! Vino că te rezolvă dom' doctor!" – îi tot spunea acesta cetăţeanului care îl privea cu un aer nătâng şi trist şi care se supunea ca un copil mişcărilor care i se impuneau din afară.

„E prost, dom' doctor!" – a continuat paznicul mândru de abilităţile şi puterile pe care părea că le are asupra nefericitului personaj. „El e chiar prost. Nu ştie să spună cel doare. L-a certat şeful şi-l ameninţă că-l dă afară pentru că nu poate acum să se urce pe schelă. Da' el nu poate pentru că ia medicamente şi ameţeşte."

„Ce medicamente?" – întreb eu iar personajul scoate o listuţă, o schemă terapeutică ce instruia administrarea de trei ori pe zi a trei feluri de medicamente: *antidepresive, anxiolitice* şi

hipnotice. Într-adevăr, unui pacient care le ia, acestea îi pot induce o stare de alterare a contactului cu realitatea şi măcar la început, îi pot provoca chiar senzaţia de ameţeală. Era evident că această asociere medicamentoasă fusese prescrisă, cu bunăvoinţă şi profesionalism de un coleg psihiatru pentru că restul specialităţilor nu uzează de astfel de asocieri. Primul impuls a fost acela de a-i modifica ritmul administrării apoi, fiind evident că pe durata tratamentului nu se poate urca pe schelă, am decis să-i dau un concediu medical. Ca atare, hotărând să preiau cazul, am cerut amănunte suplimentare.

„De unde ţi s-a prescris reţeta asta?" – am întrebat şi pacientul mi-a răspuns.

„De la Laboratorul de Sănătate Mintală, mi-au dat doamnele de acolo, pentru că eu nu mai aveam bani să-mi cumpăr..." Ceva începea să se contureze dar pacientul era laconic, gândurile sale, se vede treaba, mergeau în ritm de melc iar eu trebuia să insist cu întrebările: „Dar, cum ai ajuns acolo, ai fost internat la Spitalul Socola?" Se vede treaba că întebarea mea îl punea oarecum în dificultate, omul nostru îşi frământa mâinile şi se codea să răspundă.

„Nu – a zis acesta – mi s-a făcut rău, am paralizat şi m-a dus cu salvarea le Neurochirurgie. Acolo m-au consultat şi au zis că nu-i de ei, e de psihiatrie."

„Dar, de la ce a pornit totul, ce s-a întâmplat?" – am căutat eu să mă lămuresc neînţelegând cum venea treaba cu paralizia de care vorbea.

„Am avut un necaz. Am avut un necaz mare şi n-am mai putut să mă mişc. Am paralizat de tot" – a povestit cetăţeanul.

„I-a rămas nevasta gravidă" – m-a lămurit imediat paznicul în stilul lui tranşant:

„I-a rămas nevasta gravidă *cu altul*!"

Asta m-a lămurit pe deplin. Era vorba de aşa *numita pseudo-paralizie reactivă conversivă* sau *disociativă*, cum i se mai spune. Este vorba, se pare, de o reminiscenţă care se manifestă la unele persoane, o rămăşită a unor mecanisme avute de-a

lungul evoluției care face ca unele ființe (omizile și buburuzele, gândacii ce trăiesc în copaci) să reacționeze la frica externă, la pericol, printr-o stare ce mimează moartea. Fenomenul se cheamă *tanatoză*. „Fac pe mortul“ cum se spune în popor. La unele din acestea, intrarea repetată în această stare duce la permanentizarea ei și ființa amenințată moare cu adevărat, fără să fi fost lezată în vreun fel de agresor. Un fenomen asemănător se poate întâmpla și la unii oameni. În fața agresiunii sociale îndeosebi, ei paralizează la propriu, fără ca să aibă vreo leziune reală și fără ca imposibilitatea lor să prezinte semnele neurologice ale unei paralizii reale. Numită în trecut „isterică“ această pseudo-paralizie nu are însă nimic mimat. Mușchii nu vor într-adevăr să asculte de comenzile voinței, chiar dacă reflexele sunt păstrate. Omul cade secerat de frica sau chiar de remușcările izvorâte din subconștient asupra cărora nu are niciun control.

În aceeași după amiază am primit prin internet de la o prietenă artistă următorul dialog care parcă a fost menit a ilustra cazul și hazul tragic al nefericitului despre care v-am povestit. Două prietene discutau:

„Tu... – întrebă una – ți-ai privit vreodată soțul în ochi în timp ce făceai sex?“

„Da” – răspunde cealaltă.

„Și ce expresie avea?“

„Expresie? Niciuna. Stătea în ușă ca prostul!“

...și atunci am înțeles cât de tragică și în același timp cât de comună e întâmplarea care a declanșat suferința pacientului meu, aceea de a fi înșelat de cel ce ți-e aproape. Așa că, rugămintea mea este sa nu stați în ușă sub nicio formă. Nu e bine nici în caz de cutremur, se pare. Iar dacă vedeți vreodată vreo coadă care dă din câine, ei bine, apucați de câine și dați naibii cu coada de pământ!

Nudism pe malul Styxului

În fața morții, fiecare își păstrează decența în măsura în care a reușit să fie fericit. Spun asta pentru că una din experiențele profesionale mai puțin cunoscute ale carierei de medic este și asistarea ultimilor clipe de viață. Și am văzut cum se moare surâzător sau îngenuncheat de neputința bolii. În fiecare caz e, parcă, altfel, unul apare terifiat, altul cerșește încă puțin timp. Sunt unii cărora mințile le cedează înaintea trupurilor și ei cutreieră agonic prin alte lumi atunci când le vine sorocul...

Momentul morții e poate singurul caz în care nu se mai poate trișa. Pentru că, în rest, omul e ființa ce are cea mai dezvoltată capacitate de a înșela iar înșelarea e un laitmotiv al vieții. Vânatul înșeală vânătorii pentru a nu fi mâncat, iar vânătorul păcălește spre a ademeni prada în capcană. Masculii unor păsări, de exemplu, se înfoaie în pene multicolore și-și înroșesc crestele pentru a părea mai mari și mai atractivi sexual. Și oamenii se pot machia, dar la om înșelăciunea dispune de un aparat aparte, special menit acestui scop, unul numit *rațiune*. Cu ajutorul ei, omul reușește a păcăli pentru a se apăra, pentru a crește, pentru a se afirma.

Rațiunea îmbrăcată în cuvinte e poate înșelăciunea cea mai dulce și cea mai suavă. Numai mici gesturi, mici evadări ale inconștientului îl pot trăda pe cel ce înșeală. Privirea alunecă în dreapta și în sus în momentul în care spune o minciună, mâna mângâie fără să vrea gura sau nasul, clipitul pare o fracțiune de secundă mai lung. Doar subtilii observatori, psihologi experimentați care știu ce caută pot detecta asemenea

scăpări, martori ascunşi ai tentativei de a înşela. Sau, poligraful, detectorul de minciuni. Sau noile tehnici de imagistică ce ne arată aproape pe unde trece un gând prin creier. Rațiunea ce se îndoieşte – afirma Descartes – îi dă convingerea în adevărul propriei existențe şi în existența lui Dumnezeu. Se îndoieşte pentru că ştie de înşelăciune, doar şi el înşeală şi sfârşeşte reuşind a se înşela pe sine însuşi. Căci, ce alt rost decât căutarea fericirii ar putea invoca pentru a-şi justifica existența?

Pentru a fi fericit e de ajuns să ai ce face, ce iubi şi ce spera - scria Alan Chalmers. Pare atât de puțin şi totuşi, e atât de greu în acel ultim moment...

În rest, omul e capabil să-ți demonstreze logic şi să te convingă oricând de profundul adevăr al minciunilor sale. Secretul marilor actori la care nu transpare nicio scăpare a adevărului ascuns, actori ce pot înşela, la o adică şi aparatele, stă în marea capacitate de a se transpune în rol, de a simți durerea din spatele lacrimii ce curge pe față şi încrederea zâmbetului abia schițat în colțul gurii lor. Marii actori sunt una cu masca lor. În fond, toate aceste ipostaze pot fi concentrate, într-o singură trăire ce se întrezăreşte din priviri.

Cu vârsta, unii oameni îşi pierd masca. În clipa în care involuția îşi scoate ghearele, primele care cad sunt mecanismele rațiunii care ascunde pe cel ce eşti cu adevărat. Aşa se face că mulți oameni îmbătrânesc urât. Nu mai sunt capabili să-şi ascundă gândurile, furia, meschinăriile.

La fel, nici clipa morții nu te mai lasă să minți. Atunci nu mai e timp pentru aşa ceva. Într-o astfel de clipă, la margine de viață, poți afla despre un om mai multe decât din toată existența sa de până atunci.

După ce am observat pe mulți alții, m-am pomenit în situația de a afla şi eu adevărul despre mine. A fost o experiență ce acum, retrospectiv, îmi pare nemaipomenit de interesantă. S-a întâmplat că, după o noapte de hemoragie, ajuns în spital, am reuşit să stârnesc indignarea colegilor de salon. Era weekend, aşa cum îi şade bine oricărei nenorociri să vină.

Sperieturii iniţiale i-au luat locul aşteptarea, drumul spre spital, penibilitatea situaţiei de a mă prezenta mai tinerilor colegi pe post de pacient. În fine, sângele pierdut şi oboseala nesomnului (poate şi medicamentele din perfuzii) îmi dădeau stări de plutire vecine cu somnul, stări de care eram extrem, extrem de nemulţumit. Îmi dădeam seama că se poate muri din simptomele mele şi nu voiam să dorm dacă s-ar fi întâmplat chestia asta. Abia poposit pe malul Styxului, eu mă comportam ca un turist venit la plajă, să se bronzeze, eventual să facă nudism sub soarele negru. O baie ar mai fi lipsit să fac, o baie în apa râului morţii!... Căci, îmi spuneam, moartea e un eveniment major şi eu eram extrem de curios *să văd cum e*, dacă tot e să fie...

„Cum, dom'le? Toată lumea spune c-ar vrea să moară în somn şi dumneata vrei să fii conştient? Eşti un om invers!" – mi-a zis atunci un alt pacient care suferise o operaţie, se vindecase şi se afla de acum în dimineaţa externării. Fusese supus, care va să zică, unei reparaţii capitale iar acum era ca nou, plesnea de sănătate, mai avea să se mai odihnească în concediu medical ca să-şi încarce bateriile dar iminenţa morţii fusese un eveniment pe care-l lăsase în urmă.

Dar eu făceam ceva (adică făcusem, lăsasem o carte scrisă în urmă), îi aveam pe ai mei pe care îi iubeam şi speram, chiar şi dintr-o ultimă experienţă, să mai aflu ceva nou. Eram, în ciuda durerii, fericit, se putea spune! Colegul meu de spital sesizase ceea ce Derek Bickerton numeşte în *Language and Species* a fi *paradoxul conştiinţei*: cu cât cineva dezvoltă mai multă conştiinţă, cu atât devine mai separat de lume. Cu alte cuvinte, lumea îl identifică şi-l arată cu degetul de la distanţă ca pe un ciudat, ca pe un posesor al alterităţii. Devii deodată altfel şi de aceea, lumea te interpretează ca primejdios. Cum putea atunci el, omul normal, unul care reuşise să alunge moartea, reuşise să se asigure că va uita de iminenţa ei pentru o perioadă lungă de timp, să mă accepte pe mine, un tip gata să dea colţul mânat de curiozitatea morbidă de a afla cum e şi cu experienţa asta? Sunt

sigur că le-a povestit mult timp prietenilor la un şpriţ ce tip a întâlnit el în spital. Şi nu-l condamn pentru asta. Ştiu că, din punctul de vedere al observaţiei sale, atitudinea mea are o hibă logică: de ce solicitasem internarea şi ajutorul medicilor dacă eram atât de curios să văd cum se moare?

Din fericire, existenţa e un proces ireductibil la astfel de mici fragmente de logică impecabilă şi e, mai degrabă, o avalanşă de paradoxuri şi de situaţii dilematice. Iar eu, pe malul Styxului n-am zăbovit decât câteva clipe şi m-am întors.

Pisici albastre

Hidoase şi amenințătoare, semănând parcă cu uriaşii viermi de nisip din *Dune* a lui Frank Herbert, tramvaiele din Iaşi sunt adevărate izvoare ale subculturii strigărilor de război. Turme rebele de adolescenți eretici îşi schimbă zilnic invective cu gherilele tuciurii ale controlorilor musculoşi spre disperarea şi sub privirile nervoşilor şi dezorientaților pensionari. Tramvaiul este locul de ispăşire şi tortură a jumătate din populația oraşului, populație care economic se situează în preajma limitei de subzistență sau sub aceasta. Aici se pot întâlni şi pot coexista gregar, pentru o foarte scurtă perioadă de timp, spirite strălucitoare şi minți atavice, frumuseți feminine neomologate încă laolaltă cu demni urmaşi ai lui Quasimodo.

Numărul nesfârşit de combinații umane pe care le poți regăsi într-un vagon de tramvai poate fi întrecut numai de combinațiile mirosurilor care îl populează. Spre deosebire de aura tehnică a metroului, tramvaiul păstrează o jovialitate exoterică, e o desfăşurare în văzul tuturor, are ceva din spectacolul străduțelor italiene cu rufele întinse între ferestre şi închide parcă un spațiu popular cu un discret iz de revoltă.

Prin virtutea faptului că este un mic loc privilegiat, tramvaiul devine, mai ales la orele de vârf, agoră şi arenă în acelaşi timp. Este punctul de înfruntare şi de luptă între mentalități, vârste şi educații distincte. Este terenul în care-ți poți angaja şi copleşi agresiv adversarul fără ca manifestarea ta să iasă din normalitatea experienței comune. Ca într-un ring de box suprapopulat în care adversarii sunt obligați să suporte intimi-

tatea sardelelor la cutie, vagonul e spaţiul în care 99,99% din agresivitatea umană se converteşte şi prinde viaţă sub formă de violenţă verbală.

Născută probabil în acelaşi timp cu limbajul, înjurătura este, probabil, chintesenţa agresivităţii verbale. Ea uneşte ameninţarea, violentarea prin strigăt moştenită încă din lumea animală cu filosofia blestemului, de cele mai multe ori, menit să provoace aneantizarea adversarului vizat, reducerea sa la forma şi dimensiunea fetusului primordial care, evident, nu ar mai reprezenta niciun pericol.

Puţini realizează că înjurătura este un element de universalitate ce a anticipat cu mult actuala globalizare. Pe de altă parte, fiecare naţie îşi îngobează în înjurături valenţele şi talentele ascunse. Gravitatea şi seriozitatea germană sunt concentrate în Schwein (porc) şi Sheize (fecale), americanii îşi repetă obsesiv dorinţa sexuală reprimată inventând retroactiv etimologii pentru un cuvânt a cărui folosire a fost certificată de Curtea Supremă în 1971 ca un drept democratic: fuck. Ca să jigneşti un japonez e de ajuns să te legi de stilul său de muncă. Spune-i că a muncit ca un cartof (trimitere la teluric şi la amorfa lipsă de organizare) şi e de ajuns pentru a-i provoca o depresie. Nu asta se întâmplă cu înjurăturile unor popoare precum cel grec sau maghiar unde înjurătura devine scenografică de-a dreptul.

Eu unul îi bănuiesc înjurăturii naţionale, aceea a blestemului de reîntoarcere la provenienţă, o sorginte dacă. Prea seamănă cu alte cuvinte de aceeaşi rezonanţă: mânz, sturz, brazdă!

Marin Preda relatează undeva că românul rezolvă cu această expresie întreaga problematică a impasului existenţial. Accidente colective, dezastre, cruzimea individuală a sorţii, toate se anulează pe româneşte cu aceeaşi expresie: „p... mă-sii!“

Un amic, spre a putea evita o cenzură mai intransigentă, foloseşte o altă expresie: „Pisici albastre!“ Şi o pronunţă accentuând, prelungind prima vocală ca să-i redea sonoritatea expresiei iniţiale.

De ce albastre, am înțeles din explicația lui P.G. Villeneuve Saint-George. Înjurătura fiind considerată un păcat de moarte, în Evul Mediu, singurii care își puteau permite sfidarea aceste legi erau aristocrații. A înjura liber era un semn de castă. La un moment dat, sub imboldul iezuiților, regele Franței a interzis folosirea în înjurături a numelui lui Dumnezeu. Și așa acesta, Dieu pe franțuzește a fost înlocuit cu Bleu-albastru. Pentru a desemna un aristocrat, deci unul „din ăia care înjură“ și nu pățesc nimic, servitorimea a folosit acest cuvânt, și așa „vița nobilă“ a devenit sinonimă cu sângele albastru.

Nemeritată metaforă pentru o trimitere ce inițial desemna moartea lui Dumnezeu! Dar nu toată lumea își cenzurează, înjurăturile. Iar atitudinea demnă a celui înjurat, umilit în fața lumii nu este în niciun caz răspunsul în același registru. Din păcate, nici a întoarce și celălalt obraz nu reprezintă mai mult decât o acceptare.

Deunăzi, într-un tramvai nu exagerat de aglomerat, am dat să ocolesc pentru a putea coborî un pensionar care, deși era loc destul, blocase strategic accesul la ușă postându-se ferm în capul scărilor. Cunoașteți, probabil acest gen de individ și poziționarea la care mă refer. Oricât am căutat eu să mă strecor, fiind corpolent, se vede treaba că i-am deranjat poziția pentru că domnul cu pricina a și răcnit amenințător: „Zi pardon, băi boule!“

M-am oprit și l-am privit contrariat, șocat de înverșunarea sa. Moșnegutul să fi avut vreo 40 de kilograme în timp ce eu băteam cu mult peste sută. Ce-ar fi fost dacă aș fi reacționat violent?

M-am decis că nu este cazul să adopt o astfel de reacție și am urmat întocmai îndemnul lui răspunzând calm:

„Pardon,... băi boule!“

Și am coborât.

Sfatul meu e să nu refuzați, în acest gen de situații, plăcerea omului atunci când acesta v-o cere!

Dumnezeu cu acumulatori

Natura nu este crudă. Natura nu este sadică. Ea este, pur şi simplu, indiferentă. Doar simplitatea şi lipsa de profunzime a firii umane pot asocia intenţionalitate manifestărilor sale. Nici moartea căprioarei sub colţii leului şi nici sutele de mii de victime ale tsunamiului din 2004 nu pot fi asociate unei voinţe malefice. Din acest tip de gândire, din atribuirea unei cauzalităţi de tip magic reiese caracterul primitiv, versatil al raţiunii umane.

O serie de experimente desfăşurate pe sugari[2] deci pe fiinţe vii care nu şi-au însuşit încă limbajul şi de aceea, nu pot fi bănuite de interferenţe cognitive, au relevat un lucru surprinzător: simţul moral este prezent în noi încă de la naştere ca o trăsătură moştenită genetic. Bebeluşilor li s-au prezentat pe un ecran imagini cu două bile, una neagră şi una albă, bile care interacţionează, se lovesc şi se ajută, în diferite variante. S-a observat că atenţia copiilor a fost evident mai intens captată de diferenţa de valoare pozitivă sau negativă a schemelor prezentate. Trecerea de la „ajutorare“ la „respingere“ a demonstrat că micuţii nu numai că înţeleg semnificaţia implicită a exemplului demonstrat, dar îi atribuie chiar o valoare dirijată, preferând altruismul secvenţelor cu semnificaţie de respingere.

Înţelegerea emoţională a faptelor este o trăsătură a cărei transmitere se face empatic, fără a necesita intermedierea lim-

---

[2] Dupoux E. & Jacob P. *Universal moral grammar: a critical appraisal*, „Trends in Cognitive Science”, 2007, 11(9), 373-378.

bajului. Experimentele desfăşurate de Ulf Dimberg[3] au scos în evidenţă faptul că tristeţea, cel puţin, e imediat citită chiar pe figura prezentată în fotografie şi se transmite privitorului într-o modalitate apropiată de contagiune. Iar privirea feţelor triste stârneşte repulsie şi disconfort. Pentru că omul are în mod natural o aversiune faţă de suferinţa altuia. De aceea, profesia medicală este, în esenţă, una traumatizantă.

Elementele comportamentelor sociale menţionate sunt evident moştenite genetic. Se consideră că ele au fost selecţionate de-a lungul evoluţiei pentru că indivizii care semnalau rapid prezenţa pericolului şi care-şi ajutau semenii erau, la rându-le ajutaţi la nevoie. Ei au reuşit să trăiască mai mult şi să-şi transmită urmaşilor această modalitate de a se manifesta. Pe scară evolutivă, acest tip de comportament este bine conturat şi la o serie de primate.

Totuşi, singura specie la care versatilitatea învinge onestitatea moştenită rămâne tot omul. Chiar dacă simţul empatic este prezent, în funcţie de presiunile sociale, omul îşi poate construi modalităţi de reacţie care să abată pericolul (real sau potenţial) asupra semenului pentru a-şi scăpa propria piele. Ba, mai mult, istoria crimelor naziste şi comuniste a fost reprodusă experimental, cruzimea faţă de aproape demonstrându-se a fi un comportament... natural (da, da, natural) pentru un important procent din oamenii obişnuiţi[4]. Raţiunea omului apare a avea mai mult o funcţie de justificare a acţiunilor decât una determinantă a conduitei. Aşa se face că, din conjugarea acţiunii şi a limbajului, morala s-a născut practic, a doua oară odată cu Decalogul religiilor abrahamice ca o reîntoarcere la origini printr-o forţare a raţiunii. Paradoxul lui Tertulian, *credo*

---

[3] Dimberg Ulf, *Psychophysiological reactions to facial expresssions*, Segerstrale U., Molnar P., *Nonverbal communication: Where nature meets culture*, Mahwah N.J.: Erlbaum, 1997.

[4] Philip G. Zimbardo, *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*, Random House, 2007.

quia absurdum est apare, de fapt, ca o aserţiune formulată la un etaj supra-raţional, supra-inteligent şi nu ca un fault al logicii.

Neuroştiinţele arată că, în mare măsură, reţeaua corticală a creierului moral se suprapune peste cea care se activează în timpul experimentelor religioase confirmând, dacă mai era nevoie, congruenţa celor două arii. Experimentele sunt încă la început iar celor care vizează descifrarea acestor procese li se şi reproşează că, înşiruind o serie de structuri anatomice nu rezolvă nimic, că se zbat a dezvolta o nouă frenologie care va sfârşi aidoma celei din perioada victoriană.

Există însă un silogism care iese în evidenţă. Primul raţionament al înşiruirii logice este unul acceptat, acela că, sediul gândurilor, emoţiilor și sentimentelor este creierul. Al doilea ne spune că, bazându-se pe gânduri, emoţii şi sentimente, experienţele religioase, de la liniştea meditaţiei şi până la înălţătoarea emoţie a extazului mistic rezonează în aceeaşi locaţie: creierul. A treia treaptă a silogismului alcătuieşte ceea ce, tradus grosier din engleză se cheamă „teorie a minţii" (Theory of the mind): gândul (chiar şi acela al experienţei religioase) trebuie să aibă la bază modificări chimice şi electrofiziologice apte de a fi înregistrate. Mai mult, Persinger afirmă[5] că astfel de experienţe spirituale pot fi reproduse în laborator cu ajutorul unui aparat.

Invenţia sa, dată publicităţii încă din 1987 a fost numită nici mai mult, nici mai puţin decât „Casca-Dumnezeu" (The God Helmet). Ea este un dispozitiv de stimulare electromagnetică a lobilor temporali. Purtarea căştii lui Persinger, pretinde autorul, asigură clientului, fără efort şi fără multe contraindicaţii, accesul la extazul mistic suprem. Bineînţeles, experienţele subiecţilor nu sunt perfect reproductibile. Lobul temporal, pretinde autorul, ar fi substratul major în care se procesează religiozitatea.

---

[5] Persinger Michael A, *Neuropsychological bases of God belief*, Praeger Publishers, NY, 1987.

Cercetările[6] extind însă numărul ariilor implicate la şase. Pe de altă parte, nu toţi subiecţii simt prezenţa lui Dumnezeu. Ateii, de exemplu, îşi traduc senzaţiile resimţite ca o percepţie nemijlocită a măreţiei şi armoniei universale. Trecând în revistă informaţiile de mai sus nu am putut să nu simt un fior.

Sigur, a-l aduce pe om aproape de atingerea divină sau de armonia universală nu poate avea decât rezultate pozitive. Pe de altă parte însă, societatea îşi identifică propriii săi duşmani în psihopaţii care, deşi sunt apţi de a percepe în mod corect valoarea suferinţei, nu dezvoltă niciun fel de empatie. Iar lipsa lor de compasiune, coroborată cu altă dimensiune umană citată, violenţa, îi face nu numai periculoşi, dar şi nevindecabili prin mijloace educaţionale. Frisonul de care vă vorbeam vine din faptul că, tot dintr-o exagerare, de la casca lui Persinger şi până la microcipurile implantate pentru a controla comportamentul indezirabililor sociali nu e decât un pas.

Căci eu nu de faptul că ar putea rămâne fără baterii un asemenea purtător de „cască-Dumnezeu" mă tem, ci de aparat şi de metodă în sine. De controlul cibernetic, de fericirea cu forţa şi cuminţenia electronică, chiar dacă dispozitivul ar fi dotat cu acumulatori reîncărcabili. În noi, în umanitatea noastră zac şi tendinţele de supraveghere şi pedepsire a celor care nu sunt ca noi. Doar noi ne putem face rău dorindu-ne, evident, binele.

[6] Mario Beauregard, Denise O'Leary, *A Neuroscientists Case for the Existence of the Soul,* Harper Collins Publishers, NY, 2007.

Gustul amar al fericirii

O prietenă îmi reproşa că toate scrisorile mele, chiar şi cele care se vor pline de umor, lasă în urmă o senzaţie nu tocmai confortabilă, ca un pregnant gust amar. Bănuiala implicită dar neexprimată a observaţiei sale ar fi că eu însumi sunt o persoană complet nefericită din moment ce răspândesc de jur împrejur senzaţia unor nostalgice regrete.

E drept că preferinţele mele merg către lecturile tragice, către muzica simfonică, dar nu pot spune că acţionez la fel ca Brahms: acesta, certat de editorul său că scrie numai mise, oratorii şi recviemuri în timp ce lumea vrea să mai şi petreacă, s-a prezentat fericit după două săptămâni cu o lucrare intitulată „Eu, vesel, mă îndrept către mormânt!"

Trecând peste pertinenţa observaţiei primite, trebuie să menţionez că ea m-a mulţumit oarecum. Sunt, într-adevăr, un iubitor al gusturilor şi parfumurilor cu tente amărui, de la aromele de cafea şi dulceaţa salatei amare de păpădie şi până la duritatea chininei şi iuţeala orgiastică a santalului. Iar dragostea mea pentru aceste arome este oglinda unor adânci şi – zic eu – rafinate satisfacţii. Pentru că şi puţini ştiu asta, fericirea nu e opusul nefericirii. Nefericirea este opusul normalităţii, a echilibrului în funcţionarea vieţii de zi cu zi. Afirm asta pentru că în cabinetul meu vin zilnic oameni nefericiţi, copleşiţi de spaime şi melancolii, încorsetaţi de fobii şi obsesii sau purtători ai spasmelor inconştiente ale întregii omeniri. Nimeni nu vine însă pentru că este fericit. Nimeni nu vine să spună: „Dom' doctor, daţi-mi ceva să mă mai liniştesc pentru că mi-e teamă

c-am să plesnesc de fericit ce sunt!“ Şi asta pentru că starea de fericire e rară şi ea persistă extrem de puţin.

Omul nu este programat să păstreze memoria sublimelor clipe. Câţi dintre cei ce divorţează îşi mai aduc aminte fericirea clipelor petrecute când erau îndrăgostiţi? Fericirea se uită, se ţine minte doar momentul său culminant şi câteva minute care îl preced, restul se pierde pentru veşnicie odată cu clipele. Şi asta pentru că selectorul nostru de valori, lobul frontal stâng al creierului (la dreptaci) păstrează amintirile după utilitatea lor. Iar fericirii nu i se găseşte nicio utilitate de viitor. Nu ţine nici de foame, nici de sete şi nici de cald. Nimeni nu poate retrăi fericirea tinereţii pierdute.

E poate şi pentru că sentimentul vizat consumă extrem de multă energie, spre deosebire de tristeţe care alcătuieşte un fel de sistem de apărare care funcţionează în „safe mode“, folosind doar circuitele bazale şi repartizând cu parcimonie resursele, permiţând planificarea judicioasă pentru mai târziu. Fericirea este, iarăşi, o chestiune de relativitate a raportării la propriile idealuri şi deziderate. Dacă ţinteşti prea sus, dacă pretenţiile şi aşteptările tale de la propria existenţă îţi depăşesc posibilităţile, s-ar putea să n-o cunoşti niciodată. Dacă ţelul tău este însă realist, sau dacă expectanţele tale sunt uşor de satisfăcut, clipele de fericire se vor ivi la fiecare pas: strângerea de mână a unui bun prieten, joaca cu copiii tăi, mulţumirea de a fi lăsat ceva de valoare în urma existenţei şi a muncii tale...

E drept că sunt oameni care nu reuşesc nici măcar acest minim deziderat. Un superb poem intitulat *Înger vagabond* al unui poet interbelic începea cu următorul vers:

Noi,
Dimitrie Stelaru n-am cunoscut niciodată Fericirea...

Rămâne însă şi pentru aceştia, aşa cum şi poemul afirmă, fericirea pe care ţi-o oferă puterea de a spera. Din punctul ăsta de vedere, populaţia României era cu mult mai fericită sub

Ceauşescu, atunci când toată lumea avea speranţa că, odată şi odată, dictatura comunistă va cădea. Speranţa era evident mai mare decât acum, când realitatea ne arată că nicio alegere democratică nu ne îndrituieşte a purta speranţa decenţei, aceea că viaţa noastră se va ameliora.

În creierul uman nu purtăm, se pare, circuite speciale ale fericirii. Avem relee doar pentru dorinţă: de hrană, de sex, de mângâiere asigurate de aşa-numitele *circuite ale plăcerii.* Iar astea sunt extrem de versatile. Orice plăcere, prin repetare, îşi pierde cu timpul caracterul iniţial iar starea de fond, culoarea afectivă care dă tonul recreerii în interiorul minţii noastre a întregii lumi, din roz cum era iniţial, devine cenuşie. Starea de bine a plăcerii iniţiale se stinge încet şi tot ceea ce rămâne e profunda nefericire a lipsei acesteia. Capcana se închide şi captivul nu mai caută plăcerea, ci evitarea infernului, a suferinţei continue care devine viaţa de zi cu zi. Acesta este mecanismul dependenţelor de droguri dar şi a comportamentelor echivalente. E explicaţia faptului că Don Juan era profund nefericit.

Ar deriva de aici câteva sfaturi practice: nicio plăcere nu poate fiinţa la infinit. De aceea trebuie să existe un soi de rotaţie a recompenselor care te fac să te simţi fericit. Visurile tale trebuie să fie realizabile pentru a nu te expune dezastrului vreunui eşec şi trebuie calculate cu grija faţă de propriile valori. Altfel, veţi cădea în capcana mecanismelor de tip publicitar care vând fericire. Ele nu îţi spun că un produs e mai bun, ci că vei fi fericit cu noul lor aspirator sau consumând nu ştiu ce miraculos iaurt fără de care lumea s-ar balona atât de grav încât ar exploda pe străzi. Nu, recompensa trebuie categoric să vi se potrivească. Şi pentru că nu există instituţii de recompensare, creativă trebuie să vă creaţi singuri propriul sistem de răsplată, chiar cu un calendar al darurilor pe care vi le faceţi. Iar, pentru a vă asigura de memoria fericirii, bucuraţi-vă cu premeditare, strigaţi-o cu voce tare ca să se audă, să nu mai poată fi uitată în felul ăsta şi fiecare să poată să-şi dea seama că este sau măcar că a fost fericit.

Dar, poate că cel mai mare secret al fericirii este să reușești a uita că timpul sapă ireversibil în trupurile noastre. Uitați-vă, deci, vârsta şi veți fi fericiți. Iar despre aroma amăruie a scrisorilor mele luați-o ca pe o mărturisire, ei bine, a scrie e aproape unul din viciile mele. E lucrul la care, zic eu, mă pricep cât de cât.

Altceva, n-am mai de preț a vă dărui. Şi nu există, zic eu, plăcere mai mare pe lumea asta decât a dărui necondiționat. A-i face şi pe alții fericiți.

De nu vă place tenta amăruie a scrisului meu, ascultați atunci ce scrie Rilke:

Doamne, e timpul,
vara a fost mare,
coboară-ți umbra peste
cadranele solare
şi lasă
timpul liber.
De-acum cel singur va fi singur multă vreme
va sta de veghe, lungi
scrisori va scrie...

Totul despre sex

„Dumneata eşti homosexual?“ Auzind asta omul a rămas blocat şi a căscat ochii mari la funcţionarul care întrebase. Acesta rânjea fluturând în mână cartea sa de identitate.

„Nu! Cum aşa? De ce să fiu homosexual?“ – a răspuns el aproape bâlbâindu-se.

„Păi, codul dumitale numeric personal începe cu 3. Eu ştiam că 1 au bărbaţii şi 2 femeile. Dumitale ţi-au pus 3. Ori au greşit, ori ştiu ei ceva!“ – a reluat funcţionarul întinzându-i chitanţa şi returnându-i cartea de identitate. Omul nostru şi-a luat actele şi s-a uitat lung la ele şi a plecat mormăind ceva la adresa celor de la evidenţa populaţiei.

Martor al acestei glume deplasate, n-am putut să nu remarc faptul că un asemenea dialog nu ar fi fost nici măcar de imaginat în urmă cu douăzeci de ani. Pe atunci, homosexualiutatea era considerată, nu numai gravă tulburare psihică, dar era chiar sancţionată de codul penal. Cu aşa ceva nu se făceau nici măcar glume proaste. Am moştenit din acest trecut nu tocmai îndepărtat însă o droaie de formulare care, după ce te îndeamnă să completezi spaţiile corespunzătoare numelui şi prenumelui, te pun să alegi tăind un B sau un F în dreptul unei rubrici pe care scrie „sexul“. Adică să declari tu însuţi cum te consideri a fi: bărbat sau femeie. În treacăt fie spus, nu o dată am completat scriind citeţ cu litere de tipar „MINUNAT“.

O astfel de intruziune aluzivă la adresa propriei tale intimităţi nu trece nesancţionată. Actul de identitate nou nu mai menţionează nici el (exceptând cifra) o astfel de rubrică.

În spaţiul anglo-saxon eşti întrebat astăzi, nu cărui „sex“ apariţii, ci cărui „gen“. Asta pentru că „sex“ a ajuns să desemneze numai actul sexual practicat cu obstinaţie, ca un sport de masă.

Dar, cum poate spune cineva cu mâna pe inimă că este sută la sută bărbat sau femeie? Carl Gustav Jung, marele psihanalist, a postulat existenţa arhetipurilor, adevărate moşteniri filogenetice ale experienţei strămoşilor noştri. Două dintre acestea, *anima* şi *animus*, se referă în mod distinct la gen. Anima ar fi imaginea colectivă a femeii aşa cum se regăseşte în inconştientul bărbatului, feminitatea pe care acesta o neagă la fiecare pas: sensibilităţile şi pornirile gingaşe pe care acesta şi le reprimă. Iar animus este corespondentul masculin care se află în stare latentă în inconştientul femeii: tendinţele sale autoritare, spiritul de competiţie...

Steven Pinker propune cinci niveluri de structurare a deosebirilor de gen. Primul, ar fi nivelul cromozomial. Toată lumea care trece prin şcoală ştie că bărbaţii au o garnitură de cromozomi sexuali XY. Puţini ştiu însă că aceşti cromozomi nu au forţa de a determina în totalitate expresia sexului. Există circumstanţe în care hormonii fac ca un făt XY să se matureze şi să prezinte organe sexuale feminine, chiar dacă nefuncţionale. Mai mult, există specii de amfibieni la care sexul progeniturilor este determinat pur şi simplu, de ph-ul mediului. Iar la păsări, fluturi şi unii peşti, XY este formula genetică a cromozomilor sexuali ai... femelelor.

Al doilea nivel de organizare a diferenţelor de gen se referă la sexualizarea gonadală. Gradul de deosebire este dat de organele sexuale pe care individul le posedă. Dar şi aici există o serie de grade intermediare de incertitudine, de variante nereuşite, intermediare între organul masculin şi cel feminin. Natura nu e întotdeauna foarte decisă ce are de gând să facă.

Al treilea nivel se referă la organizarea mecanismelor de cunoaştere specifice celor două genuri. Într-un fel cunoaşte lumea un bărbat, în alt fel o femeie. Dacă e să ne referim nu-

mai la traseul pe care îl urmăreşte privirea exploratoare şi ar fi de ajuns pentru a sesiza diferenţe.

Cel de-al patrulea nivel de organizare se referă la identitatea de gen, la locul pe care individul se simte îndreptăţit să-l ocupe între bărbaţi sau în rândul femeilor. În sfârşit, nivelul cel mai cuprinzător pare a fi acela al gradului de sexualizare cerebrală; acela care determină suma comportamentelor individului înăuntrul societăţii. Acum, că lucrurile nu mai par de loc aşa de simple cum ar dori să accepte formularele, trebuie spus că genul copilului este dat în mare măsură şi de educaţie. Într-un fel se va dezvolta un copil când i se pun şoseţele bleu şi i se dau în dar maşinuţe şi mingi de fotbal şi altfel, când va fi îmbrăcat în roz, şi i se vor da să se joace păpuşi şi truse de machiaj. Mai ales la vârsta explorării propriei sexualităţi educaţia este esenţială. Eventualele incertitudini, experienţele eşuate, frustrările survenite în această perioadă pot avea consecinţe dezastruoase.

Am fost chemat odată să răspund întrebărilor anonime pe care copii de 12-13 ani le scriseseră pe bileţele în cadrul unor şedinţe de educaţie sexuală. Aşa m-am pomenit întrebat ce părere am despre sexul în grup. Răspunsul meu a fost că sexul în grup este normal la unele specii de animale. Fecundarea unei femele dă către mai mulţi masculi poate fi un mecanism de asigurare a certitudinii reproducerii şi a unui înalt grad de variabilitate genetică.

Şi vechile societăţi umane practicau ceva asemănător. Matriarhatul nu trebuie privit ca o epocă în care mama aducea banii în casă şi tot ea hotărăşte cum se cheltuiesc, ci cu totul altfel. Mama era respectată, venerată şi ea alegea dintre bărbaţii mai mult plecaţi în depărtări pentru a face rost de hrană, pe cel cu care dorea să se acupleze.

Aceasta era şi esenţa cultelor fertilităţii din comuna primitivă şi tocmai această lipsă de control a sexualităţii, coroborată cu necesitatea de a acorda o atenţie sporită propriilor pui, aceia care îţi transmit mai departe în timp genele, a fost una din

cauzele care au dus la naşterea religiilor numite abrahamice (din vâna lui Abraham); iudaismul, creştinismul şi islamismul. Aşa a apărut morala și s-a născut noțiunea de civilizație.

„Judecați şi voi – le-am spus copiilor – pe ce treaptă a evoluției doriți să vă așezați și alegeți-vă calea pe care o considerați mai bună!“

Acum, e drept că, din dorința de a reprima excesele orgiastice, morala marilor religii monoteiste a declanşat războiul dintre sexe. Femeia s-a pomenit dintr-odată a fi făcută vinovată de păcatul originar, lipsită de drepturi şi de puterea de a hotărî în vreun fel asupra libertății proprii. Ea trecea pur și simplu, din proprietatea tatălui, în cea a soțului ca un simplu obiect de inventar.

O apocrifă menționează chiar că prima femeie, Lilith, cea care a existat înaintea Evei, a fost pedepsită pentru ambiția ei de a sta întotdeauna deasupra soțului.

Mişcările feministe însă, în loc să se mărginească la obținerea de drepturi civile, au inversat aproape dimensiunea deosebirilor de gen şi au dorit să înzestreze femeia cu durități care nu-i aparțin prin natură. Aşa că astăzi bântuie prin instituții un tip de femeie veşnic îmbrăcată în taior şi pantalon negru, tunsă scurt, cu o servietă diplomat în mână, un personaj frigid, dedicat exclusiv carierei, atât de ruptă de ideea de familie şi de cea de mamă încât a indus modificări şi în comportamentul masculin. Bărbații de azi, tind în consecință să fie în bună parte mai submisivi, acceptând de multe ori cu uşurință şi comoditate dominarea unei femei care îi scuteşte în bună măsură de griji şi responsabilități. Ba, unii dintre ei ajung să se dedice cu pasiune gospodăriei şi creşterii copiilor. De unde şi vestitul dialog:

„Ce faci, vecine, te-a pus nevastă-ta să întinzi rufele?

„Ei, ce să fac? O ajut şi eu pe ea să le întindă, că şi ea m-a ajutat atunci când le-am spălat!“

Semn că sexul „tare“ este în pericol să devină moale şi pufos. Asta e situația, asta e perspectiva.

Miau!

Are cineva de vânzare vreun pui de leopard sau de pumă neagră? Cred că aş fi în stare să trec peste orice gen de oprelişti şi l-aş achiziţiona imediat. Pentru că a avea o pisică mare, mare cu adevărat rămâne unul din visurile mele bine ascunse aproape imposibil de îndeplinit şi de aceea, frustrante. O pacientă îmi relata că pisica ei, de fiecare dată când o doare o articulaţie, vine şi se aşează pe aceasta şi, în scurt timp, sub căldura trupului ei, durerea dispare.

Ei, bine, dac-aş avea o pisică mare cred că mi-aş vindeca durerile nocturne şi insomiile pe care acestea le provoacă doar ţinând-o în braţe. Pentru necunoscători trebuie spus că, deşi sălbăticiune, animalul pe care l-ai hrănit cu lapte nu te va agresa niciodată. Şi ăsta e unul din motivele pentru care prefer pisicile, câinilor. Crescut de mic, câinele îşi va privi stăpânul ca pe şeful haitei, pe când pisica îl va considera, pur şi simplu, mamă.

Să nu mă judece greşit posesorii de căţei. Ştiu că, de multe ori, o mâţă poate fi cu mult mai deranjantă decât un câine. Mari iubitori de animale de companie, englezii au chiar o vorbă: calm englezesc ai atunci când poţi suporta fără să schiţezi o grimasă urletele unei pisici siameze în călduri.

Dar când e vorba de disconfortul provocat de animale, nimic nu poate fi mai relevant decât o schiţă a marelui Caragiale: Bubico. Sunt chiar curios cum de numeroasele asociaţii ale înverşunaţilor iubitori de animale nu şi-au făcut simţit încă protestul faţă de popularitatea ingratului gest de a arunca un căţel isteric pe geamul trenului! Cu atât mai mult cu cât televiziunile

sunt în plină campanie împotriva tratamentelor violente la care sunt supuse animalele. Aproape în fiecare zi ne este prezentat câte un filmuleț cu un Vasile a cărui axă de simetrie a feței trebuie să o cauți după modul în care e poziționată basca, ce se chinuie să spânzure un cal cu piciorul rupt.

Asta, după ce a încercat fără succes în prealabil să-i taie capul, probabil, cu unghiera. Să nu se mai chinuie! Nu contest existența barbariei de mai sus în rândul populației noastre. Sunt însă împotriva jumătăților de măsură. Modernitatea și eleganța simțămintelor iubitorilor de animale se termină brusc în societatea noastră atunci când e vorba de a nu-i agresa pe ceilalți. O distinsă și superbă domnișoară își plimbă grațioasă cățelul pe sub ferestrele mele și admiră cerul cu aerul că s-ar afla în plină gândire nostalgică în timp ce animalul își face nevoile pe trotuar. În orice țară civilizată ar fi fost obligată să curețe rahatul lăsat de câine. Dar ea, nu consideră așa. Crede poate că e mai distractiv așa, să mergi la un simpozion academic sau la teatru și să constați și tu și cei din jur că ai călcat în „darul" lăsat de cățelul domnișoarei.

O altă „distinsă doamnă", vecină de-a mea aruncă cu dezinvoltură de la etaj în casa scărilor oase și resturi de carne crudă ca să hrănească javra care s-a aciuat acolo și care latră ca o bezmetică atacând pe oricine vine în vizită. Aproape fiecare grup de blocuri are o astfel de cățea care puiește anual, numită Lassie sau Fetița (câtă imaginație!), pe care pretind că o iubesc și pe care o îndoapă până la obezitate, dar pe care nu o adăpostesc în casa lor. „Dar ce rău vă face?" – întrebă așa-zișii iubitori de animale atunci când ceri eutanasierea javrei.

Mai rău decât călcatul în fecalele canine o pățesc cei mușcați de haitele de câini vagabonzi. Sau și mai rău, cum a pățit o bună colegă, cei ce se pomenesc cu copii lor că au dezvoltat astm bronșic de la părul de câine sau de la un parazit numit *Toxocara*.

Ca să nu vorbim că din cauza maidanezilor s-au înregistrat și decese. Poate că, dacă toate costurile de spitalizare,

tratamentele şi daunele morale ar fi deduse din bugetele gălăgioaselor asociaţii care apără câinii vagabonzi, s-ar face oarecum dreptate.

Aşa, până şi măsura eutanasierii a ajuns să fie contestată. Primăriile cheltuie sume ameţitoare pentru a castra animalele după care le dau drumul pe străzi. Este un gest pe care, mărturisesc, nu-l înţeleg în totalitate. Animalele castrate nu mai muşcă? Nu mai lasă păr? Nu mai răspândesc paraziţi? Nu-şi mai fac nevoile pe unde apucă?

Scriind aceste rânduri, observ că nimeni nu s-a plâns de pisicile vagabonde. Să fie la mijloc o conspiraţie felină împotriva câinilor?

Alţi doi vecini de-ai mei se judecă pentru că rottweilerul unuia a sfâşiat siameza celeilalte. A fost o adevărată tragedie petrecută sub ochii noştri care subliniază un alt adevăr. Dacă noi, oamenii, ne acceptăm condiţia locuitorului în blocuri comuniste, adevărate închisori colective liber consimţite, cine ne dă nouă dreptul să claustrăm în acelaşi fel un animal teritorial a cărui instinct îi dictează mişcarea şi apărarea domeniului?

Să nu mă judecaţi prea aspru pentru că iau apărarea pisicilor în faţa căţeilor. E, poate, o formă de apărare împotriva ideilor preconcepute pe care atâtea tradiţii le-au impus făcând din câine un vestitor al morţii, un reprezentant al lumii de dincolo. Anubis, Tian kuan, Cerber, Xoloti... Pe când, pisica este acreditată cu senzualitatea, misterul, cruzimea, cu iraţionalul sau câteodată demonicul feminin. Islamismul de exemplu, consideră câinele un animal josnic (exceptând ogarul) în timp ce pisica (dacă nu e neagră) e considerată fastă.

Dar, ce să-i fac, asta e preferinţa mea. Chiar n-are nimeni o pisică mare de vânzare? I-aş face baie zilnic, aş trece-o chiar şi pe lista de întreţinere. Iar de hrănit, gândul cel necurat m-ar pune să-i prezint pe doamna şi domnişoara de mai sus. Deşi, doamna s-ar putea să aibă cam multe grăsimi. Să pot să ies şi eu cu pisica la plimbare. Atunci s-o văd pe Lassie!

Lumina jocului de aur

Vara era blândă şi generoasă. Cât erau zilele de lungi, pe luciul Dunării leneşe treceau în sus şi în jos remorchere care aveau prinse de ele cu cabluri grele de oţel buchete de şlepuri de toate mărimile pe care vedeam copii jucându-se, gospodine gătind sau spălând rufele în lighean. Aerul duduia de vibraţia motoarelor grele şi tresărea parcă despicat de ţipătul penetrant al sirenelor. În lungul falezei, o junglă de sălcii, boscheţi şi bălării forfotea de şopârle verzi, bine camuflate ce se târau prin praful galben. Noaptea, o lună imensă, portocalie făcea undele apei să strălucească iar privirea putea cuprinde până hăt, departe, pe malul celălalt până în Munţii Dobrogei.

Într-un astfel de peisaj mi-am petrecut copilăria şi lipsa unui luciu de apă în care să-mi odihnesc ochii rămâne şi acum un handicap greu de suportat pentru mine.

Locuiam într-un bloc (pe atunci) falnic, cu opt etaje, dintr-un cartier nou de douăsprezece blocuri turn aproape identice. De dimineaţă, în jurul scării ne adunam vreo 20-30 de copii de vârste diferite, aşa că strigătele şi chiuiturile ţineau neîntrerupt, până târziu, în seară. Dispuneam de un spaţiu imens pentru a fi explorat şi cucerit, iar una din activităţile cele mai plăcute băieţilor, şi fetelor deopotrivă, era căţăratul în zecile de copaci din jurul nostru. Joaca crea ierarhii şi legături a căror trăinicie mă mişcă şi acum, după jumătate de veac. *De-a v-aţi-ascunselea, Şotronul, Raţele şi vânătorii, Ţară, ţară vrem ostaşi, Leapşa* erau „strategicele" noastre. Erau însă şi jocuri „sportive". *Capra* era parcă modelul bizar al relaţiilor artificiale dintr-

o societate în miniatură. La *Țurca* (un joc care avea ceva din oină sau din baseball-ul de azi) aveam adevărate campionate.

Aveam jocuri de echipă ca *Nouă pietre* și clasica *Miuță* dar și jocuri de competiție individuală ca *Țările*, care se juca cu cuțitul aruncat în pământul pe care se trasau „hărți", sau *Căpăcele*, un joc de abilitate care ne făcea să colecționăm kilograme de capace de bere pe care le aplatizam cu ciocanul și a căror valoare atribuită genera schimburi și activități comerciale. Băieții cu porniri sadice vânau vrăbii și ciori folosind praștii cu gumă din cauciucuri de automobil, unelte care și astăzi ar putea fi adevărate arme albe, iar lecturile cu Robin Hood și Wilhelm Tell, eroi prezenți pe atunci și pe ecranele televizoarelor în alb-negru abia apărute, generaseră moda unor letale arme, niște arcuri cu săgeți din electrozi de sudură cu capetele ascuțite la polizor.

Pe fațada blocurilor se întinseseră rețele de sârme care ne permiteau să vorbim între noi folosind microfoane și căști telefonice și să ascultăm distorsionat și cu întreruperi melodiile Beatlesilor dar și Led Zeppelin, Uriah Heep, Deep Purple, Pink Floyd, înregistrate prin bruiaj de cei câțiva posesori de magnetofon din emisiunile lui Cornel Chiriac de la Europa Liberă.

Ca să „ne alegem" echipele sau ca să hotărâm „cine mijește", „ne număram" între noi. Și astăzi, când vreau să fac o randomizare aleg una din cele douăzeci de formule care mi-au rămas pe vecie întipărite în memorie:

Un, doi, trei pitici
Arde moara Sandovici
Și pe când ardea
Două trenuri se ciocnea...

sau

An-tan-tirimogodan-caracara-si-principata-moringo!"...

Jocurile copilăriei şi amintirea lor mă fac să înţeleg că, în ciuda lipsurilor, am fost beneficiarii unor copilării normale. Aveam de mâncare, aveam ce îmbrăca chiar dacă nu erau blugi la discreţie, iar părinţii se îngrijeau să mergem la şcoală. Nu ne cumpăraseră rachete de tenis, dar noi jucam tenis cu piciorul cu mingi de nouă lei care ţineau două zile sau, nici atât, dar mergeau şi dezumflate, învăţaserăm să înotăm voiniceasca de Dunăre tocmai pentru că cei mari ne interziseseră să mergem pe malul apei; nu aveam ATV-uri şi nici skateboard-uri dar ne meşteream *tărăbuţe* din scânduri şi rulmenţi, un fel de cărucioare cu care ne lansam pe străzile în pantă, făcând un zgomot infernal şi atingând viteze ameţitoare.

Am credinţa că această ucenicie a jocului pe maidan se reflectă şi azi în personalitatea noastră, pentru că am învăţat să trăim, la fel cum animalele pădurii învaţă să vâneze sau să curteze, jucându-ne. Şi totodată, am constatat cu surprindere că toate acestea au pierit.

Străzile din faţa blocurilor nu mai forfotesc zi lumină de chiotele copiilor. Părinţii se tem deseori să-i lase să iasă singuri pe stradă, terorizaţi de dispariţiile, crimele şi violurile cu care îi bombardează informaţiile ştirilor televizate. Acolo unde se joacă împreună, puţine jocuri au rezistat până azi.

Telefonul celular, mp3-ul, i-Pod-ul şi calculatoarele au însingurat spaţiul din jurul blocurilor. Copiii de azi aproape nu ştiu să se mai joace sau se joacă apăraţi în spatele unui ecran. Şi mă gândesc cu groază cum va începe în câteva luni să arate societatea condusă de cei care n-au jucat *Capra* ci *Warcraft*, de cei care nu s-au întrecut la *Ţurca* ci în *Casa morţilor*, şi care n-au înălţat zmeie din hârtie, ci au zburat virtual cu *Flight simulator*.

Lumea din care fac parte a păstrat încă numeroşi oameni care, aidoma mie, şi-au prelungit în maturitate jocul, reflectând şi voioşie asupra existenţei dar, câţi dintre copiii de azi îşi vor permite să se joace reflexiv în maturitatea lor? Cum vor arăta eseurile libere ale zilei de mâine? Cum va arăta în existenţa lor sclipirea jocului pe care l-au exersat în copilărie?

Nu vreau să cred că această zi nu va fi colorată de asemenea licăriri. Mă înfioară, de exemplu, faptul că bancurile cu Bulă au dispărut. Unde mai este azi, vulgarul dar în acelaşi timp şi nobilul Bulă, ironicul român arhetipal care rima în vers alb „Frunză verde barabulă/ Stau în apă pân' la brâu"? Să fi plecat şi el în Italia?

Dar de ce, alt exemplu, a dispărut din toată (da, da, din toată) presa noastră epigrama? Să fi ajuns aceasta un gen desuet?

Sau, din jocul de aur al literelor copilăriei celor de azi nu mai străbat asemenea sclipiri, ci doar nuanţe metalizate? Aştept să-mi daţi voi un răspuns la astfel de întrebări. Până atunci, îmi frunzăresc caietele şi văd ce-am scris în urmă cu douăzeci şi cinci de ani în urmă:

Pentru artist, plăcere e, nu dramă
Să fii atins pieziş de epigramă
Dar, de tăioasa rimă este şchioapă,
O căutăm, ca Bulă. În vers alb
Sub apă!

Don Juan şi elixirul fidelităţii

Cine a spus că medicina a depăşit etapa reţetelor magistrale, acelea care se prepară în farmacie? Internetul e plin de poţiuni, extracte şi de infuzii, de decocturi oferite ca leacuri miraculoase pentru orice, de la vindecarea cancerului, la inducerea încrederii în sine, declanşarea dragostei şi până la asigurarea fidelităţii. Pentru aceasta din urmă, reclama spune că ierburile dintr-o insulă în care nimeni nu-şi trădează niciodată partenerul de cuplu, nici măcar animalele, au această proprietate miraculoasă de a te face fidel pe vecie.

Când e vorba de afecţiune şi de stabilitatea acesteia, lucrurile sunt al naibii de greu de modelat în laborator. Şi asta pentru că din aproximativ 4000 de specii de mamifere care trăiesc pe planeta noastră, doar un mic procent, cam 4% sunt considerate monogame. Adică rămân împreună cu acelaşi partener pe care-l apără şi împreună cu care îşi cresc puii. Revelaţia a venit de la nişte specii de rozătoare din ordinul muridelor, foarte asemănătoare cu şoarecii, numită *Microtus orchogaster*, cunoscută pe româneşte (oare de unde şi până unde?) drept câinele de prerie. Aceste animale, după ce-şi aleg partenerul cu care petrec o noapte de sex sălbatic, rămân împreună cu acesta pentru tot restul vieţii. Asta spre deosebire de verişorii lor cu care seamănă teribil şi cu care împărtăşesc 99% din gene numiţi *Microtus montanus* şi *Microtus pennsilvanicus* la care dragostea ţine numai o noapte. Cercetările au descoperit că la câinii de prerie, noaptea de amor declanşează activarea aşa-numitelor circuite ale recompensei în care se eliberează

mari cantități de dopamină, substanță cunoscută a fi unul din neuro-hormonii plăcerii. Aceasta determină la rândul ei eliberarea unor importante cantități de hormoni retro-hipofizari numiți vasopresină (sau hormonul antidiuretic) şi oxitocină.

Ei sunt tocmai cei ce asigură fidelitatea câinilor de prerie. Masculii asociază imensa plăcere cu vasopresina pe care o miros la femela lor, iar femelele simt oxitocina eliberată de masculi. Fiecare caută acea femelă şi acel mascul împreună cu care a descoperit inițial paradisul câinilor de prerie. Fidelitatea astfel obținută pare a fi un comportament identic cu acela de căutare a drogului evidențiat la morfinomani.

Plăcerea în sine se topeşte în timp, dar lipsa drogului, în acest caz, lipsa partenerului, provoacă o imensă suferință. Animalul devine fidel.

Blocând chimic aceste substanțe, mascului câinelui de prerie devine un Don Juan iar femela o uşuratică, aidoma verişorilor lor. Faptul că la aceştia din urmă nici vasopresina şi nici oxitocina nu au asemenea efecte, a dus la descoperirea că o anume zonă a creierului ce controlează comportamentul la câinele de prerie are receptori pentru aceste substanțe, receptori care lipsesc la verişorii infideli. Introducând gena răspunzătoare de sinteza acestor receptori, cercetătorii au reuşit să creeze chiar şoareci monogami care, odată condiționați pentru o anumită femelă devenită „nevastă", rezistă avansurilor oricărei alteia, chiar dacă aceasta este în călduri.

Rezultă deci că un adevărat elixir al fidelității care să-l cuminţească pe Don Juan şi să-l facă să meargă liniştit la cumpărături ar trebui să provoace adevărate mutații genetice, sau să permită măcar exprimarea unor gene adormite până atunci. Din nefericire, distanța de la şoarece la om este imensă.

Omul nu judecă numai după miros sau, dacă o face, acest simţ, în mare măsură atrofiat joacă un rol prea puţin important. Altfel, ar fi extrem de simplu pentru orice nevastă

disperată să pună niţică oxitocină în vodka preferată a soţului pentru a-l lega definitiv de şorţul de bucătărie.

Dragostea umană, vorba truismului „este un lucru foarte mare!“ Este un proces ce aţâţă şi focalizează intens mecanismele atenţiei, care declanşează atât atracţia, dar şi frica, frica de a nu pierde, de a nu fi înşelat, abandonat. Aceasta este dragostea aşa-zis romantică, îndrăgostirea de tip adolescentin. Atracţia intensă poate avea diverse cauze, mai mult sau mai puţin profunde. Bărbaţii se simt atraşi îndeosebi de frumuseţea fizică. Cunosc personalităţi care şi-au lăsat nevestele pentru femei mai tinere, năucitor de frumoase, însă la fel de inteligente ca un vagon de clasa a doua. Femeile sunt atrase pur şi simplu de bărbaţii cu putere şi cu perspectivă, puterea financiară fiind una din trăsăturile la care sunt îndeosebi vulnerabile.

Da, da, femeile chiar se îndrăgostesc de miliardari!

Există însă, şi nu puţine, cazuri în care dragostea apare pur şi simplu, complet iraţională, nejustificată şi nesusţinută de vreun argument, oricât de firav. Atunci e pur şi simplu oarbă (vorba clişeului), având probabil ca fundament nimic altceva decât acea ancestrală cheie chimică a mirosului hormonal ce acţionează mai presus de orice manifestări raţionale. Ca-n povestea cu pescarul care şi-a luat nevastă urâtă, proastă, nepricepută la sex sau la gospodărie, dar care-i oferea cei mai buni viermuşti ca momeală pentru peşte!

Homo sapiens nu iubeşte însă doar romantic. Există, spun specialiştii, şi tipuri de dragoste mai blândă, dragostea încrezătoare de exemplu, în care apropierea de partener îţi dă un sentiment de siguranţă şi de temeinicie, în care tandreţea a luat locul pasiunii. Este varianta care poate pune piatra de temelie a unor mari împliniri. În sfârşit, există şi un tip de afecţiune care se reduce la ataşament, foarte asemănător cu afecţiunea dintre părinţi şi copii, un soi de parteneriat afectiv tacit cu un om de care e plăcut să te apropii şi cu care te simţi întotdeauna bine.

Aceste variante aproape că fac posibil şi un răspuns extrem de confortabil pentru Don Juan la întrebarea veche dacă un om poate iubi mai multe persoane în acelaşi timp. Acesta ar fi *da*. E posibilă o dragoste multiplă dar cu variante de afecțiune diferite. Judecând după cele de mai sus, tipul de bigam de familie pe care islamismul şi primii mormoni îl acreditează, permite unui bărbat (cât misoginism!), spre exemplu să aibă o nevastă pe care s-o iubească aproape prieteneşte, una „de bază“ cum s-ar spune şi una mai tânără, rezervată voluptății sale. Sau, vorba cântecului

Una la bucătărie
Ziua, ziua
Şi-alta-n brațe ca să-l ție
Noaptea, noaptea!

Nu spune nimeni că nu există şi variante feminine, e drept, mai rare şi mai discrete, la situația de mai sus.

Oricum ar fi, la o analiză atentă, descoperim o hibă. Cu toate că preferințele noastre genetice s-au dovedit, prin studii pe gemeni, a nu avea foarte mare importanță, oamenii explorează această mare piață, această zonă liberă a relațiilor afective, în virtutea unor legi, a unor scheme oarecum fixe. Cu toate că şi aici funcționează legea cererii şi a ofertei, cu toate că se analizează la fiecare pas ce e de câştigat şi cu ce preț, iubind o dată, vei căuta aceleaşi trăsături ca cele ale persoanei din prima experiență în fiecare dintre următoarele. Aşa se explică de ce, un om care divorțat o dată, e foarte probabil că o va face şi a doua oară. Pentru că iubeşte un tip de partener cu care, se vede treaba, e incompatibil. Iar genul care place fiecăruia e parte distinctă a personalității sale.

Spune istoria că odată, la Capşa interbelică, cineva din mediul artistic organizase o masă mare între bărbați. În mijlocul chefului, la un moment dat, în sală a intrat o femeie de o frumusețe răpitoare. Era una de tipul acelora a căror vedere îți

ia răsuflarea şi te paralizează pentru o clipă. Și toată adunarea a înlemnit la vederea ei. Doar un personaj mai cârcotaş, după ce a privit-o, a continuat să ceară cu voce tare:

„Hai, mă, daţi-mi şi mie unul din voi muştarul!“

Intrigat, un vecin îl întrebă: „Ce, mă, poate vrei să spui că nu-ţi place?!“

Cârcotaşul se mai iută cu un ochi o clipă laAfrodita care-şi plimba silueta prin faţa lor cântărind-o ca pe un obiect industrial: „Ba, da! – răspunse. Ba, da, mă, îmi place, dar nu e genul meu!“.

„Dar care e genul tău, mă rog?“ – întrebă intrigat vecinul de masă.

Atunci, cârcotaşul a sorbit o gură de vin şi a răspuns cu o uşoară intonaţie sadică: „Măi, genul meu e gratis!“

Ceea ce nu sunt sigur dacă e bine să vă doresc şi dumneavoastră!

Cu ochii spre cer

„Când ai privit ultima dată cerul?“ De fiecare dată când adresez vreunui pacient copleşit de apăsările stresurilor zilnice şi îngenunchiat de nevroze această întrebare simplă, obţin acelaşi rezultat. Interlocutorul meu se blochează pur şi simplu, nevenindu-i să-şi creadă urechilor. „Ce fel de întrebare e asta? Cum şi pentru ce să mă uit la cer?“ – îşi spune. Pare imposibil ca cineva din lumea zilei de azi să te întrebe dacă te uiţi la cer!

Şi atunci, caut să fiu mai precis. Întreb din nou: „Când s-a întâmplat ultima oară să stai, pur şi simplu şi să te uiţi la stele?“ Nedumerirea şi regretul sunt reacţiile pe care le obţin de cele mai multe ori.

Întrebarea ar trebui să facă referire la o stare de normalitate pentru că spectacolul cerului a fost şi va rămâne unul din cele mai maiestuoase şi irepetabile din toate cele ce pot exista şi se pot imagina. Curcubee şi meteori, soare şi lună şi licăriri planetare, semne stelare îndepărtate se perindă halucinant, într-o ordine şi o armonie ce, evident, ne scapă. Un alt spectacol, norii, forme vagi, în continuă transformare, putând sugera absolut orice siluetă au înflăcărat imaginaţia celui mai vestit prinţ al Danemarcei sau au fost punctul de plecare al unor cărţi tulburătoare ca *Norii* a lui Petru Creţia.

E un lucru pe care îl acceptăm îndeobşte ca de la sine înţeles acela că transparenţa cerului nu e identică niciodată de la o situaţie la alta. Cu toate acestea, spectacolul ceresc se estompează prin înglobarea sa în normalitate. La fiecare pas noi ne purtăm deasupra capetelor feliile noastre de cer pe care

ajungem să le ignorăm, să le izolăm. Căutăm să uităm că de acolo ar putea veni întotdeauna ceva care să ne surprindă.

Uitatul la cer este, de fapt, o revenire la noi înşine. Este o despărţire de grijile şi poverile gândurilor care ne invadează. Când ne uităm la cer, faptele noastre dispar şi observăm cu surprindere că ne percepem, de fapt, cu totul şi cu totul altfel decât lasă să se întrevadă viaţa de zi cu zi. Apare atunci un moment al sincerităţii maxime izvorâtă din solitudine. Nu are rost să minţim pe nimeni, cu atât mai puţin pe noi înşine. Colosala perioadă de timp de care imaginea stelelor dă socoteală anulează pur şi simplu istoria noastră personală ce pare, mai degrabă, meschină.

Sinceritatea la care mă refer se adânceşte în felul acesta şi pătrunde în profunzimea fiinţei noastre pentru că în astfel de clipe dăm socoteală numai de acea fărâmă de speranţă ce depăşeşte nimicnicia zilei de mâine. Noţiunile de viitor apropiat, de „săptămâna, luna viitoare“, de „la anul“ îşi pierd determinarea iar de supravieţuit, supravieţuiesc doar valorile ultime, fundamentale care mai există. Întrebarea surprinde şi pentru că n-am întâlnit pe nimeni căruia privitul stelelor săi provoace neplăcere. Chiar şi agorafobicii ajung să recunoască în privitul la stele, mai degrabă, un izvor de linişte şi confort.

Privitul cerului e în acelaşi timp contemplare şi introspecţie. E un moment când îţi aduci în sfârşit aminte că trebuie să te mai gândeşti şi la tine. Pentru că, paradoxal, în ciuda faptului că spui că toată zbaterea ce se traduce în existenţa ta de zi cu zi e destinată ţie însuţi, de fapt, persoana ta ajunge să se piardă, să se topească parcă în păienjenişul acestor acţiuni. Şi astfel, ceea ce te trezeşte şi te îngrijoarează sunt alarmele, fricile, retrăirile amintirilor penibile care se repetă cu încăpăţânare împotriva voinţei tale.

Datorită lor, la un moment dat, ajungi să nu mai ştii cine eşti. De aceea, niţel retoric şi poate, cabotin, îmi întreb pacienţii când au privit ultima oară cerul.

În schimb – câtă fățărnicie! – mă văd nevoit să recunosc faptul că întrebarea mea nu este întotdeauna una corectă în sensul că nici eu nu sunt atât de consecvent încât să pot afirma că da, eu am trecut recent acest examen, că, uite, ieri, sau săptămâna trecută, sau astă-vară aş fi stat zece minute ca să mă uit numai la cer.

Şi-mi amintesc retrăind cu religiozitate clipele că una din experienţele pe care le repetam în tinerețe era înotul în mare pe timp de noapte. Puţini sunt cei ce ştiu că-n jurul miezului nopţii, apa mării este mai caldă decât ziua şi de cele mai multe ori şi mai liniştită. Aşa se face că an de an, evitând patrula grănicerilor care alunga printr-un adevărat atentat la romantism lumea de pe malul mării, mă abonam la câte o astfel de partidă de înot nocturn.

Din apă, experienţa îţi dă senzaţia că plonjezi în două tipuri de întuneric diferite. Unul opac, cel al apei, de un negru impenetrabil, se continuă treptat, fără delimitare netă cu unul ce devine din ce în ce mai transparent pe măsură ce privirea se înalţă înspre mijlocul cerului. Spre deosebire de imaginea de zi însă, dacă încerci să-ţi imaginezi existenţa unei virtuale linii a orizontului, aceasta se mută cu mult mai sus, ca şi cum ai înota în mijlocul unei pâlnii.

Pornit în astfel de incursiuni, mă îndepărtam cu bună ştiinţă de ţărm căutând să scap de zgomotele aşa-zisei civilizaţii pentru că, pe suprafaţa apei sunetele circulă mai repede şi se aude totul. Şi din aproape în aproape, mi s-a întâmplat să înot până când din raza privirii dispăreau chiar şi luminile hotelurilor cele mai înalte. Acolo era oaza de linişte, acolo doar marea era cea care avea cuvântul, căci cerul rămânea tăcut. Mă întorceam atunci cu faţa în sus în plută pe spate şi stăteam aşa cu ochii deschişi privind Carul Mare ce se înălţa deasupra.

Acolo, în largul mării am văzut trecând mai multe stele căzătoare decât în tot restul existenţei mele şi nu pot să nu-mi aduc aminte cu plăcere că spectacolul lor m-a umplut de încântare. Nu o dată a trebuit să apelez la stele pentru a mă orienta

şi a mă putea întoarce înapoi. Şi amintirile de genul acesta mă tulbură ori de câte ori memoria mă face să le retrăiesc. Asta cu atât mai mult cu cât, atribuind contemplării cerului această valenţă psihoterapeutică şi recomandând-o cu încăpăţânare altora, îmi dau seama că sunt vinovat de faptul că eu însumi, deseori, o ignor. Acum nici nu mai pot gândi că aş putea să refac experienţa înotului acela nocturn.

Vârsta nu mai permite performanţe. Drept care mă angajez în faţa voastră ca nu mai târziu de noaptea asta, sau de cea de mâine, sau de prima noapte în care va fi senin să îmi dedic premeditat o parte de timp uitatului la stele.

Să ne uităm cu toţii la cer. Şi fie ca, privind, să ne contaminăm puţin de modul impersonal în care universul pur şi simplu există. Nici rău, nici bun, nici prietenos, dar şi fără de duşmănie. Privitul la cer e una din puţinele metode prin care ne putem accepta existenţa fără ca aceasta să ne pară tragică în totalitate şi plasată definitiv sub semnul nedreptăţii.

„Faptul că ai ajuns la vârsta asta dovedeşte că viaţa are sens“ – îi spunea Noica lui Cioran şi singura îndoială a „francezului“ era aceea că Noica găsea sensuri în orice. Eu unul mă gândesc, totuşi, că depinde de perspectivă. Şi de aceea vă propun privitul stelelor ca pe un exerciţiu de sens. În felul acesta putea-vom a ne revedea cu bine.

Cu funia prin viață

Ion ducea o vacă de funie. Pe cărare, se întâlneşte cu Gheo: „Ziua bună, baci Ioane!“ „Ziua bună, bade Gheo!“ Merg ei un timp împreună iar Gheo trage cu ochiul curios către vacă. La un moment dat, întreabă: „Ş'apoi unde duci vaca?“ Ion îi răspunde prompt: „Ş'apoi, la veterinar o duc“. „Aha!“ – face Gheo parcă lămurit, şi-şi continuă drumul iscodind în continuare vaca din priviri. „Ş'apoi, bolândă-i?“ – întreabă el. „Ba!“ – vine răspunsul şi cei doi merg mai departe. Gheo examinează animalul şi după un timp întreabă iar: „Au, beteagă-i?“ „Ba!“ „Aha!“ – spune iar și merg mai departe. După o vreme şi alte priviri curioase către vacă, Gheo iar întreabă: „Au da să fete?“ „ Ba!“ „Aha!“ – decurge dialogul şi ei îşi continuă mersul. La un moment dat, cărarea se desparte şi cei doi îşi iau rămas bun: „No, rămâi cu bine, baci Ioane!“ „Ziua bună, bade Gheo!“ Oamenii se depărtează văzând cu ochii unul de celălat până când, Gheo se opreşte şi strigă pentru a acoperi distanța: „Măi! Baci Ioane!“ – răcneşte el. „Zi-i măi!“ – răspunde celălalt. „Ş'apoi, dacă nici bolândă-i, nici beteagă-i, nici nu dă să fete, ş'apoi, de ce-o duci la veterinar?“ Iar lămurirea vine: „Ş'apoi dac-a lui îi!?“

Aşa se întâmplă de multe ori, extrem de multe ori în viață. Cuprinşi de dorința de a ne lămuri, de a ne explica nişte lucruri, ne asumăm o serie de presupuneri care se dovedesc ulterior a fi fost greşite şi care ne distrug tot eşafodajul gândirii, spulberându-l ca pe un castel din cărți de joc.

O asemenea presupunere, nu tocmai îndreptăţită, am făcut şi eu devreme în viaţă, atunci când am considerat că litera scrisă poate face existenţa mai fericită şi poate stabili legături trainice între oameni. M-am apucat să scriu, e drept, nu în manieră profesionistă, aşa că primii bani câştigaţi din literele scrise de mine au venit târziu şi nu mi-au au influenţat în niciun chip economia. La caracterul experimental al felului meu de a scrie a contribuit, în mare măsură şi decizia de a mă apropia de om prin biologia lui, o metodă mai puţin comună care deschide însă o zonă de explorare aproape veşnic virgină.

Aşa se face că, la un moment dat, pe vremea în care îmi căutam cu asiduitate mijloacele de expresie, am fost nevoit să aleg între două căi complet diferite: cea a filosofiei şi cea a naraţiunii.

Evident, filosoful trebuie să conceapă un sistem care să dispună de un echilibru perfect al părţilor, precum şi de o îmbinare ideală a acestora. Nu este loc în sistem pentru lucruri interpretabile. Iar funcţionalitatea întregului se dovedeşte optimă atunci când aceasta este extinsă la nivel social. Cel care se diluează înăuntru, din nefericire, este individul. Filosofia, cu vocaţia sa atotcuprinzătoare, nu lasă loc chinurilor şi îndoielilor private, jumătăţilor de măsură sau jumătăţilor de speranţă care alcătuiesc viaţa adevărată. Nu e loc în filosofie să încapă convingerea, poate măruntă, a unui oarecare Vasile că şi el e cineva, că sufletul său e nemuritor; sau că persoana sa cu patru clase e net superioară unui cunoscător al ecuaţiilor de mişcare ale sistemului planetar, doar pentru simplul fapt că, datorită contului bancar, el îşi permite să-şi petreacă sărbătorile de iarnă în Dubai. Şi tot filosofia n-are deloc instrumentul cu care gânditorul acestor ecuaţii să-i demonstreze lui Vasile nimicnicia ideii sale.

Filosofia nu poate da socoteală, aşa cum bine sublinia Liiceanu, de duplicitatea funciară a vieţii. De compromisurile la aceasta care te obligă aproape la fiecare pas. Nici nu justifică

emoționalul nostru care ne conduce și pe care, în zadar căutăm a-l explica prin mijloace raționale.

Am preferat așadar, banala proză, cea de care personajul lui Molierre nu fusese conștient că o folosea de o viață fără a fi fost conștient de asta. Contactul zilnic cu oamenii m-a învățat că sugerarea este o metodă cu mult mai bună de a-ți transmite gândul sau de a-ți face înțeles mesajul decât explicarea.

Dacă descriu picătura de lacrimă care pornește din colțul ochiului unei femei frumoase și curge la vale pe pielea catifelată pe care joacă umbrele unui frunzar de viță sălbatică și degetul tremurând care o șterge pe furiș ascunzând un zâmbet timid și speriat, am spus mai mult, decât prin orice altă metodă, despre chimia sărutului care urmează. Iarăși, mai aproape de realitatea vieții este și faptul că fiecare personaj își justifică acțiunile proprii pe baza propriei sale personalități. E mai comod așa și mai veridic, nu trebuie să mă mai justific eu.

Dar toată această mărturisire nu acoperă prima idee a acestor rânduri, cea a asumărilor greșite de care vorbeam la început. Durerea mare este că scrisul meu nu dă și nu va da socoteală pentru cei din jur de cine sunt eu cu adevărat. Propriile mele trăiri fac din actul de a scrie un ritual, un proces de purificare și în același timp, de deschidere către cei din jur și nu pot, de aceea, înțelege cum de atâția scriitori au fost cu totul alții în viața lor de zi cu zi decât ceea ce rezultă din ce au scris!

Nici azi nu mă pot împăca cu semnătura pe care Sadoveanu și-a pus-o pe condamnările colective la moarte a unor oameni, în calitatea sa de membru al Marii Adunări Naționale. Era aceeași mână care a scris „Ochi de urs” și „Măria sa puiul pădurii”? Trăind o epocă duplicitară sunt poate ultimul dispus să dau cu piatra și știu că viața unui scriitor e un lung drum prin labirint, o joacă doar, de-a v-ați-ascunselea cu poleiala laurilor dar și cu liniștea luminilor interioare. Că lumea din jur caută, de multe ori fără motiv, să-ți facă rău, accept; că legea ghinionului e o lege a firii așa cum am aflat de la Murphy,

iarăşi, m-am lămurit. Ce nu pot accepta însă în naivitatea mea este că scrisul n-are nicio putere să te izbăvească. E o opțiune pe care am făcut-o de prea mult timp ca să mă mai pot lepăda de ea.

Voi continua aşa, chiar dacă gestul meu poate părea altora nu mai justificat decât acela de a trage după tine, nu vaca, ci o funie. Aşa fac eu, o târâi după mine. Alții o folosesc la sugrumat. Unii ca să lege de ei diverse lucruri. Sau fac noduri pentru a păstra numărătoarea. Eu, pur şi simplu, o trag. Cum să n-o trag? Doar nu am s-o împing, nu?

În fața Ochiului

O tânără pacientă mi-a relatat în urmă cu câțiva ani o povestire despre halucinația care îi domina tabloul bolii şi care o înspăimânta cel mai tare. Era vorba despre un imens glob ocular cu un iris albastru închis care apărea mereu în vecinătatea sa şi care îi supraveghea amenințător orice mişcare. Ochiul acela macabru apărea din senin şi devenea insistent mai ales în momentele de maximă concentrare, tulburându-i pacientei randamentul sesiunilor de examene, distrugându-i clipele de intimitate şi călcându-i în picioare orice tendințe afective.

Am tresărit atunci când i-am ascultat mărturisirea pentru că, în urmă cu mai bine de zece ani scrisesem o carte în care un personaj aflat în comă avea o trăire aidoma aceleia pe care mi-o relatase. Experiența tinerei fete nu era însă o halucinație adevărată, ci o halucinoză, o experiență a cărei falsă natură era identificată de ea şi recunoscută ca atare. Iar ea lupta împotriva acesteia cu toate puterile care îi mai rămăseseră.

Aşa cum m-am aşteptat, nu citise cartea mea. I-am dăruit un exemplar în speranța că gestul meu va avea şi o valență terapeutică. Citind despre cineva care trăise o experiență similară, speram eu, avea poate să diminueze din copleşitoarea şi penibila anxietate care îi întrerupea curgerea normală a vieții.

Dincolo de patologicul situației de mai sus, se poate spune totuşi că senzația aceasta de intruziune în teritoriul propriei noastre persoane a ajuns una obişnuită în ziua de azi.

Iar noi aproape că nu ne mai putem desfăşura activitatea cotidiană fără a ne satisface nevoia de suspiciune. Avem nevoie parcă la fiecare pas să ne confirmăm propriile noastre convingeri paranoice. Guvernul, nu-i aşa, e alcătuit din oameni corupţi care, departe de a urmări interesul general, vor să se căpătuiască ei înşişi; la scară europeană se duce o campanie concertată de discreditare a ţării noastre şi a naţiunii române în general, în spatele politicilor economice nu se ascund decât grupuri de interese de tip mafiot... Nu asta vedem şi auzim în media în fiecare zi? Ba, mai mult, surprind o convorbire telefonică a fiului meu cu unul din prietenii lui şi rămân blocat auzind replici de genul „Păsărica e în cuib“ sau „În noaptea asta luna va fi roşie!“ Întrebându-l ce vor ei să spună de fapt, primesc imediat o explicaţie de toată frumuseţea: „Tatăl prietenului meu are convingerea că-i este telefonul ascultat aşa că el vorbeşte cu mine de pe acest număr iar noi vorbim *în limbi* ca să-l tâmpim pe ăla de ascultă“. Pentru că, nu-i aşa, serviciile secrete, poliţia, DNA-ul, detectivii particulari, concurenţa economică, au cu toţii posibilitatea electronică (simplă, de altfel) de a efectua ascultări. Iar dacă un lucru e posibil, atunci el devine din ce în ce mai probabil.

Ideea de a-ţi iubi aproapele a ajuns astăzi similară cu o dragoste bănuitoare cu năbădăi. De fapt, vorba lui Sartre, cel de alături este infernul întruchipat! „Feriţi-vă de hoţii din buzunare!“ scrie astăzi prin toate mijloacele de transport în comun. „Nu vorbiţi cu străinii!“ sună unul din primele îndemnuri educaţionale pe care micuţii le primesc la grădiniţă.

E cunoscut faptul că azi, mai uşor decât cu orice paşaport sau alt act de identitate, traseul pe care îl străbaţi pe hartă poate fi reconstituit după cumpărăturile pe care le-ai făcut cu cardul bancar. GPS-ul ţi-l instalezi singur la maşină, dacă nu ca să foloseşti un sistem de ghidaj, măcar să o găseşti dacă ţi-o fură cineva. În buzunar, telefonul celular emite în continuu un semnal de căutare a reţelei care, la rândul ei, îl identifică şi-l poziţionează cu dragoste ca pe un copil a cărui joacă o ur-

măreşti de la fereastră. Ba, mai mult, inspiraţia populară, ca de obicei, mai plastică şi mai caustic-concluzivă a certificat ce este cu adevărat facerea de bine în ziua de azi!...

Mai mult, nimănui nu-i pare măcar ieşit din comun, dar pasă-mi-te patologic ca astăzi, fără prea multe dovezi, un om să bănuiască a fi înşelat, exploatat sau că, în ultima instanţă, cineva îi vrea răul. Fiecare caută, la urma urmei, să câştige. Nu este aceasta o formă mai puţin elegantă de a interpreta liberalismul?

I se pare cuiva ieşit din comun că vă veţi plânge şi veţi avea dubii referitoare la loialitatea prietenilor sau a asociaţilor voştri? Este anormal ca astăzi să mai ai încredere în alţii şi să te confesezi lor fără să ai vreo clipă în minte că ideile pe care le oferi vor fi folosite cu maliţiozitate? Este anormal să vezi în gesturile celor din jur semne ale unor intenţii rele sau trebuie să ignori toate acestea? Să nu mai vorbim de acea regulă creştină cu iertarea şi întoarcerea obrazului faţă de cei ce îţi fac rău, te insultă, te umilesc...

Ei bine, dacă are cineva vreun dubiu considerând toate aceste manifestări ca normale, aflaţi că biblia psihiatrilor, „Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV-TR” tocmai v-a etichetat a fi fericiţii posesori ai unei *Tulburări paranoide de personalitate*.

În astfel de situaţii este în practică extrem de greu să apreciezi normalitatea sau anormalitatea unui individ şi aşa cum v-aţi aşteptat, se ridică semne de întrebare asupra normalităţii societăţii urbane în care trăim. De unde şi până unde se întinde normalul şi care e locul în care începe să funcţioneze teoria conspiraţiei? De multe ori, nici perspectiva istorică, acea aşa-zisă înţelepciune şi detaşare de evenimente pe care ţi-o oferă trecerea timpului nu mai funcţionează.

Cum să-i pretinzi să renunţe la suspiciuni unui om care şi-a prăpădit agoniseala la Caritas, FNI ori Dacia Felix şi aşa mai departe? Cum poţi să-i explici frumuseţea liberei competiţii unui om care, după ce a visat la căderea comunismului şi la

libera expresie a gândului, şi-a pierdut slujba şi s-a pomenit că, în fruntea instituţiilor statului s-au cuibărit şi avansează nepricepuţi, lichele? Cum să-i explici unui tânăr că în urmă cu douăzeci şi ceva de ani, tu însuţi trăiai cu o speranţă în suflet, acum când toţi tinerii nu pot concepe o altă formă de speranţă decât o reuşită economică fără legătură cu bogăţia sau sărăcia vieţii spirituale şi care este imaginată fără a se desfăşura obligatoriu în afara teritoriului naţional?

Sunt lucruri care nu pot fi concluzionate şi impuse prin educaţie, ci ţin de sedimentări acumulate în zeci de ani. Să vindeci o atare stare de fapt e ca şi cum ai încerca (exemplul este clasic) să-i explici unui aborigen abia ieşit din comuna primitivă sensul numerelor, operaţiunile matematice şi să-l întrebi apoi cât fac opt ori şapte.

Singura soluţie de moment este să învăţăm a ne adapta aceste stări de permanentă suspiciune, să tolerăm şi să ne facem prieten *ochiul* acela imens care ne veghează. Să încetăm a face din asta o obsesie, degeaba eşti gelos, spunea cineva, nevasta, dacă vrea să te înşele, o face în lift, când duce găleata de gunoi! Mai bine duceţi voi gunoiul şi căutaţi să lăsaţi suspiciunile la o parte.

Norocul la români

Când s-o-mpărțit norocu
Fost-am eu dus la lucru', mai dorule...

spune o doină cântată la petreceri pe timpul studenției mele. Și versul îmi pare a fi perfect coerent. Ce legătură vrei să existe între noroc şi obiceiul acesta domestic de a merge la serviciu?

Absolut niciuna! Și totuşi, în aparența asta de debusolare, de mişcare browniană a vieții cotidiene, cât de mare importanță pare că are acest cuvânt: noroc!

Încercările de a defini substantivul se învârt în jurul termenilor de soartă, ursită şi destin, dar nu de oricare, ci îndeobşte, favorabil. E vorba de acea întâmplare, coincidență sau fericită conjunctură care duce la împlinirea unei dorințe, la un avantaj. Că „norocul şi-l face omul cu mâna lui", deşi pare mai puțin credibil, a demonstrat-o încă din antichitate, însuşi Socrate. Povestea spune că, după ce a fost ironizat pentru faptul că el trăia de azi pe mâine cu toate că era proprietar de fermă, pentru faptul că se împrumuta mereu în ciuda înțelepciunii care i se atribuia, filosoful a hotărât să se răzbune.

Aşa că, într-un an, a închiriat toate presele de ulei din Atena astfel încât, atunci când momentul îmbelşugatei recolte a sosit, concetățenii săi au fost siliți să accepte prețul de rafinare pe care el l-a stabilit în condiții de monopol. Printr-o singură astfel de manevră, el a câştigat mai mult decât toți criticii săi, demonstrându-şi astfel punctul de vedere conform căruia

mintea se poate substitui oricând norocului cu un succes garantat.

Potrivirea fericitei întâmplări cu îndeplinirea dorinţelor personale alcătuieşte un soi de călcâi al lui Achile, o zonă vulnerabilă a întregii specii umane. E vorba de un mecanism care declanşează anticipaţia unei recompense chiar dacă obţinerea acesteia este evident imposibilă din punct de vedere raţional. Aţi fi uimiţi să constataţi cât de de mulţi, nesperat de mulţi participanţi aţi avea dacă aţi anunţa un concurs de genul: „Daţi un SMS la numărul de telefon XXXX conţinând cuvântul OZN şi puteţi câştiga un dispozitiv klingonian de teleportare!“ Aceleaşi circuite stranii, similare celor ce declanşează dependenţele de droguri sunt responsabile de grave tulburări ale comportamentului cum este cazul jocului patologic în care omul nu poate trăi fără a juca deşi asta îl ruinează şi-l distruge cu desăvârşire.

Norocul adevărat, de aur, este însă, după părerea mea, acela care îţi îndeplineşte o dorinţă minimă, bazală asigurându-ţi supravieţuirea în condiţii ostile. Tot grecii antici, fini analişti ai condiţiei umane şi inventatorii tragediei, au arătat că omul nu-şi poate întoarce soarta, iar violenţa cu care aceasta te loveşte depăşeşte orice capacitate de planificare şi anticipare. Aşa că, zic eu, noroc ai cu adevărat în clipa în care reuşeşti să supravieţuieşti marilor nenorocirilor şi calamităţilor. Mă refer la cutremure, avalanşe, erupţii vulcanice, incendii, prăbuşiri de avioane, furtuni devastatoare sau la răutatea umană care are măcar aceeaşi forţă de distrugere.

Abia atunci când scapi cu bine dintr-o asemenea încercare îţi dai seama cât hazard implică termenul acesta de „noroc“! Ţi se putea foarte uşor întâmpla şi ţie ceea ce s-a întâmplat celorlalţi şi doar printr-o conjunctură favorabilă ai scăpat... Supravieţuirea din catastrofe are asigurate mecanisme ale hazardului cu mult mai cinstite şi mai eficace decât are „Loteria naţională” la care îţi poţi spori şansele de câştig prin două modalităţi.

Prima metodă, logică şi legică, de altfel, pare a fi condiţia de a participa cu regularitate şi cu cât mai multe variante. A doua condiţie pare să fie aceea de a fi membru, de a face parte din familia unui membru, sau de a avea, mă rog, legături cu un membru al unor servicii secrete. Cum vine asta? Păi, jocurile de noroc se supun unor legi statistice. Arhimede se spune că s-a aşezat odată, în timpul unui concurs de tir cu arcul, sub ţinta concurentului ce nu nimerise niciodată şi a început să-şi rezolve liniştit problemele. Probabilitatea de a fi atins de o săgeată era extrem de mică acolo faţă de alte locuri.

Invers, destul de mulţi câştigători păţesc asta de mai multe ori în viaţă, fapt care sprijină afirmaţia mea. În ceea ce priveşte serviciile secrete, n-aveţi decât să luaţi arhivele şi să investigaţi singuri. Eu rămân la convingerea mea: sunt meserii care îţi conferă noroc. ...cum norocoşi de-a binelea au fost şi cei care au lucrat pe timpul lui Ceauşescu la UTC, în Comerţ exterior sau în fosta securitate. Îmi fundamentez afirmaţia pe reuşita economică a multora dintre ei. Mă puteţi contrazice?

Altfel, simpla îndeplinire a unei dorinţe ca în poveştile cu zâne, rămâne numai o chestiune de relativitate. Depinde de modul în care percepi raportul dintre regulă şi excepţie. De fapt, adevărata rugăciune a umanităţii este nu norocul pur, ci posibilitatea de a-şi îndeplini dorinţele fără ca factorul N (norocul) să mai trebuiască a interveni. Percepţia comună, de altfel, îi asimilează pe norocoşi cu retardaţii mintal. „Prost să fii, noroc să ai“ – spune proverbul şi nu pot să nu remarc faptul că invectivul preferat al unui om de afaceri ce se consideră a fi norocos, unul din cele cincizeci de cuvinte guturale pe care ştie oarecum a le pronunţa este „Nenorocitule!“ Poate că nu ar strica să le arate cineva celor aidoma lui care e distanţa care îi separă de un om cu adevărat bogat şi modest, un om al cărui succes financiar este în mod evident rezultatul muncii unei minţi strălucite. L-am numit pe Bill Gates. În cealaltă variantă, Asociaţia persoanelor cu handicap psihic ar ţine în mâini frâiele invizibile ale Bursei din New-York iar spitalul Socola ar

fi doar o stație de repaus pentru posesorii de castele, maşini de lux, iahturi şi latifundii între două drumuri făcute până-n Paris şi Bahamas. Iar oamenii s-ar înghesui să prindă rând la operații de lobotomie.

Dar nu numai economicul (mă scuze Marx) ne bântuie visele. Cel mai mare noroc în ziua de azi este să fii sănătos! Din nefericire, valoarea stării de sănătate nu este apreciată de nimeni la justa ei valoare, decât în clipa în care apare boala. Abia atunci constată oamenii că nu sunt în niciun caz maşini, că nu există nici Casco nici piese de schimb iar medicii pot fi orice, numai cu mecanicii din service nu pot fi comparați. Abia atunci îşi plâng nenorocirea.

Un alt teritoriu deloc neglijabil, în care lipsa norocului îşi face de cap, este cel al împlinirii în dragoste. Uite, ăsta ar fi un domeniu în care agențiile de sondaj a opiniei publice ar trebui să-şi arate muşchii! Tare mi-a teamă însă că, din zece persoane întâlnite pe stradă, cinci se vor plânge că nu au putut atinge şi rămâne cu persoana iubită şi cinci îşi blestemă zilele pentru nenorocirea de a fi rămas! E însă vorba de o apreciere greşită, de o dorință intimă prea vagă sau utopică de-a dreptul, dacă e să ținem seama de probabilitatea ei de a se putea îndeplini.

Zicea un cântec al Andei Călugăreanu

N-am noroc, ce să-i fac
Niciodată soarta nu mi-a zâmbit!

„Noroc!“ – ne urăm ciocnind paharul atunci când bem de fericire, de necaz sau din obişnuință. Tone de urări de norocire se abat peste noi în cursul vieții şi, ale naibii, parcă refuză să se îndeplinească!

Încercați ceva: urmăriți o înregistrare a concertului de anul nou al Filarmonicii din Viena şi priviți fețele şi mai ales frunțile spectatorilor. Veți vedea cu siguranță riduri, dar riduri ce exprimă seninătate şi încântare. Ieşiți apoi pe stradă şi ob-

servaţi ridurile de pe frunţile concetăţenilor noştri, vă veţi da seama atunci de ce naţiunea noastră tânjeşte după noroc.

„Noroc!“ – se spune atunci când strănută cineva şi urarea este binevenită pentru că strănutul era considerat o pierdere, o ieşire din trup a fluidului vital. Şi e chiar nevoie de noroc atunci când ai gripă.

În felul acesta expresia „noroc“ a ajuns chiar o formulă de salut prin care-ţi exprimi bucuria pentru întâmplarea fericită ce te-a făcut să te întâlneşti cu cineva.

Nu pot în schimb să nu-mi reprim un zâmbet pentru fiorii pe care îi voi provoca unor intelectuali (mai ales bucur-eşteni) prin formula minerească cu care îmi iau la revedere de la voi: „Noroc bun!”

Papagalul Irenei

În luna septembrie o ştire a tulburat sistemele media de pe întregul glob, blogurile ştiinţifice dar şi cotidiene de mare impact cum ar fi *The New York Times*. Anunţau moartea subită a lui Alex, papagalul Irenei Pepperberg. Da, da, e vorba de o pasăre, papagalul african cenuşiu *Psittacus erithacus* şi nu de soţul acesteia.

Ştiu că în clipa de faţă vă întrebaţi cine sunt cele două personaje, dar maniera în care formulaţi această întrebare nu vă onorează. Ei bine, Alex este cel care în urmă cu 30 de ani a schimbat cariera tinerei (pe atunci) doctorande în chimie Irene Pepperberg. Aceasta, cu toate că şi-a terminat doctoratul pe care-l începuse, s-a dedicat ulterior studiilor psihologice asupra originii limbajului şi a inteligenţei animale. Iar colaborarea (da, da, am ales termenul cu grijă) dintre cei doi a reprezentat o adevărată revoluţie în domeniu. Bătălie după bătălie, victorie după victorie, ei au reuşit să demoleze prejudecăţi şi limite asupra cărora cele mai mari somităţi ale ştiinţei sfârşitului de mileniu doi îşi dăduseră girul. Au fost nevoiţi să-şi reconsidere concluziile lingvistul Noam Chomsky, autorul teoriei gramaticilor generative, filosofi ca John Searle şi Daniel Dennett, mari specialişti în problema naşterii şi evoluţiei inteligenţei, sau psihologi creatori de şcoală ca Burrhus Skinner.

Necunoaşterea acestor personaje în ţara noastră vine şi din faptul că ei nu satisfac regulile de celebritate valabile în România: nu au averi fabuloase ivite din neant, nu au amante sau neveste cu abilităţi sexuale de notorietate, nici cluburi de

fotbal în proprietate şi nici coeficienţi de inteligenţă care se scriu cu două cifre.

Domeniul pe care Alex l-a revoluţionat a fost acela al legăturii dintre limbaj şi gândire. Pentru că noi suntem de fapt ceea ce vorbim, cuvintele noastre. Gramatica pe care o folosim este gramatica propriei noastre minţi. Construcţia frazei pe care o formulăm conferă vorbelor limpezimea şi transparenţa de cristal a creierului ce a creat-o sau, dimpotrivă, opacitatea unui sistem nervos cu legăturile stabilite aiurea. Pe cât de clar ne exprimăm, atâta ordine este şi în mintea noastră.

Cât de intim se leagă limbajul de minte ajungi să înțelegi atunci când eşti nevoit să traduci într-o limbă străină ceva scris de altul. Abia atunci constaţi ce mare, imensă contribuție o au intonaţiile, privirile, gesturile cu care prezenţa autorului uşurează înţelegerea, când acesta lipseşte, de multe ori se întâmplă ca textul să-şi piardă din claritate, să constaţi că etapele au fost uneori sărite sau că legăturile dintre idei numai logice nu sunt. Şi atunci, înainte de a traduce restul în engleză, să spunem, trebuie să-l traduci mai întâi într-o română curată şi munca ta parcă se înzeceşte. De aceea astăzi mai toţi oamenii celebri au bloguri şi nu cărţi!

Revenind la Alex, trebuie spus că papagalii vorbitori nu sunt simple maşini de reprodus cuvinte aşa cum se credea ci sunt fiinţe capabile de-a dreptul, de gândire. Capacitatea de a gândi este considerată a avea intime legături cu aceea de a rosti şi înţelege cuvintele. Faimoasa arie a lui Broca, locul unde cuvintele sunt înţelese pe creier, a fost multă vreme considerată a fi un apanaj al omului. La începuturile formării sale, ea uneşte atât elemente ce ţin de înţelegerea limbajului, cât şi a gesturilor, ilustrând astfel rădăcina comună a celor două procese. În interiorul acestei zone există se pare neuroni de un tip particular denumiţi *neuroni oglindă*. Această denumire vine de la faptul că ei constituie baza anatomică a mecanismelor de imitaţie, fenomen care să la baza învăţării şi pe baza căruia, o bună perioadă de timp, omul s-a lăudat că ar deţine superioritatea ab-

solută asupra lumii animale. Se considera că numai primatele ar avea rudimente ale acestei zone, deci, implicit, capacitatea de accede la inteligenţă superioară.

Surpriza Irenei şi ulterior a întregii lumi a constat în descoperirea faptului că Alex poate învăţa să folosească intenţionat vorbirea articulată. La început a alăturat două cuvinte de genul „vreau nucă“ şi ulterior trei şi dintr-odată, capacitatea sa de folosire a limbajului articulat a încetat să mai fie o achiziţie nouă pe scară evolutivă, ea mutânduse cu mult înapoi în timp spre un strămoş comun, poate la nivelul dinozaurilor.

E adevărat că Alex a învăţat să folosească limbajul (ştia peste 100 de cuvinte în limba engleză) dar a dezvoltat şi comportamentul care a arătat ulterior că abilităţile sale mintale sunt identice cu acelea ale unui copil de 4-6 ani.

S-a spus că, totuşi, animalele nu pot genera categorii conceptuale. Şi Alex a demonstrat că poate răspunde şi alege între conceptele de „la fel“ sau „diferit“. Ba, chiar poate numi obiectele care au o trăsătură comună sau diferită.

Apoi neîncrederea savanţilor s-a regrupat. S-a spus OK, animalele pot categoriza dar nu au acces la concepte abstracte. Şi Alex le-a dat iar peste cap convingerile şi a demonstrat că poate învăţa să numere. Mai mult, a fost capabil de *abstragere*, adică a numărat numai pătratele roşii de pe o imagine cu forme geometrice colorate ignorând pătratele verzi atunci când i s-a cerut.

Animalele nu pot formula propoziţii recursive – spuneau Hauser, Chomsky şi Fitch în 2002 în *Science*. Alex a demonstrat că nu e aşa. Delfinii şi leii de mare înţeleg comenzi formulate recursiv dar Alex poate chiar răspunde la întrebări de genul „ce e din lemn şi are patru colţuri?“

Şi mai mult, Alex a demonstrat că-şi poate figura un obiect chiar şi când acesta nu se găseşte în aria sa vizuală. De fapt, aşa i s-a descoperit această neaşteptată capacitate de a se comporta ca o fiinţă inteligentă pentru că, din proprie iniţiativă, s-a apucat să ajute un student care făcea ordine în labora-

tor şi a început să aşeze flacoane identice ca formă unele în altele.

Sunteţi surprinşi? Ei bine, Alex s-a dovedit chiar superior omului în unele din abilităţile sale. Era şi normal să aibă o orientare spaţială superioară din moment ce posedă un văz excelent şi zboară în spaţiu, nu merge pe o suprafaţă ca omul. Alex putea să identifice extrem de uşor obiecte desemnate simultan prin două determinări, de genul „lângă“ şi „deasupra“. Zâmbesc pentru că ştiu oameni care se descurcă cu mult mai greu. Un prieten de-al meu îmi povestea cum, din când în când, soţia sa îi formulează cereri ambigue de tipul „Dă-mi ăla de lângă aia!“ „Nu pot s-o refuz“ – mi-a spus – dar nici nu am cum să execut un nonsens, aşa că îi răspund: «Da!» şi apoi îmi văd de treabă. Abia când devine nemulţumită că n-a primit ce dorea o întreb ce ar fi înţeles în locul meu.“ Ei bine, Alex nu formula niciodată determinative fără de sens.

Tot excelenta orientare spaţială îl făcea pe Alex un concurent redutabil la jocuri de tip Alba-Neagra. Este probabil vorba de o concurenţă aviară. Era capabil să păstreze contactul vizual şi ştia întotdeauna sub care ceşcuţă se ascunde bobiţa. Dacă însă conducătorul jocului încerca să-l păcălească ascunzând boaba şi ceşcuţa unde aceasta ar fi trebuit să fie se dovedea goală. Atunci să te ţii proteste. Datorită acestor abilităţi, Alex a devenit primul animal căruia un ziar de mare tiraj i-a luat vreodată un interviu.

Şi Irene a folosit experienţa acestei prietenii. Metodele de educare prin care Alex a învăţat să folosească limbajul şi gândirea au devenit repere de marcă, metode educaţionale în instruirea copiilor cu dizabilităţi. Mai mult, Irene a atras atenţia numeroşilor aşa-zişi iubitori de animale că abandonarea unui papagal într-o colivie unde are apă şi mâncare suficientă nu este dragoste, ci tortură. Imaginaţi-vă cum ar reacţiona un copil de 4-6 ani tratat astfel? De aceea şi papagalii neglijaţi ţipă, ciupesc, distrug sau îşi smulg penele. Pentru că ei sunt animale sociale care trăiesc în stoluri şi zboară, explorează zilnic su-

prafețe imense aflând o grămadă de lucruri noi. Au nevoie de informație poate mai mult decât de hrana ce li se oferă. Pornind de la această observație Irene a participat la elaborarea unui program de calculator pentru papagali numit InterPet Explorer. Cu ajutorul acestuia Alex şi colegii care i-au urmat pe calea experimentelor învățării puteau să joace jocuri, să vadă filme sau să-şi aleagă dintre mai multe opțiuni genul de muzică dorit. Da, da Alex opera pe calculator ca un copil de 4-6 ani instruit. Aceste date ar trebui să le dea de gândit tuturor celor ce se apropie de colivia unui papagal, îşi strecoară degetele printre gratii şi rostesc cu inteligență: „Co-co-co!“ Oare ce trebuie să gândească pasărea despre ei?

Vă dați seama în ce mod te poți ataşa de un asemenea animal şi ce gol trebuie să fi lăsat în inima Irenei! Doar seara precedentă, când Alex intrase în colivia sa, îi urase Irenei: „Să fii cuminte, ne vedem mâine! Te iubesc!“

V-am spus povestea fiindcă e păcat să urmăriți şi să credeți că ce se scrie în ziarele şi revistele româneşti s-ar lega cumva de adevărata şi tulburătoarea existență!

Aripa albastră a morţii

„De ce e atâta moarte în ceea ce scrii?“ – mă întreba o tânără corespondentă referindu-se la o carte de-a mea. „La un moment dat, motivul ăsta recurent te sufocă“. Dar răspunsul logic şi imediat pe care i l-aş fi putut da nu se înscria în spiritul unei politici corecte. E adevărat, în carte se vorbeşte mult prea mult despre moarte şi deloc despre sex, dar asta, zic eu, e normal din moment ce personajul principal se află în comă. Însă cum să-i explic că sexul nu este o valenţă perenă a vieţii atunci când ea are douăzeci şi ceva de ani? N-ar fi fost o replică în măsură să mă onoreze.

I-am răspuns aşadar amintindu-i fraza de început (lumea o reţine de regulă pe cea de final) a capodoperei lui Marin Preda (zic eu) *Cel mai iubit dintre pământeni*: „Moartea e un fenomen simplu în natură, numai oamenii îl fac înspăimântător“. Noi ne formăm o imagine culturală, educată asupra fenomenului morţii făcându-l traumatizant. Toată informaţia asupra fenomenului, prelucrată de mii de ani în documente precum *Cartea tibetană a morţilor, Cartea egipteană a morţilor, Miturile vieţii de apoi* (soteriologia) şi ale *Judecăţii de apoi* (eshatologia) apasă inconştient chiar şi asupra celor mai neinstruiţi dintre noi cu greutatea unor reflexe acumulate vreme de mii de ani. Ca atare o primim cu spaimă şi cu îngrijorare, aidoma modului în care anticipăm durerea. Şi oricâte convingeri am avea, oricât de multă încredere am fi investit în acestea, nimeni şi nimic nu ne va oferi în cursul vieţii vreo certitudine asupra morţii până când experienţa acesteia nu va deveni personală.

Primul meu contact cu moartea s-a petrecut când eram prin clasa a treia. Bineînțeles, mai fusesem la înmormântări, chiar la multe, ştiam cânta odată cu preotul mai toată slujba culminând cu „veşnica lui pomenire!" pentru că bunică-mea mă căra la toate ceremoniile funerare din cartier. Acelea erau evenimentele mondene ale vremii şi tare mi se pare că erau mai decente decât sunt azi branduri media gen „Surprize, surprize". Puteai găsi în ele şi sobrietatea ritualului înmormântării şi necrologuri sincere sau de complezență, dar şi acea doză de cabotinism balcanic în care fiecare caută să atragă atenția asupra propriei implicări insistând asupra unor fleacuri de tradiții locale sau chiar inventând unele, acuzând, revendicând în numele sufletului răposatului. În felul acesta se creează tensiuni şi fiecare ajunge să-şi dezvăluie firea, îngustimea sau lărgimea caracterului, limitările inteligenței. Cu cât afectul risipit este mai mare, cu atât developarea personalității din spatele măştilor este mai completă.

Dar înmormântările la care fusesem până atunci erau ale unor persoane necunoscute mie, babe abstracte care nu-mi atrăseseră în niciun fel atenția asupra adevăratei şi gravei cauze ce declanşase spectacolul. Şi nici în preajma cadavrelor nu am rămas prea mult cu toate că obiceiul occidental al obişnuirii copiilor cu fenomenul morții constă în prezentarea cadavrelor mai eficient sau mai puțin eficient îmbălsămate, mai reuşit sau mai puțin reuşit (uneori grotesc) cosmetizate, sub pretextul unui aşa-zis rămas bun!

De data aceasta însă, cel decedat era colegul meu de bancă, vecinul meu şi cel mai bun prieten. Mai mult, cu jumătate de oră înainte de a avea el accidentul (sau de a fi asasinat – nu se ştie nici în ziua de azi) şi eu dorisem, mă zbătusem chiar cu ardoare să obțin permisiunea părinților pentru a pleca la joacă în acelaşi loc.

Îmi amintesc cum am văzut spectacolul zguduitor de sus, din casă, de la înălțimea etajului trei. L-am văzut pe tatăl lui cum alerga cu trupul în brațe şi capul lui acoperit cu sânge mi-

a rămas în memorie. Parcă simt şi acum o spaimă dureroasă care mi-a străbătut pieptul şi cu toate că în zilele următoare m-am comportat aidoma celorlalţi colegi ai mei, îmi amintesc că eram stupefiat, nu înțelegeam, dar pasă-mi-te să pot accepta ceea ce se întâmpla. Memoria îmi aduce aminte din această perioadă mirosul greu de cadavru în descompunere peste care se suprapunea parfumul sufocant, licoros al miilor de crini imperiali cu care încăperea de bloc în care era depus fusese umplută.

Era un început de vară dogoritor, chiar şi noi cei mici transpiram în cămăşile albe ale uniformei de pionier cu care învățătoarea insistase să ne îmbrăcăm. Ieşirea din starea aceasta s-a petrecut abia la înmormântare. Când trupul prietenului meu a fost acoperit de pământ şi când, parcă într-o glumă macabră, fanfara a început să cânte „Hai acasă puişor!“, o stare de intensă agitație m-a cuprins, de revoltă şi disperare şi îmi amintesc că am plâns până la epuizare.

Povestea în sine continuă pentru că, exact la un an de la înmormântarea prietenului meu care fusese orfan de mamă, tatăl său s-a sinucis aruncându-se în Dunăre, oprind în felul acesta pentru totdeauna perpetuarea unei familii zdrobite de tragedie.

Poate că această experiență a avut un rol hotărâtor asupra modului meu de a gândi. E vorba de refuzul acelei atitudini pe care o citează Ernest Becker în teoria sa. El spune că rolul culturii e acela de a ne distrage atenția de la inevitabilitatea morții şi a consecințelor ei dezastruoase asupra propriei noastre persoane.

Nimic din ceea ce creăm nu are garanția că va dăinui; Noica îi spunea „Problema Atlantidelor“. Şi iarăşi, nicio metodă, nicio credință nu e capabilă să ne convingă rațional că această disoluție a persoanei noastre ar putea să fie cumva îndulcită, că am putea găsi în locu-i ceva mulțumitor. Tot Noica o numea pe aceasta „Problema consolării“.

Becker spunea că ne aflăm ca într-un roller-coaster (montaigne russe cum i se mai zice), vedem linia care se termină brusc pe culmea ce mărgineşte un hău imens, iar pe marginea traseului sunt plasate ecrane de televizor reprezentând cultura. Iar noi ne lăsăm furaţi de frânturile de imagini care apar pe aceste ecrane ca să uităm de saltul în neant care, galopant şi inevitabil, se apropie. Ei bine, deşi aveam să citesc cu mult mai târziu această teorie, se pare că am înţeles-o şi am vrut să evit pe cât posibil circumstanţele pe care le presupune.

Să nu uităm că moartea prietenului meu s-a petrecut prin anii '70 când oamenii se preocupau serios de probleme ca pacea, drepturile omului, moartea. Se asculta pe atunci Pink Floyd, Moody Blues, Hot Chocolate, Emerson, Lake & Palmer, Deep Purple, Uriah Heep, Led Zeppelin, iar ecoul curentului Flower Power nu se stinsese încă. În 1974 Ernest Becker câştiga premiul Pulitzer pentru cartea sa „Negarea morţii", iar în 1975 Dr. Raymond Moody publica acum celebra „Viaţa după viaţă".

Aşa se face că, pe nesimţite, fenomenul morţii a devenit, nu numai accesibil, ci chiar o tentaţie ca teren de explorare. În 1977, odată cu cutremurul din 4 martie, după ce am fost cu toţii mângâiaţi de aripa albastră a îngerului morţii, am descoperit că sunt bolnav.

Mai târziu, în anul întâi de medicină a trebuit, împreună cu colegii mei să disecăm cadavre. Nu e nimic traumatizant în asta, aşa cum mulţi au impresia. Corpurile cu care lucram fuseseră ţinute multă vreme în băi cu formol, deveniseră cenuşii de nu mai puteai distinge ţesuturile între ele aşa că păreau mai degrabă nişte manechine nereuşit realizate, decât corpuri ce fuseseră cândva fiinţe vii. Singura senzaţie de profundă neplăcere pe care o păstrez acelor ore vine de la alergia la formol pe care am dezvoltat-o atunci şi nu de la eventuale identificări greşite ale cadavrelor cu fiinţele vii. Cam acelaşi lucru s-a petrecut şi în anul şase când, în ciuda faptului că Medicina legală mi s-a părut a fi o disciplină neasemuit de frumoasă, din

sala sumbră de la Morgă ne alunga duhoarea insuportabilă de putreziciune care ne întorcea stomacurile pe dos. Singura modalitate de a rezista în acel miros criminal era de a te îmbăta în prealabil şi de altfel, asta era şi continua stare a tehnicienilor care lucrau acolo.

Apoi numărul experienţelor mele în vecinătatea morţilor sau a oamenilor pe cale să moară s-a înmulţit. Mi-au murit şi dintre cei dragi. Nu pot spune că această experienţă mai mare decât a multora dar şi cu mult mai mică decât a altor colegi mi-a conferit vreun fel de intimitate cu acest fenomen. Dar nici altceva nu a reuşit să-mi distragă atenţia de la subiect.

Mă pregătisem să vă scriu despre tanatologie şi despre ce simte omul atunci când moare. Iată însă că scriu că omul trebuie să moară, doar ăsta e un lucru natural. Se naşte, creşte, se înmulţeşte şi moare ca orice e viu. Iată că vă scriu că cel mai groaznic fel de a muri nu se referă la vreo boală sau metodă anume, ci la faptul de a muri fără să fi făcut ceea ce trebuie cu viaţa ta.

Înainte se spunea că omul trebuie ca în viaţă să sape o fântână, să planteze un pom şi să construiască o casă. Eu cred că mai important este să scrii o carte, să creşti un copil şi, nu în ultimul rând, să ajuţi pe cineva, măcar pe unul, fără a aştepta în vreun fel recunoştinţa acestuia.

Acest din urmă gest îmi pare a fi cel mai reuşit transfer al unei părţi din propria-ţi persoană ce poate fi închipuit. Căci ireversibilitatea şi gratuitatea bunătăţii te poate împăca oarecum cu ireversibilitatea şi gratuitatea morţii. Aşa cred eu.

Imagini din lumea de dincolo

Cu paharul lângă mine
Cu cobzarul lângă mine
Uite-așa aş vrea să mor,
Într-o crâșmă din Obor...

spunea un vechi cântec de petrecere. Poate că ăsta este motivul secret pentru care unii oameni petrec zilnic: ca să-şi mărească şansa de a fi surprinşi de moarte în astfel de clipe. Dar repetarea cu îndârjire a acestui obicei face ca din petrecerea lor să dispară orice urmă de bucurie şi ei ajung să bea cu îndârjire abătânduse de la scopul inițial. Acela de a face ca voioşia vinului, a muzicii şi a sărbătorii să le distragă atenția de la sfârşitul iminent.

Folclorul însă ocoleşte cu îndărătnicie subiectul delicat al experienței pasului de la finalul vieții. Basmele vorbesc de o *lume de dincolo* în care se ajunge printr-o fântână, purtat de o pasăre măiastră cu apucături antropofage. Dar ce simți când mori nu se încumetă nimeni să spună.

Poate că astfel de cunoştințe predate în şcoală ar reuşi să limiteze numărul sinuciderilor, în special în rândul celor tineri. Asta pentru că nu există variantă de moarte lipsită de suferință şi în ultimă instanță, de înjosirea prin durere a statutului de om. N-o spun eu pentru prima dată: nu există moarte demnă. Numai viața poate fi demnă, sau nu, moartea este prin sine o înfrângere. Prin moarte nu învinge decât entropia.

Există chiar şi o ramură ştiinţifică ce se ocupă cu studierea percepţiilor şi reprezentărilor aflate în vecinătatea experienţelor morţii. Numele ei este Tanatologie.

Tanatos, un zeu de mâna a doua în mitologia greacă, fiul Nopţii (Nyx) şi al Întunericului (Erebus), era frate cu Hypnos, zeul somnului şi a fost perceput la începuturi ca un bărbos urât şi înspăimântător. Odată cu timpul, odată cu apariţia seminţelor ideilor despre o continuare a vieţii pământene după moarte, reprezentările sale au început să-l arate mai blând, mai atractiv, mergând chiar până la a-l înfăţişa ca pe un Cupidon grăsuliu cu fese roz. Uneori apărea ca un tânăr purtând în mână un fluture-simbolul sufletului (psyche) – pe care zeul îl răpeşte. Dar istoriile mitice îl prezină ca fiind cam tăntălău, Sisif fiind unul din cei care l-au păcălit pe Tanatos (şi încă în două rânduri) evadând din ţinutul său fără de întoarcere. Povestea are o morală, vezi bine, doctorii de azi, aidoma lui Sisif, mai pot amăgi moartea pentru o anumită perioadă de timp. Să nu uităm însă că Sisif a fost osândit să urce un bolovan (ce plastică descriere a omului) pe munte, să-i dea drumul la vale şi să reia această muncă la nesfârşit!

Porţiunea de timp la care se referă eventualele senzaţii ale morţii poartă numele de „agonie“. Iar din moment ce „agon“ înseamnă „luptă“, termenul dă o imagine destul de clară asupra naturii reale a evenimentelor.

Există agonii mai scurte sau mai lungi, agonii purtate şi asumate conştient, aşa cum a fost cazul lui Kazantzakis care a făcut din moarte o ceremonie alegorică, sau inconştiente, care alterează imaginea de integritate a individului şi-l fac să se comporte bizar. Goethe cerea „Mai multă lumină!“ în miezul zilei, iar cei din jur, încercând să asocieze intenţionalitate cuvintelor lui (doar era vorba de marele poet şi filosof) au tras de aici cele mai stranii concluzii.

În lumea ştiinţifică a făcut vâlvă la un moment dat o anchetă semnată de Anna Gosline. Ea a găsit de cuviinţă să intervieveze tot felul de „autorităţi“ în domeniu asupra a ce

simte omul când moare. Nu se putea comite – în opinia mea – o eroare mai profundă. Pentru că paradoxul autorității este unul din cele mai cunoscute bariere care limitează progresul în știință. Autoritatea, adică valoarea recunoscută și cea care recunoaște și acreditează noile valori este un destin încheiat, un soclu care se apără pe sine limitând accesul noutăților. Autoritatea este un amvon al prejudecății și un for care dă greutate ideilor preconcepute.

De ce să întrebi „autorități în moarte“ și nu oameni care s-au întors după experiențe la limita morții?

Dar, trecând dincolo de ancheta Annei, trebuie spus că s-a scris imens pe subiectul acesta, cu mai mult sau, de cele mai multe ori, mai puțin discernământ. Primele experiențe cu adevărat științifice în domeniu au fost cele ale întemeietorului Medicinei legale, profesorul Mina Minovici, care se spânzura, asistentul lui aștepta primele semne ale morții, îl salva și resuscita, iar el așternea pe hârtie senzațiile etapelor prin care își amintea că trecuse.

Trăsătura comună ce se regăsește în toate experimentele și relatările celor reveniți din moarte este bivalența fenomenului. Există o primă etapă care este dominată de durere și suferință, manifestări pe care cauza morții le provoacă și o a doua (opțională se pare) datorată după toate aparențele lipsei de oxigen a creierului. În această a doua fază, aidoma tuturor circumstanțelor în care se încearcă scăderea voită a ritmului respirator, apare o senzație de liniște, o emoție pozitivă (uneori însă, negativă), și toată pleiada de manifestări pe care parapsihologia și le revendică cu mândrie: lumina pură, extracorporalizarea, intrarea în lumi și dimensiuni paralele, întâlnirea cu spirite și călăuze, intrarea în tunel și viziunea caleidoscopică a vieții.

Se pare că în special copiii, la care conexiunile din creier sunt cu mult mai complexe decât la adult, unde s-au bătătorit legături preferențiale, resimt aceste experiențe într-o măsură mai variată, mai imaginativă. Cu timpul însă, copilul este con-

taminat de tiparele culturale care i se impun şi imaginaţia lui sărăceşte.

Cea mai vestită şi reproductibilă senzaţie de pace interioară pe care omul o înregistrează în pragul morţii este cea povestită de cei salvaţi de la îngheţ. Toţi cei cu care am vorbit mi-au relatat cum, încet, durerea, tremurăturile generalizate şi greutatea imensă a trupului dispar. Omul se simte obosit şi nu se poate abţine să nu tragă un pui de somn şi o căldură inexplicabilă îi cuprinde tot corpul. Urmează o relaxare totală, o lumină albă răzbate pretutindeni însoţită de o senzaţie de calm şi pace interioară.

Niciunul din cei întorşi dintr-o astfel de experienţă nu a scăpat însă de leziuni provocate de degerături.

Sunt multe morţi cu dureri scurte şi intense, cum ar fi înecul, căderea de la înălţime, în care cea mai importantă senzaţie pare să fie frica extremă, panica ce poate provoca moartea ea însăşi. Altele, cum este cazul majorităţii bolilor de inimă, au o evoluţie mai subtilă. Infarctul miocardic, spre exemplu, nu ascunde numai durerea aceea strivitoare care te îngheaţă şi care generează „poziţia privitorului de vitrină" pe care am învăţat-o noi la semiologie sau „senzaţia de elefant în piept" cum este ea predată în vest. De cele mai multe ori, neplăcerea apare cu multe ore înainte sub forma unui disconfort, ca o jenă sau chiar numai ca o indispoziţie.

Poate că dorinţa de a combate această neplăcere îi face pe pacienţi să aleagă soluţiile cele mai nepotrivite, care precipită leziunea. Nu neapărat apelul la crâşma din Obor la care am făcut trimitere, dar mulţi toarnă efectiv gaz peste foc apelând la ce le face plăcere mai mult: o masă bogată, eventual stropită cu ceva vin, sau chiar la o experienţă sexuală care se dovedeşte a fi ultima. De aceea în cărţile de Medicină internă se recomandă cardiacilor ca eventualele „forcinguri" de acest tip să fie făcute apelând la poziţii care necesită efort minim şi neapărat, cu o persoană care nu suprasolicită emoţiile. Adică, cu nevasta.

Îmi amintesc că, în anul întâi de stagiu, când mă schimbam în vestiar alături de unul din cei mai vestiți chirurgi ai Galațiului aflat pe atunci în pragul pensiei, acesta îmi povestea cum fiul său (vestit pianist) i-a tradus nişte articole din spaniolă în care se demonstra că sexul este cu mult mai eficient decât joggingul pentru tratarea cardiopatiei ischemice. „Eu am cardiopatie dar nu mă doare. Şi nu ştiam de ce!" – mi-a spus el.

Iar eu, cu cartea proaspăt deschisă în minte, i-am reprodus ceea ce învățasem că trebuie făcut de la o anumită vârstă referitor la poziția aleasă şi la persoana cu care „colaborezi".

„Măi, cu soția puteți voi, la vârsta voastră!" – mi-a replicat chirurgul. „La mine cu nevasta nu mai merge de mult! Aşa că, prefer să risc. E pentru sănătate!"

Mă înfior şi acum când îmi amintesc: cum a trecut timpul...

Aş putea să vă aleg şi alte exemple şi alte tipuri potențiale de moarte. Necazul e că în toate apar povestiri precum cea de mai sus. Şi nu vă spun mai mult pentru că excesul de înțelepciune „populară" poate fi periculos. Oricum e greu să planifici dinainte totul.

Şi să-ți mai şi reuşească! Să mai şi poți împărtăşi asta cuiva!

Despre psihopați, doar de bine

„Lupus est homo homini, non homo“ – spunea marele poet latin Plaut. Omul se comportă ca un lup pentru semenii săi şi nu ca un om! Puțini sunt cei care înțeleg în profunzime gravitatea acestei afirmații. Ajungi să o pătrunzi atunci când nenorocirea te face să fii martorul unei extreme sălbăticii animale care se descarcă asupra unui semen. Doar cei ce au privit atacuri ale urşilor, lupilor, rechinilor sau a altor mari prădători asupra omului îşi pot forma o opinie. Până şi animalele mai mici se pot dovedi a fi de o cruzime extremă atunci când se apără sau confundă omul cu mâncarea. Șobolanii, spre exemplu, nu se sfiesc să se înfrupte din fața unui bebeluş lăsat fără supraveghere.

Dar dacă atacurile animalelor asupra oamenilor sunt relativ rare, oamenii sunt cu mult mai mulți şi agresiunea lor la adresa semenilor întrece în violență instinctul sângeros al lupilor.

De-a lungul scurtei sale evoluții, specia „homo“ a învățat să-şi protejeze indivizii în fața acțiunii eliminatorii a multor factori de selecție iar numărul mare de indivizi care o compun face ca defectele acestora să devină din ce în ce mai vizibile, încât par excepții care tind să înlocuiască regula.

Cultura umană este chiar ea, în covârşitoare măsură, cea care reflectă şi uneori chiar idolatrizează violența. Nu mă refer numai la marile sacrificii umane, la războaie sau la genocid, ci la viața de zi cu zi. Nu cred să existe vreo şcoală din care să nu păstrați memoria unui profesor cu aere de dictator. Pot chiar

să vă arăt în anul de grație 2007 cazuri mai ușoare sau mai grave de tortură în clasă. Cunoașteți răzbunarea (arma unora) de tipul „scrieți de o sută de ori pe caietele voastre...“? Ei bine, e un gen de tortură care se practică încă. Sau pretenția ca la ascultare elevul să reproducă/numi ideea sau conținutul lecției, cu „cuvintele exacte, cu punctul și virgula“ profesorului divin Gogu Întâiul? Și ce plăcut este pentru unii să se descarce în fața unei mici mulțimi care nu are dreptul la replică: „Tâmpiților, idioților, sunteți niște golani și niște curve!“

Astfel de invective s-au auzit prin clase ani după ani fără ca „distinșii“ lor autori să fie măcar depistați, dar pasămite pedepsiți!... Și îmi cer scuze dacă discursul meu a dat să se înțeleagă că aceștia ar fi în exclusivitate bărbați. Chiar dimpotrivă. Numai că „doamnele“ (sau, ferească Dumnezeu, „domnișoarele“) cu acest gen de obicei au nume mai pretențioase, cu rezonanțe gingașe sau europene.

E de mirare că omul a trebuit să inventeze legea morală în aceste condiții? Neuroștiințele au evidențiat că în mare măsură, ca trăsătură necesară împlinirii integrării sociale, comportamentul moral este o calitate moștenită genetic. Încă înainte de a folosi limbajul, sugarii sunt capabili de a distinge și recunoaște comportamentele pozitive și cele negative care le sunt prezentate, dovedind că empatia și întrajutorarea sunt trăsături înnăscute. O rețea complexă condusă de nouă zone întinse coordonează pe scoarța cerebrală capacitatea noastră de a ne integra și de a acționa întru acceptarea generală.

Într-un loc de pe creier, din reprezentările noastre (perceptuale sau imaginare) se sintetizează o semnificație socială. În altul acestea sunt comparate cu memoriile altor reprezentări generându-se conceptul de „echitate“ (e drept sau nu e drept!), altă locație cuplează rezultatul cu una sau mai multe emoții. Peste ele, într-un sediu diferit, memoriile capătă culoare afectivă și se atașează cu sinele generând „memoria autobiografică“, în timp ce alte zone sunt menite a contopi toate acestea într-o rezultantă conștientă. Aceasta e comparată mai

apoi cu un sistem de valori pe baza căruia se iau decizii şi se efectuează judecăți cu valoare practică.

Această delicată şi sofisticată rețea se activează prin imitație şi tot ea caută, atunci când îi observăm pe cei din jur, să dea socoteală despre starea de spirit a acestora, să le ghicească intențiile, să le anticipeze mutările viitoare şi să ne facă să acționăm în consecință.

În mod normal, echilibrul sistemului descris mai sus ne face să suferim la rându-ne atunci când ne aflăm în fața suferinței altora. Și dacă această moştenire genetică ar fi suficientă ca să ne determine comportamentul, omenirea s-ar afla undeva, în sferele perfecțiunii. Din nefericire însă, informația genetică nu garantează eficiența rețelei de coordonare a conduitei morale. În unele cazuri, din ce în ce mai numeroase se pare, datorită unor experiențe traumatizante, a unei educații greşite, precum şi cu certitudine a unor factori care ne scapă, funcționarea sistemului de coordonare morală eşuează şi individul defect ajunge măcar aidoma profesorilor menționați. Dacă nu, chiar şi mai rău, întră în zona infracționalității şi a crimei. La aceşti indivizi violența, pentru care suntem de asemenea condiționați genetic aidoma întregii lumi animale, preia conducerea.

În zona psihopatiei (căci despre ea este vorba), cu toate că e în stare să distingă perfect între bine şi rău, subiectul nu are niciun fel de compasiune pentru suferința altora. Tot ceea ce-l interesează este împlinirea propriilor sale pulsiuni. Și acestea implică în cele mai multe cazuri, chiar chinuirea, distrugerea celor din jur. Atunci spunem că devine lup, cu toate că această afirmație lezează instinctualitatea echilibrată a lupilor. Dar, ce să-i facem, nu avem alt termen de comparație pe care să-l putem sugera. Şi nici pe psihopați nu putem să-i vorbim de rău, cine ne-ar mai înşela atunci, pentru cine ar mai fi rezervate atâtea fotolii în funcții de conducere (pentru că psihopații sunt manageri eficienți), cine ne-ar mai claxona în trafic?

Unul din visele de aur ale neuroştiinţelor sociale aplicate a fost şi va rămâne depistarea precoce a acestor indivizi. O teorie a criminalităii, vehiculată la sfârşitul secolului trecut, aceea care stabilea prezenţa unui cromozom Y suplimentar la un număr mai mare decât media de criminali a înregistrat o răsunătoare prăbuşire fiind înlăturată pe raţiunea că poate pune o serie de oameni nevinovaţi sub anatema suspiciunii.

Cu tot acest eşec, cercetătorii nu s-au liniştit. Ei au găsit chiar o metodă mai ieftină şi se pare, mai sigură de depistare precoce a celor cu tendinţe de fragilitate morală. Înregistrând reflexul electrodermal cu instrumente asemănătoare detectoarelor de minciuni, ei au observat că potenţialii psihopaţi nu reacţionează prin modificări inconştiente atunci când le sunt prezentate fotografii ale unor oameni aflaţi în suferinţă.

Bineînţeles că şi această metodă e cu mult prea aproximativă iar folosirea ei ca test de depistare precoce ar stârni, în primul rând, protestul celor cu un simţ moral ridicat. Ei sunt deci cei ce par a se opune „progresului".

Sunt însă în măsură să vă spun că această metodă este deja folosită de anumite instituţii ce caută tocmai subiecţii „fără prejudecăţi morale" pentru a-i instrui în meserii delicate cum este cazul spionajului. Şi stau iarăşi şi mă întreb dacă nu cumva o selecţie similară a fost deja folosită în alcătuirea listelor de parlamentari.

Lăsând însă gluma, trebuie precizat că, dincolo de o eventuală selectare instituţionalizată a indivizilor cu funcţionare morală redusă, la nivel social acţionează şi o puternică presiune spontană. Zilnic, mass-media ne bombardează cu informaţii toxice. Violenţă, sânge, războaie, crime, violuri, bătăi interminabile ale căror lovituri par că nu generează niciun fel de durere iar combatanţii sunt proaspeţi iar coafura le rezistă, toate acestea alcătuiesc o avalanşă informaţională şi educaţională care sufocă până şi pe cei cu personalitatea structurată. Pentru copii, această concentrare a unui flux diabolic aş spune, este crimă curată. Profesorul terorist ar trebui să se aştepte (şi

în unele cazuri aceasta a şi început să se întâmple) ca victimele sale aparent inofensive din bănci să riposteze măcar la fel de violent.

Dacă până acum s-au petrecut doar cazuri izolate de elevi care şi-au atacat profesorii, mai ales în condiţiile în care drepturile copilului sunt puse înaintea obligaţiilor lui, nu m-ar mira s-aud că vreun Gogu oarecare a fost linşat cu entuziasm de colectivul clasei la care predă.

Singura lui şansă ar fi să-şi manifeste trăsături masochiste pentru a bloca sadismul călăilor săi. Fiindcă povestea spune că masochistul se ruga: „Loveşte-mă, schingiuieşte-mă, torturează-mă!“ La care sadicul îi răspundea invariabil plesnind cu limba în spatele dinţilor: „NŢ!“

Calea de aur a visului

Ca într-o fărâmă de viaţă trăită din plin, fiecare trăsătură e încărcată de emoţie şi de semnificaţie. Memoria anterioară nu există, e ca şi cum aş fi fost născut atunci, matur în mijlocul acelor evenimente a căror patină de stranietate dă o senzaţie particulară întregii trăiri. Chiar eu însumi sunt schimbat, întotdeauna întors în timp la o vârstă a tinereţii.

Doar un declic sfâşie puţin din coerenţa de monadă a acestei stări deschizând loc unei percepţii noi. Apare din neant o lume paralelă pe care o simt şi care ştiu că e adevărată. Sunt nemulţumit că m-am trezit la realitate şi nu întredeschid nici măcar genele. Starea de vis în care mă aflam se continuă cuprinzându-mi tot trupul cu toate că acum se suprapune peste căldura blândă a aşternutului peste moliciunea pernei. Strâng ochii. Aş vrea să mă întorc acolo, în lumea visului parcă neterminat, să-l duc la o încheiere cu mult mai raţională şi să-i resimt starea de graţie. Dar tot ce pot să fac este, câteodată, să-i prelungesc vreuna din teme în lumea discret controlată a reveriei.

Cu toţii suntem atinşi de vise, doar că arareori suntem tentaţi a împărtăşi experienţele pe care le-am trăit în timpul acestora. Pe câţi dintre cunoscuţii voştri i-aţi auzit, de exemplu, povestindu-şi visele erotice? Sau visele de mărire?

Lumea se teme a-şi povesti experienţele onirice de teama ca bizareria lor să nu fie extinsă de ascultător asupra minţii lor de zi cu zi. Cel ce ascultă ar putea gândi: „I-auzi ce tâmpenie

spune ăla că a visat! Îți dai seama ce minte bolnavă trebuie să aibă!“

De cele mai multe ori ajungem să ne mărturisim doar coşmarurile şi în special visele în care apar decedați căutând ajutor şi sprijin în lumea viului de lângă noi. Pentru că, prin tradiție, pe tronul împărăției somnului (făurit de Vulcan, deci indestructibil) guvernează un zeu ciudat, Morfeu, fiu al unei nimfe a nopții şi a întunericului şi frate cu Tanatos, zeul imperiului morții. Plonjarea în somn este resimțită prin tradiție, dar apare şi ca o concluzie rațională a fi ca o intrare a viului în zona interzisă a morții.

Somnul privit ca o scurtă moarte, provoacă, evident, frică. Asta e poate una din cauzele aparentei discreții pe care o păstrăm asupra visurilor noastre. O alta ar fi greutatea de a transpune în termeni raționali dinamica halucinantă a gândurilor, emoțiilor şi sentimentelor din trăirile noastre nocturne. Memoria, în special cea de lungă durată, are nevoie de reflectare conştientă pentru a putea funcționa. Cum să reții atunci un eveniment pe care ți-e greu să-l raportezi, să-l transpui în cuvinte? Când, de fapt, nici nu ştii prea bine ce-ai simțit? Pentru că visurile noastre pe care trebuie să le povestim nu sunt poveşti, ele sunt experiențe reale, trăiri care ne tulbură şi care ne determină în continuare comportamentul. Aşa se face că, deşi înregistrările polisomnografice au demonstrat că toți oamenii, ba chiar şi majoritatea animalelor visează, o bună parte neagă cu îndârjire acest lucru. Există, se pare, o legătură directă de proporționalitate între coeficientul de inteligență (şi bagajul lexical în special) şi capacitatea de a-ți aminti şi povesti visurile de peste noapte. Pentru că – lucru real – mecanismele de generare a visului au la bază aceleaşi procese mintale ca şi imaginația.

Tot aşa cum doar unii îşi dau seama că imaginile visurilor lor sunt colorate, în timp ce alții se înverşunează să nege acest lucru. O investigație mai amănunțită ar dovedi că aceştia din urmă au mari probleme în descifrarea şi mai ales, în

memorarea culorilor din viața de zi cu zi. Ce existență cenușie (la propriu) trebuie să fie aceasta, să ai întreaga arhivă a amintirilor tale umplută cu secvențe precum cele din imaginile televizoarelor cu lămpi!

Dar poate că e mai bine așa, că nu toată lumea se zbate să dea socoteală de ceea ce visează. Ne ajunge că programele televiziunilor sunt pline de reality-showuri ce înfățișează luxura unor existențe altfel, inepte. Visurile acestora ne-ar mai lipsi. Căci n-ar fi vorba de pustiuri, deșertul are și el măreția lui, ci de imagini statice ale unor latrine. Și animalele visează. Păsările domestice dorm mult și somnul lor (câr, cââăr!) e presărat cu vise. Somnul celor sălbatice este însă mai scurt și mai superficial. Ele trebuie să fie gata foarte repede pentru a fugi în caz de pericol. În lunga sa viață, elefantul doarme doar câte trei ore pe zi iar mamiferele marine, delfinul, balenele au nevoie să iasă la suprafață pentru a respira la intervale regulate, se pare că dorm pe rând cu câte una din emisferele cerebrale în timp ce e de serviciu cealaltă.

De altfel, noi dormim cam o treime de viață și nu dăm socoteală de asta nici măcar înaintea propriei noastre conștiințe. Iar de visat, visăm cu mult mai puțin. Sunt și visuri însă care răsună adânc și tulburător înăuntrul ființei noastre. Visuri ce se repetă de-a lungul vieții și despre care nu știm ce să credem; nelămurirea asta generală a dus la apariția unor profesioniști ai unor meserii stranii, mai mult sau mai puțin oneste din punct de vedere științific, de la șamani și cititori de vise și până la psihanaliști.

Starea de vis, așa-numitul somn REM (cu mișcări rapide ale ochilor) e ultimul din cele cinci stadii succesive ale unui ciclu de somn și este esențială pentru eficiența procesului. În lipsa unei înșiruiri de patru-cinci astfel de cicluri, mecanismele de compensare prin somn devin ineficiente și omul se trezește obosit. Dacă-i blochezi cuiva accesul la somnul cu vise (și culmea, sforăitul poate face asta) e ca și cum nu l-ai lăsa să doarmă de loc. În timp scurt, starea fizică și mintală a subiectului

o ia razna, apar halucinații, delir, tulburări cardiace şi omul nostru moare.

Visul în sine, se pare că este o problemă pe care omul şi-o rezolvă în timpul somnului prin abordări repetate. Trezit într-unul din primele cicluri de vis, subiectul ce avea senzația de coşmar, va fi anxios, nemulțumit. Problema sa din vis nu a fost rezolvată. Uneori visul în sine e aşa de puternic încât îl trezeşte pe om. Dacă somnul continuă, se pare că în următoarele cicluri el reuşeşte să găsească rezolvarea, cheia problemei care îl domina. Visul se reia pe parcursul unei nopți aidoma unor variante a aceluiaşi film, a unui labirint ce este explorat şi căruia, până de dimineață, i se dă de capăt. Şi în zori omul se trezeşte uşor, fericit, direct din vis, pentru că activitatea electrică din somnul REM este teribil de asemănătoare cu cea din stare de veghe. De aceea visurile nu numai că par, dar şi sunt într-un fel reale. Trezit cu forța din altă stare a somnului, omul nostru va trebui să treacă brutal de la un ritm cerebral lent, la unul de veghe şi treaba asta durează. Teoretic, e ca şi cum ai reseta un calculator. Practic, clipele sau chiar minutele acelea de neplăcută confuzie pe care soneria deşteptătorului le generează sunt destul de asemănătoare cu terminarea unei crize de epilepsie.

Confuzia unei treziri bruşte se poate prelungi şi-ți poate strica ziua. Şi nu e şi aşa viața asta a noastră plină de confuzie, ne mai trebuie şi una suplimentară generată de un aparat meschin?

Vă scriu acestea ca un protest la adresa sculatului prematur din somn. Trezirea spontană precoce (la 1, 2, 3 din noapte) este considerată un semn de depresie. Greutatea în adormire arată iarăşi că fricile şi anxietățile noastre ne-au copleşit. Trezirile de pe parcursul nopții sunt demonstrația faptului că stresul e pe cale să ne copleşească. La 1900 oamenii dormeau cu două ore mai mult decât astăzi. Blestemul civilizator s-a numit Edison. El e cel care ne-a invadat somnul cu becurile sale electrice şi se lăuda cu insomniile sale nocturne dar dor-

mea ziua de câte ori avea ocazia. Apoi teroarea deşteptătorului a ajuns să distrugă visul şi să scurteze viaţa. Da, da, trăim cu mult mai puţin pentru noi chiar dacă stăm treji mai mult un număr mai mare de ani. Poate că de aceea omului modern îi este atât de teamă de moarte şi mintea lui o ia razna atât de uşor. A uitat de dulceaţa somnului. Cum spunea Blaga:

Somnul e umbra pe care
viitorul nostru mormânt
peste noi o aruncă, în spaţiul mut
Plăcut e somnul, plăcut!

Deci, chiar dacă tocmai vă beţi cafeaua, hai să ne spunem zâmbind „Somn uşor!" şi să alegem în locul luptei de zi cu zi, calea de aur a visului!

Din poză, mortul zâmbea

Stimate domnule doctor,

Cu multă prietenie vă rugăm să încercați să propuneți ziarului o altă fotografie a domniei voastre (în care să încercați, eventual, să zâmbiți). Priviți-vă cu ochi de profesionist imaginea pe care ne-o propuneți.

Citatul de mai sus este un comentariu foarte interesant apărut pe ediția de internet a ziarului la una din scrisorile mele anterioare. Atât de inedită și de incitantă a fost sugestia, încât în minte mi-au năvălit deodată gânduri peste gânduri, făcând extrem de grea ordonarea lor. Încă din timpul studenției, când am avut onoarea de a face parte din redacția revistei studențești *Dialog*, una din cele mai prestigioase publicații de cultură a țării, am observat un lucru. Fiecare scriitor își folosea pentru aparițiile editoriale aceeași poză, de multe ori, una din tinerețe. Autorul ajunsese deja la vârsta bastonului, albise sau i se rărise părul și făcea eforturi să-și acopere fruntea cu șuvițe venite din spate, de lângă ceafă, pe când din poză zâmbea superior atât un june Făt-Frumos, cât și mustața acestuia. Căutând o poză în care să afișez și eu un aer cât de cât mai optimist, am constatat/aflat despre mine niște lucruri pe care nu le băgasem de seamă. În primul rând, am constatat că apar în extrem de puține poze. Nu prea mi-a plăcut mie să intru în cadru. Asta pentru că în tinerețe am remarcat că sunt (și chiar eram) extrem, extrem de urât. Nu că m-am mai înfrumusețat, cu trecerea vremii, Doamne ferește!; acum apare de după colț întâi

burta şi abia după aia subsemnatul. Se pare că părul alb mi-a mai îmblânzit ceva din violența anterioară a trăsăturilor. Înainte, nici de speriat copiii obraznici nu erau bune, exista riscul ca aceştia să rămână şocați pe viață.

Am observat, iarăşi, că nu zâmbesc decât în pozele în care apar împreună cu cei dragi. Și am şi o poză în care râd întins pe cuvertură cu burta în sus, dar atunci aveam numai câteva luni iar fotografia este în întregime indecentă.

A, mai sunt şi pozele de la nuntă, acelea „de atelier". Astea sunt oripilante, îmi trezesc imediat amintirea cortegiilor funerare în care primul om, deschizătorul purta o fotografie mare, înrămată a decedatului şi mortul zâmbea din poză artificial, cu capul sucit în semiprofil şi privirea pierdută aiurea în întuneric, într-un punct virtual pe care i-l sugerase fotograful. Urmau apoi perechi care duceau coroanele, dricul cu cai mascați şi coşciugul deschis, ferit de muşte. Sau şi mai urât, camionul drapat cu covoare şi flori, cu mortul acoperit cu tul, rudele plângătoare, audiența veşnic în conversație, maşina cu preotul (niciodată pe jos), fanfara, gură cască... Ordinea se mai putea schimba, dar primul pe ultimul drum, întotdeauna, din poză, mortul zâmbea.

Am în sufragerie un tablou al nevestei mele făcut după o astfel de fotografie „artistică", fotografie care a fost premiată pe la concursuri şi care a fost expusă într-o vitrină din Iaşi aproape un deceniu. Ei bine, transpunerea pe pânză, în clipa în care căldura penelului animează emoțional personajul, accentuează deranjant nefirescul poziției din studioul foto.

Aşa că nu ştiu ce să fac. Sugestia dojenitoare dar binevoitoare a corespondentului (sau corespondentei) ascunde existența unei legături emoționale pe care am stabilit-o şi cu care fotografia mea este în disonanță. Ei bine, cu toate că nu prin imagine doresc eu să vă atrag atenția, am să caut să îndrept acest inconvenient. O să-mi ia ceva timp, cred, până când voi reuşi să-mi fac o fotografie decentă în care, totuşi, să mă pot recunoaşte şi eu. Iar ăsta e un lucru cu mult mai greu decât

pare. Pentru că imaginea chipului ne poartă amprenta propriei noastre ființe.

Astăzi, când există programe speciale de calculator capabile să identifice chipuri (chiar deghizate) ce se perindă prin fața camerelor de supraveghere, abilitatea oamenilor de a identifica, memoriza şi recunoaşte o față tinde să fie minimalizată şi nu e drept. Mimica şi mobilitatea feței constituie încă unul din principalele mijloace de comunicare între oameni. Un zâmbet abia schițat, un clipit, o privire pot însemna imediat o încurajare sau un refuz. O femeie, de exemplu, îşi dă seama imediat când e privită cu admirație iar ca să o poți minți, dacă-ți mai este şi nevastă, pentru asta îți trebuie studii de pregătire post-universitară. Trebuie să ştii să-ți educi privirea să nu te dea de gol. În primul rând, trebuie să te crezi tu însuți. Succesul marilor actori a fost întotdeauna condiționat de puterea lor de a se transpune în pielea personajului, de a râde şi de a suferi odată cu acesta.

Şi cât de mult înseamnă expresia feței pentru a pune în valoare un om! V-o pot mărturisi rudele şi prietenii bolnavilor de Parkinson. Încet, încet, fața celui pe care îl ştiai dispare, devine imobilă ca o mască fără expresie. Doar vocea mai dă vreun semn al reacțiilor sale emoționale mai tot timpul depresive. În rest, cel cu care vorbeşti pare indiferent, te priveşte ca pe un zid de parcă este plecat în altă lume.

O situație cu totul inversată se petrece în Altzheimer (şi în alte demențe mai puțin celebre). Expresia feței se păstrează dar ilustrează disperare, dezorientare, chipul strigă parcă după ajutor căci pacientul este înfricoşat de ce i se întâmplă. Pentru că persoana din spatele acestui chip şi-a pierdut amintirile, s-a pierdut pe sine şi pe cei dragi. Îmbrățişezi un om care nu te mai cunoaşte şi care nu mai ştie nici cine e el.

Locul de pe creier în care se face recunoaşterea feței este o arie numită *girusul fusiform* situată în zona internă a lobului temporal. Un pacient cu această zonă lezată devine incapabil să mai recunoască pe cineva până când acesta nu vorbeşte.

Afectarea se cheamă *prosopagnozie*. Nici chiar pe sine nu se mai recunoaşte în oglindă până când nu schiţează o grimasă. Abia atunci îşi dă seama: „Aha, eu m-am strâmbat, s-a strâmbat şi cel din imagine, înseamnă că acela sunt eu!" Oare credeţi că după moarte girusul fusiform mai funcţionează? Cu siguranţă, nu. Atunci, ce rost au pozele de pe monumentele din cimitire în afară de a stârni durerea şi amintirea celor dragi?

A vedea chipul cuiva rămâne un lucru extrem de important. Dar tocmai de asta vorbeşte proverbul „ochii care nu se văd se uită". Pe bună dreptate, dar în mod sigur expresia nu funcţionează pentru fotografii.

Există un sindrom bizar legat de recunoaşterea feţei numit *Capgras*. Pacienţii atinşi de această boală suferă, se pare, de o întrerupere a legăturii dintre zona de identificare a feţei şi centrul care ataşează informaţiilor semnificaţia lor emoţională. Acolo se stabileşte daca ceea ce vezi trebuie resimţit ca frică, iubire, sau dacă trebuie să-ţi fie indiferent.

Aşa se face că, aceşti pacienţi, în clipa în care văd pe cineva apropiat, alarmaţi de faptul că imaginea acestuia nu le provoacă nicio reacţie, îl identifică greşit, drept un impostor. „Da – spun ei – persoana asta seamănă foarte bine cu soţia mea, dar nu este ea. E alta, o sosie reuşită." Această eroare dată de sistemul nostru de validare a informaţiilor contradictorii poate fi imediat corectată dacă persoana sună la telefon din încăperea alăturată. Între aria de recunoaştere a vocii şi centrul emoţional, comunicarea nu este întreruptă. „Ştii, dragă, adineaori a venit la mine o impostoare care semăna perfect cu tine, ai fi jurat că eşti tu, dar am alungat-o!" – afirmă pacientul spre stupefacţia tuturor.

„Răbdare!" – îi răspund anonimului meu corespondent. Nu pot provoca soarta, nu-mi pot face o poză fără să fiu dinainte inhibat, convins că rezultatul nu va fi o imagine artificială. Trebuie ca evenimentul să se întâmple de la sine. Păcat că ziarul nu ne permite să folosim şi alte simţuri pentru a ne transmite mesaje. Deşi şi aici e o capcană. Cel mai profund legat de

instinct organ de simţ este mirosul. Parfumul complex al iubitei, al părului, pielei, deodorantului ei, cuplate cu ce-a mai rămas în om din capacitatea de semnalizare a feromonilor, poate genera răspunsuri emoţionale intense, profunde, răvăşitoare. Dar omul greşeşte. Îmi amintesc cum, odată, într-o frumoasă vară, mă aşezasem la o coadă impresionantă şi-mi ocupam aşteptarea lăsând frâu liber imaginaţiei. Dintr-odată însă mi-a năvălit în nări parfumul acela inconfundabil al femeii de care fusesem îndrăgostit şi de a cărei despărţire nu mă putusem vindeca încă. Într-o clipită pulsul mi s-a accelerat, respiraţia mi s-a blocat în inspir făcând parcă prizonieră amprenta olfactivă. Şi alte reacţii involuntare ce ţin de atracţia dintre sexe s-au petrecut simultan. M-am întors imediat pe tălpi cu o imensă speranţă de fericire şi am rămas consternat. În spatele meu, un bătrânel duhnind a deodorant de damă se bâţâia pe genunchi mestecându-şi proteza.

Aşa că, rogu-vă, nu mă mai căutaţi pe mine prin poze şi nici altcumva decât în cuvinte. În ceea ce vă scriu, sper că v-am trimis o fărâmă din sufletul meu şi că rămân al vostru.

Terapii hibernale

Unul din miturile confirmate ale psihiatriei sociale se referă la depresia de iarnă. Orologiul intern după care funcționează omul, cel care ne asigură odihna nocturnă şi starea de vigilitate din timpul zilei, este dat peste cap de modificările de luminozitate pe care îndepărtarea planetei noastre de Soare le provoacă. Ne trezim dimineața în plină beznă şi ger, se aude de afară cum scârțâie zăpada sub paşii primilor trecători iar noi trebuie să ne pregătim aşa, prin întuneric pentru a merge (ce blestem!) la serviciu. Urmează o zi îmbrăcată în lumină plumburie, pe ferestre, dacă privim, din bogăția de culori a verii n-a mai rămas nimic. Crengile scheletice ale copacilor par negre sau, în cel mai bun caz, capătă o nuanță de *siena arsă*, mulțimea de zburătoare cântătoare a fost înlocuită de sobrele ciori (la păsări mă refer), iar trupurile fetelor se ghicesc ascunse sub kilograme de haine închise la culoare de obicei.

Pe la patru, în schimb, gata, nu se mai vede nici atât. Se face iarăşi noapte. Nici vorbă de apusuri prelungi, adio ceruri scăldate în purpură. Întunericul coboară peste noi ca o ploaie acidă de undeva de sus, dintr-un cer opac ca un geam murdar care începe imediat deasupra capetelor noastre eliminând nadirul. Cum să-ți menții în condițiile astea starea tonică, optimismul şi capacitatea de a te bucura?

Şi mai greu este pentru locuitorii ținuturilor nordice unde noaptea polară înlocuieşte până şi simulacrul diurn despre care am vorbit. Scufundați într-o noapte fără de sfârşit, văduviți de stimularea luminoasă care dirijează eliberarea de *melatonină* de

către retina ochiului şi mai ales de către *glanda pineală* (cunoscută şi sub numele de *epifiză* sau, în varianta mitologică, „al treilea ochi“), locuitorii din nord sunt realmente cuprinşi de depresie. Devin posaci, trişti, lipsiţi de iniţiativă, se simt de parcă întreaga energie li se scurge afară din trup. Încet, încet, ideile lor sărăcesc în conţinut şi se învârt în jurul unei unice teme, aceea a inutilităţii vieţii. Unii caută să încălzească frigul acestei dezolări consumând alcooluri concentrate pentru metabolizarea cărora nu au moştenit echipamentul enzimatic necesar. Aşa se face că Noaptea Polară declanşează adevărate epidemii de sinucideri în aceste zone, epidemii care se tratează astăzi prin *fototerapie*: pacienţii stau întinşi ca la plajă sub nişte lămpi care emit o lumină deosebit de puternică în încercarea disperată de a compensa lumina pierdută a zilei.

Chiar dacă la noi nu se înregistrează acest fenomen, încărcarea depresivă generală şi lipsa de energie se fac, totuşi, simţite. Acesta este motivul pentru care, spune mitul, omul a inventat sărbătorile de iarnă, cu scopul premeditat de a lupta împotriva tristeţii generale.

Tăiatul porcului şi stropitul acestuia cu băutură din belşug, cântecele şi ritualurile întregii perioade sunt contramăsuri antidepresive. Dar poate cea mai valoroasă măsură psihoterapeutică este sărbătorirea în mijlocul familiei şi prietenilor. Numai cine nu a fost smuls din menghina deznădejdii de ajutorul unei terapii de grup nu poate recunoaşte puterea aproape contagioasă a empatiei şi afecţiunii ritualizate.

Sigur, în spatele mirificelor colinde de Crăciun, a mesei îmbelşugate şi a copiilor care aşteaptă cu inimile cât purecii darurile Moşului, se ascunde jumătate din istoria umanităţii. Crăciunul creştin s-a suprapus pe sărbătorile antice ale Echinocţiului de iarnă. Latinele *Saturnalii* se celebrau şi ele cu băutură, cântec şi chiar cu nuditate, lucru care se pare că l-a determinat pe Origen să critice aniversarea Naşterii Domnului făcută aidoma sărbătoririi unui zeu egiptean. E de spus că, înaintea acestei transpoziţii, creştinismul primitiv aniversa, tot pe

25 decembrie, creația lui *Adam*. Alte sărbători cum era cea solară de *Iştar sol* venerau la pachet zeități variate ca persanul zeu *Mithra* sau egipteanul *Elah-Gabal*. Scandinava *Yule* îl omagia pe zeul *Thor* al tunetului iar din adevăratele orgii ale *nopților sălbatice* cu care triburile germanice continuau petrecerea Echinocțiului ne-a rămas simbolul veşnic verde al bradului de Crăciun.

Iar Moşul, ei bine, Moş Crăciun este nici mai mult, nici mai puțin decât creația modernă a ceea ce azi numim peiorativ „Cultura Coca-Cola". Da, da, conceput inițial în secolul al XIX-lea ca un personaj de benzi desenate, Moşul nu a fost altceva decât produsul unei violente campanii publicitare. Poate că succesul său la scară mondială se datorează şi faptului că minunata băutură „energizantă" pe care o propunea inițial se baza pe extractul de *Erythroxylon coca*, nimic altceva decât însăşi astăzi interzisa *cocaină*. Cum să nu-ți treacă depresia pe moment?

Ar fi nedrept ca, vorbind despre bucuria sărbătorilor de iarnă, să nu menționăm că, de fapt, există mai multe tipuri de Crăciun. Unul din ele se celebrează pe 6 ianuarie centru creştinii de rit vechi. Sau să trecem sub tăcere sărbătoarea ebraică de Hanukka, Festivalul luminilor sau al Macabeilor cum se mai cheamă. Este, zic eu, mesajul pe care dascălii ar trebui să-l transmită în şcoli ca semn de sănătate spirituală: religia predată comparat. Ar fi necesar să optăm pentru studiul istoriei religiilor, ca în Statele Unite. Copiii trebuie să ştie că sărbătoarea lor nu este singura şi să nu trimită ilustrate cu mesajul „Crăciun fericit!" prietenilor Ițic şi Abdullah. Altfel, cu fiecare colind învățat în mod absolutist, un nou suflet va fi înregimentat cruciadei fără de sfârşit şi spiritul vindecător al sărbătorilor de iarnă va amuți: ortodocşii de rit vechi se vor ciondăni cu cei de rit nou, ei împreună se vor înverşuna împotriva catolicilor, aceştia se vor certa cu protestanții, creştinii laolaltă vor cere socoteală evreilor, dar se vor alia împotriva musul-

manilor care se urăsc cu sicşii şi tot aşa până la definitiva demenţă planetară.

Aşa gândesc eu că e bine, iertă-mi fie îndrăzneala, dar de mulţi ani Crăciunul a devenit pentru mine cea mai importantă sărbătoare a anului. Chiar dacă efortul pregătirilor mă agasează, chiar dacă nebunia cumpărăturilor îmi dezechilibrează ireversibil bugetul, abia aştept să ascult muzică în jurul bradului împreună cu ai mei. Cât despre Revelion, marcarea oficială e epuizării a încă unui an devine dureroasă de la o anumită vârstă. Obstinaţia cu care e impusă o petrecere pe această dată, cu tot zbuciumul de rigoare, cu organizări monstruoase de tip vangheliform, cu emisiuni din două categorii, foarte proaste şi extrem de proaste, difuzate de toate televiziunile, presărate cu glume vulgare şi manele, m-a determinat să adopt o atitudine particulară.

De ani buni, sărbătoresc cumpăna dintre ani citind o carte aleasă. Lectură pe doi ani, cum s-ar zice. La miezul nopţii ciocnesc un pahar de şampanie (pentru copii, din păcate), privesc cu ai mei artificiile iar mai apoi mă bucur de marea binefacere a somnului de noapte. Doar a doua zi trebuie să fiu odihnit, e iarăşi sărbătoare. Nu, nu, lăsaţi-l în pace pe Vasile! Mă refeream la Concertul de Anul nou al Filarmonicii din Viena. Să începem anul aplaudând pe ritmul marşului Radetzky! Ăsta, da tratament hibernal!

Ce se-ntâmplă, doctore?

„Mulţam”“ – strig eu şi ţâşnesc din pat frecându-mi posteriorul. Sunt lac de sudoare ş inima-mi pare că ar dori să-mi iasă din piept. Soţia mea tocmai mi-a făcut injecţia. E tratamentul pe care mi l-am prescris singur şi care sper să mă mai ţină măcar câteva săptămâni departe de cabinetele colegilor mei. Am preferat această variantă cu toate că am fobie de injecţii intramusculare (din cele intravenoase aş face oricâte). De undeva, din copilărie răzbate şi acum amintirea unei babe cu figură aspră şi privirea cenuşie ca sclipirea unei bărdiţe, o asistentă medicală care mi-a făcut, la cererea părinţilor, în ciuda protestelor mele, a rugăminţilor şi a tentativelor de a fugi de acasă, un şir de zece injecţii intramusculare. Abia în facultate am aflat că preparatul respectiv se administra strict intravenos, dar furia şi dorinţele de răzbunare erau de-acum tardive. Am preferat, totuşi, varianta injecţiilor. Deşi simptomele mele s-au agravat în ultimele săptămâni, iată că o mărturisesc, *mi-e frică să merg la doctor*!

Sună ciudat, o ştiu, dar inhibiţia asta vine din adâncul subconştientului meu şi n-o pot reprima la comandă. Culmea e că, oricât aş conştientiza fiecare etapă a consultaţiei, în clipa în care trebuie să mă înfăţişez la rându-mi la consultaţie, ceva se strânge parcă în interiorul meu şi rămân ca paralizat. Şi nu e vorba aici de banala frică de injecţie. Este un sentiment straniu de revoltă împotriva subordonării necondiţionate, împotriva sentinţelor pe care diagnosticul formulat le poate enunţa, pre-

cum şi a hazardului şi subiectivităţii intervenţiei umane. Pentru că doctorul, nu-i aşa, este şi el om iar eroarea este omenească.

Vi se pare ciudat că cineva din interiorul „castei“ vorbeşte aşa? Mie nu mi se pare. În primul rând, pentru că încerc să nu gândesc în clişee. Când spui „doctor“, de obicei, lumea se gândeşte la un personaj plin de sine a cărui aroganţă se justifică parţial prin enorm de multa carte pe care zice că a învăţat-o, un personaj, mai ales în tradiţia românească, cu necesitate, coruptibil. Şi mai este un aspect pe care nu-l recunoaşte nimeni cu plăcere. E vorba de mediul traumatizant în care acesta lucrează: sânge, puroi, suferinţă, moarte! Un teritoriu de care fuge toată lumea atunci când vine vorba de meserii „murdare“. Duritatea asta a mediului pare că se reflectă şi asupra lui.

Repet, eu nu-mi văd colegii aşa, în aceste tipare procustiene. Sunt şi ei oameni ca toţi oamenii, unii mai pricepuţi, mai inteligenţi, alţii... ca o vecină de-a mea. E vorba de o persoană care, dorind să intre în parcare atunci când tocmai ieşea cineva, rămâne cu mâna înţepenită pe claxon câte o oră neînţelegând că cel ce-i stă în faţă şi-i împiedică intrarea nu are unde se retrage ca să-i elibereze locul, nu poate zbura. Ea e cea care ar trebui să se dea câţiva metri înapoi ca omul să poată pleca iar dânsa să aibă unde să intre. Dar ea este Doamna Doctor! Cum să cedeze? Degeaba şoferul claxonat se dă jos şi-i explică, şi-i tot explică până când, disperat, nu se mai abţine şi-i spune pe româneşte că-i tembelă făcând o trimitere explicită la religiozitatea părinţilor ei. Abia într-un târziu apare un tip gri, soţul, care o dă jos de la volan şi rezolvă problema.

Oricum, atunci când vreau o consultaţie ştiu bine la cine apelez, la oameni pe care îi respect şi-i admir şi lucrul ăsta ar trebui să-mi dea încredere şi să îmi alunge teama. Fundamentul spaimei mele vine poate din cunoaşterea adevăratei naturi a logicii medicale. Puţini ştiu că asta nu se învaţă în facultate. În primii ani de instruire eşti îndopat practic cu informaţie referitoare la corpul uman, informaţie care trebuie de multe ori înghiţită nemestecată, ca la învăţarea fără interpret sau manual

a unei limbi străine. În următorii ani deprinzi semne, diagnostice, manifestări, tratamente. Nu-ți spune nimeni însă, la nicio disciplină, cum se ajunge la raționamentul medical.

Există un serial de televiziune (House MD), ale cărui personaje sunt medici, care te introduce în intimitatea elaborării diagnosticului. Ei, bine, îl urmăresc cu delectare pentru că îmi face plăcere nu numai să încerc a pune diagnosticul înaintea echipei de pe ecran dar şi să constat că, indiferent de locul unde te afli pe glob, aceleaşi cunoştinţe medicale duc invariabil la aceeaşi concluzie. Filmul e bun şi fiindcă arată cu cruzime şi imensa cantitate de incertitudine, de orbecăiala ce însoţeşte de multe ori goana după diagnostic, precum şi erorile sau drumurile înfundate pe care gândirea medicală le află în cale.

Stabilirea unui diagnostic nu este o treabă inginerească pentru că regulile matematice nu funcționează în biologie; organismul viu ascunde mereu necunoscute ce nu au fost încă, sau nici nu pot fi relevate la nivelul actual al cunoaşterii.

Nimeni nu te învață în facultate, cum să-ți ordonezi gândurile pentru a alcătui un raționament medical. Şi nici nu cred că asta ar fi posibil, căci gândirea medicală este preponderent euristică şi nu algoritmică. Ea se bazează mai mult pe inspirație şi intuiție decât pe înşiruiri de operațiuni mentale. De aceea unii medici sunt mai talentați decât alții, sau, cel puțin, aşa par. Este un lucru demonstrat că marii diagnosticieni se bazează extrem de mult pe elemente iraționale atunci când îşi fac meseria. Contextul clinic, experiența, personalitatea proprie în rezonanță cu cea a pacientului, sexul, sunt elemente care se îmbină şi atârnă mai mult decât s-ar putea crede în reuşita sau eşecul medical.

Este vestit exemplul doctorului Croskerry care povestea cum a greşit diagnosticul unei femei cu febră, dificultate în respirație şi uşoară acidoză care s-a prezentat la camera de gardă a spitalului în mijlocul unei epidemii de guturai. Femeia a fost internată şi tratată pentru o viroză respiratorie subclinică când, de fapt, în încercările ei de a scăpa de viitoarea răceală, se intoxicase înghițind zeci de aspirine. Alteori, criteriul ase-

mănării funcţionează. Eu însumi, în tinereţe, am avut ocazia să diagnostichez o bătrână cu *policitemia vera*. Este o boală de sânge, un soi de cancer extrem de lent care se tratează uşor, atât de rară încât nu puţini sunt medicii care nu văd în viaţa lor niciun caz. Ei bine, după zece ani, au am avut şansa să diagnostichez un al doilea caz (închipuiţi-vă ce mândru am fost!) pornind de la faptul că această a doua pacientă semăna la chip extraordinar de bine cu prima! Dar nici fraţii gemeni nu fac obligatoriu aceleaşi boli.

În prezent se ştie că, încă de la primele cuvinte schimbate cu pacientul, medicul are în minte deja două sau trei diagnostice pe care se aşteaptă ca gesturile şi investigațiile sale să le confirme sau nu.

Da, da, este extrem de neraţional, de intuitiv ceea ce se petrece în mintea unui doctor atunci când te analizează: şi iarăşi ştiu din interiorul fenomenului un lucru pe care lumea nu îl ia (şi nici nu concepe să-l ia) în consideraţie. Că totul poate depinde şi de starea de odihnă a medicului, de momentul zilei (chestie de lumină), de starea mediului, de motivaţia celui care consultă şi de durerile sale... Doctoriţa ce o trata pe mama de cancer avea şi ea, săraca, aceeaşi boală! Şi, cu toate astea, realitatea arată că e mai sigur să mergi la doctor decât (ca şi cum ai juca la loto) să te tratezi singur.

Dar ceea ce mă intimidează cel mai tare când merg la consult este puterea pe care o are doctorul asupra tuturor. Nu credeţi? Aţi văzut pacienţi care pot cumpăra spitalul cu totul, care nu se tem de doctori? Şi eu. Am avut chiar pacienţi cu grade mari în fosta securitate, ba chiar am tratat şi un membru al Comitetului Central. Dar, oricât de puternic ar fi pacientul, totul se schimbă când medicul îşi pune o mănuşă, îşi înmoaie degetul arătător în vaselină şi, ţinându-l triumfător în sus, spune cu voce tare: „Vă rog să vă daţi pantalonii jos!“ În clipa imediat următoare el are în faţă un om îngenunchiat. La propriu!

Sperând că mi-aţi înţeles reticenţele, vă doresc ce-mi doresc mie însumi.

Ochii lui Oedip

Din adâncul tezaurului meu de dureri, una dintre amintiri erupe cu regularitate invadându-mi gândurile şi alungându-mi somnul. Aproape fiecare avem astfel de memorii amare care dau câteodată semn că vor să scape de sub control şi care apar în mintea noastră pe neanunțate.

Sigur, partea neplăcută pe care acest tip de amintiri o evocă ne face să retrăim situații neplăcute, uneori penibile dar particularitatea amintirii mele nu în asta constă. Am depăşit de mult impasul dureros la care se referă. Neplăcerea pe care o provoacă vine de la o incertitudine ceva mai profundă, situată la granița filosofică a existenței. Una din cele mai reuşite strategii de luptă împotriva evenimentelor stresante este umorul. Folosirea lui spune printre altele şi ceva despre calitățile intelectuale ale personajului, despre mobilitatea şi puterea de adaptare a minții acestuia. Iar una din speciile cele mai aparte, mai exotice şi nu tocmai la îndemâna oricui este umorul negru, cel ce negociază cu temele grave ale existenței umane, cu suferința şi cu moartea.

Asupra acestui tip de reacție adaptativă la stres persistă îndoielile şi nemulțumirile mele. Îmi reproşez o adresabilitate exagerată în folosirea ei. Şi mai reproşez acestei adaptări faptul că ea este o trăsătură, dacă nu cumva genetică, atunci măcar colectivă. Negocierea veselă pe marginea lucrurilor grave că este aproape o facilitate psihologică națională, un fel de ieşire de siguranță care ne-a permis supraviețuirea politică, dar care

ne-a şi împiedicat să adoptăm atitudini tranşante, să construim argumente imbatabile ale personalității noastre în fața istoriei.

Pe ce mă bazez? Ei bine, doar menționarea câtorva elemente ar fi suficiente pentru a susține o astfel de afirmație referitoare la inconsistența pragmatică a atitudinii româneşti față de existență. Suntem spirituali, înălțători chiar prin reacțiile noastre dar acestea nu consacră nimic. Nu rezultă nici construcții, nici scrieri, nici descoperiri fundamentale din această poezie de moment.

Totul începe (vă amintiți?) cu atitudinea dacilor în fața morții. Da, se bucurau pentru decesul fiecăruia dintre ei şi nu motivația transcedentală interesează argumentația mea, ci paradoxul pe care îl declanşează această atitudine în mintea observatorilor externi de la Herodot încoace. Atitudinea a rămas menționată ca o ciudățenie şi nimic mai mult.

Un alt argument este unul cu care ne mândrim: Cimitirul vesel de la Săpânța. Un unicat pe harta spirituală a lumii şi un bun prilej de a lua în băşcălie eternitatea morții, contrapunându-i, nu calitățile, ci dimpotrivă, defectele celui răposat. Şi exemplele ar putea continua. Ieşirea din moarte prin râs îi urmăreşte pe români precum blestemul tragediei pe Oedip.

Acest *râsu' plânsu'* românesc este reacția pe care mi-o reproşez şi de amintirea căreia nu mă pot despărți.

Era o zi frumoasă de toamnă blândă, mă aflam lângă Bran, într-o vilă minunată plasată sub coamă de măgură, la un curs postuniversitar, când am primit vestea decesului mamei mele. A trebuit să plec în grabă. O colegă m-a repezit cu maşina până la Braşov de unde, în câteva ore de spornică reculegere, un accelerat m-a adus în miezul serii la Galați, la casa părinților mei. Restul familiei, soția şi copiii, plecând din Iaşi, urmau să sosească şi ei, la diferență de numai o oră. De cum am deschis uşa casei, m-a izbit în față mirosul puternic de formol care rămăsese de la îmbălsămare, deşi trupul mamei fusese transportat la biserică. Mi-am înfrânt pe cât am putut sufocarea şi crâncena amețeală pe care această groaznică sub-

stanță mi le provoacă încă din anul întâi de facultate și am deschis larg geamurile ducând pe balcon saltelele din patul de suferință al mamei.

Tatăl meu se afla practic în stare de șoc, răspundea monosilabic, dezorientat și în clipa în care l-am văzut, am simțit că trebuie să fac ceva pentru a-l scoate din starea aceea cumplită. Așa încât, atunci când la ușă au sunat soția și copiii și au intrat înăuntru, simțind mirosul dulceag-înțepător care nu dispăruse complet, le-am spus:

„Măi, când voi muri eu, să nu mă îmbălsămați cu formol!“ Soția și copiii, obișnuiți cu mine nu au spus nimic, mi-au aruncat doar câte o privire întrebătoare, în schimb, tata a căzut în capcană:

„De ce?“ – a întrebat.

„Păi – zic eu – sunt alergic. Ce, vreți să-mi faceți rău?!“ Un hohot de râs de neconceput cu o secundă înainte a cutremurat încăperea și l-am văzut atunci pe bătrân revenind la realitatea orientată a lumii.

Din nefericire (vă spuneam de o componentă genetică) discuția a continuat:

„Dar, cu ce să te îmbălsămăm atunci?“ – m-a întrebat soția.

„Alcool!“ – am răspuns. Luați și voi o vodkă tare, un rom de 70 și-mi injectați trei, patru litri. Corpul meu tolerează, am destulă alcool-dehidrogenază și s-ar putea să-mi facă plăcere!“

„Dar – a continuat ea – n-ai spus că vrei să fii incinerat?“

„Ba, da! – zic – dar abia flambează mai bine! Iar cenușa mea s-o aruncați în Dunăre sau în mare“.

Natura însă nu așteaptă mult ca să se răzbune asupra vreunui afront pe care omul îndrăznește să i-l aducă. Parcă dorind să-și demonstreze și el apartenența la același filon al umorului negru, fiul meu mi-a întors replica:

„Da, da, s-o crezi tu că te arunc în Dunăre! Te păstrez. Clepsidră te fac! Te pun pe televizor, să pot spune: «Ia uite, Tata iar se grăbeşte! Ce repede s-a scurs!»"

De fiecare dată când această amintire răbufneşte pe nepusă masă în mintea mea, cum vă spuneam, râd şi plâng şi mă înfior ca nu cumva această forţă imensă a râsului, capabilă să anuleze grozăvia morţii, să continue în sufletul meu şi în sufletele celor aidoma mie distrugând orice putere de a mai construi ceva. Pentru că râsu' plânsu' e ca un şarpe nemilos a cărui muşcătură ucide moartea, dar poate distruge şi viitorul a ce-a mai rămas în jurul ei. Şi-mi vin în minte versurile nemuritorului Nichita:

Ah, râsu' plânsu'
ah, râsu' plânsu'
în ochiul lucrurilor reci
și-n dintele lor mușcător ca și sceptrul
neinventaților regi...

Poate că o salvare se întrevede. Poate că umorul negru este, totuşi, o formă de sacrificiu. Vă las pe voi să meditaţi asupra următoarei întrebări: ce-a făcut Oedip după ce a învins blestemul zeilor scoţându-şi ochii? Şi (ca să păstrăm şi o tentă umoristică) eventual, ce s-a ales de aceştia?

Despre sexualitatea sfințeniei

După ce stilul american de viață m-a hrănit zeci de ani cu promisiunea libertății, astăzi a ajuns să-mi provoace fiori. Mă simt vulnerabil în fața lui pentru că, în mod evident, mă ghidez după aceleaşi principii călăuzitoare şi tocmai asta mă pune în pericol de a-i cădea pradă. America zilei de azi este sinonimă cu civilizația muncii dusă până dincolo de intensitatea fanatismului religios. Civilizația muncii a devenit o obsesie.

Consecință directă a combinației dintre Republica lui Platon şi pragmatismul creştinismului reformat, gândirea americană nu a alungat poeții în afara cetății, ci i-a înregimentat, i-a industrializat, făcându-i sclavii pătimaşi ai entertainmentului. Iar modul în care această plagă a unui stil de viață, în care munca ia locul existenței înseşi, se întinde endemic asupra comportamentului Europei şi Asiei deopotrivă.

Una dintre cele mai importante reflexii ale modului de viață american este înflorirea psihanalizei. Şi aceasta este una din cauzele oripilării mele. Nu pentru că aş contesta cu ceva copleşitoarea contribuție pe care Freud a adus-o la descifrarea mecanismelor şi tenebrelor subconştientului uman, ci datorită importanței exacerbate pe care viziunea sa o atribuie sexualității. Uitați-vă la filmele americane de orice calitate şi veți vedea că tema este impusă cu perfidie, pentru că scenariul se desfăşoară după formula intrigă acțiune-sex. Tineri, bătrâni, săraci, bogați, frumoşi, hidoşi, cu toții se îngrămădesc să-şi satisfacă nevoia postulată de act sexual cu tenacitatea stahanovistă cu care Alioşa depăşea planul cincinal înainte de 1989. Nu se

poate munci, nu se poate trăi, nu se poate respira fără sex în America, nu contează dragostea (e uneori chiar subiect de glumă), sexul e un sport, e o chestie paralelă care permite ca toată lumea să se îmbârlige cu toată lumea iar ieşirea prin brăcinari a ajuns un soi de lubrifiant al unei lumi obsedate de muncă, bani şi carieră. În lumea aceasta omul se uită pe sine, îşi uită pur şi simplu rostul.

Îmi repugnă acest mod de viaţă, tocmai pentru că mă simt vulnerabil în faţa lui. Şi tocmai pentru că de ce ţi-e frică, de aia nu scapi, iată că şi viaţa şi lecturile mele mi-au arătat că, de fapt, bătrânul Freud a avut dreptate. Doar noi, cei ce urmăm învăţătura, greşim exagerând în intensitate ceea ce ar fi trebuit să căutăm în profunzime. Pentru că sexualitatea mişcă toate stâncile şi toate inimile, inclusiv pe cele ale sfinţilor. Dar este vorba despre sexualitate la un nivel adânc, fundamental şi nu la acela al comportamentelor de erotico-pornografice.

Am să caut să detaliez. Din zecile de paradoxuri pe care existenţa cotidiană ni le oferă la fiecare pas, unul mi-a barat pur şi simplu gândirea atrăgându-mi de fiece dată atenţia asupra unei întrebări: cum se explică evoluţia oamenilor cu adevărat inteligenţi către altruism? Ce anume face sfinţenia, din renunţare, un ideal pentru inteligenţă? De ce ipoteza finală a ceea ce deosebeşte frumuseţea omului de frumuseţea oricărui alt animal conduce invariabil către descoperirea unei profunde şi generoase empatii?

Înţeleptul devine cutia de rezonanţă a gândurilor şi nevoilor societăţii asupra căreia se apleacă cu afecţiune. Iar această generozitate specifică sfinţilor îl face mai iubit şi mai respectat decât oricare dintre semenii lui, fie el cât de atrăgător din punct de vedere fizic. Dezvoltarea generozităţii şi a altruismului este ceva ce contrazice chiar şi cele mai elementare condiţii ale legilor evoluţiei.

A dărui fără a aştepta răsplată înseamnă aparent o risipă de energie, o tendinţă patologică prin care ţelul suprem al evoluţiei, acela când organismul caută cu necesitate să-şi perpetu-

eze propriile sale gene, în defavoarea competitorilor, pare a fi complet abandonat. De unde acest aparent sacrificiu în slujba celor din jur? Este vorba de renunțare a sfântului sau de o defecțiune a mecanismelor inteligenței?

M-am lămurit că „taica“ Freud a avut dreptate cu mare finețe. La fel s-a lămurit și cel mai de seamă reprezentant al evoluționismului de după Darwin, l-am numit pe Richard Dawkins, autorul celebrei lucrări despre *Gena egoistă*. O analiză profundă îl face pe sfânt mai atrăgător, mai sexy decât orice model macho. Răspunsul lămuritor a venit de la un zoolog, Amotz Zahavi, care, observând comportamentul păsărilor, a formulat ceea ce azi poartă numele de *Principiul handicapului*.

Teoria lui Zahavi, confirmată de modelul matematic al lui Alan Grafen, a fost formulată după ce acesta a observat că păunii cu cozile cele mai lungi sunt cei care exercită o mai mare putere de atracție sexuală asupra femelelor decât ceilalți. Și asta în pofida faptului că o coadă lungă este evident un obstacol și un risc major atunci când trebuie să fugă din calea prădătorilor. Mai mult, masculul cu cel mai mare succes sexual al unei specii numite *Turtoides Squamiceps*, o pasăre ceva mai mică decât o vrabie, își hrănește rivalii sau stă de pază pentru aceștia, neglijându-și propria nevoie de a se hrăni.

Inexplicabilul se petrece de parcă masculul macho cu pricina ar dori să trimită în jur un mesaj despre excesul de energie pe care îl are la dispoziție și care-l face superior celorlalți. „Priviți! – pare el a spune – priviți, fetelor, ce coadă minunată și lungă am eu și în ciuda ei, am scăpat de atacul prădătorilor. Asta pentru că sunt puternic, nimeni nu-i ca mine! Așa au fost și tatăl și bunicul meu, niște frumoși supraviețuitori iar bagajul acesta genetic îl voi oferi puilor mei!“

Sau: „Stați liniștiți, uite, eu am grijă de voi, vă hrănesc, mă cocoț în copac pe poziția cea mai înaltă și cea mai expusă ca să veghez asupra apropierii uliilor iar voi să puteți mânca. În pofida acestor sacrificii, eu găsesc timp să mă hrănesc la rându-mi. Sunt puternic! Și asta le înnebunește pe fete!“

Bine, bine, veţi spune, asta credem noi că vrea să transmită mesajul. Dar animalele nu fac asta conştient, aşa că nu putem şti exact. Ele nu au valori morale cu care să se lupte pentru a-şi justifica sacrificiul iar ajutorarea semenilor poate să nu fie nimic altceva decât o dimensiune izolată a comportamentului complex de grup. Până şi omul, ca să ajungă la nobleţe, are nevoie să aleagă faţă de norma impusă din exterior.

„Nu există valori morale în *natura* omului" – spunea recent cineva într-un articol chiar al acestei publicaţii[7]. Nimic mai fals! *Simţul dreptăţii, sesizarea a ce este bine şi rău, opţiunea altruismului şi cea a întrajutorării sunt trăsături pe care omul le moşteneşte genetic!* Şi care funcţionează imediat după naştere. O demonstrează studiile lui David Premack efectuate pe copii aflaţi la vârste preverbale.

Valorile morale există în natura umană şi se transmit după criterii evolutive. Educaţia, se pare, e cea care le pervert-eşte înnodându-le în labirintul inteligenţei. Nu firea noastră ne face egoişti, ci incapacitatea noastră de a desfăşura corect comportamentele pe care le moştenim de la părinţi. Nimic nu poate sta mai abitir împotriva altruismului decât perversitatea minţii. Abia când aceasta încetează să mai fie un obstacol, abia atunci omul are cale liberă la înţelepciune şi se simte împăcat cu instinctele pe care le-a reprimat. Atunci generozitatea devine vecină cu sfinţenia şi omul este iubit şi respectat pentru asta. Devine, pe nesimţite, mai atrăgător decât orice putere fizică. Avea dreptate Freud, facem ce facem şi ne întoarcem la nevoia de a iubi.

Gândiţi-vă la ce v-am spus şi căutaţi să fiţi buni, măcar pentru a părea mai sexy!

---

[7] Cotidianul *Monitorul*.

Există Vasile, există Alfons!

„A fi, sau a nu fi!“ Asta-i o aiureală!

Cu toate că majoritatea dintre voi nu veți subscrie afirmației de mai sus decât în măsura în care sunteți adepții ideii că toată gândirea lumii nu-i altceva decât o zăpăceală nefolositoare, fără să vă dați seama, îi veți da oarece dreptate. Veți face asta atunci când veți încerca să judecați sau să retrăiți evenimente petrecute de-alungul propriei voastre existențe.

De câte ori n-ați auzit discuții contradictorii de genul: „Nu-i adevărat! Ce, mă minți în față? Doar am fost acolo și am văzut !“ – spune el.

„Ai văzut..., pe naiba ai văzut că erai beat așa cum ești totdeauna !“ – răspunde ea.

„Eram beat ca să te pot suporta pe tine și pe scorpia de mă-ta care-ți bagă în cap tâmpeniile astea“.

„Să nu te legi de mama, animalule!“

„Ba, am să mă leg și am să vă dau pe amândouă cu capetele de pereți ca să vă învăț ce-i adevărul!“

Discuția tragico-hilară expusă este, de fapt, un mic model poetic al funcționării societății: există viziuni diferite asupra evenimentelor, viziuni care se încadrează în sisteme conceptuale distincte și contradictorii și una din aceste viziuni este impusă celorlalte pe baza unor criteriilor de funcționare a puterii. Morala acestei impuneri este undeva, secundară sistemului de valori a grupului dominant. În exemplul de față, alcoolul decide ceea ce statul face la nivel național.

Şi toate acestea pornesc de la „a fi, sau a nu fi!“ Cum adică? – veţi spune. Are cineva dubii asupra faptului că există cu adevărat? Poate doar poeţii, filosofii şi nebunii.

Ei bine, nu-i chiar aşa. Definiţia sinelui, cu toate că este un continuu subiect de dezbateri, de la Hume citire, desemnează o colecţie aflată în continuă schimbare de percepţii, convingeri şi atitudini şi nu o entitate esenţială şi persistentă. Pare mai degrabă a fi o „himeră conceptuală“ – spune John Allen Paulos, profesor la Temple University of Philladelphia şi afirmaţia sa pare şocantă pentru mulţi. Auzi, sinele, o himeră conceptuală!

Dar, ia staţi, gândiţi-vă mai bine! Vă mai amintiţi momentul exact când v-aţi trezit la conştiinţa de sine? Momentul în care, cum se spune „aţi făcut ochi“ asupra existenţei voastre pământene? Unii pot preciza cu claritate care a fost acea clipă, pentru că evenimentul a fost însoţit de un soi de revelaţie. Trezirea la sine. Este momentul în care omul îşi formulează câteva întrebări esenţiale. „Cine sunt eu? Şi ce naiba caut aici?“, eventual şi „de ce“ ?

Exploratori ai fenomenului conştiinţei de sine pe scara evoluţionistă, aşa numitul grup de la Tucscon, alcătuit din nume celebre în lumea ştiinţei precum Daniel Dennet, Francis Crick, David Chalmers, Villianur Ramachandran, Bernard Baars, au dorit să lămurească experimental problema apariţiei sinelui pe scara animală.

Prezenţa sinelui, spun ei, e dată de capacitatea subiectului de a-şi recunoaşte propria imagine privită în oglindă iar prezenţa conştiinţei de sine (a sinelui care se gândeşte pe sine) se detectează făcându-i animalului un semn pe faţă cu markerul sau fixându-i un abţibild. Dacă se recunoaşte, sesizează apariţia semnului nou în imaginea sa, atunci e bine, se poate vorbi despre conştiinţă de sine.

Astfel de manifestări au fost mult timp puse în evidenţă doar la antropoide dar ulterior, ele au fost evidenţiate la specii variate ca delfinii, unele tipuri de papagali şi chiar la elefanţi.

De unde se vede că tendința noastră de a antropomofiza, de a atribui animalelor personalitate în fabule, poate fi cumva justificată. Totuşi e greu de imaginat un elefant cugetând: „To be, or not to be!“, sau „Quo vadis?“ Se pare că până şi cei ce îşi amintesc cu oarecare precizie momentul trezirii la conştiința de sine nu fac altceva decât să se amăgească. Pentru că, de fiecare dată când ne amintim ceva îndepărtat, procedura tehnică este următoarea: căutăm, găsim şi recuperăm o colecție de date codificate pe care o traducem şi o actualizăm sub forma retrăirii amintirii. Codul pe care l-am accesat conține doar câteva informații esențiale, dar grosiere, referitoare în special la fapte şi la semnificația lor. Când procesăm amintirea, sistemul nostru de reprezentare, care recreează imaginea coerentă a lumii, completează aceste date cu amănunte adecvate, care pot ține atât de atmosferă, cât şi de afect. După ce am retrăit-o, amintirea este recodificată la datele esențiale şi redepozitată în locul celei vechi care dispare. Aşa se face că, de fiece dată când ne amintim ceva, modificăm acea memorie. Asta explică şi îndulcirea amintirii nenorocirilor şi penibilităților trăite odată cu trecerea vârstei. Înțelepciunea pare a fi în felul acesta o funcție a memoriei, capacitatea de a ne înşela, prin personalizare, amintirea.

Spuneam că însuşi momentul trezirii la conştiința de sine nu-i decât o atribuire, o contrafacere personală. O cosmetizare. Unii din noi îşi pot da seama de asta obiectivând cu încetul modul în care am căpătat diferitele abilități cognitiv-comportamentale. Când anume a început să-mi placă ceva anume, o melodie, o carte, o fată? Când am trăit primul sărut? Când şi cu ce ocazie mi-am spus prima oară, referindu-mă la o atitudine, „ăsta sunt eu!“ şi când au recunoscut cei din jur asta?

Sinele, obiectul acesta profund personal pe care îl percepem fiecare, n-a fost încă găsit de savanți, deşi este căutat de milenii. Este el o structură? Anatomiştii zic că nu. Este o structură funcțională? Există granițe pentru a delimita mai mult decât nominal acea colecție de gânduri, imagini şi amintiri de

care vorbea Hume? Sau este o reflexie înşelătoare, un subprodus al funcţiilor reţelelor cerebrale umane? Eu unul cred că modul în care se pune problema este unul bolnav.

Dichotomizarea asta, nevoia de a împărţi totul în alb şi negru, bine şi rău, existent şi non-existent ne omoară. Întotdeauna formulăm un concept prin contrapunere. Dar dacă ceea ce desemnăm de fapt este parte a unui continuum? Sigur, două puncte pot defini o dreaptă, dar nu şi joaca cu prezenţa şi absenţa unui punct! Pentru mine, ca şi pentru orice alt observator, există nenumărate exemple de cazuri intermediare. Sinele se conturează treptat, se schimbă şi se şterge treptat la trezire şi adormire, în vis, sub anestezie, în comă, în cadrul diferitelor stări alterate ale conştiinţei, în consumul de alcool şi droguri.

O mică modificare, ca o simplă trăsătură de creion şi sinele pur şi simplu dispare sau se transformă fundamental. E inimaginabil a-l putea concepe în afara unor simple ipostaze, ca pe o colecţie, ca pe un album de fotografii.

Asta ca să nu mai vorbim de faptul că unii semeni nici nu se ridică mai presus de condiţia unei simple nominalizări. Un oligofren pus în faţa oglinzii şi întrebat „Cine-i ăsta?“ va răspunde gutural zâmbind cu gura până la urechi de bucuria de a se regăsi:

„Uhuaugh! Io! Vasile!“

Căci existenţa unora nu este decât o subordonare la propria lor nominalizare şi par conduşi doar de ceea ce scrie pe propria lor etichetă sau de minunata-i imagine văzută în oglindă. Sunt de-alde Vasile pe care-i ghidează desemnarea de „Vasile“ şi de-alde Alfons conduşi de numele de „Alfons“. Poate că pentru ei ar trebui să vorbim şi de sinele parţial conştient de sine, pentru a nu-i da argumente lui Paulos. Căci dacă, aşa cum zice el, sinele nu există, ne vom împăca foarte uşor atât cu marele existenţialism („Infernul sunt ceilalţi!“), cât şi cu cel mic care spune că „Toţi tâmpiţii s-au ajuns“! Iar dacă sinele nu există, nici Universul nu există.

Vă spuneam părerea mea, că sinele apare, scoate capul, încet sau mai brusc, de mai multe ori pe parcursul vieții. E ca o continuă epifanie urmată de ocultare şi tot aşa... Asta l-ar defini nu prin termenul de „colecție“, ci prin cel de „proces“. Cum mai apare valoric, dacă o luăm aşa, celebra rostire: „a fi, sau a nu fi!“, o aiureală?!

Existența noastră individuală se cristalizează şi creşte încet, precum o stea din praful universului şi tot aşa se duce erodându-se şi devine la loc, un sâmbure de nisip.

Aşa că, zic eu, există Vasile, există Alfons!

Întoarcerea Claudiei

Claudia s-a schimbat. Din eleva cuminte şi silitoare pe care o iubea toată lumea, cea care câştiga premii la olimpiade, a devenit acum o adevărată problemă. Chiuleşte, fumează, bea, a intrat într-un cerc de „prieteni“ dubioşi, care au trecut-o de la unul la altul ca pe un obiect şi au sfârşit prin a o pune să se prostitueze. Puţini ştiu acest amănunt. Părinţilor ei le-a fost foarte greu să accepte schimbarea. Profesorilor, şi mai dificil. Inţial, au refuzat pur şi simplu să consimtă faptul că nu-şi mai făcea temele. Apoi au îmbrăţişat ideea accidentului. Nu voiau în niciun caz să creadă că schimbarea pe care o arăta Claudia (numele nu este, bineînţeles, cel real) se întâmpla cu adevărat şi se accentua de la o zi la alta.

„La început, am zis că suferă de epuizare. Că a învăţat prea mult şi că e normal să facă o pauză, să se distreze“ – spunea cu amărăciune tatăl ei. „Dar acum nu ne putem înţelege cu ea. Are nişte idei tâmpite... Şi ce mă deranjează cel mai tare este zâmbetul asta tembel pe care îl afişează, orice i-ai spune“.

Într-adevăr, privirea fetei avea ceva bizar, era sticloasă, globii oculari se mişcau doar pe traseul unui triunghi imaginar şi expresia feţei cu care reacţiona la orice întrebare, oricât de îngrijorătoare, era un soi de zâmbet nătâng. Pe deasupra, atunci când vorbeai cu ea, observai un soi de încăpăţânare cu care rezista oricărui argument. Apoi, cu încetul, îţi dădeai seama că toată gândirea ei era săracă, dominată de reproşuri aduse părinţilor şi de pretenţii şi „visuri“ stupide. La o analiză

mai atentă, atât reproşurile cât şi aparenta sa încăpăţânare se dovedeau a fi rezultatul unor convingeri aiuristice. Erau convingeri care ilustrau un delir în faşă.

Situaţia pe care v-am descris-o constituie coşmarul cel mai de temut al fiecărui părinte şi spaima cea mai teribilă. O spaimă atât de înfricoşătoare încât, de cele mai multe ori, omul nici nu o poate formula în cuvinte. Nici măcar pentru sine. Spaima că propriul său copil ar putea dezvolta o boală psihică.

E poate cea mai chinuitoare tortură, să ţi se îmbolnăvească propriul copil... Iar boala aceasta, psihoza, e cea mai perfidă dintre toate. Cu toate că trupul, aparenţa fiinţei atât de dragi pe care ai crescut-o şi ai iubit-o e neschimbat, persoana care îl locuieşte pare să fi dispărut pentru totdeauna. În locul său, corpul pare să fi fost ocupat de o altă personalitate, bezmetică, iraţională, ce satisface parcă toate descrierile posedării demoniace.

Puţini sunt părinţii care recunosc a avea această teamă sau faptul că, măcar o dată în viaţă, această idee le-a trecut prin cap. Iar acceptarea unei asemenea stări de fapt, a unei asemenea sentinţe e şi mai dificilă. În primul rând, e foarte greu să poţi judeca ce e ormal şi ce e anormal în comportamentul unei fiinţe a cărei caracter şi personalitate sunt încă în formare. Obrăznicia face, nu-i aşa, parte integrantă din comportamentul oricărui copil. „Un copil cuminte este un copil bolnav" – spune cu mare dreptate o zicală. Asta pentru că, explorând viaţa şi testând limitele în care îşi poate desfăşura comportamentul, copilul încalcă din instinct graniţele şi opreliştile. Abia reacţia celor din jur şi mai ales a părinţilor săi îl poate lămuri ce se cade a fi făcut şi ce nu.

Copilăria şi mai ales adolescenţa sunt scena conflictelor cu părinţii. Războiul generaţiilor nu este numai oglinda contradicţiilor dintre sisteme diferite de gândire, ci mai ales expresia nevoii imperative cu care adolescentul vrea să-şi facă remarcată propria persoană originală şi independentă. Iar cea mai evidentă metodă, cea mai în măsură să atragă atenţia asu-

pra propriei ființe și a comandamentelor sale este negarea uzanțelor, revolta împotriva a ceea ce este consacrat, acceptat și, mai ales, coercitiv. De când e lumea și Pământul, tinerii au urât constrângerea și au iubit revolta.

E foarte greu, ca în mijlocul tuturor acestor transformări, să poți sesiza schimbarea cea „rea". Instalarea psihozei. Pentru că nu întotdeauna debutul posedă acele calități extrem de relevante cu care publicul larg s-a obișnuit, pe care le recunoaște și pe care le asociază desemnării populare de „nebunie": halucinațiile și delirul.

Halucinațiile pot lipsi. Sunt însă și cazuri în care, chiar dacă acestea sunt prezente, bigotismul și idioțenia părinților le lasă nesancționate sau le abordează doar religios. O bună parte din tinerii pacienți care îmi calcă pragul cabinetului o fac abia după ce au fost târâți de părinți pe la numeroase biserici și mănăstiri unde, cu cele mai bune intenții cu care este pavat și drumul spre infern, preoți și călugări deveniți experți în psihologie mistică, exorcisme și invocarea molitvelor Sfântului Vasile cel Mare „uită" să recomande părinților gestul esențial pe care ar trebui să-l facă: să se prezinte cu copilul la medic. Iar bună parte din cei ce se prezintă, totuși, nu par să acorde părerii acestuia nici încrederea și nici importanța pe care ar merita-o. Iar asta se întâmplă și pentru că diagnosticul de psihoză nu e pus, nu se poate pune imediat. Simptome care seamănă cu cele din manie spre exemplu, pot evolua, în timp, spre dezvoltarea unei schizofrenii sau, invers, într-un mod complet imprevizibil. Se poate, iarăși, ca manifestările menționate să aibă o cu totul și cu totul altă cauză și nu o dată mi s-a întâmplat să consult copii cu halucinații a căror cauză era o simplă parazitoză. Da, da, se poate halucina din cauza unor banali viermi intestinali. Și chiar fără o cauză evidentă pe moment, un episod de intensitate psihotică poate dispărea de la sine fără a se mai repeta în cursul vieții și fără ca el să însemne boală psihică.

Părinții Claudiei sunt oameni educați și nu au căzut în aceste capcane. Necazul este însă că boala ei s-a conturat pe

măsură ce a trecut timpul şi a devenit, din ce în ce mai pregnantă, până s-a transformat în certitudine. Chiar şi după ce simptomele au cedat, ca urmare a tratamentului, fata nu a mai fost cea dinainte. Farmecul personalității sale anterioare a dispărut iar relațiile sale cu lumea au devenit altele. „Parcă nu mai este ea cea din trupul acesta" – spuneau părinții. „Parcă ea a dispărut şi în locul ei a apărut o străină prostuță".

„Ah! Dacă am fi ştiut! Dacă am fi fost atenți să observăm mai din timp că ea se schimbă, poate că ar fi fost mai bine!"- îşi reproşează şi azi tatăl. Dar cum să poți face asta? Un studiu condus de Tyron D. Connor de la University of California, Los Angeles a reuşit să contureze cinci factori de alarmă ce pot avertiza părinții şi educatorii asupra pericolului declanşării unei psihoze. Comportamentele de risc ce trebuie urmărite sunt: prezența în familie a unui caz de schizofrenie (eventual recent agravat), apariția de gânduri neobişnuite, bizare, de comportamente caracterizate prin suspiciune şi idei paranoide (de urmărire şi persecuție de exemplu). Al treilea semnal de alarmă e apariția de mari dificultăți ale integrării sociale (absenteism şcolar, excluderea din grup, asocierea la grupuri infracționale, repetate probleme cu poliția) şi cel de-al patrulea e reprezentat de consumul de alcool sau de droguri.

Niciuna din aceste manifestări nu înseamnă boală psihică. Cunosc mari personalități care au consumat cândva alcool în exces, au fumat „iarbă" sau chiar au furat zacuscă.

E vorba doar de factori de risc. Spre exemplu, din 100 de subiecți care prezintă simultan doi din aceşti factori, 68 vor dezvolta psihoză în următorii doi ani şi jumătate. Iar dacă e vorba de trei factori, atunci numărul celor ce se vor îmbolnăvi va fi de 80. Nu este vorba de o cerință obligatorie, ci numai de un semnal de alarmă pentru cei apropiați şi pentru educatori. Dar pentru a fi sesizate aceste prezențe simultane e nevoie de bunăvoință, informare şi spirit de observație. Asta amăgindu-ne că educatorii vor înceta vreodată să considere şcoala un loc în care copiii trebuie închişi, îngenunchiați şi îndopați

cu informații total inutile dezvoltării lor ulterioare şi că ei înşişi sunt rude mai evoluate ale lui Dumnezeu. Dar asta e o altă problemă...

Rămâne doar să sperăm să visăm la ziua în care spiritul niciunui copil nu va mai pleca din trupul său, că vom reuşi să sesizăm din timp şi să oprim procesul ăsta. Și poate, într-o zi, Claudia cea adevărată se va întoarce!

Încotro, măi animalule?

„Vacă încălțată!"; „Boule!"; Cățea în călduri!"; „Porc împuțit!"; „Măi Animalule!"

...sunt numai câteva apelative prin care oamenii încearcă să se jignească unii pe alții apelând la înrudirea lor directă cu regnul animal. Desigur, mintea majorității oamenilor nu pare să fi depăşit blocajul înțelegerii bazei teoretice a teoriei evoluționiste, acela că întreaga lume vie are la bază un bagaj genetic comun. Cu toate că nimeni nu mai raționează simplist lansând ideea că „omul se trage din maimuță", e încă dificil pentru mulți să accepte faptul că ei și copacul din fața ferestrei au un strămoş comun.

Apelul la asemănarea cu lumea animală constituie un afront chiar şi pentru cei mai înverşunați apărători ai drepturilor necuvântătoarelor. Nimeni nu spune cu tandrețe unei femei că seamănă cu o oaie, cu toate că multe femei seamănă teribil cu nişte mieluți!

Figura umană, cheia fundamentală de recunoaştere şi de execuție a relațiilor din interiorul vieții sociale a omului, pare întotdeauna a spune cu mult mai mult decât aparența. Ea presupune că, dincolo de funcția evidentă de comunicare prin mimică și expresie, fața este o adevărată marcă de identificare a individului. O poartă de acces în personalitatea acestuia, o oglindă a sufletului, o vitrină a minții. Așa au considerat-o mari nume ale gândirii, de la Aristotel la Avicena, nume ce au fundamentat un domeniu care, până la începerea timpurilor moderne, era etichetat ca ştiință: *fiziognomia*.

Trăsăturile feței, unele trimițând direct la lumea animală, se susținea că sunt purtătoare ale unor însușiri individuale și ale unor date de ordin psihologic, caracterial, temperamental. Ele poartă, se credea, atât date despre originea geografică, starea de sănătate dispoziția sufletească dar și despre natura intimă a persoanei în general. Cu toate că o mare parte din datele fiziognomiei au fost preluate de semiologia medicală și psihologie, disciplina în sine a căzut în fața evidentei și imensei capacități a omului de a disimula. De a se ascunde și de a-și falsifica aparența. În practică, însă, cu toții cădem adesea în capcana aceasta ce ne face să judecăm greșit un chip de înger care, refuzăm să credem, ascunde un suflet de câine.

Dar, care e granița? Ce ar putea constitui elementul esențial ce face deosebirea dintre om și animale? Ce argument biologic ar putea da credibilitate deosebirii ce se face în Vechiul Testament între creația omului și cea a animalelor cărora acesta le-a dat nume?

Ideea periculoasă care răzbate din ce în ce mai intens în lumea științifică este că între inteligența omului și cea a animalelor nu există nicio deosebire calitativă. Specia *Homo sapiens* dispune de aceeași achiziție filogenetică pe care o au toate mamiferele: o foiță subțire de țesut nervos numită *neocortex*. Aceasta este chiar o folie care acoperă structurile nervoase mai vechi ale creierului pe care și reptilele le posedă. Ea este o găselniță a evoluției, o evidentă forțare a naturii care nici măcar nu încape firesc în craniu și de aceea are aspectul unei fețe de masă mototolite pe care o numim scoarță cerebrală.

Singura deosebire, afirmă personalități din domeniul cercetării inteligenței animale, cea care îi conferă omului superioritate, este un neocortex mai mare, în sensul unui număr mai mare de unități de calcul (de neuroni), și evident, de conexiuni între acestea. Asta face ca operațiunile pe care le poate face să nu fie unele noi, ci doar mai complexe.

„E doar o diferență cantitativă" (Irene Peppemberg) și consecințe mai îndepărtate ale acestei constatări îmi dau fiori.

E pentru că ea ar putea trezi la viață idei ce s-au născut din scrierile lui Schopenhauer şi ale Contelui de Gobineau şi care au fundamentat ideologia nazistă teoretizată de Alfred Rosenberg.

Cu atât mai mult cu cât existența diferențelor, să nu le numim de rasă ci, de grup, între oameni, au ajuns să fie acceptate din nou. Asta pentru că, deşi majoritatea persoanelor împărtăşesc acelaşi „pachet" de gene, există reale şi importante diferențe specifice între corelarea acestora între grupuri. Rezultatul acestor constatări a fost acela că termenul de „rasă" a fost înlocuit cu acela de „variație genomică", de fapt aceeaşi Mărie cu altă caschetă, confirmând astfel baza teoretică care l-a făcut pe Rosenberg să deraieze şi să ierarhizeze rasele umane. Dar, asta e, accepțiunea că există diferențe semnificative între grupurile umane este din nou consimțită.

De ce este ideea Irenei periculoasă atunci, din moment ce postulează un fundament care unifică în mod egalitar nu numai oamenii între ei, ci şi pe aceştia cu animalele? Nici chiar autoarea nu o sesizează. Este pentru simplul fapt că diferențele dintre oameni şi animale există. Și pornind de la observația că pot exista animale mai inteligente ca unii oameni sau, dacă vreți, oameni mai proşti decât unele animale, o nouă bază de discriminare se conturează la dispoziția amatorilor.

Ideea împărțirii speciei *Homo* în categorii de oameni şi sub-oameni poate scoate cornițele doar dintr-o simplă formulare a definiției inteligenței.

Ce este, de fapt inteligența? Mulți vor răspunde că este capacitatea de a reacționa printr-un comportament adecvat la un anume stimul. Nimic mai fals! „Sunteți cu toții oameni inteligenți aici în sală" – spunea într-o conferință Jeff Hawkins – şi totuşi, nu faceți nimic. Poate că vă scărpinați undeva sau vă scobiți în nas. Nu faceți nimic dar sunteți inteligenți". Adică nimic din comportamentul pe care publicul îl elabora nu sugera QI-ul. Inteligența, aşa cum apare ea la o a treia sau a patra analiză este capacitatea neocortexului din lobii frontali

(mai mari la om) de a memora, compara datele şi de a elabora predicţii pe baza acestora. Avem cu toţii implantat în spatele sprâncenelor un soi de simulator de ultra-înaltă viteză care ne permite să călătorim în timp şi în universuri paralele, un simulator a cărui funcţionare ne scuteşte de multe necazuri. Nu e nevoie să băgam mâna în gater ca să constatăm, că aceasta este tăiată. E de ajuns să constatăm că acesta taie lemne şi că lemnele sunt, evident, destul de asemănătoare mâinii noastre.

Inteligenţa este, în ultimă instanţă, dată de capacitatea noastă de a visa cu ochii deschişi. Capacitatea de a ne făuri visuri şi de a alerga apoi după ele, de a ne clădi propria fericire (sau nefericire) ne deosebeşte esenţial de animale. Şi atâta timp cât nu putem face o ierarhie a visurilor, vom continua să fim egali. Căci între visuri, ca între împăraţi, nu există decât egalitate indiferent de mărimea imperiului.

Dar despre toate acestea sper să vă scriu în viitor.

Împăcarea cu visul

„Ce vrei tu să te faci când ai să fii mare?“ este întrebarea cu care generații întregi de copii au fost confruntați ca semn al lipsei de imaginație a adulților. Ce întrebare e asta? Ce poate alege un copil care nu a desluşit încă decât o infimă parte din lumea ciudată care îl înconjoară? E, cumva, varianta articulată a altui obicei cretin care e practicat cu asiduitate şi este transmis de la o generație la alta ca o nestemată culturală de către populația feminină. Pentru că, nu-i aşa, prin sângele oricărui academician se ascund întotdeauna şi câteva gene ale mahalalei.

La un an de la botez, la aşa-numita „tăiere a moțului“, pe un platou sunt aşezate o serie de obiecte care țin de imaginația (sau, mai bine zis, de lipsa de imaginație) organizatoarelor: un stilou, un pahar, o carte, o bancnotă (eventual euro), un foarfece. Mă mir că obiceiul nu impune şi alte opțiuni: o mistrie, o pereche de cătuşe, un târnăcop în miniatură... Apoi copilul este luat în brațe iar tava i se vâră sub nas până ce curiozitatea dezorientată a sărmanului cobai îl face să apuce un obiect. Fiecare alegere e aplaudată sau criticată căci e considerată semnul prevestitor al căii pe care micuțul o va urma în viață. Roiul de ursitoare este în extaz, țipând, batând din palme, făcând extrem de multă gălăgie, indiferent dacă e vorba de elegante purtătoare de tanga sau de planturoase posesoare ale unor imenşi chiloți „tetra“. Asta nu se vede şi nici comportamentul lor nu o dezvăluie.

Nu, nu din misoginism am exclus bărbații din scena de mai sus, ci din motivul că, de regulă, ei sunt ocupați cu o activitate care ține de același gen de „noblețe": consumul băuturii.

Așa începe „orientarea profesională" a oricărui viitor cetățean. E înconjurat de părinți, rude, prieteni, cunoscuți, educatori, care încearcă rând pe rând să-și impună puterea de convingere pentru a determina copilul să aleagă un drum, un traseu, menit al forma și pregăti pentru o viitoare meserie, sau, de ce nu, o carieră. Partea sadică a acestor îndărătnice obiceiuri este că, sondajele derulate în rândul mai mult sau mai puțin competenților sfătuitori arată că majoritatea lor sunt profund nefericiți cu meseriile pe care le practică. Mulți dintre aceștia nici nu le practică pe cele pe care au visat să le facă. Și oare cum ar fi putut să reușească? Doar au fost sfătuiți, îndrumați, convinși, adică au fost și ei păcăliți cu bune intenții. Cei mai mulți dintre părinții de azi au fost cândva, atunci când și-au făcut și ei vise de viitor, pionieri. Au crescut îngânând cântece de slavă Partidului și au repetat un refren obsedant legat de anul de cumpănă 2000: „spre stele vom zbura!" Așa că, după ce au văzut în direct aselenizarea, după ce au cântat cântecele de care vorbeam și după ce s-au convins că previziunile științifico-fantastice ale lui Jules Verne au început a se împlini, au visat și ei să devină astronauți. Au sfârșit (exceptându-l pe Prunariu) prin a deveni mecanizatori, funcționari sau vânzători. Alții, din cei cărora „le-a plăcut cartea" au mers la facultăți.

Au urmat, spre exemplu, filosofia, și au visat la profunzimile operei lui Kant iar astăzi încheie asigurări. Sau au făcut Hidroamelioraţii, au visat canale, baraje și apeducte și astăzi predau orice, inclusiv muzica și sportul prin vreun sătuc cu nume de poem precum Glodenii Gândului.

Istoria recentă a dezorganizat și mai abitir piața consultanței și orientării profesionale. S-a întâmplat pentru că a avut loc nu numai o schimbare ci, chiar o prăbușire a valorilor. Imediat după năuceala din iarna lui `89, atunci când speram cu toții că, în sfârșit, având posibilitatea să alegem, vom alege

normalitatea, răul s-a produs. În locul unei reaşezări a scalei valorilor sociale şi morale în societate, un prim-ministru cu ochii roşii a elaborat o nouă grilă economică în care reperul faţă de care se ordonau toate activităţile din ţară era... secretara dactilografă. Ce Toynbee, ce gulere albe şi gulere albastre? Ce-i aia importanţă socială a unei meserii? Toate au pălit în faţa geniului de la Cireşica. Germenele inoculat de noua organizare ieşită din mintea îmbibată a marelui economist a infestat profund şi imediat întreaga structură a vieţii noastre. Dacă printr-o revoluţie există şansa de a înlocui tiparul unei structuri nefuncţionale cu unul nou, fiabil, consumatorul cu nume zootehnic a reuşit să îmbolnăvească însuşi codul genetic al ordinii sociale. Ca urmare, cercetătorii (adică viitorul tehnologic al ţării), dascălii (formatorii viitorului cerebral al naţiunii) şi medicii (cheia sănătăţii fizice a populaţiei) au fost pur şi simplu eliminaţi din sistemul de valori agreat de stat. Să se descurce! – sa spus. Şi căile prin care s-au descurcat au fost fie demisive, fie înjositoare. Oamenii (pentru că, în ultimă instanţă e vorba de nişte oameni care au nişte visuri) s-au „reorientat“ sau au plecat din ţară ori au adoptat o condiţie etichetată astăzi drept corupţie.

Rezultatul? Cum să mai convingi un copil să se ţină de carte când tatăl său inginer poartă haine uzate în timp ce analfabeţi cu dicţie de urangutan se plimbă în limuzine regale şi vând şi cumpără oameni şi legi în egală măsură? Însuşi conceptul de meserie sau de carieră a devenit desuet, e groaznic! Asta înseamnă muncă pe viaţă! Gândirea a cel puţin jumătate din tinerii de azi care aleg drumul lucrului în străinătate arată că ei acceptă această condiţie şi ideea muncii istovitoare doar ca pe o etapă de tranziţie. Doar până prind „cheag“ cum s-ar zice. Până când banii le vor permite o casă frumoasă, o maşină de lux şi intrarea într-o afacere moment în care supliciul lor legat de muncă se va fi sfârşit. Visul acestor oameni este huzurul care trebuie să vină odată şi odată precum marele câştig de la Loto.

Românii mai visează şi încă mai cred în poveşti. Trezirea la realitate însă doare iar noi am devenit (fapt recunoscut prin studii serioase) un popor dominat de o profund nefericire. Dar asta nu pare să preocupe pe nimeni din cei care ne conduc sau ar dori să o facă. Parcă nu există acolo sus nimeni care să le arate această prioritate şi nicio politică nu ajută copiii să-şi făurească visele astfel încât să poată într-o zi să fie mulţumiţi de ei înşişi.

„Ce vrei să te faci când ai să fii mare?" Oricât ar părea de straniu, am fost şi eu copil şi am trăit asta. Prima mea opţiune, primul meu răspuns la această întrebare tâmpită şi inutilă a fost „mecanic de locomotivă". Mă vrăjise pe mine aerul alchimic pe care locomotivele cu aburi şi trenul de noapte care mă ducea an de an la mare îl degajau, lumina albăstruie a compartimentelor, legănarea, ritmul uniform al roţilor, jeturile şuierătoare de abur cu miros de cocs, punctualitatea feroviară de atunci, abolirea distanţelor făceau din asudatul mecanic de locomotivă un adevărat demiurg.

Nu am ajuns mecanic, opţiunea aceasta s-a schimbat de nenumărate ori pe măsură ce am deschis ochii asupra vieţii. Visului iniţial i-au urmat altele... Nici teritoriul mecanicii nu m-a captivat şi nici n-am abolit distanţele explorând lumea aşa cum am visat. Am călătorit doar cu mintea vizitând cu cartea în mână oraşe şi muzee celebre, dar n-am reuşit să aflu cum miros acele locuri. Ba, trenul a devenit chiar un fel de blestem al existenţei mele după ce, vreme de cinci ani, mizerie, nesomn, friguri şi călduri extreme au însoţit o navetă chinuitoare pe care am fost nevoit să o fac distrugându-mi sănătatea.

Dacă întrebarea cu pricina mi-ar fi fost pusă însă şaisprezece ani mai târziu, răspunsul ar fi fost cu totul altul. El ar fi oglindit atât cunoaşterea cât şi entuziasmul vârstei. Ar fi arătat că, în adâncul sufletului meu, visul meu de aur este să scriu. Şi orice am făcut, orice meserie am practicat şi oriunde m-am aflat, nu m-am dezis niciodată de el. Scriu, deci exist! Asta mă face incontestabil un om fericit. Pasăre rară, nu?

Poveste de dragoste cu brânză

„A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti". Erau cuvintele devenite stereotip pe care le săream întotdeauna, copii fiind, pentru a ajunge la „acțiune". Eroii erau prezentați în paragraful imediat următor. Bineînțeles, vraja poveștii cerea ca eroul principal să pornească la drum cu un handicap. El era cel mai mic, bleg, sărac, sau chiar bâlbâit. Era cel căruia nu-i acorda nimeni nici cea mai mică atenție.

Și poveștile curgeau una după alta: populare, culte, românești, europene sau orientale. Frații Grimm cu răceala lor aproape sadică, medievală, dezvăluind noblețea umanității care învinge, 1001 de nopți, povești cu djinni, sultani, viziri, seraiuri pline de nestemate cât fructele de mari și de flori ale căror parfumuri vrăjeau pe vecie... Și mai erau păsări fermecate, Pasărea Rock, Pasărea Phoenix, privighetori măiestre dar și gâște ce făceau mere de aur sau rățuște urâte, gonite de toți.

Lumea pe care audiovizualul și jocurile electronice au izolat-o la granița existenței este, de fapt, cea care le-a dat naștere acestor minuni tehnologice.Westernul, desenele animate, filmul de aventuri, jocurile video sunt copiii nerecunoscători ai poveștii și urmează în mare același principiu: eroul pleacă dintr-un loc și dintr-o anumită condiție și trece, întocmai ca prin niște porți, printr-o serie de aventuri. Acestea sunt în general experiențe arhetipale, inițiatice, modele stilizate ale încercărilor fundamentale ale vieții. Iar în final, eroul ajunge tocmai în locul din care a plecat, doar că la un nivel superior. Întreaga poveste pare să fi fost un drum în spirală, fără întoarcere, dar

având marea calitate de a rămâne un traseu ascendent. Eroul urcă şi termină în înalt. E tocmai mesajul pe care copilul, sau cititorul de poveşti mai bine zis, are nevoie să-l primească. Speranţa că viaţa este o ascensiune continuă. Este ideea de încredere în condiţia umană. Povestea este cea care a născut happy-end-urile pe care ulterior industria cinematografică le-a consacrat. A fost vorba de o dispoziţie politică din timpul celui de-Al doilea Război Mondial când studiourile din Hollywood au primit ordin de stat să fabrice filme menite a inspira entuziasm soldaţilor care mureau pe front pentru o cauză aparent pierdută.

Povestea a născut şi acceptarea convenţiei. Ideea de lume de dincolo, existenţele lumilor paralele, căile magice care stăpânesc universul, echivalenţa dintre dimensiuni, toate au făcut ca un alt copil nerecunoscător al poveştii, desenul animat să pătrundă în minţile şi în inimile tuturor. Când ciocănitoarea desenează o uşă pe o stâncă şi intră prin aceasta iar urmăritorul ei dă cu capul de piatra desenată, saltul logic al ideii de dimensiune convenţională nu mai deranjează azi pe nimeni.

A fost o încântare şi un şoc atunci când gagul a fost prezentat pentru prima oară, dar astăzi nu numai că este receptat ca ceva normal, dar este de mult depăşit. Generaţiile de copii crescuţi cu desenul animat care a înlocuit povestea au asimilat fără dificultate convenţia. E o mutaţie culturală identică cu ce s-a petrecut cu idei cu mult mai spectaculoase: nici Teoria relativităţii şi nici cea darwiniană nu au fost înţelese la început decât de câţiva aleşi. Astăzi, un copil de opt ani le poate rezuma în câteva cuvinte, zâmbind. Asta dacă nu îţi continuă vorbind despre subtilităţi şi ambiguităţi ale universului cuantic sau despre numărul de dimensiuni predictibile ce rezultă din teoria super-corzilor.

E legea evoluţiei, ştiu bine. Necazul cel mare este că aceşti copii audio-vizuali ai poveştii folosesc alte circuite cerebrale pentru a fi receptivi şi a memora, decât cele pe care le folosea povestea scrisă. Iar proiecţiile mintale rezultate sunt

prin definiție mai sărace. Ele conțin doar Un decor, O scenografie, O față a eroului, Un comportament şi aşa mai departe. Rămân nişte surogate ale poveştii ce poartă amprenta viziunii celui care le-a creat. Degeaba mi-o arăți pe Angelina Jolie. Mie nu-mi place, are o față aplatizată, călcată parcă cu fierul. Eu prefer Cenuşăreasa aceea sprintenă, cu mijlocul tras prin inel, cu părul negru ca tăciunele şi buzele ca fraga. E cea la care am visat, chipul pe care l-am clădit în sufletul meu; o imagine precară, recunosc, aidoma unui mozaic care îmbină elemente clare cu altele vagi, lăsate la îndemâna sorții să mi le deslușească atunci când aceasta mi-o va scoate în cale. Aşa se naşte imaginea visată a iubitei, e de ajuns ca o fată din realitate să-mi ofere un număr suficient de elemente de potrivire iar mintea va face identificarea. Şi dragostea se va naşte.

Căldura unei poveşti este măsura imaginației proprii a cititorului. Şi gândul poate întrece capacitatea tehnologică a oricărei scenografii. Copiii vitregi ai poveştii s-au molipsit şi ei de la lumea din jur. Ca ieşite de sub o ştanță, apar în serie scenarii cu sex, violență, efecte speciale sintetizate pe calculator.

Imagini de-a gata au capacitatea de a impune cu o precizie mai mare aceeaşi ale de urmat. Privitorii de imagini pot dezvolta mai uşor comportamente induse de un eventual manipulator. Şi rezultatul este imediat. Învățarea este aproape instantanee chiar dacă memoria pe care o generează audiovizualul este cu mult mai slabă.

A existat o perioadă în care, până la intervenția CNA-ului, zeci de mame disperate mi-au cerut ajutorul pentru a potoli violența copiilor lor preşcolari care deveneau de neoprit după ce urmăreau un anumit canal de desene animate. Prin „învățare de la televizor" s-au justificat huliganisme, furturi şi chiar crime. Nu ştiu vreodată să fi fost invocată lectura unei cărți.

Şi mă întreb adesea dacă ariile corticale menite a recepta, traduce, înțelege şi proiecta în toate dimensiunile conştiinței cuvântul scris nu se vor atrofia cu timpul. În fond, orice mesaj

elemental este transmis azi prin câteva zeci de fețe stilizate numite emoticoane. Şi întrebarea de mai sus îmi declanşează o amintire pierdută a copilăriei. De mult, cu zeci de ani în urmă, mă cocoțasem într-o salcie impunătoare de pe faleza Dunării aşteptând să-mi apară tovarăşii de explorări. Încet, pe malul aproape pustiu al fluviului, se plimba în tăcere o pereche ținându-se de mână. Am tăcut şi eu chitic făcându-mă una cu crengile noduroase şi ciulind urechea, curios nevoie mare să le aud şoaptele. Băiatul şi fata se priveau în ochi sorbindu-se parcă unul pe celălalt. Era atâta pasiune în expresia lor încât parcă simțeam şi eu, la înălțime, tandrețea lor atingându-mă ca o boare.

La un moment dat, ajungând chiar sub salcia în care eram suit, cei doi s-au oprit. Mâna băiatului a mângâiat încet părul lung al fetei. Aceasta i-a zâmbit timidă. Și atunci, urechile mele au auzit cea mai neverosimilă replică rostită vreodată între îndrăgostiți:

„Auzi?" – a întrebat băiatul. „Ție-ți place brânza?!!"

Asta-i povestea. Romeo Și Julieta cred că au explodat în mormintele lor din Verona, s-au pulverizat sinucigându-se a doua oară. Și mă întreb cutremurat de amintirea ce mă blochează şi azi: dacă atunci, în vremea cărților de basme iubirea stătea sub semnul brânzei, cum e ea azi, văzută prin mp4?

Nudism şi existenţialism

Între puii ce cresc împreună se stabilesc legături afective indestructibile pentru tot restul vieţii. Acelaşi lucru este valabil şi la om, cu menţiunea că perioada de apogeu a acestui tip de relaţii de fraternitate este cea a instrucţiei liceale. Nu degeaba colegiile americane au instituţionalizat modul acesta de legătură chiar sub denumirea de „frăţie". Într-un astfel de grup oficial, de altfel cu reguli stricte, nu toate la fel de stupide precum cele de admitere şi iniţiere a „bobocilor" pe care unele filme le prezintă, adolescenţii locuiesc împreună, învaţă împreună, explorează viaţa şi se educă, practic, reciproc.

Legătura stabilită este menită să dureze veşnic. Aşa se face că un membru al frăţiei care a absolvit în urmă cu treizeci de ani poate oricând înnopta în clădire, i se va spune pe nume şi va fi tratat de tineri ca un egal. La fel, un proaspăt absolvent va fi oriunde primit cu braţele deschise de foştii membri ai frăţiei care vor căuta să-i netezească drumul într-o lume plină de pericole.

La noi, asemenea asocieri nu ar fi nici astăzi tolerate de corpul didactic, cu atât mai mult în urmă cu treizeci de ani când orice organizare în afara UTC-ului ar fi fost obiect de anchetă la Securitate. Cu toate acestea, nucleul unei asemenea asociaţii s-a născut sub umbrela protectoare a cenaclului şcolii. În urma semnalului dat de *Cenaclul Flacăra* a lui Adrian Păunescu, peste noapte, în fiecare instituţie de învăţământ au apărut replici mai mult sau mai puţin reuşite.

La adunările cenaclului ne citeam primele încercări literare şi puneam la punct spectacole pe care le prezentam ulterior în public. Teribilul succes la spectatori al acestor reprezentaţii a făcut ca unii dintre noi să ajungă pe scena mare a manifestărilor păunesciene.

Nu fiorul scenei în sine şi nici micile petreceri de după reprezentaţii ne-au cimentat însă prietenia, ci un soi de evoluţie paralelă simbiotică. Ajunsesem să avem aceleaşi gusturi, eram nelipsiţi de la reprezentaţiile şi festivalurile de teatru, cunoşteam toate intrările secrete ale sălilor de spectacole, în caz că abonamentele nu funcţionau sau nu mai găseam bilete. Vizionam şi dezbăteam aceleaşi filme care nu erau succese de casă dar care adunau premiu după premiu. Trăiam între noi poveşti de dragoste şi gelozie de parcă restul colegilor noştri nu ar mai fi existat şi pot spune că, cel puţin în cazul meu, discuţiile cu „fraţii" m-au lămurit asupra căii pe care trebuie să o urmez în viaţă. Liantul cel mai important care ne-a selecţionat şi ne-a unit spontan a atins repede intensitatea unei adevărate religii iar zeul căruia, inconştient, ne închinam era cartea.

Ştiu, sună pretenţios, pedant şi aduce binişor a infatuare, aşa că, pentru a mă apăra şi a vă lămuri, am să vă povestesc două întâmplări aparent minore.

Abia apăruse romanul lui Marin Sorescu „Trei dinţi din faţă". Unul din bunii mei colegi şi prieteni îl citise şi-mi oferea ca pe o momeală mici episoade ale povestirii. L-am rugat să-mi împrumute şi mie cartea iar el mi-a dat-o cu condiţia să n-o ţin mai mult de două zile. Bineînţeles, până a doua zi o şi citisem (practic, o „devorasem" pentru că era o lectură plăcută) şi i-am adus-o la şcoală pentru a i-o restitui. „Mi-o dai în pauza mare" – mi-a spus prietenul de dimineaţă, când l-am anunţat că i-am adus-o. Uluitor, când momentul a sosit şi am deschis geanta, cartea dispăruse! Îndurerat şi spăşit i-am explicat situaţia, asta e, mi-a fost furată, aşa că nu-mi rămânea decât să cumpăr un exemplar nou pe care să i-l dau în locul celei dispărute. De la şcoală am zbura direct la librărie şi am cumpărat cartea. Eram

nerăbdător şi nemulţumit, o dată pentru că fusesem neatent şi, ca atare, jefuit, dar şi pentru că îmi era extrem de neplăcut să fiu dator cuiva. A doua zi l-am aşteptat să-i înmânez exemplarul şi am rămas cu gura căscată când l-am auzit spunându-mi: „E în regulă, poţi s-o păstrezi. Ştii, eu ţi-am luat cartea din geantă. E o carte foarte bună şi am considerat că trebuie s-o ai şi tu în bibliotecă!" Îmi venea să-l şi bat, dar să-l şi îmbrăţişez. Avea dreptate, e vorba de senzaţia aceea caldă de legătură sufletească pe care o stabileşti cu volumele din rafturi. Îţi treci degetele peste cotoarele lor şi automat, revezi în minte conţinutul fiecăruia...

O carte în bibliotecă e cea pe care poţi oricând s-o iei în mână, s-o deschizi şi să citeşti cutare sau cutare pasaj sau, pur şi simplu, s-o reiei de la capăt, pentru că nicio lectură nu seamănă cu precedenta, întotdeauna se va găsi ceva inedit, iar cartea parcă avansează în vârstă, se maturizează odată cu tine. Iar dacă adormi cu cartea în braţe, te vei convinge de fidelitatea ei.

Cea de-a doua întâmplare e doar un tablou scenic aflat însă la limita suprarealismului. Mă aflam la Mamaia, la solar, împreună cu un alt coleg şi prieten drag, astăzi regizor de marcă. Mergeam la solar, pentru linişte în primul rând. Acolo se putea dormi, dar şi citi pe plajă, fără să te deranjeze cineva. Deşi eram în sectorul rezervat bărbaţilor, în interiorul ţarcului se aflau destule femei în costumul Evei, prietene, soţii sau, pur şi simplu fiinţe doritoare de a scăpa de zgomotul avicol ce răzbătea dinspre sectorul destinat lor. Aici era cu adevărat linişte şi în aer plutea parcă un soi de politeţe de club englezesc. Nici vorbă de priviri indiscrete sau de conversaţii inutile.

Şi eu şi colegul meu ne cumpăraserăm câte un exemplar din abia apăruta „Originea operei de artă" a lui Martin Heidegger şi întinşi pe cearşafuri, bronzându-ne fundurile albe, comentam textul în timpul lecturii noastre paralele. La un moment dat, ducândune în apă, am rugat vecinul să arunce un ochi şi la lucrurile noastre. Şi atunci, ca şi azi, pe plajă treceau

tot felul de amatori de suveniruri, extrem de bronzaţi! Acesta s-a ridicat voios de lângâ tânăra lui nevastă şi a venit lângă noi. „Bineînţeles – a spus – dar am şi eu o rugăminte! Am văzut că citiţi Heidegger. Pot să arunc şi eu o privire pe carte?“

„Sigur că da, alegeţi-vă exemplarul“- am răspuns noi şi am plecat la înot. La întoarcere l-am găsit pe vecin cufundat în lectură. I-am mulţumit iar el a făcut o remarcă la adresa traducerii. Omul se pricepea, se vedea bine, iar remarca lui era interesantă. Aşa a luat naştere o conversaţie care a devenit din ce în ce mai serioasă. Rând pe rând, cei din jur şi-au lăsat companioanele să se coacă pe cearşafuri şi ni s-au alăturat. Imaginaţi-vă un cerc de bărbaţi în picioare, cu toţii în fundurile goale, discutând filosofie pe plajă! Ca-n băile antice. E o imagine parcă de film pe care aş dori să o puteţi vedea din interior şi dumneavoastră. Un lucru deosebit, pe care eu îl privesc cu religiozitate.

Soarele negru al adevărului

Comportamentul social al omului este rezultanta a două forțe contrare. Seamănă oarecum cu lupta dintre înger şi demon, cu toate că e greu de precizat care e unul şi care e celălalt. Fiecare din cele două este rezultatul unui proces evolutiv şi ambele urmăresc apărarea şi bunăstarea individului.

Prima direcție comportamentală este una moştenită instinctual, a cărei expresie a fost pusă în evidență încă din viața de sugar. E vorba de un fel de simț al dreptății, al întrajutorării, ce poate constitui sâmburele unui sentiment mai larg, empatia. Odată cu creşterea în vârstă această tendință comportamentală capătă orientare: sunt priviți cu simpatie, preferențial, părinții şi frații, clanul, tribul iar educația ulterioară atribuie valențe negative oricărui individ ce nu satisface condițiile inițiale. Şi mai mult, educația vine să sculpteze acest nucleu de empatie, atribuindu-i valori acceptate de sistemul moral al societății.

Cea de a doua forță comportamentală la care mă refer este şi ea o rezultantă a evoluției. În mod grosier o putem numi „instinct de supraviețuire", dar caracterizarea ei cea mai fidelă reflectă interacțiunea cu ceilalți. Este vorba de capacitatea de disimulare, de puterea de a înşela. Pentru că fiecare individ supraviețuieşte în măsura în care reuşeşte să-şi amăgească prada care-i serveşte drept hrană şi, în acelaşi timp, săi păcălească pe propriii săi prădători pentru a scăpa cu viață.

Curtarea partenerei presupune şi ea o serie de acțiuni prin care adevărata natură a individului este distorsionată: culorile se schimbă, penajul sau blana se înfoaie, masculul caută

în general să pară mai mare şi mai puternic decât este în realitate. Ce s-o fi întâmplând în marele teritoriu necunoscut nouă al semnalizării chimice, câte anticipări şi câte promisiuni se fac acolo, nimeni nu ştie. Cert este că îndrăgostiţii speciei umane promit luna de pe cer! Dar dragostea e, poate, o situaţie particulară în care nu există înşelător şi înşelat fiindcă primul pe care îndrăgostitul îl păcăleşte este el însuşi.

Comportamentul de disimulare funcționează mai intens în mijlocul normelor morale, atunci când ele şi legile societății funcționează coercitiv. Şi asta se întâmplă absolut cu toți oamenii, oricâte demnități oficiale sau civice le-ar dubla personalitatea. Sună bizar, o ştiu, comportament de disimulare înseamnă în ultimă instanță, minciună şi e greu să ataşezi necruțător termenul acesta imaginii unor oameni pe care istoria şi societatea i-au transfigurat şi consacrat ca sfinți.

Mai uşor e de acceptat, atunci când trebuie să ne convingem că oricine este capabil de încălcarea regulilor dacă alegem exemplul legilor circulației rutiere. Chiar ați traversat întotdeauna pe unde trebuie? Chiar ați respectat toate indicatoarele de limitare a vitezei? Atunci, cum puteți afirma cu mâna pe inimă că n-ați disimulat şi n-ați trişat niciodată? Cum poate cineva să fie mincinos într-un domeniu şi sfânt în altul? Există definită pe undeva vreo sfințenie parțială? Există zone importante și zone neimportante ale vieții în care legile nu se mai aplică? Sau, cum spuneam în jocurile de copii, există zone de „piua“ sau „casa“?

Se vede treaba că segmentarea domeniilor vieții funcționează atât de bine în mințile noastre încât ne comportăm ca şi cum am avea personalități multiple: una pentru serviciu, una pentru plajă, într-un fel la birou şi în alt fel la pescuit, într-un fel în familie şi distinct față de vecină. Şi asta nu pare să ne deranjeze în vreun fel.

Necazul cel mare este, zic eu, că această aparentă segregare a personalității este numai şi numai o iluzie. Dacă procentul de minciună pe care îl etalăm în două situații distincte dif-

eră semnificativ, nu înseamnă însă că putem fi într-un loc buni şi în altul răi. De multă vreme mă urmăreşte un soi de reverie. E un exercițiu de imaginaţie care se declanşează automat, noapte şi zi care mă face de fiecare dată să zâmbesc. Magicienii, alchimiştii, militarii şi, în ultimă instanţă, farmacologii, au avut de milenii speranţa găsirii unui miraculos ser al adevărului. Şi încă din antichitate s-a întâmplat ca unele substanţe să funcţioneze cu succes. Alcoolul a născut dictonul „In vino, veritas". Mai aproape de zilele noastre, începând cu Primul Război Mondial, s-au folosit alte substanţe; scopolamina, thiopentalul (cunoscut şi sub numele de penthotal), LSD-ul şi mai nou, oxitocina.

Reveria mea se prelungeşte însă cu mult mai mult în ficţiune, dincolo de efectele acestor genuri de substanţe. Pentru că adevărul diferă în funcţie de percepţia şi interpretarea fiecăruia, reprimarea lui poate avea efecte chiar superioare minciunii.

Visul meu atinge, deci, această componentă volitivă, a exprimării gândului indiferent de conţinutul acestuia. Ce-ar fi dacă, aşa cum exercițiul de imaginaţie îl postulează, din cauza unor ploi acide sau, mai bine, a trecerii apei de profunzime prin nişte roci care conțin o substanță secretă cu acțiunea unui asemenea ser, întreaga societate, absolut toată lumea ar fi contaminată? Dacă această substanță ne-ar determina, nu numai să spunem adevărul, ci și să-l afirmăm din proprie inițiativă? Ce s-ar întâmpla cu societatea în acest caz?

Cum ar fi ca, tras pe dreapta de un polițist de la circulație, în loc de

„S-a întâmplat ceva, domnule agent?" să vă pomeniți întrebând:

„Ce vrei, băi, tembelule?"

Să mergeți la serviciu unde aveți şef un zbir şi să-i spuneți:

„Măi, dobitocule, eu un tâmpit mai mare ca tine n-am văzut, numai prostii faci şi dai vina pe noi!"

Iar şeful, în loc să răcnească să spună:

„Oh! Mie nu-mi place ce fac aici. Eu am visat să ajung actor de film. Singura satisfacţie a slujbei astea e că pot să fac sex cu angajatele care vor să promoveze şi să le port apoi lenjeria intimă, pentru că acasă am o cotoroanţă!...“

Sau închipuiţi-vă că ajungeţi acasă şi pe când vă sărutaţi nevasta care vă arată ce perdele a mai cumpărat, în loc de

„Sunt minunate, iubito!“, să vă auziţi rostind:

„Doamne, da' proastă eşti! Şi când naiba te-ai făcut atât de urâtă?“ Iar ea, zâmbind, să vă răspundă tandru:

„Mare porc eşti. Uită-te la tine cum te-ai îngrăşat! Abia mai sufli! Noroc cu vibratoarele astea!...“

...Şi tot aşa, să auziţi judecători mărturisindu-şi condamnaţilor incompetenţa şi reaua credinţă, preoţi arătându-şi sictirul sau preferinţele pedofile, bancheri declarându-şi intenţia de a vă jefui!... nu-i aşa că toată violenţa zilei de azi, cu războaiele ei, cu grijile, nevoile şi trădările cotidiene vă pare acum cu mult mai blândă şi mai suportabilă?

Aşa gândesc şi eu. Dar asta nu mă poate opri de la a visa. Sunt chiar curios şi aştept să văd cum arată acest vis trecut şi prin minţile voastre. Haideţi să visăm, deci, împreună o lume anomică luminată de soarele negru al adevărului şi să vedem apoi ce iese din ziua de azi!

vasileduru@sexmail.com

Dragă mamă și tată,

Eu sunt bine, sănătos și n-am niciun ban, ceea ce vă doresc și dumneavoastră!

cam așa spunea în urmă cu treizeci de ani un banc legat de jelania tânărului care, furat de frumusețea distracției universitare, uita că aceasta costă, totuși, mai mult decât ajutorul financiar furnizat de sărmanii părinți. Mânat de sete, el condensa într-o frază atât formula de respect, cât și referirea la obiectul disperării sale ascunse în plic. Dar, câte nu a suportat săraca hârtie!

Mai mult sau mai puțin protocolară, pagina semnată reprezenta o ipostază a sufletului, un eșantion de fapte și afecțiune, de gânduri nerostite și îndoieli care răsăreau doar dintre rânduri și cuvinte. Urma mai apoi un adevărat ritual: lipirea plicului (ce gust scârbos avea plicul și cum nu era niciodată suficient pentru a sigila scrisoarea!), scrierea adresei, lipirea timbrului și alergatul cale de zece străzi pentru a găsi o cutie poștală. Sau, mai bine în centru, da, în centru, la Poștă se ridică de mai multe ori pe zi!...

Așa scrie acolo!

În capătul celălalt al legăturii stabilite prin scrisoare, destinatarul aștepta de multe ori cu inima strânsă un semn de viață și de siguranță din partea celui drag. Cutia poștală era controlată de cinci ori pe zi, poștașul era pândit cu nerăbdare și sper-

anţă, mai abitir decât o făcea vreo bătrânică în aşteptarea pensiei. Şi ce tristeţe de sfârşit de lume se aşternea atunci când acesta trecea mai departe fără a scoate nimic din geantă! Nu, nu era vinovat expeditorul ci, evident, poşta.

Citirea unei scrisori era un ritual repetat de nenumărate ori, atât pentru a retrăi apropierea de cel drag, cât şi pentru a descoperi eventuale sensuri ascunse în cuvinte care au scăpat primelor lecturi.

Prin scrisoare se putea transmite orice: textul unei gnoze sau o dare de seamă despre camera de hotel. Citirea unei scrisori însă, dădea mai multe informaţii despre cel ce o compunea decât ar fi putut gândi acesta. Se vedea clar nivelul său de instrucţie (sau de alfabetizare), temperamentul, caracterul, decizia şi determinarea expeditorului. Pentru că litera scrisă de mână era un act solemn, majoritatea scrisorilor deveneau evenimente ale existenţei, gesturi voite a căror semnificaţie cântărea imens în economia relaţiilor între doi oameni. Aşa cum textul putea fi citit de mai multe ori, se presupunea că şi semnatarul a cumpănit în mod repetat la fiecare cuvânt, la fiecare etapă a scrierii şi expedierii unei scrisori.

Aproape că mi-e dor de vremea în care, scriindu-i unui amic plecat în armată scrisori lungi, cu relatări şi cronici despre spectacolele vizionate şi cărţile citite, câte o funcţionară de poştă mă întreba candid, cu ochii spre cântarul care evalua preţul timbrului:

„Da’, ce-aţi pus înăuntru?“

Toate acestea, evident, au pierit. A apărut calculatorul personal, Internetul care ne-a furat vieţile. Dacă mi-ar fi spus cineva prin anii ’80 că îmi voi petrece a doua jumătate a vieţii în faţa pc-ului, aş fi râs. Însă, cu toate că am învăţat să lucrez abia după 40 de ani, astăzi mă simt ca acasă operând cu o droaie de programe. Nu, nu scriu ca să mă laud. Dimpotrivă, recunosc, singurul meu atu în deprinderea abilităţilor acestea a fost cunoaşterea limbii engleze.

În rest, concluzia la care am ajuns nu e deloc flatantă pentru utilizatorii de Internet. E evident că, deşi s-a dorit o realizare academico-militară, gigantica invenţie a fost atât de bine gândită încât s-a potrivit ca o mănuşă şi creierelor mai puţin înzestrate. Sau, altfel spus, toţi tembelii stau pe Internet. Iar acesta a înghiţit totul: scrisorile, telegramele, telefonul, serenadele cântate sub balcon. David Gelernter, cercetător şef la *Mirror World Technologies* spunea că în epoca informaţiei, lumea este mai puţin informată. Şi-i dau dreptate. Sunt sigur că numărul de accesări ale site-urilor de informaţie e inferior celui care numără accesările locaţiilor care oferă pornografie. Pentru că omul are ce cere şi cere ceea ce îl caracterizează cu adevărat, nu ceea ce afirmă el că ar fi. Accesează ceea ce merită. Şi totul este justificat de natura umană.

Calculatorul a fost dezvoltat iniţial pentru a facilita călătoriile în spaţiul cosmic, iar oamenii îl folosesc pentru a privi femei goale. Şi, e drept, e mai plăcută lenea şi uneori, chiar lascivitatea. Spun asta ca o scuză pentru că am credinţa că lenea este, de fapt, o formă de inteligenţă! Nu credeţi? Daţi unui leneş o sarcină grea, aproape imposibil de realizat şi veţi constata în final că el a găsit un salt, o scurtătură care să rezolve problema fără a consuma prea multă energie. Exact ca în povestea cu oul lui Columb. De ce să depui efort dacă o pot face maşinile? Întrebaţi la întâmplare adulţii de pe stradă despre algoritmul extragerii unui radical. Veţi constata că nu-l mai ştie nimeni. Ar fi absurd. Doar exista maşini de calcul. Algoritmul îl ştiu doar ele şi sărmanii elevi de clasa a şaptea. E omeneşte! La fel şi informaţia, ce rost mai are să fie parcursă din moment ce ea există în spaţiul virtual.

„Daca ai nevoie, cauţi atunci când e nevoie, nu trebuie să ştii!“, pare că e raţionamentul tinerilor utilizatori de pc.

„Ce evoluţie stranie şi galopantă a luat lumea!“ – se mira retoric o cunoştinţă zilele trecute. „Stau şi mă întreb, amintindu-mi ce mult umblam după un telefon înainte, cum

am putut trăi, cum au putut oamenii în general trăi atâtea milenii fără telefon celular?“

„Viaţa e mai misterioasă acum, când aflăm atât de multe şi atât de repede“ – i-am răspuns. Orice unealtă de cunoaştere ne creşte liniar înţelepciunea dar exponenţial puterea de a vedea orizontul propriei necunoaşteri. Ştim din ce în ce mai mult cât de multe nu vom şti niciodată“.

Am înregistrat deja cea de-a treia generaţie de internauţi iar rezultatul, spune psihologul Daniel Goleman, se pare că e înfiorător. Se produce lent dar sigur o mutaţie ce selecţionează trăsături antisociale ale persoanelor care „cresc“ pe Internet. Ei nu mai cunosc scrisoarea de hârtie pe care o aduce poştaşul, ci doar mail-ul. Comunicarea pe Internet selectează şi încurajează reacţii patologice. Lipsit de un răspuns afectiv care să joace rolul de feed-back, de respiraţia, încruntarea sau zâmbetul interlocutorului, mesajul tip Internet scoate la iveală tot ce-i mai urât din om. În lipsa inhibiţiilor provocate de reacţia socială, ne dezlegăm instinctele. În mod normal, în mijlocul unei comunicări, scoarţa cerebrală a lobului prefrontal se activează în urma efectului pe care îl declanşăm în celălalt şi ne inhibă violenţa, ireverenţiozitatea sau chiar bădărănia. On-line acestea dispar şi efectul e crâncen iar apariţia camerelor web nu a reuşit decât într-o mică măsură să compenseze această lipsă de feed-backul contactului nemijlocit. În mod obişnuit, pe fondul unor contradicţii generatoare de ură, doar arareori se ajunge la atacuri directe. În viaţa reală o fată nu atacă o altă fată în public. Iar dacă atacul a avut totuşi loc, el încetează atunci când victima izbucneşte în lacrimi. Pe Messenger s-au înregistrat însă atacuri concertate, violente, necruţătoare ale unor „găşti“ de tinere fete adăpostite de anonimitatea ID-ului care nu s-au sfârşit decât odată cu căderea psihică şi sinuciderea victimei.

Nu este vorba doar de anonimitate aici. Internetul te poate transfigura. Plăpândul Vasilică dintr-a cincea, copilaşul cu „lumânările“ atârnând din nas şi lista de bucate întinsă pe

haină, se transformă on-line, devenind marele macho vasileduru@sexmail.com.

Uşurinţa cu care Internetul îţi permite să faci asta explică de ce copiii, personalităţi în formare, care vor că fie remarcaţi şi apreciaţi, încearcă atât de des, uneori din proprie chemare, circuitele pornografice ale pedofiliei virtuale.

E greu de spus dacă tulburările de caracter, personalitate şi conduită sunt mai frecvente în rândul tinerilor internauţi decât au fost printre adepţii curentului „flower-power“, de exemplu. Poate că impresia noastă e generată doar de deformarea pe care o imprimă perspectiva istoriei. Nu ştiu, aştept şi sper să trăiesc să văd cum funcţionează lumea condusă exclusiv de oamenii cyberspaţiului. Până atunci, eu vă trimit scrisori simple, care nu-mi ascund identitatea.

Mâna galactică a domnului H.

Uşa s-a deschis şi domnul H. a păşit solemn în cabinet. Nu-şi arăta vârsta. Purta o pălărie cu boruri largi, costum cenuşiu cu tente de oţel, cravată la culoare, manşetele scrobite ale cămăşii îi ieşeau la iveală regulamentar, câte doi centimetri iar pe mâna stângă purta un pardesiu pliat de pe care sclipea eticheta unei firme londoneze. În urma lui a intrat închizând cuviincios uşa şi îndrumându-l ocrotitoare ca o cloşcă, o doamnă de o anumită vârstă, la fel de elegantă.

„Doctore... – a început cu voce de bas personajul – mă numesc H. şi am fost, până de curând, profesor universitar. Am două doctorate, unul în fizică şi celălalt în antropologie luat la Sorbona. M-a trimis la dumneata doctorul X de la neurologie. Am impresia că la dumneavoastră în medicină, în clipa în care ajungeţi într-un impas logic, trimiteţi pe toată lumea la psihiatru. Aici e de ajuns să aplicaţi o etichetă de *nebun* şi tot ce nu convine în societate este anihilat, dat la o parte şi făcut inofensiv. Am venit să mă anihilaţi şi pe mine. Sistemul acceptă numai ce-i convine, iar eu sunt departe de a satisface această cerinţă. Dânsa e soţia mea, ia loc, dragă!“

Personajul şi-a rostit discursul în timp ce s-a aşezat din proprie iniţiativă pe scaun. În acel moment s-a văzut clar că mişca cu dificultate piciorul stâng iar mâna care ţinea pliat pardesiul era paralizată de tot. Acesta doar ascundea infirmitatea şi soţia s-a grăbit să i-l tragă în timp ce el părea că nu observă eforturile ei.

Prima mea grijă, din momentul în care s-a instalat pe scaun şi a început să mă scaneze cu ochii săi albaştri ca două fascicule laser, a fost să nu-l contrazic dar, totuşi, să nu-l las să se mişte după cum doreşte el înăuntrul convingerilor sale.

„Aveţi dreptate! – i-am răspuns. Toată lumea trimite la noi. Dar nu ca să aplicăm etichete. În lumea civilizată psihiatria e aproape o facilitate cotidiană, un fel de consultanţă la fel ca şi cea financiară. În plus, colegii trimit la noi considerându-ne un fel de forţă de elită, trimit mai ales cazurile complicate, care simt ei că le depăşesc domeniul de specialitate, sau chiar domeniul medical".

În mod evident, varianta mea l-a încântat şi l-a contrariat puţin în acelaşi timp, pentru că a urmat o lungă conversaţie care a semănat mai mult cu un joc de şah. Pe scurt, era o personalitate dominantă. Orice nemulţumire, orice înfrângere în discuţia cu mine se transforma imediat într-o ironie muşcătoare la adresa soţiei lui care încasa răbdătoare replicile cu ochii înlăcrimaţi. Abia într-un târziu a deschis gura şi ea spunându-mi:

„Îl vedeţi, dom' doctor, aşa îmi face de treizeci de ani. Nu recunoaşte nimic, ideea lui e întotdeauna cea mai bună."

Dar, unde era hiba? Ei bine, domnul H. care funcţionase ca profesor-invitat la câteva universităţi americane, epuizat de desele schimbări de fus orar şi de cantităţile industriale de cafea tare pe care le consuma, făcuse un accident vascular cerebral. Acesta, localizat în emisfera dreaptă a creierului, îi paralizase jumătatea stângă a corpului şi-l silise să se retragă din activitate, astfel încât întreaga sa energie creatoare care acum „măcina în gol", era descărcată, ca fulgerele în paratrăsnet, asupra sărmanei sale soţii. Mai mult, domnul H. nu voia să recunoască în niciun caz că mâna sa stângă, cea a cărei recuperare rămăsese în urma piciorului, era pur şi simplu inutilă, paralizată.

Mintea sa funcţiona impecabil în rest. Pe o memorie fantastică îşi puseseră amprenta de-a lungul vieţii vagoane întregi

de cărţi citite iar omul era un talent polivalent. Pentru că l-am văzut aproape zilnic o perioadă lungă de timp, trebuie să vă spun că am discutat orice: de la stările moleculare ale apei şi până la situaţia politică şi de la numărul de universuri posibile până la ultima etapă a campionatului de fotbal. Peste tot, mintea sa strălucea. Cu o excepţie: mâna. De câte ori venea vorba despre aceasta, omul nostru începea o dezvoltare evident delirantă care nu admitea contrazicere. În consecinţă, ţineţi-vă bine: mâna aceea constituia cheia de descifrare şi manipulare a secretelor unei galaxii îndepărtate. Un reprezentant al unei civilizaţii extraterestre, în urmă cu milioane de ani, depozitase informaţii înglobate într-un un set de legi fizice. Aceste legi au determinat cu necesitate apariţia vieţii pe planeta noastră, apariţia omului şi, în final, naşterea eminentei sale persoane purtătoare a mâinii minune.

Apoi, urmaşi ai acelui strămoş îndepărtat, ajunşi la noi printr-o gaură de vierme, reuşiseră să-i fure mâna înlocuindu-i-o cu un fel de hologramă total inutilă. Dacă nu ar fi făcut asta, probabil că civilizaţia lor s-ar fi stins iar el ar fi ajuns la descoperiri inimaginabile care l-ar fi făcut stăpânul universului.

În unele variante ale povestirii pe care am ascultat-o de zeci de ori, interveneau şi colegi de la o universitate americană care complotaseră împotriva lui, precum şi servicii secrete care se aliaseră cu extratereştrii. Dar, chiar şi aşa, el tot ar fi învins dacă nu ar fi fost malefica sa soţie care l-a silit să ia medicamente şi să stea în pat.

O bună perioadă de timp n-am fost în stare să sparg această convingere nici prin medicaţie şi nici prin persuasiune.

„Când aţi venit prima oară la mine – i-am spus – mâna dumneavoastră stângă vă susţinea pardesiul. Cum stătea pardesiul pe o hologramă şi nu cădea?“

„Ei, cum? O hologramă e alcătuită din fotoni care au numai masă de mişcare. Dar ce te face să crezi că repausul din

dimensiunea noastră nu e mişcare în altă dimensiune?“ – mi-a răspuns.

„Adică mâna este un portal între universuri?“ Domnul H. zâmbea misterios.

„Şi da şi nu. Mi-ar trebui să-ţi predau zeci de ore mecanica cuantică pentru a putea înţelege... Pentru că şi pardesiul... Ce, l-ai îmbrăcat dumneata? I-ai simţit adevărata natură prin palpare? Eşti sigur că nu era şi el virtual?“

Când l-am întrebat dacă a folosit mâna astrală pentru o serie de gesturi intime s-a supărat: „Crezi că dacă arunci totul în derizoriu, rezolvi ceva? E natural, aşa că nu căuta estetică. Şi cheile de aur şi cele de aramă deschid uşa la fel!“

În ultimă instanţă, un tratament ceva mai lung cu neuroleptice, vasodilatatoare şi trofice cerebrale a reuşit să alunge această convingere delirantă care nu era altceva decât o formă de agnozie. Pacientul nu-şi mai putea recunoaşte o parte din trup ca aparţinând propriului său sine.

V-am spus povestea domnului H. nu pentru a lăuda progresele medicinei sau reuşita mea. Am spus-o pentru a vă putea face o idee despre cât de fragilă este noţiunea aceasta de „EU“ care se ascunde înăuntrul fiecăruia dintre noi. Se poate, într-adevăr, ca „sinele“ să nu fie de fapt, decât o mare iluzie. O păcăleală. Pentru că el poate fi sărăcit şi chiar destructurat în câteva secunde. E vorba, în acest caz, de fenomenul pe care sinele nu-l poate decât cu greu concepe: propria-i dispariţie din univers.

În fond, eu l-am sărăcit cumva pe domnul H. Îmblânzirea convingerii sale (sau cel puţin a afirmării acesteia) a fost o binecuvântare pentru familia sa şi pentru soţie în primul rând. Dar nu sunt sigur că el s-a simţit ajutat cu adevărat. În fond, era mulţumit cu mâna sa galactică ce-i permitea accesul la alt univers.

Ca atare, îmi cer iertare dacă v-am clătinat anumite convingeri! Chiar dacă am fi noi înşine nişte iluzii, nu cred că ar avea vreun rost să nu trăim vieţile din plin.

De ce au căzut blocurile, Sirache?

Odată cu accesul la datele istoriei reale, sentimentul meu patriotic a fost profund şi fundamental destabilizat. Desigur, şi până atunci avusesem de reproşat timpurilor şi naţiunii mele materne lipsa de verticalitate a resemnării mioritice. Țara mea şi oamenii ei păreau croiţi după modelul automobilului *Dacia 1300*: demodat parcă din proiectare, neperformant faţă de alte maşini dar perfect adaptabil drumurilor autohtone, maleabil până la limita versatilităţii. Dumnezeu ştie câte din piesele modelului original au fost înlocuite (provizoriu sau definitiv) cu sârme, capace sau borcane de la castraveţii muraţi. În loc de benzină, a mâncat spirt, gazolină, gaz de sondă... numai cu apă de var n-a mers săraca Dacie.

Era exact ca românul – credeam eu – prost de răbdător şi tolerant, lipsit de cuvânt şi punctualitate, puturos faţă de munca socialistă, strângător până dincolo de limita furtului, umilitor de balcanic. Românul putea trăi scufundat în latrină. Dacă simţea însă miros de parfum în jurul mustăţii, totul devenea suportabil. „Las-o mă, că merge aşa!“, „Să moară şi capra vecinului!“, „Nu lăsa pe azi ce poţi face mâine!“, deveniseră un fel de norme de conduită naţională. Ne petreceam viaţa stând la cozi din disperarea pe care raţiile de hrană şi lipsa alimentelor ne aruncaseră, trăiam în frig şi întuneric, încălzindu-ne cu zeci de instalaţii bizare. Femeile mureau pe capete datorită avorturilor făcute „după ureche“, iar soluţia finală întrevăzută de toţi şi acceptată ca unică rezolvare era speranţa morţii bâlbâitului din Scorniceşti.

Cu toate acestea, ținând cont de circumstanțele restrictive, patriotismul meu nu fusese definitiv învins. „Nu avem demnitate *în aparență* – îmi ziceam eu. În realitate, este vorba de o atitudine de înțelepciune a unui popor care s-a aflat, datorită poziției sale în coasta imperiilor, mereu sub amenințarea extincției. Românii – mă amăgeam – își dau dau seama că orice formă de rezistență ar putea declanșa o invazie și o reprimare în masă". Acum realizez că acest tip de gândire lașă era ceea ce se aștepta de la noi și fusese bine inoculat în mințile noastre de propaganda comunistă. În fond, noi cei tineri (atunci) nu știam nimic despre rezistența armată din munți, despre genocidul numit luptă de clasă. Abia auzisem despre Canal, dar moartea martirilor anticomuniști era o abstracțiune sau nu era cunoscută deloc.

„Un astfel de popor – gândeam – care stă în fața unui zid și-l privește, va supraviețui trecerii în Mileniul III. Nu se va răni, nu va muri încercând să dărâme zidul. Va aștepta ca acesta să dispară de la sine. Va învinge, chiar dacă fără de glorie!"

Toate acestea au dispărut în clipa în care am luat cunoștință de existența Fenomenului Pitești. Acolo, prin privațiune și tortură, oameni care-și dovediseră verticalitatea au fost siliți să-și renege și să-și murdărească ființa. Să arunce cu murdărie în cei dragi, să se dezică de aceștia... și să-și tortureze în final colegii de celulă și camarazii de idei.

Era al doilea caz din lume despre care aveam cunoștință și întâiul în ordine cronologică. Numai khmerii roșii în Cambodgia mai atinseseră asemenea „subtilitate" și perfecțiune perversă a răului.

Nu-ți poți da seama de grozăvia unei calamități decât evaluând pagubele pe care aceasta le-a provocat. Despre cauzele reale care au determinat o anumită reacție umană, este însă mult de discutat. „Omul adevărat se cunoaște în situații de criză" – spunea o vorbă din popor (și mă întreb dacă patriotul din mine nu caută iarăși motivații spunând că lucrul acesta nu este întru totul adevărat). Ne-am cam obișnuit cu ideea Hollywoodiană că salvatorul vine din linia a doua. Se întâmplă o

catastrofă, o calamitate, o crimă impardonabilă, ei bine, eroul care reuşeşte să salveze populaţia/ pedepsească răufăcătorii/ recupereze ce se pierduse este cel de la care numai aştepta nimeni nimic. Un beţiv/bolnav mintal/drogodependent este cel care îşi revine brusc în filme şi rezolvă totul. Cel mai bun exemplu, care-mi vine în minte pentru a ilustra comportamentul haotic al omului, este înfăţişat de modul bizar în care au acţionat oamenii la cutremurul devastator din '77. Unii au sărit de la etaj de groază că vor fi striviţi sub planşeuri. Un cetăţean şi-a apucat de mână soţia cu care se afla la restaurant, a spart vitrina şi a trecut prin ea chiar înainte de prăbuşirea clădirii. Abia afară a constatat că de fapt o salvase pe soţia comeseanului său. Aici se poate discuta dacă a fost o întâmplare nefericită sau un impuls subconştient, dar am fi realmenente sadici dacă am face-o. La cutremur unii au râs, alţii s-au înfuriat pe altceva dar au fost şi din cei care i-au organizat pe cei din jur şi au început operaţiunile de salvare.

Calamităţile vin şi pleacă, e greu a face judecăţi de valoare despre oameni luându-te după reacţiile lor la pericol, pentru că, după ce răul a trecut, aceştia revin la normal.

Dar când o calamitate durează cincizeci de ani, numai de un regim de normalitate nu se poarte vorbi, iar judecata este infinit mai dificilă. Studii de psihologie socială făcute recent de un grup de trei cercetătoare americane, Susan Fiske, Lasana Harris şi Amy J. C. Cuddy au evidenţiat rolul imens pe care presiunea contextului politic şi social îl exercită asupra oamenilor aflaţi în situaţii de criză. Comportamentul dezvoltat, alegerea variantei „bune“ sau a celei „rele“ se pare că nu reprezintă o opţiune în adevăratul sens al cuvântului ci, spun ele, o chestiune de noroc. Unii aleg într-un fel, alţii, aleatoriu, în celălalt. În astfel de situaţii de context socio-politic cu trăsături de calamitate, orice om normal (sau aproape orice om) poate începe brusc să oprimeze, să umilească şi să tortureze un semen de-al său dacă acesta este etichetat ca aparţinând grupului care se află în opoziţie. Astfel, omul simte

laolaltă cu dezgustul şi satisfacţia ce rezultă din comportamentul său distructiv. Personal, suspicionez acest studiu (deşi el a fost publicat şi preluat de prestigioase jurnale de specialitate) de subiectivism... Aidoma justificării pe care o căutam eu pasivităţii de mămăligă a românilor faţă de comunism, studiul se simte dator parcă să justifice abuzurile groteşti (dar extrem de asemănătoare cu cele petrecute la Piteşti) ale soldaţilor americani faţă de prizonierii lor.

Dar, la urma urmei, raţionamentul de tip „lama lui Occam“ trebuie să funcţioneze şi aici. Când pentru un eveniment există mai multe explicaţii plauzibile, cea reală este cea mai simplă. Aşa că, de ce să presupunem că românii sunt funciarmente răi, perverşi, duplicitari, diferiţi de restul lumii? Evenimente de acest tip au existat şi se repetă. S-a dovedit că există un grad de necesitate în ele? Da! Ei bine, e mai simplu să credem că asta e natura umană.

Eu unul gândesc însă că, pentru a evita derapajele îţi trebuie şi ceva în plus. Un înger, un noroc, o conjunctură. E musai! Pe ce mă bazez? Să vă povestesc o întâmplare... Aveam o rudă, un fel de străbunic (soţul surorii bunicii) pe care-l strigau Sirache. Era o personalitate puternică, dublată de o constituţie fizică de invidiat. Într-o zi, de exemplu, am parcurs alături de el douăzeci de kilometri în marş forţat cu greutăţi în spate iar el a rezistat mai bine necesităţii (era un caz de urgenţă) şi oboselii cu toate că se apropia rapid de 70 de ani. El însuşi se declara a fi fost nepot bun de-al vestitului tâlhar dunărean Terente şi unele amănunte din istoriile pe care le povestea mă fac să-i acord credit.

În urma întâmplării de care e vorba a fost ani buni tachinat de prieteni cu întrebarea „De ce-au căzut blocurile, Sirache?“ dar, iată povestea: în acea nefericită zi avusese o ceartă violentă cu propria-i consoartă. Ei, nu una ireversibilă şi în niciun caz una care să vizeze lucruri fundamentale. Erau doar doi moşnegi care se învrăjbeau de la fleacuri ca să-şi umple timpul, dar încăpăţânarea amândurora a dus gălăgia până în

pragul nopţii. Atunci când s-a pus problema privitului împreună la televizor, Sirache şi-a considerat apărarea demnităţii încheiată şi a ales calea dezertării. A coborât până în subsolul blocului unde îşi ţinea în boxă bogata producţie de hidromel de măceşe. Să nu vă deruteze termenul de hidromel, licoarea era tărişoară, aproape de pragul alcoolic al lichiorurilor şi trebuia consumată cu păhăruţe mici. Avea însă marele avantaj că, atunci când era consumată în exces, nu dădea dureri de cap.

Aşa că, supărat încă, bombănindu-şi baba de unul singur, Sirache s-a „împărtăşit" cam mult din licoarea divină. Când, într-un sfârşit, a constata că taburetul pe care stătuse a început să se învârtească, s-a hotărât să urce în apartament. Atunci s-a declanşat, se vede treaba şi urgia. Pereţii au început să se mişte, pământul să fugă de sub picioare.

„Ce tare m-am îmbătat! – şi-a spus. Nu pot să-mi ţin echilibrul pe trepte!“ În acea clipă s-a stins şi lumina iar urcatul scărilor prin bezna absolută trebuie să fi fost chinuitor. Dar Sirache nu se dădea bătut cu una cu două. Un păhărel în plus nu a fost niciodată în măsură să-i strice cheful sau să-l facă să sufere. Când a ajuns la parter, cutremurul se terminase şi lumina a revenit. „A trecut abureala!" – zicea şi a tresărit: prin faţa lui a ţâşnit o tânără femeie care nu purta decât furou. În urma ei, a trecut tot ca o săgeată un bărbat dezbrăcat cere-şi ţinea cu o mână chiloţii. „Ia uite, iepuraşii, nu le mai ajunge apartamentul! Las' că le arăt eu lor!“ Zâmbea... cu onoarea regăsită a preşedintelui Asociaţiei de locatari. Aşa că, în timp ce toată populaţia blocului se năpustea pe scări pentru a ieşi afară, el a luat liftul, a urcat până la şapte, a intrat în casă şi s-a culcat liniştit. Abia a doua zi, văzând prăpădul, a rostit replica ce a ajuns celebră în cartier: „Da' de ce-au căzut blocurile?“ Îngerul său îl salvase de la experienţa clipelor de groază de atunci.

Oricare ar fi responsabilitatea omului în asemenea situaţii de criză, e evident mai greu să judeci atunci când eşti din afară despre ce s-a petrecut în interior. Mai bine, să nu mai vorbim! Îmi spuneţi voi.

Amnezia frontierei
sau partajul tinerei familii Montague

Mă întrebam, mărturisesc, retoric, dacă abjecția *Fenomenului Pitești* demonstrează o trăsătură națională sau una inerentă naturii umane. Imediat, un bun prieten mi-a trimis textul lui Cărtărescu despre „Sentimentul românesc al isteriei”. Pe scurt acesta afirmă că românii sunt educați să-şi dezvolte mitocănia ca principal instrument de integrare şi afirmare socială. Soldații, spune un exemplu din text, terorizați de superiori, tortureazā la rândul lor atunci când avansează în grad.

Citirea textului mi-a făcut o reală plăcere şi i-am dat imediat dreptate. Cărtărescu nu e singurul care a remarcat acest comportament. Radu Paraschivescu a scris chiar o superbă carte, un adevărat tratat despre românism, intitulat cu modestie *ghid*: „Ghidul nesimțitului”. Dar, deşi ambii autori menționați sunt excelenți naratori, nu au reuşit încă să stingă foamea mea insațiabilă de determinism. Lipseşte răspunsul la acel „de ce?“ pe care mă încăpățânez să-l pun mereu. Întrebarea poate părea infantilă dar o pun cu obstinație pentru că, ştiu bine, un răspuns ar putea oferi şi soluții de vindecare.

Vindecare? Vorbim despre o boală? Ei bine, da, evident. Doar nu credeți că la Piteşti a fost ceva normal!... Cum se numeşte, atunci, provocarea durerii celui de alături, lipsa totală de empatie față de manifestările suferinței acestuia, dacă nu psihopatie? Un lucru cunoscut şi acceptat de toți psihiatrii, dar insuficient justificat şi fundamentat încă ştiințific, este acela că majoritatea psihopaților sunt în parte şi produsul educației pe

care au primit-o. Mai cu toţii provin din familii dezorganizate în care părinţilor nu le sunt străine consumul de alcool, prostituţia, puşcăria. Aproape cu toţii, nu numai că au trăit în medii violente, dar au fost ei înşişi victimele bătăilor şi abuzurilor celor mai mari, inclusiv sexuale. Ajunşi adulţi, aceşti oameni nu reuşesc să-şi mai găsească satisfacţia în alt soi de comportamente decât în unele asemănătoare propriilor lor amintiri.

Un astfel de om şi-a pierdut pentru totdeauna normalitatea fericirii aşa că nu va şti niciodată ce-i compasiunea.

Dacă într-adevăr această cauzalitate este cea reală, rezultatul ar putea fi unul înfiorător şi dezastruos. Ar fi vorba nu numai de particularitatea unei psihopatii cu întindere naţională, explicabilă oarecum prin abuzurile comunismului care au durat jumătate de secol... Ar exista în acest caz pericolul de coşmar al alunecării în avalanşă către manifestări din ce în ce mai aberante şi de necontrolat; s-ar ivi pericolul unei acutizări cu consecinţe grave, atât la nivel individual, cât şi naţional. Cum? Comportamentul la care mă refer este cunoscut sub manifestările sale minore, benigne şi tocmai de aceea nimeni nu pare a-i acorda prea multă atenţie. L-am întâlnit probabil cu toţii încă din copilărie şi am trecut zâmbind pe lângă el ca pe lângă cuşca vreunui animal ciudat din grădina zoologică. Putea fi vorba de un profesor cu teorii ciudate despre sistemul de notare. Îl recunoaşteţi?

„Zece – spune el – la materia MEA nu poate să aibă decât Dumnezeu. El e perfect. Nouă nu pot avea decât EU, cel care vă învăţ, iar opt poate fi o notă acordată elevului doar în cazul unui răspuns excepţional! Aşa că cea mai mare notă pe care o pun e şapte. Pentru vârfuri.“

...zice asta în ciuda unui sistem competiţional în care elevii se selectează în treptele de instrucţie superioare în funcţie de notele primite şi la materia lui. Dacă umblaţi însă la „mapa profesională“ a respectivului belfer, vedeţi cu surprindere că a fost o nulitate ca elev şi ca student iar, până la obţinerea titlului, creierul nu a fost punctul său forte.

Acelaşi lucru l-am descoperit şi în facultate. Datorită pasiunii mele pentru litere, student fiind, am început să mă implic în activităţi culturale care m-au ajutat să stabilesc relaţii cordiale cu oameni de excepţie dintre care unii îmi erau chiar dascăli. Aşa se face că, într-o bună zi de stagiu, unul dintre aceştia a avut nevoie de abilităţile mele de traducător şi ca atare m-a căutat, rugând-o pe colega lui, o distinsă şi severă doamnă Profesor, să mă învoiască pentru acea zi. În spiritul ei obişnuit, doamna a schiţat un zâmbet ca şi cum ar fi înghiţit un lichid sălciu şi cu un gest de graţiere imperială a rostit cu o limbă lată a celui mai rural accent moldovenesc:

„Bini, îl învoiesc! DAR... ai să faşi 'mneata câti o gardî pintru fiicari orî di stajiu pierdutî şî ai sî dai câti o lucrari după asta! Ca sî nu-ţ' pun absănt şî sî vii 'mneata la toamnî!"

Zbang! Amicul meu şi colegul ei, profesor cu renume în medicină şi gânditor profund, a rămas cu gura deschisă şi buzele ţuguiate. Nici măcar nu mai putea respira de uimire. A stat aşa preţ de câteva clipe, după care a izbucnit revoltat:

„Bine, măi... (i-a spus pe numele mic), dar tu ai uitat de vremea când erai studentă? Ai uitat că ai rămas repetentă un an şi că erai spaima pokeriştilor şi spărgătoarea barurilor? De unde-ai luat atâta intransigenţă de parc-ai fi fost Sfânta Filofteia?" ...nu-i nici locul şi nici momentul să vă povestesc felul în care a decurs examenul meu cu doamna după ce am fost martorul acestui dialog. Dar experienţa aceasta mi-a deschis ochii asupra unui fenomen pe care în sinea mea l-am denumit *„amnezia frontierei"* şi care, după modestele mele observaţii, este unul repetitiv şi reproductibil experimental. Este complicaţia în avalanşă despre care vă spuneam că mă tem: odată ce a trecut graniţa, pragul unei realizări aparent imposibile, omul îşi pierde memoria. Uită pur şi simplu de unde a plecat, uită chinurile şi umilinţele pe care, datorită rigidităţii altora, le-a suportat şi acţionează în mod identic cu aceştia. E un soi de parvenitism dus la apogeu care poate suferi mari variaţii şi în alte circumstanţe, rămânând acelaşi în esenţă. Cei

mai habotnici şi inchizitoriali credincioşi sunt convertiţii, spre exemplu. Cei mai mari inamici ai alcoolului sunt, între crizele de băut compulsiv, dipsomanii. Şi aşa mai departe...

Înclin să cred că dacă Romeo şi Julieta ar fi supravieţuit şi s-ar fi căsătorit, devenin tânăra familie Montague, ei ar fi ajuns cei mai mari adulterini! Şi ce conflicte violente ar fi născut iubirea lor nebună, odată de ar fi trecut frontiera! Ce certuri ar fi văzut sărmanii lor copii... Imaginaţi-vă şi ce scandal apocaliptic ar fi fost la partaj. Câte case erau de împărțit în Verona!

Măcar, mă consolez, ei n-au fost români! Ar fi avut voie. Dar, dacă?... Mă opresc aici ca să nu spuneţi că iarăşi exagerez.

Trei motive pentru a NU trăi 100 de ani

Bărbații nu au sensul timpului propriei lor existențe. Spre deosebire de consoartele lor, ei nu au un ceas intern cu deșteptător care să-i ancoreze în realitatea lunară a calendarului. Sceneta aceea a femeii care face scandal pentru că bărbatul a uitat să-şi amintească de data aniversară e o realitate universală care dovedește incompatibilitatea percepțiilor temporale ale celor doi. Nici unul nu pricepe pretenția celuilalt. O lună, un an, zece, pentru bărbat nu înseamnă o treaptă. Patina timpului care trece peste el nu-l scrijeleşte ca pe răboj ci, mai degrabă, îl uzează continuu, uniform şi pe nesimțite. Îl surprinde cu garda jos. Abia când lumea din jur începe să-l trateze cu respectul cuvenit bătrânilor, trăsăturile infantile pe care le păstrase şi ocrotise până atunci, tresar speriate de propria lor concediere.

Criza vârstei a doua a bărbatului îl pune pe acesta în fața realității că viața sa are „termen de garanție“ doar pentru o perioadă determinată. Dar, chiar şi după această surprinzătoare constatare, o vârstă convențională cum e cea de 100 de ani, probabil că are cu mult mai multe semnificații pentru o femeie decât pentru un bărbat. Cum însă nivelul de civilizație şi asistența medicală ridică în continuu speranța de viață, cifra 100 e folosită pe toate drumurile ca un deziderat.

Ei bine, această linie îndepărtată pe care mulți o privesc ca pe un angajament, mie îmi provoacă disconfort. De ce? De fiecare dată când m-am gândit la asta, am găsit altă explicație.

Prima ar fi reprezentată de fenomenul bătrâneții. Sigur, cu toții ne dorim o bătrânețe frumoasă şi ne repugnă suferința,

infirmitatea şi dependenţa pe care, uneori, vârsta a treia le presupune. Nu la acestea mă refer. Astea ar fi mai degrabă argumente pentru eutanasie, iar eu vorbesc de refuzul unui pariu fără sens. Pe mine mă sperie bătrâneţea prin rigiditatea pe care aceasta ar induce-o propriei mele memorii. Am pretenţia să pot accepta părţile negative, urâte, tragice chiar, ale vieţii, şi să pot negocia cu acestea. Nu e masochism, nenorocirea nu-mi provoacă, în niciun caz, plăcere. Nici nu caut, aşa cum mi s-a reproşat, cu obstinaţie, teritoriile morbide. Refuz doar să devin amnezic faţă de realităţile meseriei mele. De altfel, orice om normal e confruntat de cel puţin trei ori pe zi cu informaţii care conţin cuvântul moarte şi derivatele sale. E destul să ascultaţi ştirile... De ce să fiu amnezic, atunci?

Îmi place să definesc reacţia mea aproape ca pe un oximoron: *pesimism tonic*. Şi asta înseamnă că, dacă Apocalipsul s-ar anunţa pentru ziua de mâine, chestia asta nu mi-ar oferi niciun motiv pentru a nu visa astăzi la viitor. Cum aşa? Păi, chiar de vom muri, visul nu va strica cu nimic, nici vieţii şi nici morţii noastre.

Mă sperie însă vârsta de 100 de ani fiindcă ar putea însemna că voi avea mult timp să elaborez un număr de vise mai mare decât ar putea susţine memoria mea îmbătrânită. Mă tem că le voi uita şi mi le voi fi făcut degeaba. Căci, dacă visurile sunt un postament pe care se clădesc speranţe şi ţeluri, uitarea le-ar putea surpa precum se surpă casele clădite peste nisipuri mişcătoare. Nu voi mai fi eu însumi dacă-mi voi uita visurile şi-ar fi păcat!

Al doilea motiv pentru refuzul ideii de centenar mi l-a oferit psihologa Sherryl Turke. Vizitând împreună cu fiica sa de 14 ani muzeul Darwin, dânsa a fost surprinsă de reacţia copilului: i-a repugnat vederea unei ţestoase de Galapagos vii. O broască robot ar fi fost, după părerea tinerei, mai agreabilă. Nu părea să sesizeze valoarea de originalitate şi unicitate a viului. Această remarcă paradoxală şi faptul că oamenii acceptă cu plăcere în ultima vreme „animale de casă“ electronice, au

făcut-o pe Sherryl să tragă o concluzie tulburătoare. Pentru generațiile care vin, diferența dintre real şi virtual va dispărea şi odată cu aceasta, noțiunea de viață îşi va pierde greutatea semnificației pe care a avut-o până acum. Ei, chiar dacă faptul că omul îşi poate extinde empatia şi asupra unui aparat sau a unui program aşa cum o face asupra semenilor sau a animalelor, nu văd nimic rău în asta. E chiar un semn de noblețe. Însă, cu toate că azi lumea informatizată a devenit pentru mine o a doua natură, mi-e greu să cred că excesul de virtualitate îmi va fi vreodată pe plac. Eu ştiu diferența de gust dintre o găină „de țară" şi una de crescătorie.

Şi, chiar dacă am iubit miraje născute din propria mea minte, cred că m-aş plictisi de cele sintetizate de PC. În fine, cel de al treilea motiv, cel sufocant în adevăratul sens al cuvântului, este unul care ține de identitate. L-am invocat de multe ori de față cu prietenii mei dar m-a bucurat când l-am descoperit şi afirmat pe filosoful şi creatorul de softuri Kay Krause.

Marile adevăruri „plutesc" în spiritul unei epoci. Cu cât le descoperă mai mulți şi le formulează mai clar, cu atât ni se pare că oglindesc o realitate mai profundă. Tehnologia va determina dispariția anonimatului. Nimeni nu mai doreşte astăzi să se ascundă, să dispară în mulțime. Cu toții vor şi se afirmă ca fiind individualități. Orice ființă umană se simte tentată să iasă în evidență şi aşa şi face. Cu mijloacele pe care propria minte i le pune la dispoziție. Unii îşi umplu corpul cu belciuge, cercei, tatuaje, îşi sculptează tunsori pentru care, dacă le-ai face unui câine, ai fi condamnat de legea pentru protecția animalelor. Tot ei umblă cu maşini tunate în care ascultă manele cu intensități toxice pentru centrii echilibrului, țipă, lovesc, ...mă rog, folosesc tot arsenalul pe care îl au la îndemână pentru a ieşi în evidență. De ce? Pentru că aşa capătă convingerea accentuată a realității propriilor lor existențe. Alții preferă alte mijloace de expresie. Tineri, bătrâni, talentați sau nu, scriu, publică, îşi deschid pe Internet dacă nu un blog, măcar o

pagină chiar dacă aceasta postează de exemplu doar pozele inepte din vacanța de la Strehaia.

Dacă vrei într-adevăr să-ți rotunjești cumva existența pământeană, nu contează (așa cum gândea Sartre) timpul cât lumea îți va mai rosti numele... Mai logic și mai aducător de satisfacție (zic eu) este numărul de persoane cărora reușești să le faci remarcată gândirea ta. Am fost educați greșit, istoria n-are nicio legătură cu timpul. Hitler e istorie pentru că a provocat suferințele a milioane de oameni. A schimbat destine. Aproape că nu mai contează contextul în care a trăit. Buddha, Hristos și Mohammed nu au neapărat vârstă, ci impact. Istoria adevărată se măsoară în număr de oameni și nu în intervale de timp.

Peste cincizeci de ani, însă, într-o lume cu șapte miliarde de individualități, eforturile nimănui nu vor mai conta. Poate doar ale unui alt demolator. Apariția unui Kant va trece neobservată. În cel mai bun caz, acesta va publica într-o editură locală. Asta, dacă nu se hotărăște, totuși, să scrie despre paranormal sau despre ADN-ul lui Iisus. Deja, despre genii se vorbește astăzi atunci când se face referire la fotbaliști. În jumătate de secol, probabil că termenul se va extinde la toate meseriile și vom avea vidanjori de geniu sau președinți de geniu ai asociațiilor de locatari. Dacă în urmă cu șaptezeci de ani teoria relativității a produs o mutație revoluționară în gândire, astăzi Mecanica cuantică, la fel de absconsă și poate chiar mai tulburătoare, nu neliniștește în fapt pe nimeni. Mă aștept așadar ca viitoarea mare *teorie fundamentală* să nu mai ajungă nici măcar să fie cunoscută. Să moară, pur și simplu, cum azi dispar poeme fulgurante scrise pe colțuri de șervețele pe la mesele din restaurante.

Dar, poate că mă pripesc în pesimismul meu tonic refuzând cifra 100. De ce? Pentru că, spune povestea, o babă s-a prezentat la doctor cerându-i Viagra pentru soțul căruia îi scăzuseră performanțele sexuale. Vizibil iritat pentru că solicitanta

părea să țină mai mult de competența serviciilor de pompe funebre decât de aceea a sexologului, doctorul a întrebat-o:

„Cum așa? Dar câți ani ai matale?"

„98!" – a venit răspunsul.

„Cum, dar soțul câți ani are?" – a continuat doctorul sufocat de indignare. „Păi, 100".

„Și la 100 de ani matale îi ceri să mai facă sex?" „Ei, dom' doctor... – a răspuns baba mimând o virginală rușinare – da' ce-i suta în ziua de azi?!"

S-ar putea așadar, deși continui să-mi refuz ideea cifrei rotunde, să-mi fixez ca obiectiv limita de vârstă de 99 de ani. Pare mai realist, nu?

Scăparea din închisoarea perfectă

Soarta omului este hotărâtă dinaintea naşterii sale pământene. Ăsta ar fi, redus la o trăsătură extremă, mesajul operei lui Augustin. *Sfântul* Agustin pentru catolici şi numai *Fericitul* pentru ortodocşi, tocmai datorită acestei idei a doctrinei sale teologice şi filosofice prin care se elimină posibilitatea autodeterminării destinului uman. Ca admiterea într-un club privat, mântuirea, spunea Augustin, nu poate fi făcută prin eforturi proprii. Poți să stai dumneata și-n cap, în interiorul clubului nu au acces decât membrii care au fost aleşi pe criteriul preferinței divine. „Sfinții" Crick, Watson şi Wilkins, descoperitorii ADN-ului, confirmă parțial această ipoteză şi spun că, da, purtăm în interiorul nostru informația inserată în cromozomi dar expresia genelor se manifestă, sau nu, în funcție de diverse alte cauze. Totuşi, nici aici nu pare a fi vorba de contribuția eventualelor acțiuni personale. Cum ar veni, „ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!"

Mai mult, neuroştiințele au descoperit o nouă „condamnare", aceea a formării conştiinței înăuntrul unor tipare determinate. Acest proces are loc odată cu rostirea primelor silabe: „Ma-ma!" Cum aşa? Ei bine, în momentul naşterii, copilul nu este înzestrat cu un limbaj anume şi nici cu unul universal aşa cum propunea o comedie, ci, cu o potențialitate a limbajului. În capul bebeluşului există, cu alte cuvinte, o structură gata pregătită pentru a funcționa pentru orice limbaj care i-ar fi dat spre învățare. Este ca un calculator a cărui configurație îi permite inițial să primească orice sistem de operare.

Dacă aşa stau lucrurile în prima zi, după o jumătate de an este de acum evident că limba mamă a sculptat deja regulile sale şi a imprimat creierului tiparul său propriu. De exemplu, dacă inițial toți copiii pot face deosebirea dintre sunetele „r" şi „l" auzite, după şase luni, copiii ale căror mame vorbesc japoneza pierd această abilitate care se extinde ulterior şi asupra vorbirii. Putem spune că, pentru tot restul vieții, creierul lor va rămâne unul specific ochilor oblici, indiferent de rasa lor genetică reală.

Şi lucrurile nu se opresc aici. Limba pe care o vorbeşti determină modul de gândire şi de reacție comportamentală pentru tot restul vieții. Lipsa educării limbajului în primii ani de viață, cum a fost cazul unor copiii crescuți de animale, elimină orice posibilitate de educare şi dezvoltare ulterioară peste nivelul restant al unui grav retard mental. Ce libertate-i mai rămâne atunci sărmanului om? Numai că s-a născut şi e deja traumatizat când înțelege că nu va putea niciodată obține dreptul de a-şi determina propriul drum! Ce şansă de exprimare îi mai rămâne pentru a ieşi „din datele problemei"? Unde mai stă libertatea lui pe care-şi întemeiază mândria de a se numi om când până şi algoritmii propriei sale gândiri sunt scheme predeterminate?

În măsura în care libertatea înseamnă rațiune şi autodeterminare, s-ar putea întrezări, totuşi o şansă. Păcat este că rațiunea, gândirea premeditată este o pasăre rară. Chiar dacă vă sună incredibil, ei bine, nu o putem credita ca autoarea comportamentului nostru. Unele din cele mai tulburătoare revelații pe care neuroştiințele le-au scos la iveală în ultimii treizeci de ani au fost experimentele efectuate de regretatul Benjamin Libett. Acestea au evidențiat că actele motorii, cele care alcătuiesc majoritatea acțiunilor umane sunt acte *implicite*, adică sunt dictate de inconştient. Abia după o sutime de secundă, mintea devine informată de ceea ce se întâmplă şi poate, eventual, opri gestul motor. Apare conştiința gestului respectiv.

Componenta rațională apare, deci, cu întârziere şi, în ciuda pretențiilor noastre, rolul ei este mai mult de a justifica propriile

noastre acțiuni, de a ne face să credem că „aşa am vrut". Acest mod de funcționare al rațiunii este şi unul din motivele pentru care nu reuşim întotdeauna să facem ceea ce ne propunem. Şi tot pe calea acestui tip de priorități cerebrale, învățăm să fim fericiți cu ceea ce avem. Fabula vulpii care spune că strugurii sunt acri a fost verificată şi demonstrată a fi o realitate prin studii de psihologie experimentală. Dacă unui om care îşi exprimă preferințele pentru zece obiecte i se dau opt dintre acestea, el va fi convins după o perioadă de timp că cele două pe care nu lea căpătat „oricum nu-i plăceau prea mult!"

Cine ne teleghidează atunci? Sau cine se ascunde în inconştientul nostru? Acestea sunt ele însele alte întrebări. Cea care contează, totuşi, cu adevărat este: „Nouă ce ne mai rămâne? De ce trăim viața dacă ceea ce vrem nu este nicicând la îndemâna noastră?"

Speranța mea secretă şi singura şansă de scăpare pe care o întrevăd este ca *Republica* lui Platon să rămână o utopie pentru eternitate. Doar el a fost cel care i-a alungat pe poeți din cetate. Reiau.

Speranța mea, spuneam, şi singura salvare a demnității omului, unica expresie sigură a libertății sale pe care o pot întrezări este exprimarea artistică. Sigur, mesajul artei este inefabil şi este adesea, mai ales în cazul muzicii şi al culorii, bănuit a se comporta aidoma unui real protolimbaj. Cu toții credem că emoțiile se pot transmite prin sunete şi prin culori. Dacă a existat o limbă pământeană înainte de Babel, îmi spun, aceasta trebuie să fi arătat ca o pădure de sunete aidoma ciripitului păsărilor.

Soluția proprie împlinirii este, deci, creația. Oricât s-ar strădui cineva să delimiteze şi să decripteze cu mijloacele ştiinței mesajul artistic, rezultatul nu va fi mai mult de o caracterizare. Va fi o semiologie şi o fenomenologie în cel mai bun caz. Mesajul în sine însă nu va putea fi reprodus. Iar faptul că orice expresie artistică este unică într-adevăr, îi conferă acesteia o libertate contagioasă şi pentru creatorul său. Singura reală,

libertatea aceasta este una elitistă. Arta e şansa care ţi se oferă, şansa de a fi slobod în mijlocul unei mulţimi de regi înlănţuiţi. Nu e la îndemâna tuturor. Unul din personajele care a adus umbră în viaţa mea a avut la un moment dat pretenţia să-mi judece câteva texte. El însuşi se considera poet pentru că încropise câteva exprimări rimate. N-avea însă acces la concepte iar uşa abstracţiunii îi rămăsese închisă. Punea în acelaşi plan scriitura lui analfabetă de „foaie verde" cu cea a lui Eminescu cu care începeau şi se terminau cunoştinţele sale în materie de poezie. Din nefericire o punea şi o compara cu activităţi „cu adevărat valoroase" precum tencuitul unui zid de casă. După ce a încercat câteva rânduri rostindu-şi ca pentru sine

„Ce înţelegem noi de aici? – a rostit cu voce tare. Adică..., aici ai vrut să spui că?..." – întreba el, nereuşind să găsească însă vreo continuare, strâmbându-şi gura în stânga şi-n dreapta în speranţa că termenii se vor rosti singuri fără ca el să-i fi cunoscut...

Evident nu a reuşit să articuleze, drept care a conchis imediat:

„Nişte tâmpenii!" Privindu-i ochii bulbucaţi şi ascultându-i plescăitoarea mulţumire de sine mi-am recuperat textele şi am zâmbit din adâncul sufletului meu. Slavă Domnului, nu înţelesese nimic! Aş fi fost jignit dacă unul de speţa lui ar fi reuşi să o facă. Eram apărat şi mă pusesem la distanţă de ceea ce putea el înţelege şi stăpâni. Iar el parcă ştia asta şi zâmbetul meu îl scotea din minţi.

Înţelesesem că, deşi respectivul părea bun la matematică, nu există o matematică suficientă pentru a epuiza gestul artistic. Aici e scăparea! Şi nu există nici cecitate pentru artă, o lipsă scuzabilă de aparat receptor, ci numai tembeli cărora arta nu le spune nimic! Asta îmi pare singura scăpare, singura libertate pe care ne-o putem lua în mijlocul lumii necruţătoare în care s-a întâmplat să existăm. Singurul mod în care putem evada din interiorul acestei închisori perfecte, fără să fim neapărat Houdini.

Stema cetății din sânge

M-am convins de mult că locul în care trăiești își pune o amprentă hotărâtoare asupra propriei tale personalități. Pentru că am locuit șaptesprezece ani la câțiva metri de fluviu, absența unei ape în spațiul care-mi decorează existența mă face să sufăr. Acesta îmi pare lipsit de perspectivă. Nu mă îndeamnă nicio clipă să încerc a penetra cu privirea ceea ce se ascunde la orizont, dincolo de vizibil. Nimic nu îmi transmite frământarea aceea pe care numai lumea acvatică e aptă a o sugera: de a exprima direct într-un limbaj fizic sentimentul trecerii necruțătoare și ireversibile a timpului.

Aici, între coline... sus, jos, sus, jos... parcă nimic nu poate fi gândit definitiv. Lumea respiră de parcă orice clipă ar fi repetabilă, orice comportament, orice vorbă ar fi doar un interimat. Mai este și mâine o zi, la fel ca asta de azi, de ce ne-am bate capul atunci, nu? De aici rezultă parcă un aer de lentoare, de neseriozitate și de iresponsabilitate gravă, plină de sine.

Ceea ce spun eu poate fi periculos și știu că unii mă vor ataca. Am mai pățit-o. Primul argument al celor care m-au contrat a fost Tradiția:

„Cum, domnule, cum îți permiți dumneata să vorbești de rău un loc care a dat atâta istoriei? Locurile acestea – mi se replica – au dat atâtea și atâtea personalități!... Noi, cei care suntem continuatorii tradiției, suntem mândri de aceasta!“ Mereu mi se reproșează cele de mai sus și mi se bagă sub nas o listă ciudată de mari oameni ai spațiului local. La o analiză mai

atentă se dovedeşte însă că marii oameni au venit din alte părţi iar brilianţii fii ai locului au erupt şi au plecat departe, cât mai departe...

Este cel mai la îndemână argument. Atunci când nu ai cu ce să-ţi demonstrezi propria valoare, când nu te poţi făli cu prezentul, apelezi la tradiţie. Aşa procedează şi naţionalismul denaturând istoria şi absolutizând doar unele trăsături ale trecutului. Restul e (trecut sub) tăcere. Aşa am ajuns să ne închinăm la imagini ale unor strămoşi imaginari care, săracii, în realitate au fost cu totul altceva în afara faptelor lor de glorie, mai mult sau mai puţin responsabile: beţivi, curvari, criminali în serie. Dacă luaţi o carte de istorie (a oricărui stat, nu numai de la noi) vă pot extrage de acolo un întreg manual de psihiatrie.

Dar, revenind la dealurile noastre, ceea ce mă irită şi mi se pare profund nedrept este că cei ce-mi reproşează criticile nu sunt, de cele mai multe ori, altceva decât „copii de statui". Expresia nu-mi aparţine dar e al naibii de potrivită. Unde mă întorc, unde mă răsucesc, peste tot dau de fii şi de fiice „ale marelui...." Şi nu o dată, istoria lor personală, „tradiţia" – cum le place s-o numească – nu are niciun fel de acoperire în ceea ce ei sunt cu adevărat. Unii, e drept, îţi prezintă câte o bibliotecă cu „operele" lor pe care nu le citează nimeni. Pentru că nu sunt altceva decât coperţi care adăpostesc culegeri de date, prospecte şi scheme aflate la îndemâna tuturor. Acesta este unul din motivele pentru care refer să-mi petrec timpul liber închis în casă. De multe ori trag şi storurile să nu mai ştiu daca e noapte sau zi şi evadez în lectură. Nici măcar ieşitul „la iarbă verde" nu mă atrage. Păstrez din anii de navetă o oroare faţă de noroaie, miros de bălegar, şi alţi stimuli cu valoare rurală.

Ideea amprentei pe care peisajul o întipăreşte în comportamentul uman a fost strălucitor expusă de Lucian Blaga în *Trilogia culturii* (şi nu ştiu dacă el nu a luat-o cumva de la Spengler). Spaţiul ondulat românesc a venit însă ca o mănuşă comportamentului mioritic. Transhumanţa a reprezentat o ex-

cursie pentru oi, dar a determinat un mod de existență pentru stăpâni. Un mod de existență care întrece cu mult semnificația inițială a modului de viață pastoral. El e vizibil în bunele şi în toate relele României şi românilor de azi. Stepele ruseşti, cu nemărginirea lor, cu cântecele lor de o nesfârşită nostalgie, cu parfumul de vodkă și tendința compulsivă de a călări la nesfârşit călcând şi teritoriile altora constituie un alt exemplu.

Până şi limbajul comun spune extrem de plastic definind prin spaţiul de origine un mod de comportament: „om de la munte" – adică obişnuit cu eforturi intense, cu aerul rarefiat, cam scump la vorbă dar redutabil în lupta cu natura. „Om de la şes" – realist, încrâncenat şi înrăit de singurătatea orizontului unor nesfârşite bărăgane, cu aparența unei veşnice nemulţumiri pe care praful i-a sădit-o în suflet... „Oamenii mării" – în luptă cu moartea, predispuşi riscului, trăind viaţa la maximum, petrecând ca şi cum ziua de faţă ar fi de fapt, ultima...

Și dacă ridicăm ochii dincolo de granițele continentului, dând vina pe peisaj, putem găsi suficiente justificări ale altor evenimente majore. Creştinismul a apărut în decorul auster al unui peisaj pietros, mărginit de deşert şi de marea „de asfalt".

Mahomedanismul, la fel. Invincibilitatea istorică a afganilor a fost mereu atribuită peisajului lor marţian cu munţi din piatră seacă care par că le-au pârjolit şi blestemat sufletele.

Ascultați muzica marilor compozitori nordici Grieg, Dvořák, Mahler și vă veți face o idee asupra strivitoarei influențe pe care un univers de gheață sclipitoare îl poate exercita asupra spiritului uman. Cuvântul „ţăran", aparţinător al spaţiului rural, a devenit astăzi, dacă nu peiorativ, măcar incorect din punctul de vedere al politicii. El desemnează o minte nătângă, primitivă, dacă nu cumva chiar comportamentul unui prost patent. Dar peisajul satului cum arată? Cum arată gospodăriile, closetul, unde se duce gunoiul? Termenul de „băiat de cartier" cu care unii se mândresc pare să acopere în egală măsură şmecheria, violenţa, consumul de droguri şi băutură, practicarea sexului la întâmplare, disperarea inadaptării, conflictul

deschis cu legea şi cu poliţia văzută ca exponent a sistemului. Dar cartierele de blocuri cum arată?

Dezorientarea totală face referire în majoritatea limbilor la un spaţiu extraterestru atunci când, vorbind despre un om lipsit de pragmatism şi orientare îl caracterizăm drept „căzut din Lună“. Ce reper peisagistic mai vizibil şi mai straniu s-ar fi putut găsi? Şi nu ştiu cum ne vom simţi pe viitor (nu noi ca fiinţe biologice, ci noi cei din specia umană) când, odată cu globalizarea gusturilor, a facilităţilor tehnologice, a ideilor, aproape toate peisajele vor arăta cam la fel? Poate că asta ne va permite să evităm aşa numitul „şoc cultural“ care însoţeşte orice schimbare esenţială în scenografia vieţii şi faţă de care unii (ca mine de exemplu) nu se pot vindeca niciodată. Sau, dimpotrivă. Poate că vom suferi de pierderea identităţii şi uniformitatea spaţiului va genera o nouă patologie a alienării... Nu aş putea să prevăd cu exactitate. Şi nici nu cred că mă interesează cu adevărat.

Mai dureros mi se pare faptul că spaţiul acesta ondulat de la care am pornit şi în care mi-am petrecut, totuşi, o jumătate de viaţă m-a influenţat profund şi pe mine. Chiar dacă, nostalgic faţă de amintirea fluviului, mai cârcotesc şi-i aduc în continuare critici. Ba, m-am descoperit chiar un fel de patriot local şi m-am simţit extrem de lezat când, la recepţia unei reuniuni ştiinţifice, un venerabil profesor plecat din ţară de mulţi ani m-a întrebat de unde vin. Am fost mirat când am văzut cum se strâmbă când i-am zis de unde...

„Aşa! – mi-a replicat. Am fost şi eu acolo, prin anii ’50 într-un schimb cultural studenţesc... MIROSEA ÎMGROZITOR! Mai aveţi probleme cu apa?“

Am rămas parcă trăsnit şi îmi venea să-i torn în cap paharul de şampanie, dar m-am abţinut. „Da, da! – i-am răspuns – acum avem destulă. Am spălat toată mizeria. Şi ce nu s-a putut duce, a emigrat mai de mult!“ Apoi, revenit printre distinşii mei concitadini am regretat această replică. Au avut ei grijă sa mă facă să-mi pară rău. Am constatat, totuşi că atunci m-am

comportat în mod reflex, ca orice cetățean care poartă în sânge stema cetății sale. Niciun miros de-al ei nu m-a deranjat. Apoi, mi s-a părut, iarăşi, că am mințit. Nu ştiu. Să-mi spuneți voi dacă m-am înşelat. Sau dacă nu.

Explozie cu happy-end

Tânăr, musculos, exploziv, disperat. Îşi tot freca mâinile mari, bătătorite dar îngrijite iar privirea sa mătura în stânga şi-n dreapta o linie imaginară fixată pe podea la un metru în faţa lui.

„Vă rog să mă ajutaţi!" – mi-a spus iar vocea sa trăda cea mai autentică disperare.

„Dacă n-o să puteţi, nu ştiu ce să mă mai fac. Aşa nu se mai poate trăi!"

Am încercat, pe cât mi-a stat la îndemână să-l fac să se simtă apărat ca să pot afla mai multe amănunte. Altfel, tânărul din faţa mea era tentat să sară peste etape, să treacă direct la durerile şi nemulţumirile sale.

Povestea pe care am aflat-o mai apoi era una simplă şi amară, aproape de telenovelă. Fusese crescut într-o casă de copii dobândind şi bunele şi relele educaţiei unei asemenea instituţii. Învăţase că trebuie să-ţi impui punctul de vedere şi că adesea trebuie să fii violent ca să obţii ceea ce ţi se cuvine. Aflase de asemenea că elementul esenţial al supravieţuirii era banul şi ca atare abandonase şcoala în ultimul an al unui liceu industrial. Exemplul colegilor, care se apucaseră de furat şi luaseră extrem de rapid drumul penitenciarului, i-a repugnat. Avea nevoie de afectivitate, de acceptarea celor din jur, aşa că, imediat după ce a ieşit din şcoală, a avut grijă să facă cele două gesturi de bază care garantau, în opinia sa, obţinerea acceptului societăţii. A intrat repede pe un şantier nefiindu-i teamă nici de munca fizică şi nici de răutăţile celorlalţi. Era destul de voinic

şi-şi mânuia braţele fără frica de duritatea şantierului sau de obişnuitele răutăţi ale „veteranilor“ faţă de „boboci“. Imediat, a cunoscut o fată de care s-a îndrăgostit lulea, s-a căsătorit şi a făcut un copil. O fetiţă ce a devenit centrul şi scopul întregii sale vieţi.

Iată însă că, la fel de repede şi neanunţat a simţit că se întâmplă cu el ceva straniu. În fiecare zi, în echipa în care lucra se consumau cantităţi importante de băutură. Aveau ei grijă să nu se urce pe schele, să nu păţească vreun accident după ce închinau, dar obiceiul se continua zilnic. Începea în partea finală a programului şi se prelungea până târziu în noapte. A devenit extrem de nervos. Nu mai dormea şi nu se mai înţelegea cu nimeni. Au început certurile. Iniţial, între colegi, apoi şi faţă de soţie. Nu-i mai convenea nimic, aproape orice îl scotea din sărite. Şi el, când se enerva, îşi pierdea controlul asupra mâinilor. Prima oară a bătut doi colegi de echipă care-şi permiseseră să-i facă o glumă. Era în pericol să-şi piardă serviciul din cauza asta. Apoi, după ce nevasta i-a cerut bani şi s-a plâns că-l vede din ce în ce mai rar, a lovit-o. Şi-n culmea furiei, a lovit şi fetiţa care avea câţiva anişori. Când, în final, şi-a dat seama ce a făcut, a alergat într-un suflet în singurul loc în care a crezut el că-şi poate găsi scăparea. La psihiatru.

„Parcă e un diavol în mine, nu ştiu ce se mai întâmplă. Nu dorm, nu pot să-mi adun gândurile pentru că imediat mă apucă disperarea. Îmi amintesc ce-am făcut, îmi sare ţandăra şi-aş vrea să fac ceva violent, să se termine totul“ – îmi spunea cu cea mai înfricoşată privire pe care o văzusem până atunci. A continuat: „Mi-e frică să nu le omor. Fata şi nevasta sunt singurele suflete pe care le am alături în viaţa asta şi mi-e groază că am să mă duc acasă şi, fără să ştiu, am să le ucid. Pentru că am o stare de-mi vine să urlu. Uite, stau pe scaun şi mă uit la dumneavoastră şi-mi vine să explodez! Cineva m-a sfătuit să merg la biserică. Dar, m-am lămurit eu. Aveam un preot la casa de copii. Mă lua mereu cu el acasă să-i sap grădina, să-i sparg lemne... El m-a învăţat să beau.“

Îl priveam şi eram uimit totodată. Mai văzusem comportamente violente, nenumărate cazuri de psihopatie se perindaseră prin cabinetul meu, dar niciodată nu întâlnisem o evaluare atât de obiectivă a propriei realităţi. Era în băiatul de pe scaun o neînchipuit de puternică forţă care abia aştepta să fie convertită în voinţă şi putere de stăpânire. Nu e adevărat că oamenii nu se schimbă niciodată, aşa cum afirmă un personaj celebru de televiziune. Ni se pare nouă că nu mai e nimic în ei pentru că nu putem vedea cât trebuie înăuntrul lor. De cele mai multe ori acolo, în interiorul fiecăruia, există rezerve imense de inteligenţă şi afectivitate pe care omul însuşi nu le cunoaşte şi pe care le reprimă pentru că l-ar face sensibil şi cu totul altfel crede el că trebuie să se prezinte în faţa vieţii. Doar limitarea genetică îi poate opri cuiva capacitatea de a se transforma în ceva superior. Şi nu mă refer doar la controversata noţiune de „inteligenţă emoţională", ci la una mai largă, un soi de „inteligenţă socială" de data asta, în cel mai adevărat sens al cuvântului.

L-am încurajat aşadar pe băiat şi l-am asigurat că se va linişti destul de repede. Condiţia fundamentală era să nu mai bea şi să urmeze o perioadă mai lungă tratamentul pe care aveam să i-l prescriu.

„Nu e nevoie să te justifici în faţa colegilor de ce nu mergi niciodată cu ei la bere. Uită-te la mine! – i-am spus. Puterea exemplului este întotdeauna mai puternică decât un simplu sfat doct venit din partea «autorităţii». M-am îmbolnăvit şi ca atare, nimeni nu mă poate convinge să fac ceea ce-mi face rău. Mănânc numai ce-mi dă voie regimul, nu beau decât apă. Spune şi tu că ţi-a interzis doctorul. Dă vina pe mine. Sau spune că eşti bolnav de ficat!"

A plecat extrem de hotărât de la mine iar luna următoare, când mi-a deschis uşa, faţa sa radia de bucurie.

„Nu mă mai recunoaşte nimeni! – rostea el cu bucurie. Sunt deosebit de calm. Mi-au spus cu toţii şi şeful şi nevasta. Parcă nu eşti tu. N-ai fost niciodată atât de liniştit, de atent. N-

ai lucrat niciodată atât de bine. Aş fi în stare să iau tratamentul ăsta toată viaţa.“

Nu, nu era nevoie, i-am explicat. Tratamentul se menţine pe o perioadă destul de mare pentru ca toţi centrii de pe creier a căror activitate bezmetică determina nervozitatea şi irascibilitatea să se stingă definitiv. În acest timp, aproape pe nesimţite, va învăţa să dezvolte comportamente de răspuns noi, mai adecvate, care îi vor da satisfacţie. Aşa că, l-am încurajat, atunci când se va opri cu luatul pastilelor, fosta sa personalitate impulsivă va fi rămas istorie uitată.

Cu timpul, cele întâmplate aproape că mi s-au şters din memorie. Au apărut mereu alţi pacienţi cu problemele lor. Săptămâna trecută însă, uşa cabinetului s-a deschis şi fostul meu pacient a intrat zâmbitor însoţit de familie. Să nu-l mai recunosc. Purta un costum elegant, soţia şi fetiţa lui păreau şi ele venite de la parada modei.

„Vă bucuraţi că mă vedeţi?“ – m-a întrebat el strângându-mi mâna şi pe faţa sa se citea o mare încredere şi siguranţă de sine. „N-o să mă credeţi când am să vă povestesc ce mi s-a mai întâmplat. M-am schimbat atât de tare, încât superiorii m-au pus şef de echipă. Pentru că n-am mai ieşit cu băieţii, am avut timp şi m-am apucat de învăţat. Am terminat ultima clasă, am dat Bacalaureatul şi m-am înscris la facultate. La Construcţii.“

„Şi merge?“ – am întrebat.

„Merge! – mi-a răspuns. Sunt bursier! La anul, termin. La muncă, deja lumea îmi spune «domnu’ inginer» iar patronul cel mare m-a pus să-i fac organizarea de şantier. Am ajuns mâna lui dreaptă. Suntem prieteni de familie. A trecut timpul... Fata merge deja la şcoală. Pentru ea am venit. V-am căutat pentru că am mare încredere în dumneavoastră. N-aţi putea să-mi recomandaţi un pediatru bun pentru fetiţă, că mi se pare cam mărunţică pentru vârsta ei... Nici nu prea mănâncă...“

Am izbucnit în râs. Arareori viaţa reală ne compensează soarta atât de bine. Însă exemple ca cel de mai sus reprezintă

numai unul din motivele pentru care ea merită să fie trăită. Rămâne de vorbit numai despre cât de normal este, sau va fi, ținând seama că instabilitatea psihică se dezvoltă odată cu ritmul evoluției, să „corectăm“ repede comportamentul uman apelând la ajutorul farmacologiei. În fond, aşa cum se vând şi băuturile energizante, am putea să fabricăm în serie şi un antidepresiv alimentar! Ar putea fi lumea mai bună în sfârşit? Poate că da.

Sfaturi practice: cum să faci să fii înjurat de toți!

Mă întrebi de ce? De ce ești agresată, persecutată, umilită? „Cum poate fi lumea atât de sadică și de nedreaptă“ – îmi scrii. „Cum de se leagă de mine așa, din senin și mă violentează? Ce-are lumea asta? Eu am căutat întotdeauna să nu deranjez pe nimeni și să nu fac rău. Și tot ce cer e să fiu lăsată în pace, să pot trăi și eu!“ Iar ei, parcă simțind inocența ta, fragilitatea, lipsa ta de agresivitate, parcă îți ies în întâmpinare și te atacă imediat cum se ivește o ocazie.

Și e culmea, cei care se reped asupra ta nu sunt persoane specializate în facerea de rău. Asta te sperie. Știu, am învățat cu toții că o caravană e atacată de bandiții deșertului. În realitate de fapt, cei care o jefuiesc sunt membrii caravanei de alături. Ba, mai mult, persoana care pregătește totul, cea care adoarme vigilența străjilor cu ceaiuri otrăvite și care vă fură tuturor armele în timp ce dormiți, e unul din propria ta echipă. E unul din cei la care ai ținut, în care ai avut încredere. E ființa cu care ai împărțit lipia și apa și cea care și-a așezat pe umărul tău creștetul obosit așteptând cu un zâmbet, pentru câteva clipe, să guste din liniștea somnului.

„Orice aș face – îmi scrii în continuare – atunci când vreau să spun ceva, ușile mi se închid în nas și toți aceia cu care vorbesc îmi întorc, nu numai profundul lor dispreț, ci, în final, răspunsul sec al unei desăvârșite ignorări. Îmi dau cu toții senzația că nu am altă menire pe lume decât aceea pe care o are o cârpă cu care îți ștergi pantofii.“

Ei bine, nu aş putea să-ţi dau o cauză a acestui comportament. În mod deterministic însă, el este acela care declanşează reacţia celor din jur. „Am încercat să nu deranjez niciodată pe nimeni, să las loc de bună ziua. Nu am îndrăznit nici să contrazic pe cineva, de teamă să nu-i provoc supărare. Făceam asta uneori lăsând de la mine, renunţând, muncind chiar în locul lor ca să nu se supere cineva."

„Nu pot să înţeleg – scrii în altă parte – cum de toată lumea pare vrăjită de viaţa lichelelor. Parcă «Apelul» lui Liiceanu, nu numai că nu le-a descurajat, ci i-a stimulat şi pe cei din jur să le ia drept exemplu." Ştiu, draga mea, ştiu de mult timp că proştii şi lichelele sunt centrul lumii. Dar nu imbecilii, ci proştii ăia cu sacâz, cei care dau mulţimii senzaţia că oricine poate atinge bogăţia şi celebritatea lor. Tu ai citit prea mult şi vocabularul tău te trădează. Oamenii de rând se tem de cei care ştiu să folosească mai mult de două, trei sute de cuvinte. Tu eşti de vină, spuneam, şi singura şansă de a schimba lucrurile este să-ţi schimbi comportamentul. Te-ai aşteptat că, dând dovadă de respect, compasiune şi afectivitate pentru ei, cei din jur îţi vor răspunde la fel. Dar, când ai avut nevoie, în cel mai bun caz ţi-au întors spatele sau chiar te-au lovit.

Nu te aştepta să fii amabilă, modestă şi plină de respect şi să te aprecieze cineva. Şi fii atentă că persoanele la a căror apropiere ţii şi pe care le admiri, cele care te admit în compania lor! Ele s-ar putea să aibă nevoie doar de yesman-i. Se vede asta dacă ţie îţi sunt recunoscători doar prin vorbe, iar alţii primesc recompense scumpe. Dacă acestor oameni le vei aduce vreo critică, majoritatea te vor respinge. Iar ceilalţi, „înţelepţii", îţi vor mulţumi, dar te vor tăia de la orice gratificare la care vei avea dreptul vreodată. Este evident că trebuie să schimbi asta. Cum să faci? Iată câteva sfaturi care s-ar putea să te surprindă. Sunt însă singurele care îmi vin în minte şi care sunt, evident, inversul a ceea ce ai făcut până acum. Poate că le-ai mai încercat cu timiditate, acum însă trebuie să te comporţi aşa cu consecvenţă. E drept, făcând aşa vei fi înjurată

de toți, dar numai la început. Apoi vor începe să se teamă și le va fi frică să mai înjure.

Treptat, vociferările se vor transforma în adulație. Pentru că, oricât ar părea de necrezut, omenirea are numeroase tendințe masochiste ce abia așteaptă să fie satisfăcute. Valoarea individuală, în general, n-are nicio șansă să statornicească vreun ecou. Puțini sunt aceia care o identifică și o recepteaza. Dintre aceştia, iarăşi, o bună parte o resping din invidie. Puţinii rămaşi sunt plăpânzi, aidoma ţie şi lipsiţi de spirit gregar. Nu se pot organiza pentru a rezista în faţa mediocrităţii. Dacă vei urma sfaturile mele, vei pierde respectul lor, dar nu vei mai suferi. Aşa că, nu-ţi arăta inteligenţa!

Nu refuza niciodată ajutorul pe care alţii ţi-l solicită! Asta ar fi o meschinărie ieftină şi-o evidentă prostie. Ajută-i, deci, dar fă public lucrul ăsta! Răcneşte-ţi benevolenţa în gura mare. Dacă nu ştii să te bucuri singur de fructele lumii, nu te va educa şi nu te va îndemna nimeni s-o faci. Protejatul tău se va simţi umilit, nedreptăţit, dar nu va putea spune nimic. Aşa că, fii generos, dar trage şi mari foloase din chestia asta!

Fii acidă, nu ezita să faci glume pe seama colegilor! Lumea adoră băşcălia şi împroşcarea cu noroi. Bătaia cu mizerie (ca şi cu frişcă) e aproape un arhetip comportamental care bucură spectatorul. De aceea a atins apogeul în filmele mute şi-n barurile deocheate de azi.

Nu te teme să-ţi afirmi sus şi tare propria valoare! Modestia e o trăsătură pe care societatea o încurajează pentru a limita accesul la putere. Renunţă la ea. Lipsa de modestie oglindeşte în lumea liberală de azi încredere în forţele proprii şi arată că tu nu dai doi bani pe părerile celor din jur. Asta descurajează criticile. Ca atare, subliniază această diferenţă şi oferă-te ca exemplu. Asta îi revoltă pe toţi şi-i aduce la disperare, împiedicându-i să construiască un răspuns.

Nu ataşa etichete pentru oamenii din jur! Chiar şi cei mai valoroşi au căderile lor până dincolo de mediocritate. Şi chiar şi mediocrii se întâmplă să mai aibă câte o sclipire. Taci! Nimic

nu urăsc oamenii mai mult decât să li se spună cu sinceritate ce sunt! Arată doar că tu ştii dar nu arăta ce! Asta inspiră frică şi respect. Învață să conduci! Fă în aşa fel încât cei din subordinea ta să nu beneficieze niciodată de toate recompensele materiale pe care le-ar putea avea în timp ce tu le acaparezi pe toate. Şi fă asta public! Puterea din umbră nu dă satisfacție niciodată.

Spune-le că nu le dai bani pentru că nu vor mai fi motivați să muncească.

Fă pe proasta, dar fii scorpie! Nu formula niciodată o replică directă față de un reproş sau de o acuzație! Mută reproşul asupra celui care ți-l face. „-Tu îți permiți să vorbeşti? Tu, care eşti un incompetent? Toată lumea ştie că eşti un zero!“ aşa, prezintă drept sigure şi general acceptate propriile tale proiecții. Nu contează dacă schimbarea subiectului e revoltătoare şi lipsită de logică. Pe doamna societate o doare-n fund de logică. Acuzația s-a dovedit a avea o adâncă rezonanță şi o mare răspândire. Mai ales dacă are conotații sexuale: „Tu vorbeşti, tu care-ai avansat pe fundul nevestei?“ Dacă vreunul primeşte o recunoaştere, ia vreun concurs, nu ezita ca zâmbind, să-i negi valoarea:

„Felicitări! – zi. Cred că nici tu nu te aşteptai la asta! Trebuie să recunoşti sincer că nu meritai! Te-a costat mult?“

Dacă vei proceda aşa, vei fi sigură că în scurt timp te vor înjura cu toții. Nu te speria! Majoritatea nu-ți vor deveni duşmani! Oamenii care au simțul verticalității coloanei vertebrale, simțul propriei valori dar şi curajul luptei sunt greu de găsit şi se mulțumesc cu puțin. Aşa că cei din jur te vor peria şi vor trece de partea ta. Alții te vor evita şi extrem de puțini se vor lupta cu tine. Din ăştia, ori nu te va interesa dacă te vor înfrânge, ori pur şi simplu, ei sunt prea buni ca să te rănească.

De asemenea, nu trebuie să te temi de reacția grupusculelor mafiote din jur. Acestea îi lovesc doar pe cei nevinovați acuzându-i de insubordonare. Pe tine te vor adopta sau chiar se vor pune în slujba ta pentru că „nu te pui cu nebunul!...“

Aşa să faci, să urmezi sfaturile. Te va înjura, dar şi aplauda toată lumea, chiar dacă nu vei dormi noaptea de scârbă faţă de minciunile din interiorul tău. Iar dacă nu-ţi convine să te înjure cu toţii, dacă nu te poţi mula pe postura de lichea, învaţă-te măcar să nu te mai vaiţi! Continuă să zâmbeşti tuturor şi fii conştientă că tu însăţi eşti cea care îţi provoci suferinţa ridicându-ţi standardele mai sus decât se poate în viaţa de zi cu zi!

Doar eu, poate, voi fi aici ca să-ţi ascult neliniştile.

EU

Mă bate uneori gândul că sufletul omului există cu adevărat; doar definițiile aduse până acum, care presupun existența unui substrat al acestuia, sunt fundamental greşite. Definițiile, spuneam, ca să poate satisface speranța aceea nerostită a tuturor, speranța de perpetuare a propriei persoane dincolo de viața pământeană, apelează întotdeauna la o formă fizică de manifestare. Că-şi dispută între ele natura acestei manifestări, este pentru mine un amănunt total irelevant.

Fie că-i cauți o natură materială sau că-i atribui o categorie particulară, aceea de „spirit“, sufletul tot pe un vector se cheamă că se bazează. Fără un asemenea suport, autorii nu-şi pot justifica unicitatea. Sufletul este real, spun ei, deci are un soi de consistență mai mult, sau mai puțin subtilă. Dar a atribui un termen şi a despărți mintal o categorie de alta, înseamnă de fapt, a ordona Universul. Este un mod identic cu acela prin care se enunță existența a câtorva categorii de materie în Univers: Fondul Cosmic (un soi de materie „degenerată“), Materia Radiantă (asta din care suntem alcătuiți noi şi hârtia de ziar), Materia Neagră (ceva super dens din care sunt făcute găurile negre) şi Energia Neagră (a cărei existență se deduce doar din dinamica şi din modul de structurare al Universului).

Ați înțeles? Râd pentru că, fizicienii ştiu de ce, numărătoarea poate face abstracție de ultimul element sau poate continua prin postularea existenței mai multor dimensiuni. Aşa e şi cu sufletul...

Vedeţi asemănarea? E foarte uşor să ataşezi „spiritului“ una din aceste forme de materie nedetectabilă. Dar deductibilă.

În continuare, veridic precum orice lucru virtualizat (deci, deja existent), rezultă că sufletul „există“! Din nefericire, în această ordine de salturi şi evitări logice rezultă şi faptul că individualitatea nu poate fi prezervată. Sufletul lui Vasile este extrem de improbabil că se va păstra sub marca „Vasile“ pentru eternitate. E foarte puţin probabil ca eternitatea să fie personală în vreun fel. Iar de la impersonal la organic, nu este decât un pas. De aceea materia sufletului are atâta importanţă. Ori ea este şi poţi fi nemuritor, ori nu este... şi se poate să nu exişti nici măcar tu însuţi!

Părerea mea este cu totul alta şi cred că pot aduce oarecari (sic!) probe în sprijinul ei. Probele la care mă refer sunt subiective, greu de accesat, confuze şi contradictorii dar sunt deja relevante pentru mine însumi tocmai pentru că sunt istorie. Istoria mea. Una din consecinţele curiozităţii mele bolnăvicioase şi a reflectivităţii a fost expresia grafică. La limita grafomaniei, începând de pe la vârsta primului sărut, am început să notez totul. Nu mă amăgesc, zecile de carnete pe care le-am umplut nu sunt pagini de jurnal. Sunt mai degrabă caiete de lucru, reacţii la lecturi, la cele învăţate şi generalizări ale unor fapte de viaţă, banale de altfel dar, exemplare pentru efectul tulburător pe care l-au avut asupra mea. Pe alocuri, încercând câteodată recuperarea memoriei acelei tinereţi petrecute parcă în vis, mă surprind admirându-mi rândurile şi dându-mi dreptate pentru conţinutul lor. Îmi descopăr porţiuni de trecut mintal care, fără modestie, îmi trezesc respectul. Nu mă pot făli cu ele aşa fragede cum se găsesc formulate dar mi se par adevărate. Chiar dacă ştiu că unora le voi provoca intensă neplăcere, veţi vedea, demersul este justificat în ordinea ideilor acestui exerciţiu de autoadmiraţie!

E deosebit de relaxant, de altfel, să-mi urmăresc evoluţia. De la un punct de vedere extatic, vulcanic dar foarte confuz, aidoma unui traseu urmărit cu degetul pe hartă, am parcurs

etape contradictorii. Câteva carnete sunt pline de o mistică profundă. Înţelegeam intuiţia şi contemplarea ca pe nişte inerente instrumente ale cunoaşterii. Altele, cedează pas cu pas sub ordinea deterministică a raţiunii. Pe măsură ce a trecut timpul, emoţiile mele au devenit mai clare, mai bine conturate şi par (numai par) să fi fost trecute în seama unui soi de control raţional. În schimb, nu mai au intensitatea uraganelor.

Furia, de exemplu, nu mai apare ca în tinereţe, aidoma unei explozii nucleare. Nu mai pârjoleşte totul în jur şi pe mine însumi deopotrivă. O dată cu vârsta, încrâncenarea devine ţintită, programatică, aptă chiar de a fi transpusă în practică. Doar că, în final, nu se mai repetă obsesiv ci capătă puterea de a renunţa la ea însăşi, de a găsi un înlocuitor. Nu, nu e vorba de un sentiment mistic de bunătate, ci de o iertare matură, cu vagi reflexii de înţelepciune.

Şi dragostea s-a schimbat. Dintr-o experienţă pătimaşă, apropiată disperării, după excursii întortochiate, după deşertice incursiuni în tehnica şi metodologia nostalgiei şi a regretului, acum erupe parcă cu tenacitatea unui râu de lavă. Din zi în zi pare că se îmbogăţeşte şi devine mai generoasă. Astăzi trăieşte într-un singur sens, către cei care-mi sunt dragi. Nu vreau nimic pentru mine!

Nici gusturile nu par a mi se fi schimbat vreodată. S-au rafinat, doar. S-a modificat numai capacitatea de a alege mai eficient.

Ce mă surprinde însă în toate aceste fundamental diferite ipostaze este o unitate greu de definit. Îmi pare că EU rămân acelaşi chiar şi în caietele de atelier. Sunt de găsit acolo o serie de exerciţii de îndemânare din vremea liceului. Pe atunci, după ce citeam un autor, mă distram încercând să scriu „à la maniere de". Chiar şi acolo, în texte cu parfum de Kafka, Dostoievski, Panait Istrati, Hemingway, Exupéry, există o nelămurită dar evidentă unitate. Acolo sunt, totuşi, EU.

Eu, acelaşi pronume care stârneşte indignarea unora, revine obsesiv şi-şi strigă drepturile din fiecare pagină. Pentru

că Eu este expresia lingvistică a existenţei conştiinţei de sine. A sufletului care, mă tem că există cu adevărat. Doar în schizofrenii, sau aproape doar atunci, omul vorbeşte despre el însuşi la persoana a III-a. Da, EU sunt acela care într-un carnet ţip cum că aş fi nemuritor şi-n altul recunosc nimicnicia, precaritatea și accidentalul vieții. Acelaşi Eu face ca între cele două texte să nu existe decât aparente contradicții.

De aceea am fost egoist iarăşi şi v-am scris plictisitor de mult despre mine. Pentru că m-am postat în fața voastră ca evidență. Sufletul nu are vector material. EU nu am atomi disimulați, păstrați în textele din carnete. Nici despre spirit nu se poate vorbi ca despre o chestiune de transplant pe file. Spiritul, aşa cum apare mitologic, este tot o formă subtilă de materie.

Ei bine, sufletul pare a fi mai degrabă un soi de amprentă. Un „pattern“ cum spun englezii. O informație care e parte din fenotipul nostru, al fiecăruia. Mă scuz, rogu-vă pentru termenii complicați, dar când desfaci un motor, îi scoți „chiulasa“, nu „capacul“! Și, din moment ce apare ca o manifestare fenotipică, e foarte probabil ca el, sufletul, să derive din genele noastre. Dar genele, sunt doar transmise generației următoare. Ele în sine, cele din celule, la moarte dispar, putrezesc. Din tine ca atare nu mai rămâne nimic. Tot ce persistă, în afara progeniturilor tale, din ceea ce a fost expresia ta fenotipică, este o *memă*. O manifestare informațională care poartă datele tale şi care stă la îndemână spre a putea fi reactualizată. Asta dacă ai lăsat vreo informație care să merite. Părintele termenului de *memă*, cel care a atribuit valențele eredității unor manifestări culturale ale omenirii (ritualuri, cântece, obiceiuri, idei etc.), Richard Dawkins a omis să precizeze asta. Noi înşine suntem *meme* în stare latentă. Depinde doar de noi, de talentul cu care trăim şi interacționăm cu societatea din jur, dacă vom gusta sau nu un strop de perenitate. Restul e (nu, nu tăcere, ci) zgomot alb.

Scrisoare despre ieşirea din tristeţe

Fiecare dintre noi are clipele sale de tristeţe. Adânci, ca nişte hăuri fără fund şi fără ecou. Sunt locuri înăuntrul sufletelor noastre în care ne e frică nouă înşine să privim. Cutremure ivite brusc în viaţa personală sau eroziuni care au apărut pe nesimţite precipită apariţia acestor falii care se înmulţesc şi se adâncesc odată cu trecerea anilor.

Nu le putem ignora, dar nici nu le putem înţelege pe deplin. Le atribuim diverse cauze şi căutăm să ni le explicăm cumva, încercăm să construim deasupra lor punţi de gândire pentru a le putea traversa atunci când acestea ne barează calea. Sunt clipele în care existenţa pare într-adevăr „deşertăciunea deşertăciunilor"... Când rostul lucrurilor se şterge, tot ceea ce îţi colora viaţa, tot ce îţi aducea bucurie pare lipsit de sens, efort desfăşurat în van. Sunt clipele în care respiraţia ta în această lume pare să fi fost un lucru fundamental greşit.

Sigur, clipele de tristeţe nu sunt aceleaşi pentru toată lumea. Unii au parte doar de o mică senzaţie de prăbuşire, de oarecare durere şi întunecare, în timp ce asupra altora pare că se coboară însăşi lumina neagră, lumina disperată a blestemului. În termeni de specialitate, tabloul expus mai sus se cheamă *depresie*, dar în realitate nu este vorba de o singură manifestare, ci de o mulţime de variante patologice.

Omul îşi poate ascunde deprimarea chiar lui însuşi şi tot ceea ce se simte în jur e nervozitatea, iritabilitatea sau chiar irascibilitatea lui. Somnul se scurtează. Se trezeşte în miez de noapte cu un gând, sau chiar gândul apare brusc în somn şi-i

dă deşteptarea. Apoi, aidoma unui parazit, acesta invadează întreaga sa conştiinţă. Situaţia e examinată pe toate feţele sale, în toate ipostazele. Sunt formulate ipoteze, de la cele normale şi până la cele mai năstruşnice şi tot aşa... Zorii ce vin nu fac decât să-i readucă aminte depresivului că noaptea n-a fost deloc un sfetnic bun. În schimb, oboseala lipsei de somn vine să se adauge poverilor deja existente.

Alteori, tristeţea se contaminează cu frică. Spaime fără de cauză aparentă încep să traverseze halucinant existenţa şi asta se răsfrânge asupra sărmanului trup, în primul rând, prin durere. Scăpată de sub control, tristeţea însăşi naşte gânduri deviante. Lumea e strâmbă – i se pare pacientului – universul însuşi e un imens păcat iar principalul vinovat de toatea stea este el însuşi. Ca nişte programe virusate, gândurile negre ocupă întreaga minte: vinovăţie, inutilitate, sinucidere – spun ele.

Pentru ca lucrurile să fie şi mai complicate, înăuntrul fiecărei astfel de trăiri se ascund şi alte nuanţe care alcătuiesc variante. Într-una din ipostaze, cele care domină sunt gândurile rele, gânduri monstruoase, plămădiri ale raţiunii anesteziate. Aşa se nasc, nu numai planurile de sinucidere, dar şi omorurile „altruiste" cum le numea Durkeim, cele în care părinţii îşi ucid copiii pentru „a-i scăpa de blestemul lumii".

În altă variantă, cea care suferă este energia. „Forţa vitală" cum este numită în revistele care bat câmpii despre tot felul de excursii şi transmutări ale unor energii sufleteşti pe care nu le-a caracterizat nimeni fizic dar cu care se poate (oh, da !), se poate delira în voie. „Forţa" aceasta, iniţiativa mentală, capacitatea motorie de a realiza un act scade dramatic în situaţia de mai sus. Întâi este alterat randamentul la muncă, apoi în familie şi tot aşa până când pacientul nu mai are nici puterea să se hrănească sau să se spele pe dinţi. Văzut din afară, oricine i-ar putea atribui epitete precum „stază" şi „decrepitudine".

În fine, o a treia ipostază posibilă e pierderea bucuriei de a trăi. Tot ceea ce mai înainte făcuse parte din frumuseţea exis-

tenței, devine în acest caz fără sens. Nu mai există dans, nici muzică, nici mângâiere, mâncarea nu mai are gust iar dragostea e searbădă. E un pustiu scârbos care se așterne peste emoțiile și sentimentele sărmanului om atins de o asemenea lumină neagră.

Exemplele ar putea continua pe teritoriul neliniștii și al agitației, a capacității de a ieși din aceste capcane și înspre pericolul trecerii de partea cealaltă a îngustei și nesigurei fâșii pe care o numim „normalitate", în *manie*.

Este părelnic în astfel de situații că, fără o intervenție medicamentoasă se poate rezolva ceva. Acesta e și motivul lungii dar incompletei introduceri pe care am făcut-o fenomenologiei tristeții. Chiar și cele mai complexe intervenții psihoterapeutice fără de sprijin medicamentos ori dau greș în asemenea situații, ori înregistrează primele progrese după perioade îndelungate în care pacientul strânge și depune în contul inimii sale extrem, extrem de multă suferință.

Așa cred eu că, cel puțin la început, la debutul terapiei, este nevoie de intervenție medicamentoasă.

Din nefericire, nici medicamentele, *antidepresivele* cum se numesc în acest caz, nu dau întotdeauna rezultate. Sunt cazuri rezistente și trebuie o răbdare imensă și un timp pe care de multe ori nu-l avem pentru a descifra care e jocul acelor nuanțe de care v-am vorbit. Pentru că fiecărei nuanțe îi corespunde un anumit tip de modificare a creierului, o alterare căreia i se potrivește acțiunea unui anumit medicament. Și medicamente sunt multe...

Nici rezultatele nu sunt scutite de surprize. Cel mai urât accident este dat de răspunsul diferit al simptomelor de care am vorbit. Astfel, se poate ca un pacient lipsit de energie și cutreierat de gânduri „necurate" să își recapete mai repede mobilitatea și puterea decât limpezimea minții. Astfel, în locul unui om inhibat, cu gânduri de sinucidere, antidepresivul generează un bolnav care are forța și capacitatea de a-și duce gândul aberant la îndeplinire. Lipsa de supraveghere a unor astfel

de pacienți într-o „fereastră“ de timp de 10-30 de zile de la începerea tratamentului poate duce la rezultate dezastruoase datorită cărora antidepresivele au fost acuzate că „ar provoca“ sinucideri.

Dar antidepresivele nu sunt folosite doar în depresii. Ele își au rostul lor și par a ajuta în tratamentul dependențelor de țigări, alcool și droguri, în unele forme de insomnie, în tratamentul durerilor cronice...

Sub crâncena presiune a timpurilor moderne, într-o lume în care afectivitatea aproape că a dispărut din comunicare iar eficiența muncii a luat locul credinței în zei, tristețile fulgurante, depresiile mici în aparență dar repetitive, trasează riduri adânci pe fețele oamenilor. Ridurile pe cere scrie „depresie“ sunt cu totul și cu totul particulare. Ele pot „pune eticheta“ pe un om făcând vizibilă de la distanță dovada unei vieți chinuite.

Lumea de azi devine din ce în ce mai nefericită (o spun statisticile) și îmbătrânește din ce în ce mai repede. Așa s-a născut așa-numita *psihofarmacologie cosmetică*. Oamenii au început să ia antidepresive ca să-și recapete cu anticipație bucuria de a trăi și au constatat că în felul acesta plăcerea experienței vieții devine mai intensă. Iar această adresabilitate la medicament e un lucru oarecum facil și lor li se pare uzul lui că ar fi un lucru indispensabil. E de ajuns să-i spună unui doctor că sunt nefericiți, pentru ca medicamentul să le fie prescris.

Antidepresivele au ocupat în felul acesta și o foarte ciudată lojă situată între pudrele de față și chirurgia estetică. Cât de justificată este această folosire a unor medicamente este greu să apreciem. Aparent, n-ar fi niciuna. Dacă privim însă bătrânețea ca o boală, lucrurile pare că se schimbă. Și sunt tot atâtea păreri, câte vârste are omul care le formulează. La urma urmei, cu ce-ar strica antidepresivele mai mult decât o face alcoolul sau tutunul folosite cu libertate. Și ele, ca și produsele menționate dau dependență. De ce-ar fi o deosebire negativă între ele când, mai mult, antidepresivele nu distrug creierul ci, dimpotrivă, ajută la regenerarea sa? Așa sună una din întrebă-

rile puse frecvent azi. Cât anume atârnă pe balanţă în beneficiul trupului folosirea acestor medicamente şi cât efectele lor adverse?

E imposibil de răspuns în clipa asta. Doar timpul ne va da, eventual, lămuriri.... Şi ultimul lucru pe care l-aş putea face acum ar fi să vă mărturisesc cum procedez eu cu mine însumi. Ați putea crede că îndărătul răspunsului se află un raționament autorizat. Nu, n-am s-o fac, ar mai ieşi o scrisoare. N-am să fac o asemenea prostie. Nu vă spun.

Pe muzica lui Dvořák

„Nu ştiu ce fac ăia de la Spitalul X, ce aparate au adus acum, că-mi intră în cap şi-mi introduc tot felul de idei!”

„Stai, stai puţin că nu înţeleg“ – am sărit eu – ce treabă ai dumneata cu Spitalul X, de ce tocmai cu acesta?“

„Păi eu acolo locuiesc.“

„Cum, locuieşti în spital?“ – am întrebat din nou nelămurit pe cel din faţa mea.

„-Nu înăuntru! Sunt vecin, stau gard în gard cu Spitalul. A fost construit pe pământul meu, acolo era curtea bunicului. Şi acum, cu Summitul NATO, au adus ăştia nişte aparatură, nu ştiu ce naiba e că-mi intră în creier“ – a venit lămurirea. Era un om cam de vreo 50 de ani, corect îmbrăcat, cu o privire pierdută, nemulţumită, care trecea undeva prin stânga mea, fără a viza un punct anume. Aveam senzaţia că dintr-o clipă în alta va întoarce ochii către mine dar nu o făcea. A reluat:

„Daţi-mi ceva să mă protejez, vă rog! Ştiu că dumneavoastră mi-aţi dat iod când cu accidentul de la Cernobîl şi m-aţi făcut bine, că fusesem intoxicat cu radiaţii.“ Am rămas o clipă blocat. Nu se putea să aibă dreptate. E drept că la vremea respectivă am lucrat în laboratorul de medicină nucleară şi am făcut determinări la sute de cetăţeni, majoritatea veniţi din excursii în Ucraina, dar nu-mi aminteam să fi recomandat cuiva vreo medicaţie. Eram încă student, aproape de terminarea facultăţii. Nu am reacţionat iar bărbatul a continuat:

„Mi-aţi dat ceva cu iod şi le-am eliminat, acum sunt în mijlocul câmpului electromagnetic. Le-am văzut antenele. Sunt

multe, camuflate de arată ca cele de telefonie mobilă, dar eu le cunosc şi le simt. De obicei intră în funcţiune după program, la ora şase seara. Încep cu un semnal pregătitor: «Stand by! Stand by! Stand by!»... am jumătate de oră. După care îşi transmit mesaje. Mai ales despre Bin Laden.“

Se vede treaba că m-am făcut plăcut interlocutorului meu, că atitudinea mea i-a sugerat probabil încredere, pentru că şi-a dres vocea şi a continuat: „Azi însă au început să emită în afara orarului. Aproape că au sărit peste pregătire. «Attention! Attention! Fiţi atenţi că se pregăteşte să plece!» Aşa au spus şi m-am speriat. Se vede treaba că au ştiut că vin la dumneavoastră şi s-au temut că le scap din gheare. Ştiau că plec pe când eu abia îmi căutam ciorapii. Daţi-mi ceva să mă protejez, ştiu că aveţi ceva de felul ăsta!“

„Dar n-ai vrea – i-am sugerat – să pleci din casă pentru un timp? Să stai de exemplu undeva, într-o cameră izolată electromangetic?“ A zâmbit straniu:

„La Socola?“ – a întrebat.

„Da” – i-am răspuns cu voce convinsă. Spitalul Socola poate fi o soluţie. Doar e protejat printr-un câmp de forţă!“ A stat, a cumpănit oferta şi politicos, m-a refuzat:

„Nu, nu, mai bine daţi-mi ceva. Am mai fost la Socola, ştiu, e bine dar nu pot acum. Trebuie să ştiu ce se petrece, să fiu acolo, altfel, când mă întorc nu mai găsesc decât casa distrusă. Undele astea îi şubrezesc structura de rezistenţă. De casă mă ocup eu, dumneavoastră ocupaţi-vă de mine. Sau daţi un telefon la Spitalul X să vadă medicii de acolo ce fac tehnicienii ăia cu aparatele! Că nu sunt tehnicieni, sunt agenţi CIA. Şi de la SRI sunt. Ar trebui anunţat chiar preşedintele. Să-i spuneţi, uite, dom’le, uite ce fac ăştia aici, tortureazā oameni. O să ne arate iarăşi lumea cu degetul şi acum nu se poate nega, antenele alea au fost fotografiate!“

Episoade precum cel relatat se petrec, dacă nu zilnic, măcar săptămânal. Vin sau sunt aduşi oameni cu deliruri şi cu halucinaţii din cele mai năstruşnice. Cu toate că o vorbă veche

a psihiatrilor spune că „fiecare delirează cu ce are“, vă rog să mă credeți că nu am văzut încă două deliruri la fel. Fiecare este interesant în felul lui şi poartă amprenta celui care îl generează. M-a bătut gândul chiar că delirul şi halucinațiile pot fi un fel de oglindă a sufletului. Pot dezvălui acele trăsături pe care educația, inteligența şi morala le acoperă şi le ascund pentru tot restul vieții. O parte din ele mai scot capul la iveală doar odată cu bătrânețea când, odată cu declinul organismului, scade şi controlul conştiinței. E vorba de situațiile acelor „bătrâni răi“ care, se vede treaba că aşa au fost toată viața dar n-au arătat-o.

Dacă în cazul acestora, totuşi, se poate bănui că senectutea a lezat fundametal şi circuitele toleranței, ale empatiei şi altruismului iar urâțenia de caracter se pierde în confuzie, în cazul halucinațiilor şi a delirurilor apărute la celelalte vârste, imaginile sunt proaspete şi pline de viață. Este o lume stranie care ajunge să fie sintetizată de mintea pacienților şi care le pare la fel de reală şi adevărată precum cea pe care o simțim noi. În halucinații şi în delir unii îşi arată limitele. Un distins şef de serviciu la o mare instituție delira anxios, terorizat numai despre situații, şedințe şi bilanțuri. O femeie respectabilă, chiar pioasă a dezvoltat un delir sexual de o imaginație şi o perversiune dincolo de închipuirea oricărui scenarist de filme deocheate. Alcoolicii, fapt de notorietate, dezvoltă deliruri despre animale. Câini, gândaci, monştri imaginari sau menționați în doar bestiare medievale îi atacă şi-i copleşesc. Trăirile lor delirante se întrepătrund adeseori cu coşmarul, abundând în focuri pârjolitoare, ape dezlănțuite, munți care se prăbuşesc.

Fiecare e un exemplu despre nelimitata variabilitate cu care cei 46 de cromozomi umani alcătuiesc individul. Dar vividitatea unui delir nu are nimic pozitiv. Nicio halucinație nu poate fi o bucurie pentru terapeut. Nici măcar acelea care provoacă pacienților plăceri dumnezeieşti. Căci, da, există şi astfel de manifestări. De la plăcerea orgasmului şi până la concertul ascensiunii la divinitate, totul e posibil în lumea minții.

Pacientul poate fi şi fericit, doar medicul rămâne, întotdeauna întristat. Şi totuşi... Şi totuşi, mi s-a întâmplat şi mie să fiu mulţumit într-o astfel de situaţie. A fost vorba de o pacientă de vârsta a treia, o femeie plăpândă trimisă de la cabinetul ORL la care solicitase un consult, cu diagnosticul „halucinaţii auditive".

Destul de repede mi-am dat seama că nu e vorba de halucinaţii în adevăratul sens al cuvântului, ci de *halucinoze*. Adică pacientul păstrează conştiinţa inexistenţei în realitate a stimulilor pe care îi percepe. La vârsta a treia, simptomatologia e relativ frecventă atunci când ascuţimea simţurilor se toceşte. Nemaiprimind informaţii de la lumea din jur, creierul umple inconştient aceste goluri de informaţie cu alcătuiri, plăsmuiri ale inconştientului.

Scăderea acuităţii văzului poate da *halucinoza Charles Bonnet*. În imaginea privită apar tot felul de lucruri şi batrânul nu mai e niciodată sigur de existenţa sau de inexistenţa lor. Tot aşa, hipoacuzia îi poate face pe pacienţi, mai ales pe femei să audă voci sau muzică. Aşa era cazul şi cu pacienta mea, auzea muzică:

„Despre ce fel de muzică e vorba? – am întrebat-o. Ce melodii ascultaţi dumneavoastră în minte?" Ea a zâmbit, a înclinat capul şi a schiţat cu mâna un gest circular care arăta spre întreg cabinetul meu în care se auzea discret o suită de Bach.

„Simfonică, ca şi dumneavoastră".

„Şi nu vă deranjează? E enervantă? Cântă fals?"

„Oh, nu domnule doctor, e o muzică minunată şi îmi face reală plăcere. Am crezut doar că am înnebunit de o aud şi am venit să întreb. Altfel, sunt cele mai perfecte interpretări pe care le-am ascultat vreodată. Îmi pare rău că nu le pot înregistra şi pentru alţii."

„Şi le auziţi tot timpul?"

„Tot timpul. Chiar şi în somn." Femeia stătea liniştită pe scaun şi se uita la mine zâmbind. Ce suflet trebuie să fi avut dacă halucinoza sa era aşa de frumoasă! Am întrebat din nou:

„Acum, de exemplu, ce ascultați?“

„Acum e Recviemul de Dvořák: *Dies irae*! Aş vrea să-l puteți auzi şi dumneavoastră, sunt nişte voci superbe. Dar, în acelaşi timp, se aude şi Bach. Foarte încet. E cam îngrămădeală în mintea mea“ – a spus ea şi a zâmbit din nou din toată inima. I-am explicat care e mecanismul de producere a simptomelor şi că, atâta timp cât creierul său gândeşte limpede, nu are motive să se teamă sau să solicite tratament. Alții dau bani grei pe înregistrări de valoare. Ea le avea continuu şi gratis, la nivelul cel mai înalt. Putea fi, totuşi un semn prevestitor, aşa că i-am prescris un vasodilatator şi un trofic cerebral, medicamente binevenite oricum la vârsta a treia.

Abia după ce a părăsit cabinetul mi-am dat seama că am omis s-o întreb în ce fel îşi alcătuia programul de audiție? Sau, acesta se alegea singur, după reguli neştiute? Oricum halucinoza aceasta a adus mărturie, zic eu, despre inima pe care o ascundea acel trup bătrân. Şi pentru prima oară m-am simțit bucuros pentru simptomul unui pacient.

Rozita şi abolirea istoriei

Istoricitatea actuală e un demers sterp. Mă contrazic de multă vreme cu cineva spunându-i asta. Istoric medievist prin formaţie, obsedat de Spengler, respectivul îmi blochează orice gând. Iar eu îi răspund cu aceeaşi intransigenţă. Orice înţelegere a punctului celuilalt de vedere pare spulberată din start. Acolo unde el îmi aduce argumente de ordin mistic, eu îi reproşez faptul că habar nu are de ştiinţe exacte sau de biologie. În consecinţă, nu este vorba de o polemică în discuţia asta fragmentară dintre noi. Este, mai degrabă, o ceartă. Ca între doi soţi aflaţi în gravă nepotrivire de caracter.

Sau, nici măcar atât. E doar dovada unei desconsideraţii reciproce şi definitive care trebuie din când în când zgândărită doar datorită faptului că viaţa e cea care ne leagă şi nu concepţiile asupra ei. Suntem nevoiţi să ne suportăm idiosincraziile până când unul din noi va dispărea. Totuşi, să nu mă înţelegeţi greşit, nu de ură este vorba aici, ci de o formă de compasiune reciprocă, precum şi de o continuă încercare de definire individuală. Cel puţin din partea mea.

Câte un astfel de exerciţiu este unul aproape para-lingvistic. Trebuie să încerci să-ţi defineşti foarte bine ţie însuţi care sunt lucrurile cu adevărat fundamentale, cele de care îţi pasă de fapt. Apoi, să verifici şi să-ţi confirmi greutatea lor. Să vezi dacă le poţi arunca în dezbatere. Abia mai apoi trebuie să încerci să-i sugerezi interlocutorului aceste lucruri, chiar dacă el nu înţelege limba în care ele sunt exprimate. Şi toate trebuie să le faci folosind singurele canale de comunicare restante, cele

care permit transmiterea de informație colocvială, canale înzestrate cu protecție minimă față de reacțiile emoționale și față de abaterile logice.

Mirarea mea asupra istoriei a pornit, de fapt, din individual și particular. Din contemplarea miracolului psihologic al evoluției vârstelor. Urmărind pas cu pas individul, e fascinant să-l vezi cum, abia născut, el reușește uluitor de repede să se ancoreze în lume și în colectivitate. E neasemuit de frumos să-l vezi cum crește după aceea, cum devine complex, aprig, aproape irațional la vârsta exploziei hormonilor și a pasiunilor trăite la incandescență.

Stranie și răpitoare este și vârsta maturității în care puterea și echilibrul sunt străbătute de episodice și devastatoare furtuni ale câte unei revolte legate de nostalgiile revenirii, reîntoarcerii în timp. Halucinantă e și degringolada sfârșitului de viață.

Urmează diminuarea adaptării eului la realitate și la viteza de transformare a acesteia, întrunirea unui soi de masă critică a frustrărilor și eșecurilor, destructurarea sinelui și reinserția sa în neant. Nu o dată m-am întrebat de ce această istorie a psihologiei individului nu se regăsește și la nivel social? De ce nu e același lucru vizibil și în istoria „mare"?

Sau poate, tocmai asemănarea dintre psihologia socială și istoria civilizațiilor e cea care dizolvă frumusețea evoluției individuale în „cenușiul" noțiunii de *mase*? Și în istorie au fost menționate civilizații înfloritoare care apoi s-au descompus de la sine sau au fost spulberate de alții. În afară de roată și foc, toate celelalte invenții fundamentale au trebuit redescoperite. Tot ce rămâne dincolo de gustul amar al unui trecut ireversibil din lectura istoriei e tragic pentru om. Sunt relatări ale suferinței, umilinței și terorii individuale. Câțiva infimi pași în direcția emancipării umane au fost de fiece dată plătiți cu epoci întregi de spasme inutile și sânge vărsat.

În acest moment al analizei mi-am dat seama că întrebarea mea fundamentală fusese greșit fundamentată. Era evi-

dent că nu-i puteam reproşa istoriei un anumit grad de obiectivitate în raportarea fenomenelor petrecute la scară socială. La fel de bine cum nici psihologia socială nu dădea socoteală de vreo îmbunătăţire a condiţiei umane. Omul, dragii mei şi drag interlocutor, a fost la fel de nenorocit şi în comuna primitivă, şi-n Atena antică, şi în Revoluţie şi în dictatură, şi sub Hitler ca şi sub Stalin.

Efectul formator al istoriei nu a modificat cu nimic starea amorfă a umanităţii. Singurele evenimente istorice reale ale omenirii, după apariţia sa, au fost cele care au schimbat modul său de gândire cel mai adânc. Felul în care omul „a pus problema" sub care a privit lucrurile. Aşa se face că am să constatat cum numai câţiva indivizi de geniu au reuşit să schimbe fundamental modul de a gândi al singurei specii pretins raţionale.

Revoluţiile adevărate petrecute în mentalitatea umană nu au fost provocate de tipar şi nici de creşterea vitezei de deplasare. Modificările la care mă refer au mutat sisteme de referinţă. Ele au revelat (cum face soluţia de revelator scoţând la iveală imaginea invizibilă înscrisă pe o coală de hârtie fotografică) lucruri care se aflau acolo dar care nu puteau fi văzute de nimeni.

Evenimentele care au schimbat (şi încă vor mai schimba) mentalitatea lumii pot fi rezumate în câteva rânduri. Doar câteva nume pot fi pronunţate şi e de mirare că acestea nu produc cutremure umane publice, nu au rezonanţa pe care o produce rostirea altora ca Alexandru Macedon, sau Napoleon. Sunt nume simple care nici nu ar trebui să provoace teamă, dar care cu siguranţă că aduc pe mulţi în pragul infarctului. Un singur exerciţiu de imaginaţie îmi dezvăluie şi cauza spaimei pe care ideea acestor referinţe ar provoca-o în mijlocul celor care se joacă de-a istoria. Privind destinul omenirii ca rezultat al celor câteva idei care au schimbat perspectiva, există riscul ca reperele istoriei naţionale să apară naive şi desuete. Sigur, când rosteşti Alexandru Macedon, aproape că poţi pronunţa fără de

teamă şi numele lui Burebista. Acelaşi impact şi aceeaşi reverberaţie „istorică“ sunt generate de cele două rostiri. Când vorbeşti de Imperiul otoman, rosteşti fără să ţi se împleticească limba numele lui Ştefan-cel-Mare-şi-Potent.

Nu poţi adăuga nici un alt nume, din păcate, atunci când vorbeşti de Copernic, cel care a alungat pământul din centrul Universului şi care a dat oamenilor pentru întâia oară dimensiunea nimicniciei actului de voinţă în numele căruia raţionează.

Nici lângă Darwin nu încap multe nume, cu toate că teoria evoluţiei speciilor a fost mai degrabă rezultatul unui efort colectiv de gândire căruia îndrăzneţul biolog i-a ştiut a găsi rostirea adevărată. Ce alte nume poţi să adaugi unuia care a anulat semnificaţia unei nobleţe delegate de divinitate prin actul creaţiei? Cel care dă nume fiinţelor şi lucrurilor nu mai e fiul divinităţii, ci fratele maimuţei, ca şi a frunzei şi a râmei pe care le calcă sub picior.

Cum poţi să-i negi lui Freud marea intuiţie că omul gânditor este condus în marea, strivitoarea majoritate a vieţii sale de impulsuri inconştiente? Ce poţi să le opui lui Crick şi Watson în clipa în care îţi pun pe masă un adevăr năucitor: *Iată ADN-ul uman. Astea sunt molecule, restul, tot restul este sociologie!* – afirma unul din ei.

Sau altă treaptă de revoluţie (aşa cum atrage atenţia Villianur Ramachandran), pe care se află cei care au arătat că în spatele oricărui gând uman, oricărei idei, metafore, se găseşte o modificare a unui substrat de ţesut nervos! Într-adevăr, te ia cu frig: este atât de puţin şi totuşi, aceste câteva idei, câteva nuanţe ne despart fundamental de omenirea existentă înainte de formularea lor.

O altă necunoscută în ecuaţia complicată a vederilor mele este dacă aceste „cutremure“ de gândire care au emancipat orizontul uman sunt într-adevăr un câştig în folosul umanităţii. Dar a judeca asta ar însemna să mă întorc iarăşi pe tărâmul disputelor de principii şi să definesc binele şi răul, să împart axiologic lumea. Ori, eludând spiritul istoriei şi

revoltându-l pe istoric, tocmai asta am încercat să nu mai fac. Spunea povestea (şi am mai relatat-o) că, după ce a fost pus să curețe grajdurile lui Augias, Hercule n-a fost pus să le umple la loc!

Şi totuşi, interlocutorul meu mi-e prea apropiat. Nu pot niciodată să mă despart de el lăsând senzația că am formulat verdicte aşa cum alții lansează rachete balistice. Scăparea pe care o întrevăd vine de la o altă poveste pe care am adaptat-o pentru a se potrivi mai bine ideii ultime pe care o urmăresc. Povestea dădea socoteală tot despre câțiva mari evrei (de data asta) care au schimbat fața lumii. Primul din ei, Moise, ar fi spus că totul trece prin cer. Al doilea, Iisus, ar fi spus că totul trece prin inimă. Cel deal treilea, Marx, ar fi mutat importanța lucrurilor spre stomac, iar cel de-al patrulea, Freud, ar fi dat o natură sexuală lucrurilor. Peste toți, al cincilea evreu genial care a schimbat lumea, Einstein, a spus că *Totul este relativ*! Ei bine, am intervenit eu să spun: există şi un al şaselea despre care n-a auzit încă nimeni, dar care a pus punctul pe „i“.

Este vorba despre colega mea, Rozita Leibovici, care spunea la fiecare pas un lucru care, luat în serios, ar fi putea schimba istoria. Ce? Spunea întotdeauna că *N-are nicio importanță*!

Intrarea prin somn

„Când te vei trezi, te vei simți bine, bine, foarte bine; niciuna din supărările tale nu se va mai repeta; niciuna nu-ți va mai provoca neplăcere. Noaptea vei avea un somn bun, odihnitor, cu vise plăcute, un somn relaxant din care te vei trezi bine dispus, cu chef de viață. Nu vei şti exact ce ți-am zis atunci când te vei trezi, dar vei acționa întocmai cum ți-am spus. Şi acum, când numărătoarea mea va ajunge la zero, te vei trezi şi vei fi limpede, calm şi optimist. Atenție, trei... doi... unu... zero. Sularea!“

Cel din fața mea îşi ridică încet capul de pe braț şi clipeşte dezorientat pentru câteva clipe. Imediat însă, fața i se destinde într-un zâmbet.

„Cum te simți?“ – îl întreb. El judecă pentru o secundă sau două, căutând parcă în interiorul său şi mai apoi îmi răspunde:

„Bine!... Da, da, foarte bine; nu mă mai doare capul!“ – şi ca să se convingă, parcă, sau ca să mă convingă şi pe mine, îşi freacă scăfârlia şi o roteşte de câteva ori în toate unghiurile.

„Incredibil! Mi-a trecut!“ – repetă el. Şi mă ținea de aproape o săptămână. M-a sculat din somn de dimineață...“

Episodul pe care l-am relatat este finalul unei şedințe oarecare de hipnoză cu un pacient obişnuit, într-o zi de lucru mai puțin obişnuită. Mai puțin obişnuită, pentru că arareori timpul îmi permite să induc şi să supraveghez eu însumi o şedință de terapie, cu toate că pentru o asemenea practică am şi calificarea şi acreditările doveditoare. Mai mult, trebuie preci-

zat că e şi o activitate bănoasă. Dacă m-aş ocupa fie şi numai de aşa ceva, mi-aş putea asigura un venit decent şi liniştit pentru tot restul vieţii. De aceea, în clipa în care declar că nu fac cu plăcere şi oricând hipnoză, provoc mai multă consternare în jur şi generez apariţia a numeroase semne de întrebare.

Asta se întâmplă pentru că, pentru oricine, dar mai ales pentru publicul larg, teritoriul somnului (pe care hipnoza îl mimează) este la fel de tulburător ca şi cel al morţii. Ba chiar, este perceput ca o imersiune semilucidă în interiorul lichid al acesteia. Visând, avem cu toţii senzaţia că explorăm un univers străin, un fel de „lume de dincolo“ care, gândim uneori, ar fi foarte convenabil să fie asemănătoare sau chiar identică cu „viaţa de apoi“.

După aceea, inducţia hipnozei este o demonstraţie de forţă şi o performanţă în sine. Într-o lume guvernată şi întreţinută de exercitarea puterilor, capacitatea de a intra în viaţa inconştientă, în intimitatea somnului cuiva, reprezintă o demonstraţie aflată în vecinătatea magiei. Cu toţii sunt curioşi atunci când este vorba despre o intervenţie directă asupra interiorului gândului uman, ce va ieşi din asta. Ce vei obţine din om dacă vei reuşi să-l modifici intrându-i în minte, prin somn?

Nu puţini au fost aceia care, aflând că această metodă îmi este oarecum facilă, m-au bombardat cu tot felul de cereri, mai mult sau, mai puţin fantasmagorice. Unul a vrut să vadă dacă subconştientul lui îi va mai permite să afle ce s-a întâmplat cu o mulinetă care i-a dispărut. Dezamăgirea mea a fost cu atât mai mare cu cât, în clipa în care am cedat rugăminţilor sale, am descoperit că în momentul dispariţiei obiectului prietenul fusese crâncen de beat, aşa că simţurile sale, conştiente şi inconştiente, fuseseră amorţite deopotrivă. Altcineva, obsedat de metensomatoză, îmi cerea să-i împing regresia cât mai mult în trecut. Odată, am încercat un experiment pentru a mări forţa unor sportivi numai prin hipnoză. Alţii mi-au cerut să le corectez anumite lipsuri sau inabilităţi comportamentale.

Cu unii din aceştia am avut oarece succes, cu alţii nici măcar nu am încercat.

Ce m-a îndepărtat însă de a trata cu uşurinţă această metodă psihoterapeutică a fost eşecul ei în a bara definitiv şi irevocabil adicţiile unor pacienţi cu grad mare de dependenţă. Ei bine, oricâte oprelişti induse prin sugestie am inventat, niciuna nu s-a dovedit eficace în a bloca această imensă pulsiune care uneşte pe drogat de drog. În clipa în care voinţa sa a fost făcută praf sub povara condiţionării, nimic din afară nu-l mai poate întări pe dependent.

Desigur, alte aplicaţii pot fi entuziasmante şi pentru privitor şi pentru practician, dar şi pentru pacient deopotrivă. Îmi amintesc cu nostalgie cât de înflăcărat eram la rându-mi şi cât de optimist atunci când, copiindu-l pe maestrul meu, am văzut că metoda îmi este la îndemână. Şi-mi amintesc cum am avut de furcă cu propriile-mi slăbiciuni pentru a nu o transforma într-un spectacol aducător de discipoli.

Experienţa care m-a tulburat însă şi mi-a descoperit adevărata natură nu numai a hipnozei, ci şi a altor tehnici psihoterapeutice uşor de extrapolat în domeniul psihologiei sociale şi a manipulării mulţimilor s-a petrecut în urmă cu douăzeci şi ceva de ani. Eram în serviciul de gardă al Spitalului Judeţean din Galaţi. Era o perioadă critică pentru viaţa medicală, perioadă în care lipsurile se traduceau în spital, în primul rând, prin absenţa medicamentelor esenţiale. În acelaşi timp era şi o iarnă grea. Oraşul era acoperit de gheaţă aşa încât colegii, profitând de garda mea, m-au rugat să preiau şi contravizita unei secţii de medicină internă. Procedură obişnuită, această presupunea o intervenţie autorizată şi discretă în evoluţia unor pacienţi necunoscuţi, trataţi de colegi după propriile lor raţionamente medicale. Aşa se face că, descoperind într-un salon un pacient cu o durere de cap neobişnuit de mare, mi-am căutat numaidecât mijloacele terapeutice cele mai puţin periculoase. Nicio analiză, nici consultaţiile medicilor curanţi şi nici consultul meu nu au descoperit cauza acestei dureri. Mai mult,

prin farmacia spitalului bătea un vânt de sărăcie aşa de mare încât obţinerea unei fiole de Algocalmin ajunsese o realizare notabilă. Aşa că, n-am stat pe gânduri şi, sub sugestie hipnotică, i-am blocat pacientului chinuitoarea sa durere de cap.

Nu vă pot relata fericirea pe care acesta a arătat-o când, la sfârşitul şedinţei, şi-a dat seama că experienţa sa crucifiantă încetase. La fel de mare a fost şi uluiala colegilor de salon şi a asistentelor care nu-şi dădeau încă seama ce se întâmplase, cum de durerea aceea încetase pur şi simplu la ordin!

Mândru de mine, fără doar şi poate, mi-am terminat contravizita şi am coborât în camera de gardă. Ţin minte şi acum că a fost o noapte liniştită, frigul pătrunzător de afară „îngheţase şi bolile“ – aşa cum ne place să spunem câteodată. De dimineaţă, urcând în secţie înaintea raportului de gardă pentru a revedea pacienţii internaţi, am întâlnit însă un personaj pe care cu greu l-am recunoscut. Era pacientul căruia îi trecuse durerea de cap. Arăta groaznic, avea faţa umflată, schimonosită de nesomn.

„Dom' doctor, unde aţi fost? Toată noaptea v-am căutat prin spital!“ –a spus el spre indignarea şi neliniştea mea.

„Cum unde? În camera de gardă!“ – am răspuns. Dar, ce s-a întâmplat? ŢI-A REVENIT DUREREA DE CAP?“

„Oh, nu“ – a rostit cu aparentă inocenţă pacientul. Durerea de cap a încetat, sunt liber de ea şi acum. Vă mulţumesc pentru asta!“ – a făcut o secundă pauză pentru a trage aer în piept pentru că abia vorbea şi a continuat: „La un sfert de oră după ce aţi plecat însă, M-A APUCAT O DURERE DE MĂSELE de n-am închis un ochi toată noaptea!“

În clipa aceea am înţeles că şi Morfeu şi Oneiros şi Phobeter şi Phantasos, toţi zeii somnului la un loc nu sunt decât NUMAI nişte amărâţi de zei. Ce pot face ei în faţa adevăratei naturi a durerii? Îmi era evident că durerea omului meu avea o origine, o cauză reală care scăpase tuturor investigaţiilor şi consultaţiilor de până atunci. Aşa se face că, în momentul în care i-am blocat reprezentarea pe scoarţă, cauza la

care mă refer a continuat să acționeze. Stimulii dăunători (*nociceptivi* se cheamă) și-au făcut loc pe alte circuite și au străpuns învelișul conștiinței umane provocând durere în locul cu reprezentarea corticală cea mai apropiată: în teritoriul maxilarului.

Era evidentă limita. Sugestia hipnotică, poarta de aur a acestei tehnici terapeutice putea deci modifica perceperea realității lumii de către individ, dar nu modifica în niciun fel lumea în sine. Perenă și fără nevoie de motivații, aceasta găsea în final mijloace să penetreze firavele baraje pe care apărarea clădită de mine i le ridicase în cale.

Aceasta este, în consecință, limita hipnozei. Ea doar te poate face să fii mai limpede mai frumos, mai puternic și mai sănătos în măsura în care ești așa cu adevărat. Ea îți poate ordona fabrica, dar nu îți poate aduce nici materie primă, nici tehnologie, nici mână de lucru străină. Trebuie să te descurci cu ce ai. Nimic, de fapt, nu poate schimba omul decât ceea ce este el cu adevărat.

Nefericiți sunt profeții

V-ați întrebat vreodată ce face psihiatrul când se enervează? Bine, bine, el este cel care, teoretic, n-are voie să se enerveze niciodată. Asta i-ar altera capacitatea de observație și analiză. Iar stăpânirea de sine în fața celor mai bizare, violente sau reticente atitudini reprezintă tocmai dovada strălucitoare a talentului său.

Profesorul meu povestea cum, la un examen pe care l-a dat în tinerețe, a primit spre examinare un pacient care nu răspundea la nicio întrebare. Ori, astfel de pacienți sunt mai periculoși într-o probă de examen decât minele antipersonal. Dacă e vorba de o depresie, omul, pacientul are așa de puțină energie la dispoziție pentru a se putea exprima încât inabilitatea medicului de a rosti întrebarea ca lumea poate să-i fie fatală examinării. Sărmanul om dorește în mod real comunicarea. Dacă, însă, întrebarea este adresată cu vocea prea tare, el se simte obligat să răspundă la fel. Și nu mai are putere pentru a face acest lucru. Așa că nefericitul se blochează și trăiește penibil neputința sa de a răspunde în același mod, cu aceeași unitate de măsură. Pune ochii în pământ și strânge din dinți încruntându-se ca și cum ar simți durere. Singura modalitate în care poți primi răspuns de la un asemenea pacient este să-i vorbești în șoaptă. Cu surprindere, vei vedea atunci că, fără nicio explicație, pacientul îți răspunde, la rându-i, șoptit.

Iarăși, dacă cel examinat este retras în sine, izolat de lumea înconjurătoare, așa cum se întâmplă în schizofrenii, adresarea directă nu are alt efect decât cel pe care îl demonstrează

spargerea proiectilelor la suprafaţa unui blindaj impenetrabil. Pentru că, în interiorul minţii sale, schizofrenul a recodificat universul după criterii şi semnificaţii proprii, singura şansă de a încerca pătrunderea în intimitatea minţii acestuia este calea oferită de propriul său delir. Și delirul acesta trebuie scos, cumva, la iveală. Până şi modalitatea de apropiere şi de adresare poate avea o importanţă imensă în stabilirea contactului. Trebuie să pătrunzi din lateral, din câmpul vederii periferice, contactul privirilor nu trebuie căutat cu insistenţă, ba chiar e bine să fie evitat, altfel, aidoma mesajelor din lumea animală, interlocutorului i se va părea că descifrează în acest gest un semn de ameninţare.

Cum a procedat profesorul? Ei bine, s-a aşezat pe marginea patului, lângă pacient şi a început să-l privească. A durat, aşa, un minut, două, douăzeci, o oră, două... La un moment dat, chiar membrii comisiei, psihiatri de prestigiu şi-au pierdut răbdarea şi au început să-l zorească, să-i ceară să concluzioneze cumva încercarea aceea de examinare care devenise, evident, o nereuşită.

O mână ridicată în sus le-a solicitat să înceteze cu sâcâielile şi tăcerea a continuat. Cei din jur şi-au pierdut răbdarea cu totul, au început să vorbească între ei, să se uite pe geam afară. ...şi atunci, miracolul s-a petrecut. Ridicând pleoapele din pământ şi iscodindu-l oarecum admirativ, într-un final, pacientul a şoptit într-o mărturisire:

„De două săptămâni se chinuie ăştia să scoată ceva de la mine. Dar, nu le-am spus nimic! Sunt cu toţii poliţai!“ La care cel care avea să devină profesorul meu, pe atunci proaspăt absolvent, a răspuns, la rându-i, şoptit:

„Mie-mi spui?“ Acesta e tipul de stăpânire de sine de dorit oricărui profesionist într-ale psihiatriei.

Acest tip de răbdare, însoţit de nenumărate trucuri de provocare, anticipare, inducere a răspunsului dorit, sunt lucruri care ţin de metodele psihologiei inter-relaţionale dar şi de abilităţile individuale ale fiecăruia. Ele sunt cele ce fac ca fiecare

psihiatru în parte să aibă o „tuşă“ specială prin care să marcheze stilul propriei sale examinări.

Dar, oricât ar părea de neconform cu modelul convențional, să știți că și psihiatrul poate fi surprins cu garda jos. Are și el clipele sale de slăbiciune, de suferință, de scădere a randamentului.

„Astăzi să mă laşi în pace! Astăzi sunt prost!“ – îmi spune chiar un coleg într-o zi când, surmenat de o zi şi o noapte de condus automobilul după ce fusese la înmormântarea cuiva drag, a mai căpătat şi o viroză respiratorie. Poate că numai autoironia şi sinceritatea sa să scuze duritatea replicii care exprimă însă o realitate de netăgăduit: orice om normal are căderile sale. Şi la oamenii inteligenți, acestea se văd, sunt evidente şi supărătoare pentru că arată un puternic contrast față de imaginea obişnuită a normalității lor.

Să revin aşadar la întrebare: ce face un psihiatru când se enervează? Şi sunt, Dumnezeule!, atâtea lucruri pe lumea asta care te pot scoate din sărite! În fond, nemulțumirea poate apărea din orice nepotrivire. Fiece refuz al vieții se poate transfigura monstruos într-o frustrare. Ne repugnă, de obicei, ceea ce nu înțelegem, ce nu putem pătrunde, ce nu putem, în felul acesta, depăşi.

Şi eu am astfel de opreliști. Dar cauza ultimă, fenomenul la care sunt sensibil îndeobşte are tot atâtea nume câte fațete îşi arată. Unii îi spun *plictiseală*. Este un termen pe care nu l-am putut înțelege niciodată. Şi acum, când îl rostesc, prin minte îmi pulsează frânturi ale unor amintiri care n-au încetat să mă contrarieze. Cărora nu le-am găsit, recunosc, motorul intern. În unul din aceste „filme“ mintale stă o memorie. Mă aflam, student fiind, împreună cu buni prieteni, într-o tabără. Eram la o vârstă vulcanică şi gândurile îmi frământau lecturi proaspete, abia aşteptam un pretext să-mi provoc amicii la câte o discuție „serioasă“ despre unul din acele subiecte, când una din fete (trebuia să fie şi fete în amintirea din cameră), aşezată turceşte pe un pat, a repetat în zadar, dar cu obstinație, ca pe o tân-

guire, timp de câteva ore, replica: „Hai să facem ceva!“ Ea, săraca, avea senzația că nu face nimic, discuțiile erau un element de umplutură între evenimentele notabile ale vieții ei, probabil între dans și sex. ...și amintirea mă înspăimântă!

În altă memorie fulgurantă, mă aflam undeva, la țară. Din ograda mare și primitoare răsunau voci. În mijloc era o masă întinsă, plină cu bunătăți din care se înfruptau petrecăreții. Un amplificator răspândea cu generozitate prin boxe o muzică sufocantă, orientală, cu texte deocheate peste care se suprapuneau râsetele isterizate ale unei femei.

În planul apropiat mie, într-un colț mai apărat fonic, un băiețel de 10-12 ani îmbrăcat cu costum negru, aflat într-o evidentă stare de ebrietate, vorbea la un telefon mobil. Era la începutul anilor ’90, telefoanele celulare erau obiecte exotice:

„Săru’ mâna, nașa, săru’ mâna“ – urla el cu aparatul la ureche și capul întors pe o parte în timp ce mergea în spirale prin curte. „Și fașim? Și sî fașim?! Ghini! Biem, mâncăm, ni distrăm!“ Cea de a treia frântură de amintire pe care doresc să v-o împărtășesc se repetă ca un laitmotiv în cabinetul meu. Vorbesc cu un pacient tânăr (bărbat, femeie, n-are nicio importanță) lovit de depresie. Îi dau sfaturi legate de regimul de viață.

„De asemenea – îi spun – aș dori să cauți să faci ceva care să-ți aducă bucurie, să-ți facă plăcere.“ Gura pacientului se deschide și rămâne așa. Privirea sa devine întrebătoare și puțin speriată, de parcă m-aș fi transformat instantaneu într-un hipopotam cu pene și mi-aș fi luat ușor, zborul.

„Adică, cum?“ – întreabă el (dacă reușește să facă și asta).

„Știu eu, încearcă să revii la o activitate care îți făcea plăcere și înainte de a surveni acest moment. O activitate care te bucura. Eu nu știu ce te bucura, poate că îți făcea plăcere să citești o carte, poate creșteai porumbei; poate iubeai să asculți muzică; să te plimbi; poate, să vezi un film...“ Cel din fața mea dă din cap cu neîncredere, îmi dă senzația că nu înțelege sem-

nificația cuvintelor. „Film!“ – rostește el ca pentru sine. Judecă puțin, apoi o scânteie îi apare în priviri și arată că a priceput:

„Porno!“

Ei bine, în clipa aceasta se închide și caleidoscopul imaginilor mele și-mi dau seama cu disperare că mă aflu într-un impas. Oamenii ăștia se plictisesc. Așa ceva n-am simțit niciodată. Ajung să cred că sunt eu strâmb, că sunt un mutant sau că aparțin altei specii... Acești oameni se plictisesc pentru că universul din jurul lor nu pare a fi în stare să le provoace nicio plăcere. Iar unde nu e plăcere, nu există curiozitate. Iar unde nu e curiozitate, cunoașterea e inutilă. Doar Apocalipsul mai poate alunga plictiseala. E simplu, nu înțelegi nimic și toate sunt egale. Iar asta te plictisește până la moarte, prezentul devine al naibii de sufocant.

Păi, cum să nu mă enerveze așa ceva? Orice cunoscător devine un rostitor. Un profet. Și i se cere să profețească sfârșitul lumii. Doar asta poate alunga plictiseala generală, doar cataclismul îi mai poate consola pe tembeli. Dar este înfiorător să vorbești numai despre dezastru când viața e așa de minunată și incitantă în jurul tău! Rămâne mereu atâta și atâta frumusețe!! Iar de vorbești de ea, deșertul te aude. Cum să nu mă enervez?

Nefericiți sunt profeții! Unui pacient ca cel de mai sus îți vine să-i strigi că a greșit cabinetul, că mult mai bine ar fi fost să se adreseze unui veterinar. Dar, nu faci asta. Încerci, oricât ar părea de absurd, să-i deschizi gustul pentru cunoaștere și bucurie. Dacă nu, ei, ce face psihiatrul când se enervează?

Ei bine, vă spun: îmbătrânește. Ca mine.

Un eşec ecologic

Există cuvinte care alcătuiesc mode culturale. Ele ajung pe buzele tuturor şi sunt folosite pentru a „rezolva" totul deşi, de fapt, nu rezolvă nimic. Exact ca biletele de tren în Oceania. Exemple sunt numeroase. Unul dintre acestea este cuvântul *stres*.

Săracul Seyle, autorul conceptului, n-a anticipat nicio clipă că 90% din populaţia feminină cu vârste cuprinse între 12 şi 92 de ani, cu 0-17 clase educaţie din România rurală va pretinde că „are un stres". Ce e acela? Păi, un fel de depresie, de boală, supărare, nemulţumire, nepotrivire de caracter. Asta rezultă când le întrebi mai insistent ce înţeleg ele prin stres.

Prin anii '90, la modă era cuvântul *democraţie*. El dădea socoteală de furturi, violuri, proasta funcţionare a administraţiei, vidul legislativ, dosare şi, mă rog, orice disfuncţionalitate ce trebuia justificată în perioada aceea.

Astăzi, un alt cuvânt ne gâdilă plăcut urechile şi ne camuflează minţile, scutindu-ne de a mai gândi: *ecologie*. Cuvântul îmblânzeşte până şi cele mai crâncene sentinţe. Nu mai pare nesănătos să te îmbraci în vinilin şi nici nu te mai face lumea „curvă" când te vede aşa. Se spune că „porţi haine ecologice", ceea ce denotă o „atitudine prietenoasă faţă de mediu".

Muştele şi ţânţarii nu mai trebuie plesniţi, „sunt fiinţe şi ele". Nici în javra hrănită de baba de la etajul unu nu mai ai voie să dai cu piciorul, nu, nu, trebuie să aştepţi înţelegător ca patrupedul dement să rupă cu colţii din carnea ta, mai vedem noi după aia.

Nici boschetarului colorat care pute ca ghena n-ai voie să-i spui s-o ia din loc. Păi, nu, cică „nu este corect din punctul de vedere al politicii". Şi exemplele ar putea continua adunând absurditate peste absurditate. Noua atitudine ecologică ne sileşte să acţionăm nediscriminator, ca şi cum noi, vezi dragă, am fi incompetenţi din punct de vedere moral, adică nişte oligofreni care nu disting binele de rău, aşa că trebuie învăţaţi să cedeze nediscriminator. În felul acesta, pe lângă toleranţa, respectul şi încrederea cu care, în mod normal şi tradiţional trebuie să ne tratăm semenul, ne pomenim siliţi să acordăm întreaga noastră bunăvoinţă celor ce sunt intoleranţi cu noi, celor care ne persecută şi care-şi fac un ţel din distrugerea noastră.

Mergeam prin bazar cu ceva timp în urmă şi fiica mea, micuţă pe atunci, este atrasă de o haină expusă: un paltonaş din imitaţie de blană, colorată în portocaliu fosforescent.

Era o haină care, cu siguranţă, te-ar ocroti dacă ai purta-o noaptea, când mergi pe jos prin mijlocul şoselei. Întreb cât costă iar oacheşa vânzătoare îmi aruncă imediat un preţ cu care aş fi putut achiziţiona măcar un vizon într-un magazin gen Prada. Indecenţa jignitoare a sumei m-a blocat, eram, bineînţeles, luat de prost.

„Cââât?? – am făcut involuntar şi mimica mea presupun că a ilustrat din plin şocul. Dar e imitaţie, nici măcar nu e blană!" Mult-prea-bruneta însă s-a răsucit puţin oferindu-mi semiprofilul în semn de uşoară desconsideraţie şi cu o mişcare şi-a răsucit încheietura mâinii drepte într-un gest de aristocratică condescendenţă, catadixind să-mi explice apoi mie, plebeului.

„Dar, domnu', e blană *ecologică*!" Răspunsul ăsta, cu un cuvânt care ar fi trebuit să explice totul, ce naiba, eram tâmpit?, a căzut peste mine cu greutatea unui capac de canalizare.

„Măi, femeie" – i-am explicat trezindu-mă fulgerător din năuceală – după logica asta nici pe tine n-ar trebui să te ia nimeni de nevastă pentru că nu eşti ecologică destul!" Mult-

prea-brunetei, să-i cadă mâna proptită în şold, nu alta. A rămas cu gura deschisă iar eu am continuat: „Te întrebi de ce? Păi e cu mult mai ieftină o femeie gonflabilă. E *ecologică* cu adevărat, se curăţă uşor şi poate fi dotată cu mecanism de sucţiune şi lubrifianţi. Şi nici n-are gura aşa de mare, e silenţoasă, nu schimbă hainele lunar şi nici nu trebuie scoasă la restaurant!"

Numai umbrela protectoare a râsetelor celor din jur m-a salvat de răzbunarea minoritarei. Dar avusesem grijă, atunci când mi-am început discursul, să gesticulez şi eu înspre ceilalţi vânzători, mai ales bărbaţi cărora le-am cerut din priviri ajutorul în numele veşnicului şi sfântului internaţionalism misogin. Se vede treaba că răutatea replicii mele le-a răzbunat şi lor ceva frustrări acumulate, că spiritul izbăvitor al umorului şi băşcăliei ne-a acoperit şi m-a scăpat de scandal.

Partea mai puţin nostimă a povestirii mele reiese însă din articolele pe care cercetătorii inteligenţei artificiale şi a interfeţelor om-calculator le-au publicat în ultima vreme. După ce au dezbătut vreme de două decenii problema conştiinţei de sine, savanţii se pare că au obosit. Problema spinoasă a naturii acestei conştiinţe a sinelui a fost depăşită înainte ca rezolvarea sa să capete o formă articulată şi general acceptată. Particularitatea umană care uneşte informaţiile despre trup şi care sintetizează imaginea unui sine unitar a generat atât de multe teorii şi atât de convingătoare încât problema pare să fi atins un grad de saturaţie. Una din ele, sau mai multe chiar sunt probabil juste, susţine lumea ştiinţifică. Se pare însă, că nu găsirea unui model de maximă precizie este hopul esenţial. Descifrarea minţii umane a căpătat atâta acurateţe încât ceea ce în urmă cu douăzeci de ani părea o certă imposibilitate, programarea unei maşini cu „suflet", astăzi a devenit în foarte mare măsură o realitate deja înregistrată.

Una câte una, trăsături atribuite deja umanităţii ca exclusivitate au fost reproduse prin programe specifice. Au fost scrise programe care concep programe, maşini care proiectează maşini, au fost gândiţi şi construiţi roboţi capabili să ia

hotărâri destinați explorării spațiului cosmic a căror primă aplicare a umplut cămara cu electrocasnice a propriilor noastre locuințe. Azi nu mai miră pe nimeni dacă nu-ți mai alegi o mâță sau un câine ca animal de casă, ci un animăluț virtual. Măcar ăsta nu se mai cațără pe picioarele invitaților să dea din fund pe ele și nici nu face pipi după canapea. Aspiratorul de praf care face curățenie singur, *când trebuie*, orientându-se, ocolind obiectele aruncate pe jos sau mobilele cărora li s-a schimbat locul a apărut deja. Bogătașii își comandă de acum case inteligente care să-i scutească de a mai încurca zeci de telecomenzi iar unii își bagă chiar cipuri sub piele ca să nu se mai chinuie astfel încât casa sa-i recunoască și să-i servească.

Aparatele noastre dragi au luat locul prietenilor. Avantajul lor este că nu se supără atunci când le închizi. Și nici nu te trădează. Ele îți trimit mesaje de întâmpinare care-ți dau senzația că există cineva căruia îi pasă de tine, încep să reacționeze la modificările propriei tale afectivități și te scutesc de o grămadă de complicații. Astfel, asistentul electronic personal îi poate trimite garoafe soției de ziua căsătoriei, în caz că mai dorești cumva nițel sex fără partaj, fără ca tu să mai fii obligat să ții minte pe de rost fatidica dată.

Încetul cu încetul, viața omului se dovedește a fi în integralitatea ei reductibilă la niște modele, reproductibilă de către niște aparate.

„Hei, ce delirezi acolo? – veți sări în sus cu siguranță. Dar iubirea?"

Dragii mei, vă admir vârsta și puterea de a desfide evidențele. Iubirea e, totuși, în ultimă instanță, o funcționare în regim special. O furtună neuro-hormonală de serotonină și oxitocină. Spune povestea că singura diferență dintre dragoste și herpes este că dragostea nu ține toată viața. Sunteți liberi să gândiți că nu am dreptate și credeți-mă, aș vrea din toată inima să cred că opinia voastră e cea care se va dovedi justă.

Sigur, din punct de vedere evolutiv, dragostea este o cheie. Prin dragoste omul, ca și animalul din întreaga lume vie

consacră ca sfântă legătura de identitate dintre dragoste şi nebunie. Ritul sexual este ocazia celor mai cheltuitoare strategii de înşelare ce pot fi imaginate. Atragerea partenerului merită orice sacrificiu, desigur. Perioada aceasta generoasă generează cele mai îndepărtate de realitate percepţii din întreaga existenţă a individului. Numai aşa Cleopatra a devenit din regină, zeiţă, mitologie, cu toate că, se zice, când dădea colţul, întâi făcea asta nasul şi abia apoi apărea şi ea. Orgasmul însuşi are toate calităţile electro-fiziologice ale unei crize de epilepsie iar în perioadele de acuplare instinctul de conservare dispare cu desăvârşire.

Atunci, ţineţi-vă bine, am să vă şochez. Toate acestea pot fi modelate, induse biochimic, manipulate de către experimentatori. Şi iubita blondă şi zeul suprem pot fi generaţi în anumite condiţii experimentale. Un organism viu, complet artificial a fost creat *de nuovo*. Urât lucru, nu? Spiritul uman pare a fi un eşec ecologic total dacă este să folosim cuvântul de care am râs mai sus. Poate că singurul lucru uman ce-i poate permite individului să se exprime ca om a rămas suferinţa. Te-ntrebi, atunci, dacă mai este pur şi simplu ecologic să gândeşti liber asupra celor din jur... demonstraţi-mi, vă rog, că mă înşel şi că omul este, în fapt înzestrat cu superioritate faţă de restul lumii!

La țărmul care va fi

Am sărit peste tufele decupate elegant sub forma unui mic zid de cetate cu creneluri și turnulețe. Speriate de brusca mea apariție, două veverițe care se jucau în iarbă au țâșnit în sus escaladând într-o clipă stejarii. Soarele pătrundea în spoturi verzi filtrate de frunzele tinere și aerul mirosea a pământ reavăn. Am făcut câteva salturi înainte iar mai apoi m-am rostogolit pur și simplu pe pământul moale. Era minunat!

În clipa aceea s-a auzit un fluierat. Am înghețat și imediat am sărit în picioare. Nici n-am băgat de seamă când am zburat practic înapoi peste gardul viu. Ajunsesem înapoi în alee dar banca era acum goală. Oamenii grăbiți treceau pe lângă mine aruncându-mi priviri superioare, oarecum curioase. Ea nu se vedea nicăieri. Departe, pe stradă, trecea o ambulanță cu girofarul sclipind și cu sirena sunând a disperare. Mi s-a făcut frică și atunci AM LĂTRAT!

...și în aceeași secundă m-am trezit cu inima bătându-mi mai, mai să-mi spargă pieptul, profund intrigat de ceea ce se petrecuse. Visasem că sunt un câine. Un caniș negru, tânăr, care tocmai se pierduse de stăpâna lui.

Vi se pare straniu visul? Cu siguranță. Tocmai pentru acest caracter neobișnuit al său vi l-am spus. Pentru că a-și povesti visurile nu intră în caracterul oamenilor. E vorba de un eveniment profund intim pe care nici ei înșiși nu-l înțeleg. Și oamenii se feresc să-și arate chiar și slăbiciunile conștiente și de aceea își perfecționează de-a lungul vieții adevărate reperto-

rii actoriceşti care să le permită să trăiască între cei din jur fără a-şi trăda gândurile.

Pe de altă parte, dintotdeauna visurile au fost însoţite de credinţa că sunt cu certitudine purtătoarele unui mesaj. Şi generaţii întregi s-au amăgit cu gândul că ar putea desluşi cifrurile lor. Istoria simbolurilor e inundată de semnificaţiile atribuite lucrurilor şi fiinţelor apărute în vis. Cu religiozitate, informaţiile de acest gen au fost transmise şi îmbogăţite generaţie după generaţie, cu speranţa mărturisită că din învăţătura lor, viitorul va putea fi desluşit.

La limita vrăjitoriei, tinerele fete culegeau în noaptea de sânziene mătrăgună înrourată pe care o ascundeau sub perna pe care îşi aşezau creştetul, aşteptând ca din magia nopţii, în vis, să le apară chipul ursitului. Prinţii din poveşti, visând diafane chipuri de prinţese, cădeau în adânci tristeţi sau începeau de îndată călătoria către o mare şi spectaculoasă aventură.

Visul a fost, este şi va rămâne un izvor de nelinişti şi de îndoieli, de speranţe şi de veşnic nelămurite aşteptări. De foarte departe, săptămânal, prin telefon, săracul tata îmi povesteşte că o visează noapte de noapte pe mama, cea care i-a fost alături aproape cincizeci de ani şi care ne-a părăsit.

E, poate, inutil să încercăm a explica sâmburele de ştiinţă şi cunoştinţă al visului. Fiecare din noi are doar experienţa nemijlocită a unui atare eveniment. Terifiante sau numai penibile, entuziaste sau de-a dreptul stupide, poveştile acestea stranii referitoare la vise rămân de cele mai multe ori sortite pe vecie uitării. Oamenii sunt fie prea pudici, fie prea raţionali pentru a îndrăzni să le împărtăşească cu sinceritate absolută. La ce le-ar folosi oare să alerge să le povestească atunci când nici ei înşişi nu ştiu ce înseamnă ele cu adevărat?

Pe seama visurilor se naşte, iarăşi, un îndoielnic folclor. Supăraţi parcă de monotonia cromatică a visurilor proprii, unii afirmă că numai alcoolicii şi artiştii visează color. De fapt, imaginile acestea a căror stranietate le aseamănă extrem de mult cu nişte halucinaţii rulează colorate în minţile tuturor.

Numai memoria sau lipsa de educație a ochiului le fac să fie înregistrate de conștiință în negru și alb.

Chiar dacă voi intriga pe mulți cu aceste cuvinte, îi rog pe cei care nu cred să-i întrebe pe pictori sau pe fotografi. Simțul culorii se educă. Antrenamentul nu este greu și te uimește adesea prin bogăția neasemuită pe care privirea ta o poate dobândi. Abia atunci îți dai seama ce mult pierd din calitatea lumii în care trăiesc persoanele (numai bărbați) care suferă de discromatopsie și percep totul numai într-o paletă de griuri. Abia învățat asupra calităților pe care ar trebui să le găsesc în imagine, îmi amintesc de bucuria cu care am reușit să identific într-un trandafir purpuriu din peste douăzeci de nuanțe diferite. De atunci nu mă mai miră și nici nu mă deranjează că întotdeauna în visurile mele a apărut a fi colorat până și întunericul nopții.

Cea mai tulburătoare experiență a visului am trăit-o în urmă cu mai bine de zece ani. De o bună bucată de vreme mă obseda un peisaj care se repeta cu o neobișnuită acuratețe a detaliului. Visam că sunt undeva, pe un țărm al unei mări cu ape închise la culoare, aproape violet. Doar că imaginea părea a fi mai apropiată de cea a unor lacuri succesive, două sau trei bazine despărțite de diguri înguste, nisipii, care lăsau loc mai departe apei albastre a mării libere, nezăgăzuite, ce se lățea până la orizont. Undeva, în stânga, silueta coșcovită a unui vapor naufragiat se zărea ieșind pe o coastă din apă, ca o dihanie dușmănoasă, împietrită. Sigur, de la o noapte la alta se schimba câte ceva. În unele visuri înotam străbătând pe rând bazinele, dorind să ajung la marea liberă, în altele stăteam de vorbă cu egretele negre care vânau peștișori pe lângă maluri. Imaginea însă rămânea mereu aceeași. La un moment dat, în miez de noapte, trezit de concretețea peisajului, am luat pixul și am desenat la iuțeală în carnetul meu o schiță a locului. Apoi m-am culcat cu sentimentul datoriei împlinite.

Experiența a culminat însă în vara acelui an când am plecat cu trenul la mare. Eram singuri în compartiment, tot tribul,

eu, soția și cei doi copii, destul de mici pe atunci. Era dimineață și trenul ajunsese aproape de destinație. Călătoria nocturnă fusese lungă și înăbușitoare. Priveam cu nesaț pe geamul deschis la imaginea mării care tocmai apăruse. Deodată, garnitura s-a oprit pe podul de lângă ecluză și pupilele mi s-au dilatat privind la peisaul abia construitului port. Am sărit ca ars și, cotrobăind prin bagaje, am scos la iveală carnetul care conținea și schița mării din vis: era identică cu imaginea din fața mea. Până și epava era acolo, la locul potrivit. Peisajul fusese construit în ultimul an, n-aveam cum să-l fi văzut înainte. Iar eu visasem tot anul un țărm care urma să se nască.

Nici azi nu știu ce explicație să dau întâmplării de mai sus. Poate că apelul la *inconștientul colectiv* a lui Jung să aducă o justificare întâmplării pe care am trăit-o. Oricum, dacă există pe lumea asta coincidențe uluitoare, aceasta a fost una de acest gen.

După aceea, visul a încetat. Neliniștile mele legate de el au dispărut și ele. Ba, chiar am avut parte de un alt vis care m-a lămurit ce e și cu această lume ce seamănă, parcă, imaginii unui alt tărâm. Se făcea că mă întâlnisem cu foștii mei colegi și avusesem o lungă și frumoasă discuție. Apoi, tovarășii mei plecaseră undeva la un restaurant, să sărbătorească revederea. Atunci, rămași singuri, soția mea m-a întrebat:

„Dar tu nu vrei să te duci să petreci cu colegii tăi? Rămâi singur cu mine?“ Și în clipa aceea m-am lămurit că lumea din vis e numai o nălucire. Nevastă-mea n-ar fi rostit niciodată așa ceva!

Condiția autorului de scrisoare

„Victore – îmi scrie un vechi prieten – trebuie să-ți spun că articolul tău în care te revolți împotriva dictatului de gândire a celor mulți m-a contrariat. Nu pentru că în el afirmi că mintea omului este, în ultimă instanță, un dezastru față de accepțiunea pe care mulțimea îl dă cuvântului *ecologie*. Ceea ce m-a intrigat a fost tonul tău şi atitudinea revoltat-intransigentă cu care nu eram obişnuit din partea ta. Unde e Victor cel pe care îl ştiam, cel iertător, echilibrat şi înțelegător cu cei slabi, cel care renunță imediat la prejudecăți şi la tradiționalisme prost înțelese?

Tonul articolului tău aduce mai degrabă cu acela al unui politician aflat în campanie electorală, care mizează pe voturile mulțimii veşnic nemulțumite, revoltate şi intrigate de orice schimbare li s-a întâmplat. Când ai vorbit tu cu adevărat şi când te-ai lăsat furat de curentul comun?“

Trebuie să recunosc faptul că rândurile de mai sus m-au descumpănit. Am lăsat deoparte câteva zile scrisoarea prietenului meu, un fin analist de altfel şi un om la a cărui părere țin cu adevărat. Abia după o vreme de meditație am sesizat ce voia el să spună. Fără de rândurile lui, eu n-aş fi observat nicio contradicție. Când mi-am dat seama că, într-adevăr, revolta mea nu a venit în acelaşi registru cu ceea ce scrisesem până atunci, a apărut şi explicația. Sau, mai degrabă, explicațiile, dovadă a faptului că resursele de justificare a propriului comportament sunt infinite, că versatilitatea minții e

mai complexă decât antagonismele şi dilemele pe care universul ni le pune la dispoziţie.

A părut o reacţie atât de neobişnuită *tocmai* pentru că eu am rămas acelaşi de fiecare dată. Asta era dovada că sunt un om viu, cu toate mulţumirile şi nemulţumirile sale, cu suişuri şi căderi intelectuale, tolerant în unele, în altele, neiertător.

Poate că desele mele trimiteri la modul ştiinţific de a vedea lucrurile să fi dezorientat pe cititorii mei. Am văzut asta la oameni de pretutindeni. Fie, sunt speriaţi de tot ceea ce înseamnă ştiinţă şi înjură de fiecare dată când o argumentaţie este invocată, fie trec în extrema opusă. Primii cred că s-au blocat cândva, în şcoală, neînţelegând o lecţie şi au rămas aşa, cu refuzul a tot ceea ce implică o gândire abstractă. Ei resping apriori orice fundament teoretic, cu toate că n-au nimic împotriva faptului de a folosi tehnologia pe care ştiinţa mult hulită o fundamentează.

Ascultă muzica din ipod-uri, folosesc poşta electronică, maşini, avioane, ascensoare, ca şi cum ele ar fi cumva, o moştenire de la bunici, ceva obţinut prin comerţ sau prin transpiraţie şi atât. Nu există mister şi nici minte înăuntrul acestor facilităţi, întocmai zidurilor de la o casă. Majoritatea sunt oameni cu o adâncă dimensiune mistică. Dintre aceştia se aleg purtătorii tradiţiei, a încrederii oarbe în credinţele părinţilor iar acest tip de încredere nu poate fi zdruncinat de niciun argument. Pentru ei, pământul continuă să fie centrul universului şi lumea să fi fost clădită în şapte zile. Din fericire, niciunul din ei nu mă judecă pentru că nu mă poate citi până la capăt.

Din cea de a doua categorie însă, fac parte oameni care au căpătat o atât de puternică încredere în argumentele ştiinţifice, încât apariţia unei noi descoperiri care ar infirma concepţiile lor, pur şi simplu i-ar întoarce din drum şi i-ar descumpăni profund. Această reacţie este, poate, consecinţa sistemului de învăţământ care, prin dascăli nepricepuţi, nu explică (şi n-am văzut niciun manual să facă asta) că orice ştiinţă este fundamentată pe un sistem axiomatic adoptat prin convenţie.

Ştie cineva ce înseamnă materie? Dar energie? Este de ajuns, aşa cum zic americanii, să gândeşti puţin „în afara cutiei“, în afara casetei în care se adăpostesc normele şi principiile comune pentru ca întregul sistem să se clatine. Manualele noastre cuprind formule şi demonstraţii dar nicio

problemă rezolvată nu lansează la sfârşit, ca pe o provocare, întrebările: „Dar dacă nu este aşa?“, „S-ar putea, oare, să fie şi altfel?“

Am făcut această divagaţie în impactul argumentului ştiinţific asupra unei părţi a gândirii umane pentru a demonstra că, spre deosebire de filosofie, mintea omului viu poate adopta atitudini contrare în situaţii deosebite, *tocmai* pentru a-şi păstra unitatea de opinie.

Ori, *tocmai* pentru că judecata s-a bazat pe propriul meu sistem de concepţii şi valori, mi-am permis să schimb standardul unităţilor de măsură. Într-un fel se măsoară grâul şi în alt fel, gunoiul de grajd, într-un fel, fierul vechi şi în altul pietrele preţioase. Nu exclud, iarăşi, nici posibilitatea de a fi greşit. Cu toate că treaba asta cu erorile îmi lasă un gust amar. Se spune că oamenii mari fac greşeli mari. Pe principiul ăsta ar însemna că sunt un uriaş.

În materie de comunicare, se poate, iarăşi, să nu fi reuşit eu să mă fac înţeles aşa cum am dorit. Dar, ce să fac? Când iau pixul în mână şi îmi deschid carnetul, ceva straniu se întâmplă cu mine, de cele mai multe ori. Ştiu că vreau să scriu despre ceva, îmi amintesc primele rânduri şi apoi totul dispare. Mă trezesc din vis abia după ce am terminat, fericit sau întristat, după cum va fi fost textul. După aceea, la dactilografia pe computer, o nouă stare de disociere mă cuprinde şi sunt atent numai la rezonanţa cuvintelor. Textul se dezvăluie numai parţial, ca văzut prin lupă, aidoma versurilor dintr-un poem, pentru ca imediat să se ascundă refuzând a intra în amintire. Aşa se explică de ce uneori nu ştiu foarte exact ce am scris cu o zi înainte şi ca atare, pot să citesc literele publicate aproape cu aceeaşi curiozitate ca şi voi. Sistemul ăsta îmi oferă însă şi sur-

prize mai puţin plăcute. M-am pomenit nu o dată că ceea ce am scris a fost departe de ceea ce intenţionam a spune, ba, uneori se pare că am afirmat chiar contrariul.

Şi mă întreb la rându-mi, în cazul acesta, cine a fost cel care a formulat? Poate că toate acestea se ascund de fapt înăuntrul nostru: şi afirmaţiile şi negaţiile; şi fermitatea ca şi nesiguranţele; şi retractarea şi viermele speranţei inerente că noi suntem stăpânii adevărului absolut.

A recunoaşte toate astea înseamnă, la urma urmei, a refuza să fii un judecător rigid şi a-ţi asuma până la capăt condiţia cu adevărat. Spunea o replică vestită că fiecare om are în faţa sa un orizont. Când acesta, din varii motive şi constrângeri începe a se limita, precum ochelarii cailor de tracţiune, omul începe să vadă şi să recunoască din ce în ce mai puţin din cele ce îl înconjoară. În final, orizontul perceptibil se contractă până la dimensiunea unui singur punct iar omul nostru spune: „Acesta este punctul meu de vedere!“

Ca atare, lămurit prin judecăţile de mai sus, am pus mâna pe telefon şi l-am sunat pe prietenul care îmi adusese acel reproş, cu dorinţa de a mă explica.

„Tu chiar ai pus la inimă observaţia mea?“– mi-a răspuns el candid. Vezi-ţi de treabă, ne cunoaştem de prea multă vreme ca să mă pot îndoi de tine cu adevărat! Am dat şi eu o replică, să simţi şi tu că te citeşte lumea!“

Am rămas cu gura căscată. Avea dreptate. Ar fi groaznic să realizezi că trimiţi o scrisoare iar aceasta nu va găsi la capătul drumului ei niciun destinatar.

Înălțarea lui Vasile la lustră

„Ieri dimineață, fiind duminică, am hotărât să zăbovesc mai mult timp în pat. Aproape că mă trezisem cu ceva timp înainte, când am simțit durerea de cap." Spunând aceasta, Vasile și-a ridicat mâna stângă și a schițat o mișcare circulară cu palma deasupra urechii.

„De fapt, nu era încă durere. Adică nu devenise încă durere cu adevărat. Era un fel de disconfort, de presiune și amorțeală neplăcută. Părea că îmi strânge încet, încet, creierul. Așa încep la mine crizele de migrenă. Le fac rar, o dată, maximum de două ori pe an, dar când se întâmplă asta, sunt nevoit să stau în pat pentru că nu-mi mai pot ține capul în poziție verticală de durere. Mai mult, amețesc și mi se face greață.

Dacă mă vede cineva, zice că-s beat. Durerea devine ca o usturime pulsatilă, pe jumătate de cap și am senzația că fierbe ceva înăuntru. Când se întâmplă asta, cel puțin opt ore sunt ca și handicapat." Pacientul din fața mea a făcut o pauză, parcă jenat de ceea ce se întâmplase. Era un bărbat de treizeci și șase de ani, atletic, nefumător și departe de statutul de băutor profesionist, care lucra ca secretar la o primărie de țară, cu toate că locuia într-un apartament la oraș. Soția lui, micuță, roșcată, cu vădite tendințe supraponderale, stătea alături de el și-l urmărea îngrijorată. Tocmai mă pregăteam să-i spun că pentru crizele de migrenă pe care începuse să mi le descrie ar fi fost mai indicat un consult făcut de colega mea, medic neurolog, când Vasile a continuat:

„«Asta e, mă ia durerea şi o să-mi strice duminica», mi-am spus şi am rămas în pat aşteptând să aţipesc la loc. Nu ştiu cât am stat aşa, probabil ca am adormit puţin într-adevăr. Dar auzeam. Auzeam radioul de la vecini, Larisa, nevastă-mea se auzea troncănind ceva prin bucătărie când, brusc, am simţit cum greutatea mea întâi se aboleşte şi apoi, începe să se inverseze. Când mi-am dat seama că mă desprind de aşternut aşa, în poziţie orizontală cum mă aflam şi corpul meu începe să leviteze, m-am speriat. De fapt, nu era vorba de o ascensiune ci, mai degrabă, de o cădere spre tavan, pentru că josul şi susul îşi schimbaseră locul. Am strigat după nevastă-mea şi am continuat să cad aşa, înspre tavan, ferindu-mă ca să nu mă prăbuşesc peste lustră. M-am oprit exact pe suprafaţa văruită şi am simţit miros de aer cald şi de praf venind dinăuntrul lustrei. Interesant era că mă răsucisem probabil; acum stăteam cu spatele lipit de tavan şi mă vedeam pe mine stând în pat, cu faţa în sus şi cu mâna stângă lipită de cap, gemând. Am văzut-o şi pe nevastă-mea cum a intrat în cameră, a pus o mână pe mine şi m-a zgâlţâit încercând să mă trezească. M-a strigat de câteva ori, apoi a luat telefonul şi a sunat la salvare. De sus, eu am vrut s-o strig, să-i spun că, de fapt eu sunt sus, pe tavan. Adică, de fapt jos, pentru că tavanul devenise un fel de podea iar eu vedeam toate lucrurile răsturnate, dar fără ca ele să cadă din poziţii. M-am chinuit de vreo două, trei ori, dar n-am reuşit s-o strig. Nu puteam articula. Aşa că, am încercat s-o fluier. Şi tot ce ţin minte e că am scos un fel de sâsâit. Iar sâsâitul acesta era vizibil şi a mers ca pe o sârmă invizibilă până atunci direct în creştetul trupului care rămăsese pe pat. După aceea, nu-mi mai amintesc ce s-a întâmplat. Când m-am trezit, eram pe jos, căzusem din pat iar nevastă-mea trăgea în continuare de mine şi mă striga. Eram transpirat şi nemaipomenit de emoţionat, inima îmi bătea cu putere dar durerea de cap dispăruse."

Am zâmbit. Cu toate că unii autori afirmă că experienţe subiective de extracorporalizare pot fi înregistrate de până la 10% din oamenii sănătoşi, era pentru prima oară când aveam

în față un astfel de caz. Sigur, relatări asemănătoare sunt des citate în literatură pentru că apar în diferite ocazii: experiențe la granița morții, traumatisme craniene, epilepsia și migrena cu punct de plecare la nivelul joncțiunii temporo-parietale (cum probabil că era cazul lui Vasile), folosirea unor substanțe halucinogene (cel mai frecvent a L.S.D.-ului și a psilocibinei) dar uneori și a alcoolului sau în autointoxicarea cu bioxid de carbon obținută prin rărirea frecvenței respiratorii în cursul practicării unor aşa-zise discipline spirituale (cum e hatha-yoga).

Implicarea locației de pe scoarța cerebrală la care m-am referit, aflată la joncțiunea temporo-parietală a fost demonstrată prin reproducerea fenomenelor de acest tip prin stimulare electrică a creierului. Ce se întâmplă, de fapt? În fiecare clipă creierul nostru primește informații atât despre lumea din jur, cât și despre alcătuirea propriului trup.

Așa devenim conștienți de poziționarea noastră în spațiu: prin sistemul echilibrului, sistemul vestibular, care ne informează despre așezarea capului și despre poziția propriului trup, prin receptorii sensibilității cutanate la exterior, ai mușchilor și ai unor organe interne (proprioceptori și interoceptori) la interiorul acestuia.

Tot ceea ce ne spune acest complicat sistem informațional trebuie pus de acord în fiece clipă cu ceea ce se vede, ce se aude, precum și cu ceea ce am cunoscut până atunci pe cale rațională. Când acest adevărat computer înregistrează dereglări, manifestări de tipul extracorporalizării pe care mi-a relatat-o Vasile devin posibile. Mai mult, ele realizează anumite tipare, forme perfect reproductibile în anumite condiții (de obicei, patologice) oriunde pe glob, indiferent de cultura căreia îi aparține individul.

Ceea ce e șocant în experiența pacientului meu este legat de convingerea internă a fiecăruia că sinele nostru este indisolubil legat de trup. Cum altfel? Doar până și un oligofren se recunoaște pe sine în oglindă. Iar, în aceste cazuri, sinele pare că părăsește sediul.

Că experienţa trupului e una din cele mai fragile, o dovedeşte un fenomen relativ cunoscut azi, acela al *membrului fantomă*: persoanele care au suferit amputări de membre continuă uneori să aibă senzaţia existenţei şi funcţionării acestora. Mai mult, cu ajutorul unor mijloace virtuale, atingerea nasului efectuată concomitent cu recepţionarea unei imagini în care mâna experimentatorului se depărtează progresiv de cap, îi dă subiectului convingerea că... i se lungeşte nasul. Efectul se cheamă *Fenomenul Pinocchio*.

Atingerea simultană a unei porţiuni ascunse a corpului, asociată cu imaginea atingerii unui galoş, creează iluzia că acel galoş devine parte integrantă a corpului sensibil. Pacientul ţipă de durere atunci când galoşul este lovit cu ciocanul!

Convingerea că trupul este adăpostul sinelui a generat credinţele în lumea de dincolo şi în necesitatea prezervării acestuia pentru a-i asigura nemurirea. Aşa au apărut îmbălsămarea şi mumificarea rituală, aşa s-au născut credinţele şi obiceiurile prin care morţii sunt cu regularitate sărbătoriţi, prin care li se dă de băut şi de mâncat pentru a nu fi nemulţumiţi *dincolo*. Mă miră faptul că nimeni nu-şi pune problema vârstei corpului nemuritor. Dacă, de exemplu, unul din soţi moare tânăr iar celălalt, la adânci bătrâneţe, *dincolo*, atunci când se reunesc, se va putea spune despre cel tânăr că e gerontofil?

Ca să nu mai vorbim atunci despre cât de fericiţi vor fi cei care trăiesc *aici* în trupuri care nu le oferă decât durere şi suferinţă! Ca unul care ştiu pe propria-mi piele care este adevărul despre acest fenomen, aproape că-l invidiez pe Vasile, cel care s-a înălţat la tavan pentru şansa sa de evadare. Pentru viziunea sa din spatele lustrei. Eu n-am reuşit.

Nu-i vorbă, nu v-aş dori s-o experimentaţi nici voi. Aş prefera să rămâneţi la fel.

De ce nu sunt eu şef

„Să pui mâna, să înveţi carte, să ajungi ceva în viaţă! Altfel, fără de şcoală, ai să ajungi la oi!“ Aşa ne-au educat părinţii şi ca atare, noi i-am ascultat (într-o măsură mai mică sau mai mare). Iar modul lor de a gândi s-a întipărit pe veci în firea noastră, chiar dacă atunci ni s-a părut că suntem mai degrabă, rebeli.

Celor care am făcut greşeala să trăim după acest sistem, ni se pare extrem de nedrept ceea ce ni se întâmplă azi. Un număr din ce în ce mai mare de tineri consideră îndemnul de mai sus o tâmpenie şi părăsesc şcoala iar cei care rămân să o facă, par a nu fi învăţat sistemul studiului individual. Nu o dată mi s-a întâmplat să fiu întrebat ceva de un student care comunica cu mine pe Messenger iar eu am fost nevoit să mă informez pe internet despre lămurirea solicitată pentru a-i da putea răspunde. Necazul este că el ar fi putut face acelaşi lucru, dar nu era obişnuit să o facă.

Păi, cum să te apleci asupra studiului, nu-i mai bine la oi? Cum altfel, unul venit de la oi, unul care are la dispoziţie o sută de cuvinte mai mult decât acestea ar putea cumpăra atâtea terenuri, unităţi industriale, decoraţii bisericeşti şi chiar intelectuali înfometaţi aidoma celor care colecţionează maimuţe exotice?

„De ce te mulţumeşti tu cu postura asta amărâtă?“ – m-au întrebat adesea prietenii.

„De ce nu intri să baţi cu pumnul în masă la unul din partidele influente? În fond, atâta lume depinde de tine, stu-

denți, colegi, pacienți... Alții, pe care nici măcar nu-i cunoști, te citesc și te apreciază. Cum crezi că te-ar putea refuza cineva dacă ai solicita un post de consilier local? Ai și prestanță, arăți bine la televizor și cred că ți-ar place să intri în polemici pe la emisiuni televizate în campania electorală. Ai dobândi și altă trecere și te-ai descurca cu mult mai bine din punct de vedere economic!"

Dar a trecut de mult vremea în care asemenea îndemnuri ar putea să mă mai ispitească. Poate că de vină este modul meu de a privi lucrurile, abordarea naturalistă a comportamentelor și relațiilor sociale și economice. Spun asta pentru că cei mai mari și mai importanți pași pe care neuroștiințele i-au făcut în ultima vreme au fost posibili datorită presiunilor exercitate dinspre zona economică. Am învățat de mult că un economist adevărat e mai degrabă un vrăjitor decât un contabil de întreprindere.

Exemple? De Marx a auzit toată lumea. Mai am și un prieten economist de vocație care îmi ținea pe vremuri adevărate cursuri despre dinamica plină de viață a lumii afacerilor și a banului. Nu m-a mirat așadar când am văzut că cele mai importante și mai interesante studii în domeniu au fost publicate nu de *Trends in Neurology*, ci de cunoscutul *The Economist.*

E vorba despre descifrarea unor mecanisme cerebrale legate de joc și de asumarea riscului, despre recompensă, câștig și despre algoritmul încrederii în cel de alături. Pe scurt, sunt elemente de finețe ale a ceea ce americanii numesc *theory of the mind*. Pe românește, lucrurile sună cu totul și cu totul altfel: *citirea gândurilor*.

Aceasta este cheia de boltă a funcționării creierului social uman. Căci, dacă există un mecanism psihologic specific omului, ceva care ne desparte în mod evident de animale, această diferență este dată de nevoia de a gestiona în mod optim relațiile sociale. Mai bine zis (și nu în ultimul rând), de abilitatea de a-i depista pe cei care vor să te înșele. Pentru că lumea banului, a legilor și a politicii concentrează cele mai importante,

cele mai interesante şi mai pline de imaginaţie strategii de păcălire a „adversarului“. Pentru un om de afaceri, un politician, un înalt funcţionar, principala cerinţă în ziua de azi pare a fi aceea de a-i considera pe toţi cei din jur ca potenţiali fraieri şi a căuta să nu devii tu însuţi unul din aceştia. Nu e nevoie, pentru a putea sta în faţă, nici de raţiune, nici de inteligenţă şi nici de înţelepciune. Şi cei inteligenţi şi cei cerebrali şi cei înţelepţi ştiu bine asta. De aceea nu se îngrămădesc nici să intre în politică şi nici să se apuce de afaceri.

Spune istoria (pe care am mai scris-o dar simt nevoia să o repet) că Socrate era mereu luat peste picior în acest sens. Anume, pentru că el dădea sfaturi tinerilor însă, deşi era proprietar de moşie la ţară, trăia ca un sărăntoc, mai mult din pomeni. Supărat de desele ironii ale vreunui oier îmbogăţit de pe vremea lui, a cumpărat sau închiriat într-un an toate presele de ulei din Atena. A fost un an extrem de îmbelşugat pentru măsline. Dar nimeni nu mai avea cum să le exploateze, nu exista presă la îndemână. Acela a fost anul în care Socrate a hotărât preţul uleiului în regim de monopol şi i-a jucat pe toţi ironicii pe degete arătându-le ce poţi face, de fapt, cu filosofia. Apoi a renunţat la joc. A vândut sau înapoiat presele şi şi-a văzut de convorbirile lui din Agora. Rezultatul? Ei bine, lui Socrate i s-a înscenat un proces, a fost condamnat la moarte pentru coruperea tineretului şi executat prin otrăvire cu zeamă de cucută.

Fără comentarii!

Mai sunt şi astăzi unii care îi sfătuiesc pe cei mai dezgheţaţi să renunţe la rolul lor de consilieri, de sfătuitori ai potentaţilor pentru că în momentele cheie, în lucrurile şi deciziile fundamentale, aceştia nu ascultă niciodată de sfaturi. Îndemnul pare nerealist. În primul rând, pentru că electoratului nu-i plac oamenii deştepţi. Ce poate să înţeleagă marea masă a celor cu coeficientul de inteligenţă de cel mult 100 dintr-o argumentaţie strălucitoare? Că cel din faţa sa are un creier extrem de puternic şi de aceea este periculos! Niciunul

nu-l va vota şi nici nu-l va urma dacă, totuşi, va ajunge şef. Pentru că nu-ţi poţi delega încrederea şi responsabilitatea decât unuia căruia îi poţi înţelege comandamentele şi acţiunile.

Un şef nu poate fi, cerebral vorbind, cu mult deasupra intelectului subordonaţilor săi, iar dacă e, nu trebuie în niciun chip s-o arate. E tocmai ce a afirmat, altfel formulat, *principiul lui Peter*: fiecare om avansează până la nivelul maxim al incompetenţei sale. Ori, eu nu mă consider suficient de incompetent pentru a intra în politică. Mai am şi o altă justificare: când devii factor de decizie, nu-ţi mai poţi urmări în libertate visurile. Te subordonezi regulilor şi joci conform lor. Îţi trebuie o limitare anterioară pe care trebuie s-o recunoşti şi să ţi-o asumi pentru a avea talent de şef, altfel ajungi să plângi după viitorul pierdut ca unul care regretă că s-a însurat.

Nu vreau să înţelegeţi din cele de mai sus că mă consider a poseda cine ştie ce majoră inteligenţă. Nu. Dacă aş fi fost posesorul uneia, aş fi ştiut să ocolesc paradoxurile de mai sus. Ba, în multe episoade ale vieţii mele am făcut dovada unor forme de gândire opuse inteligenţei. Mai ales a inteligenţei emoţionale dar şi a celei sociale. Ce să-i fac, aşa am fost, aşa şi sunt eu, cu bunele şi cu relele.

Viitorul şi grădinarul interior

Aseară m-am revăzut cu bunul meu prieten, regizorul. Nu-l mai văzusem de anul trecut. Tocmai venise de la repetiţii şi arăta obosit şi mulţumit în acelaşi timp. În rest, sub aceeaşi privire fermă, barba i se brumase. Făcuse şi puţină burtă. Ne-am complimentat reciproc pe tema asta, a îngrăşatului, printre ironii a apărut şi cuvântul „focă jucăuşă“, după care am început să vorbim despre noi.

Am aflat că aventura pe care prietenul meu o trăieşte a început odată cu un drum pe care l-a făcut prin părţile Branului. Acolo, pe sosea, nişte ciobani vindeau pui de căţei, aşa ca a luat brusc hotărârea şi a cumpărat un câine: ciobănesc.

Acomodarea cu animalul s-a făcut perfect, era o fiinţă afectuoasă şi totul a mers bine până când micuţul a început să crească. ...şi să crească şi să crească!... Liniştea personală s-a încheiat, prietenul a ajuns la un moment dat să se încuie în cameră sa pentru a putea lucra fără ca „puiul“ dornic de joacă să năvălească cu tot cu uşă peste el. Ca atare, s-a consultat cu soţia şi a luat o casă la ţară. Era altceva. Odată cu această transformare, el a trecut, ca în jocurile pe calculator, la un cu totul alt nivel. Apăruseră alte cheltuieli, alte surse continue de preocupare. Dintre acestea, una s-a dovedit a fi de data asta dominanta: grădina.

Ca o forţă impusă de divinitate, toate gândurile au început să se îndrepte spre modelul imaginar al unei grădini polimorfe. O dorinţă teribilă de a se înconjura de toate bogăţiile naturii i-a cuprins pe soţi, aşa ca au achiziţionat şi plantat

cu entuziasm caişi, piersici, pruni, peri, vişini, cireşi, dar şi mesteceni, pini de toate neamurile şi chiar chiparoşi. Au realizat un fel de grădină-calendar în care, în fiecare colţ, pomii înfloresc şi dau rod în momente distincte ale anului.

„Printre toate“ – mi-a spus prietenul meu – am plantat trandafiri. Asta a fost obsesia mea. Tot felul de trandafiri. Din aceia altoiți, înalți, care înfloresc în coroană, trandafiri agățători, trandafiri de Damasc, Centifolia, trandafiri sălbateci, toate tipurile şi toate culorile pe care le-am putut găsi. Aşa că, în clipa în care vor înflori, voi avea unde sa mă retrag, unde să-mi găsesc liniştea. Voi medita cu foarfecele de grădinărit în mână în mijlocul trandafirilor mei.”

Apoi, exact aşa cum făceam în urmă cu treizeci de ani, discuția a alunecat spre alte teritorii. Am vorbit despre mistica spectacolului şi despre momentele de certă legătură cu divinitatea care se întâmplă să apară în mijlocul actului artistic, jalonându-ți existența, impunându-ți reperul fundamentalului.

„Momentele acestea sunt cele mai bune dovezi că suntem conduşi în marea majoritate a timpului de inconştientul nostru – i-am zis. Clipele acestea, în care simți că vraja te fură, când nu-ți mai aminteşti nimic din tot ce ai făcut dar eşti sigur ca ai făcut bine şi spectatorii tăi sunt de acord că totul s-a desfăşurat exemplar, sunt conduse de automatisme. E vorba de meseria pe care o practici cu pasiune şi care a intrat profund înăuntrul subconştientului tău. Aceste clipe iți dezvăluie către lume sufletul tău cel adevărat. De cele mai multe ori, oamenii îşi folosesc rațiunea pentru a-şi ascunde sufletul. Se înconjoară de baraje şi de măşti pentru a nu lăsa pe alții să cunoască ceea ce au ei înăuntru. În clipele acelea, sufletul tău iese la iveală neîngrădit de asemenea oprelişti. Iar tu eşti îmbătat de bucuria de a-l elibera şi a-l dărui. Trebuie să fii mulțumit! E cea mai bună dovadă că sufletul tău e frumos. Majoritatea oamenilor au suflete urâte!”

Am vorbit mai apoi despre recentele noastre experiențe culturale, despre preocupările mele asupra neuroştiințelor şi

cum pot ele să dea socoteală de tot şi de toate cele ce se află în jur. I-am povestit cum, în acest mod de a privi lucrurile, sufletul încetează să mai existe. Mai mult, ni se demonstrează ca nici n-a existat vreodată, mai mult decât în condiţia unui concept filosofic. Echivalentul său „palpabil“, conştiinţa de sine, este în aşa de mare măsură fundamentată pe proiecţia senzoriala a trupului, încât poate fi extrem de uşor păcălită, făcută să creadă că trupul e altceva, că se află în cu totul şi cu totul altă parte. De îndată ce trupul dispare, sinele rămâne doar un construct, o rezultantă a activităţii creierului uman cel atât de asemănător cu cel al altor specii şi totuşi, atât de deosebit.

„Dar asta – i-am adăugat – nu alungă nimic din vraja gândirii. Cu atât este mai nobilă şi mai frumoasă poezia care apare ca rod al manifestării efemerităţii unui singur om, atunci când ea este doar un artefact, o construcţie mintală. E cea mai buna dovadă că ne-am depăşit condiţia. Aidoma lui Oedip care, scoţându-şi ochii, a demonstrat că poate păşi dincolo de blestemul zeilor, pe care omul nu l-a putut evita.”

O clipă, parcă, vreme de o străfulgerare, atât mi se pare că a durat întrevederea noastră, însă în momentele acelea am reatins parcă starea de graţie a adolescenţei noastre. Desigur, oboseala fizică îşi punea amprenta asupra întâlnirii noastre dar prietenul meu, când m-am văitat, mi-a replicat: „De ce te plângi? Nu asta îţi place să faci? Doar eşti obosit pentru că faci ceea ce ai vrut de la început să faci. Acelaşi lucru îl fac şi eu. Şi asta ne dă satisfacţie!”

Avea dreptate, fără îndoială. I-am confirmat că nu e vorba numai de satisfacţie. Este chiar un mod de a supravieţui. Numai activitatea intensă a neuronilor poate stimula acei factori de creştere nervoasă, singurii care oferă o protecţie reală a creierului împotriva îmbătrânirii. Izvorul tinereţii veşnice nu este o substanţă minune, ci o serie de probleme fără sfârşit care se vor rezolvate.

Ne-am despărţit cu căldură şi cu speranţa că vom putea reface revederea noastră cât mai repede. Dar amândoi ştiam

câte luni va însemna asta, pe puțin. Prietenul a plecat. N-au trecut decât puține minute şi a sunat telefonul. Era tot el:

„Ştii – mi-a spus – în clipa în care am povestit despre gradină, am simțit că ideea asta mă domină. Ideea bătrânului care îşi găseşte liniştea în mijlocul straturilor sale de trandafiri. Dar nu mi se lămurise încă foarte bine în creier. Nu ştiam cum de s-a născut în sufletul meu. Abia după ce am plecat, totul s-a limpezit iar eu mi-am adus aminte: TU AI FOST CEL CE MI-A BAGAT ASTA ÎN MINTE. Ca şi cum s-a întors din timp, am revăzut foarte clar discuția noastră de atunci, când ai vorbit pentru prima oara despre adăpostul grădinii de trandafiri în care bătrânețea îşi găseşte odihna. Iar eu am protestat. Cum să-mi găsesc EU liniştea? Care linişte? Eu n-am să mă opresc niciodată din căutare! Iar tu ai zâmbit, ai spus: lasă, lasă! O să treacă timpul şi ai să vezi cum, în locul negurilor şi a furtunilor, în locul aventurii, îți vei căuta adăpost în contemplarea unor petale de trandafir! Asta a fost. Aşa că, imediat ce mi-am adus aminte, ți-am dat telefon să-ți povestesc. Nu ştiu de ce uitasem povestea inițială."

„Sigur – i-am răspuns – ăsta e fenomenul care se întâmplă întotdeauna cu memoria. Un paradox. Uităm ca să putem ține minte. De câte ori actualizezi o scenă, o scoți din depozit şi o traduci în termenii înțelegerii tale din acel moment. Ea trebuie curățată, acordată cu percepțiile şi cu activitatea curentă. Apoi o comprimi şi stochezi la loc această imagine retuşată. Şi aşa se face că amintirile ajung să nu mai fie fidele întâmplărilor adevărate.

Dar ceea ce spui tu nu este o amintire simplă ci este o referință la rezolvarea unei probleme reale, una din cele esențiale. Atâtea şi atâtea generații trebuie să se fi confruntat cu aceasta până a apărut ideea grădinii cu trandafiri! Nu ştiai de ce te obsedează. Vorbisem despre asta cândva... Dar e numai una din soluții, probabil. Ea exista înainte de noi. Trebuia numai s-o identifici printre opțiunile tale personale, ca să o poți mai apoi recunoaşte. E vorba despre viitor, cel pe care unii îl per-

cepem ascuns în codul nostru genetic. Pentru că în fiecare din noi se ascunde un grădinar. E o calificare supremă, un titlu de noblețe asupra căruia tinerii n-au nicio bănuială. Ceea ce ți-am spus, şi aventura uitării şi a amintirii tale, e exact ce desemna Jung prin inconştientul colectiv."

Aşa s-a încheiat convorbirea noastră telefonică. Am stat, totuşi şi am judecat după aceea. Eu nu reținusem episodul, discuția la care se referise prietenul meu. Era, fără îndoială, stilul meu de atunci, acela de a formula totul în parabole. Iar spontana trimitere la denumirea lui Jung a fost o eschivă, o fugă de răspundere. A fost colacul cultural de salvare care m-a scăpat de a rosti fraza:

„Da, tu. Trebuie să recunosc. Din cauza mea ai achiziționat toate, din cauza mea ai plantat toți pomii şi toată grădina pe care o aştepți acum să iasă la iveala. Din cauza mea ai sădit atâtea şi atâtea tufe de trandafiri. Până la urmă, din cauza mea ți-ai luat câine!" Ar fi fost un neadevăr. Oricum, existența grădinilor nu ar trebui să aibă nevoie de o justificare anume. Asta e motivul pentru care vă doresc şi vouă să deveniți într-o zi grădinari şi să aveți parte din belşug de pacea florilor pe care vi le doriți.

Sisifizând

Trebuie să fi părut o joacă la început. O joacă iritantă, sâcâitoare, dar care nu avea tocmai trăsăturile obişnuite ale unei condamnări. În fond, îşi ispăşea cazna în aer liber şi efectua, la urma urmei, o activitate fizică: împingea stânca aceea pe pantă până în vârful dealului, ceea ce era sănătos pentru organism. Mai mult, spectacolul rostogolirii la vale a pietrei era o imagine spectaculoasă, plăcută chiar. Câţi dintre voi, aflaţi în vârful unei pante nu sunt tentaţi să provocaţi măcar mici avalanşe pentru a urmări înlănţuirea de evenimente ce urmează să ducă pietrele în jos? E fascinant să vezi ce forţe stranii poţi elibera în natură printr-un gest minim.

Probabil că aşa a simţit şi Sisif la început, până când rutina, iritarea, oboseala şi plictisul au început să-şi pună din ce în ce mai tare amprenta asupra condiţiei sale. Cu atât mai mult cu cât acest blestem i-a venit oarecum degeaba, doar pentru că a fost martor al răpirii Aeginei, nimfa-capră, de către Zeus, cel care luase forma unui vultur.

Mda, e periculos să ştii prea multe la un moment dat. Aşa că metafora dealului lui Sisif a devenit o trimitere directă la inutilitatea şi lipsa de sens a zbaterii omului în condiţiile în care motivaţia, cauza ascunsă şi rostul propriei sale existenţe îi scapă. Ca o contaminare a ideii de responsabilitate şi suferinţă, un alt deal, Golgota, a venit să adauge o apăsătoare şi gravă bogăţie simbolică temei ascensionale a condiţiei umane.

O ascensiune, către ce? Cu ce scop? Cu ce beneficii? Reducând problema la datele sale esenţiale, nici măcar viaţa nu

poate fi definită în aşa fel încât să satisfacă deterministic pretenţiile noastre de raţionalitate. Urcă omenirea ca specie? Chiar şi o minimă modificare a constantei universale – susţin fizicienii – ar face ca legile universului ăsta care creează aparenţa să se schimbe. La un anumit nivel de organizare, *complexitatea este,* ea însăşi, *viaţă.* O mică variaţie ar putea schimba asta fundamental. Nimic să nu mai existe aşa cum există acum, iar termenii de viaţă şi de inteligenţă nici măcar să nu aibă sens. Ne desparte atât de puţin până să nu fie nimic!...

E de ajuns să exişti ca asta să fie un progres? L-ar motiva oare asta pe Sisif? Ceea ce nu ia nimeni în considerare atunci când examinează procesul apariţiei vieţii şi a inteligenţei este factorul temporal. Dacă punem spre comparaţie durata unei civilizaţii şi vârsta totală estimată a universului, aria de răspândire a acelei civilizaţii şi dimensiunea pe care spaţiul a atins-o, vom obţine rapoarte ale unor mărimi asemănătoare densităţii. Eu le-am numit *densităţi spaţio-temporale.* Ei bine, am fost uimit să văd că, oricât de generos aş fi fost atribuind persistenţei omenirii cele mai mari valori, densităţile spaţio-temporale rămân la valori extrem, extrem de apropiate de zero.

Ce să însemne asta? Păi, e un semn că, deşi aparent „vecine", două civilizaţii nu vor ajunge să se întâlnească niciodată, prin nicio metodă, oricât de indirectă. Da, da, asta mai înseamnă că suntem extrem de singuri în univers. Cumplit de singuri. Şi aşa vom rămâne, oricât de mulţi zei sau extratereştri vor inventa mitologiile omului. În termenii poveştii noastre, înseamnă că adevărata suferinţă a lui Sisif nu constă şi n-a stat niciodată în greutatea stâncii sau în panta dealului. Nici măcar în lipsa de sens a operaţiunii de ridicare repetitivă. În fond, un fir de praf de pe o roată se învârteşte, se învârteşte la nesfârşit, şi el fără un rost aparent. Dar roata se mişcă! Vehiculul se deplasează şi ăsta e un lucru pozitiv!

Adevăratul necaz al lui Sisif trebuie că a fost singurătatea sa iremediabilă. N-avea pe nimeni care să-l compătimească, să-i zică:

„Măi băiete, ce treabă ingrată mai eşti şi tu pus să faci! N-ai înnebunit repetând toată ziua operaţiunea asta imbecilă?“ Nu s-a găsit nimeni să-l ironizeze măcar: „Aşa, Sisif, împinge, munceşte, mă' băiatule! Munceşti pentru o lume mai bună! Pentru generaţiile de mâine! Ai să devii unul din cei ce vor înțelege, dinăuntrul fenomenului, că munca este un proces nobil în sine. Oricum, un proces mai important decât managementul Corintului cu care te ocupai tu. Abia aici, în aceste condiții privilegiate, lipsit de factori care să-ți distragă atenția de la menirea ta, lipsit de adoratori dar şi de duşmani, fără de vin, petreceri şi fără de lăute, doar tu singur şi cu piatra ta, ai să înțelegi că noblețea muncii este una superioară atât inteligenţei, dar chiar şi a vieții în sine. *Arbeit macht frei!*“

Ceea ce m-a uimit întotdeauna a fost faptul că eroii mitologiei nu reflectează niciodată. Ei nu gândesc asupra lucrurilor care li se întâmplă sau a faptelor pe care le fac. Nici la Sisif n-am sesizat să existe vreun timp de gândire. Singurul timp de respiro subînțeles, mica pauză care însoţeşte căderea pietrei, pare mai mult o defulare. Nu are în ea nimic intelectual. Ar putea fi chiar un gen de răsplată, un scurt spectacol de circ oferit la încheiere de etapă, un gen de telenovelă, aceeaşi de fiecare dată, dar captivantă în acelaşi timp pentru minţile odihnite.

Şi elementul pe care mitul îl trece sub tăcere este coborârea pentru un nou ciclu. Cum face oare Sisif treaba asta? Coboară încet pe cărarea pe care a urcat? Se opreşte pe undeva la o cafea și o ţigară? De revenit, revine a doua zi? Şi dacă da, unde se duce el până atunci?

Sau coboară alergând ca disperatul, încercând să prindă din urmă piatra, aşa cum aleargă la vale englezii din Cotsworlds să prindă din urmă o roată de brânză aruncată de pe deal? Măcar aceştia din urmă sunt motivaţi de dorinţa de a se distra într-un mod bizar iar obiceiul în sine se pare că datează de pe vremea romanilor, când a făcut parte dintr-un ritual păgân de vindecare. Pentru această din urmă ipoteză ar exista

doar argumente de tipul similarităților structurale: repetitivitatea, inutilitatea, capacitatea de a elibera mari cantități de energie ilustrând nevoia de autodepășire, entuziasmul absurd cu valențe mistice. Însă tradiția merită continuată.

Nu scrie nicăieri cum coboară Sisif. Atât scrie, că totul se petrece în Hades. Adică în lumea aceasta obișnuită care ne înconjoară. Devenim pe rând, fiecare din noi, precum Sisif: cu pietre mai mari sau mai mici, escaladând dealuri mai scunde sau mai înalte; unii blazați, scârbiți sau disperați, alții entuziasmați de-a binelea. A căuta un rost la o scară umană acestei operațiuni e însă tot aia cu căutarea unui plan preconceput în toate manifestările evoluției: nu poți ajunge altundeva decât la construirea unui delir. Eu unul am un secret. Încerc cu mai multe pietre deodată. Una din ele ar putea într-o zi să se rostogolească acolo unde vreau eu. Să aibă și ea altă menire decât aceea de a se da de-a dura tot timpul! Până atunci, însă, tac și împing la fel ca Sisif.

Excursie prin memorie şi iertare

Una din cauzele cele mai frecvente ale tristeţii o constituie plecarea ireversibilă în uitare a clipelor de fericire. Atunci, memoria parcă refuză să mai cupleze întâmplarea pe care o evoci cu emoţia acesteia şi constatarea acestei nepotriviri te poate umple de regret. Cauze pentru această plecare ar fi mai multe, dar două sunt esenţiale: ori individul a evoluat, a suferit o schimbare fundamentală de caracter, care i-a conferit calităţi şi repere valorice noi aşa încât amintirile nu mai rezonează, nu mai trezesc aceleaşi emoţii, fie, din variate motive, amintirea nu mai poate fi recreată în acelaşi mod, cel puţin în partea sa esenţială, în „cheia“ sa afectivă. Emoţiile exemplare de odinioară vor fi fost definitiv uitate. Iar amintirile lipsite de componentă emoţională se păstrează greu, dacă nu cumva sunt şterse imediat.

Iată de ce nu am renunţat niciodată la unul din jocurile copilăriei, acela de a-mi retrăi în imaginaţie amintirile bucuriilor fundamentale. Există chiar şi o oarecare regularitate cu care practic acest tip de exerciţiu mintal. E tot aşa cum încercările de a reciti ceea ce am scris în urmă cu zece, douăzeci sau treizeci de ani constituie, pe lângă binevenita rememorare, o continuă sursă de uimire şi de nostalgie pentru că îmi descopăr acolo, ipostaziată printre rânduri, imaginea virtuală a tinereţii. În felul acesta, exersarea retroactivă a bucuriilor copilăriei va fi întotdeauna un demers întăritor. Este o operaţiune de consolidare a fundamentelor spirituale pe care se sprijină istoria existenţei mele personale.

Cea mai profundă amintire a mea se referă la scena „plecării la mare“. Faptul că întâmplarea s-a repetat de atâtea şi atâtea ori, în realitate cât, mai ales în inima mea, nu a putut să şteargă nimic din esenţialitatea şi din fantastica sa putere de sugestie. Ba, chiar păstrez şi amintiri ale unor episoade de rememorare. Mă văd elev, stând în bancă, în timpul unei ore stupide, desprinzându-mă în mod voit de ambianţa clasei, de vocea profului şi plonjând cu voluptate în amintire. Ţin minte şi acum constatarea intrigată a profesorului de socialism care, în mijlocul uneia din expunerile sale imbecile, a constatat că pe feţele tuturor colegilor mei se citea plictiseala, disperarea şi suferinţa, în timp ce eu zâmbeam fericit.

„La ce te gândeşti, Cojocaru? Te uiţi la mine şi zâmbeşti într-una. Am spus ceva de râs?“ – m-a întrebat iritat politrucul, supărat, vezi bine că nu afişam şi eu acea privire îndoliată de condamnat la cazne. Era evident că presiunea lecţiei sale nu funcţiona asupra mea.

„Nu, toarşu' profesor – i-am răspuns eu continuând să zâmbesc – mă gândesc şi eu la cât de profunde sunt cuvintele dumneavoastră şi câte căi deschid ele! Dar pentru asta trebuie să le pătrunzi sensul, nu să rămâi la suprafaţa lor, aşa cum fac oamenii în majoritatea lor.“ Profesorul a rămas câteva clipe cu gura căscată. Nu era un om prost. În mod sigur, ştia că minte (doar pentru asta era acolo) şi mai ştia şi că noi ştim că el minte. Însă acesta era „jocul“, aşa funcţiona convenţia, noi ne făceam că acceptăm tâmpeniile, pentru că altfel nu puteam supravieţui.

Acasă, probabil că asculta şi el *Europa Liberă*, cum făceau mulţi. Atâta doar că noi, elevii, nu ştiam încă să minţim la fel de perfid (sau de „matur“, cum vreţi s-o luaţi) precum cei care ne predau. ...şi iată că, deodată, apare un plod cu coşuri şi voce de uşă neunsă care-ţi declară cu neruşinare, pe cel mai serios ton cu putinţă că ceea ce spui este un adevăr major care ascunde altele, cu mult mai adânci!

După fâstâceala inițială, profesorului i-a scăpat un oftat: „Aha! – a spus el. Mă bucur! Mă bucur că, în sfârşit, începeți să pricepeți și voi esența lucrurilor astea. Copii, să luați exemplu de la el!“ Şi a continuat, vădit stânjenit, expunerea. Eu pricepusem că el, ca să poată să ne predea, se convinsese pe sine de adevărul tâmpeniilor debitate. Iar acum era nelămurit, nu ştia dacă făcusem şi eu acelaşi lucru sau dacă nu cumva ştiam a minți mai perfid decât el şi-l sfătuiam printre rânduri să mă lase în pace. Dacă l-ar fi dus capul, dacă ar avut spontaneitate, m-ar fi întrebat în amănunt despre tâmpeniile pe care le debitase şi m-ar fi încuiat. Dar nu-şi putea permite şi caute nod în papură celui care îşi declarase public bucuria de a intui profunzimi ascunse în materia lemnoasă a textelor de partid. Aidoma celor ca el, era laş, nu accepta lupta. Iar eu, cu ochii deschişi, retrăiam exemplul unei nopți de vară: intram în gară.

Mirosuri amestecate de fum şi terebentină, de parfumuri tari, ruseşti. Voci felurite, zgomotele roților de tren peste traverse, fluierăturile lungi ale impiegaților, sirene care te umpleau de spaimă. Totul era învăluit într-o lumină albăstruie care lăsa să se vadă din imagine numai culoarea crudă a bluzițelor roşii ale femeilor. Locomotiva cu aburi, imensă, lucioasă şi neagră, cu câteva ornamente roşii şi ele, învăluită în aburi lăptoşi care se amestecau cu fumul cenuşiu, aştepta gâfâind aidoma unui dragon întunecat. Eu treceam pe lângă ea încărcat de respect şi bucurie. Intram în norul gros de aburi şi treceam prin el ca prin hotarul dintre lumi. Iată trenul. Compartimentul abia dacă era luminat. Urma clătinarea dulce din timpul mersului şi senzația aceea plăcută de aventură pe care aş fi prelungit-o la nesfârşit. Dacă îmi aşezam o ureche pe pupitru şi ciocăneam uşor şi sacadat cu degetele în bancă, aş fi putut jura că sunt în tren. Ritmul era întrerupt doar de şuieratul ocazional al locomotivei. Apoi, lumini stranii zărindu-se pe fereastra compartimentului, trecând pe lângă noi cu repeziciune. Zorii de zi cenuşii, de parcă cerul ar fi fost încă nehotărât. Lumina dimineții. Macii cu petalele roşii care împânzeau iarba arsă de pe marginea căii

ferate... şi în sfârşit, marea argintie care umplea orizontul şi care parcă mă saluta ca o veche şi dragă prietenă.

Ăsta era exerciţiul la care, aşa cum constataţi, n-am renunţat nici azi. Să-l încercaţi şi voi căci sigur veţi descoperi ceva asemănător în memoria voastră. Orice poate deveni o experienţă fundamentală rămasă dragă vouă, pe care puteţi s-o retrăiţi mereu şi mereu.

Căci numai memoria iartă, uitarea e un blestem. Aşa că, încercaţi să faceţi excursii prin memoria voastră. Aşa am făcut şi eu în obişnuinţa de a vă scrie. Numai aşa, împărtăşindu-vă câte ceva din mine, cred eu, nu numai că întineresc, dar că pot şi să rămân al vostru.

Poemul iubitei de tablă

Când eşti tânăr, poveştile şi filmele cu cyborgi par numai rezultatul unei frumoase imaginaţii, proiecţii ale unui viitor virtual sau extrem de îndepărtat pe care nu îl vei mai apuca să îl trăieşti în realitate. Odată ce îmbătrâneşti însă, funcţionarea defectuoasă a unor părţi din trup face ca problema înlocuirii lor cu altele să nu mai pară o soluţie atât de abstractă. În fond, numărul celor care au suferit transplanturi sau protezări este astăzi imens. Gândiţi-vă numai câte stimulatoare cardiace suplinesc funcţionarea câte unui fragment de inimă care şi-a dat între timp demisia. Azi nu mai ridică nimeni probleme naive de genul „transferului“ de personalitate pe care l-ar putea însoţi transplantul unui organ. Nici protezaţii nu „împrumută“ trăsăturile rigide ale roboţilor (sau ceea ce consideră publicul că sunt trăsături „robotice“).

Mai mult, cercetările asupra conştiinţei umane au făcut paşi atât de importanţi încât ideea transferului sinelui *in silico* nu mai pare deloc astăzi o absurditate. Asta s-ar traduce prin faptul că, atunci când corpul nu-ţi va mai putea permite să trăieşti prin intermediul lui, te vei putea „muta“ în interiorul unui calculator care va recrea pentru tine universul pe care îl vei alege. Acolo vei putea trăi într-o insulă a paradisului. De acolo vei putea comunica şi cu lumea pe care ai părăsit-o, numai că vei fi scutit de foame, de dureri şi de griji. S-ar putea, deci, concepe un program care să reproducă suficient de bine toate capacităţile (inclusiv creative şi toate particularităţile de personalitate şi caracter ale unui om). Dacă s-ar putea găsi şi

posibilitatea transferului propriilor memorii, atunci problema ar putea fi ca şi rezolvată. Am citit chiar opiniile unor cercetători care şi-au exprimat opţiunea pentru un asemenea transfer.

„Ce dacă universul în care aş trăi ar fi mai sărac în amănunte? – spun ei. – Oricum focalizarea atenţiei te face să alegi din multitudinea de stimuli doar amănuntul important al acelei clipe. O astfel de existenţă este oricum superioară şi de preferat vieţuirii într-un trup care se zbate în durere şi suferinţă. Un trup care nu-i poate oferi creierului tău decât perspectiva unei atrofii lente şi ireversibile, adică a unei sărăciri progresive a «eu»-lui până la stingerea sa."

Opţiunea ar putea deveni o soluţie numai dacă am descoperi modul în care acest transfer al sinelui ar putea fi făcut *cu păstrarea unicităţii*. Pentru că, desigur, posibilitatea sintetizării unor cópii ţine de perspectiva apropiată. Clonarea ar fi o bună şansă, de exemplu, de a relua viaţa de la nivelul zero, dacă acest transfer total al sinelui ar putea fi realizat. Altfel, nicio metodă nu va putea genera decât doar o sosie mai mult sau, mai puţin fidelă, pe care originalul ar putea-o contempla în clipele suferinţei şi morţii sale. Dar această copie nu va înceta să fie, totuşi, un „altul", un străin. Şi uite aşa, ne întoarcem iarăşi la problema filosofică a sufletului care *este şi nu este*. Este în trup şi totuşi, nu e trupul. Pare a fi, mult mai degrabă, o rezultantă a funcţionării trupului, funcţionare ce se modifică până la stingere în somn şi care dispare complet sub anestezie totală sau în comă.

Oamenii au căutat mereu modele ale sufletului printre ideile ştiinţifice care le guvernau existenţa. După ce l-au căutat în inimă, în limfă sau în ficat, anatomiştii au considerat că cel mai sigur locaş al său este în creier. E singura parte fără de care nu există nici minte, nici „eu". Iar creierul a fost conceput aidoma unui feribot imens: era pe vremea motorului cu aburi. Cei cu gândirea delicată l-au modelat ca un imens şi sofisticat automat cu mecanism de ceasornic. Apoi s-a inventat telefonul iar mintea umană a fost imaginată ca o centrală. Pe rând,

creierul a mai fost asimilat unor rețele de radio şi de televiziune, aidoma unui calculator, apoi a unui super-calculator, pentru ca în momentul actual specialiştii să fie de acord că cea mai bună asemănare a sa ar fi rețeaua mondială de internet. Se estimează chiar că, judecând după uriaşa sa complexitate, într-o zi, internetul va deveni conştient de sine însuşi. Nimeni nu spune însă cum de vom şti asta pentru că s-ar putea ca uriaşa rețea să fi realizat deja acest pas iar noi să nu ştim nimic.

Cu un cimpanzeu e mai uşor să-ți dai seama dacă e conştient că există: se recunoaşte în oglindă. Dar, cu internetul, ce faci? În care oglindă galactică îl pui să se uite?

Dacă mâine, poimâine, omul va genera un lucru şi mai sofisticat, atunci probabil că îl va declara pe acesta ca fiind cea mai bună aproximare a minții omeneşti. O va asemăna cu acest sistem sau aparat şi probabil că vor avea dreptate. Doar că singura deosebire esențială dintre circuitele minților oamenilor şi cele ale aparatelor este că elementele ultimelor pot fi reciclate.

Cumva, sunt convins că şi acest tip de abordare circumscrie o falsă problemă. Că aparatele pătrund în noi sub formă de microcipuri, de stimulatoare sau de proteze, asta nu-i nimic. Nu cred că există un procent care să postuleze limita umanității. Să spună că până aici ai fost om, dar că de acum încolo ai prea multă sârmă şi eşti maşină. La fel cum sunt convins că o minte *in silico* se va naşte cândva. Iar dacă aceasta va avea sau nu s*uflet*, inclusiv asta va fi o problemă falsă. Nu cred însă că am să citesc poezii de genul:

Mă uit în ochii tăi, iubito
și plâng când nu-ți găsesc rețeaua
Ești, poate, după firewall
sau poate alt utilizator mi te-a furat
Oh, cum visez să mă leg cu tine în sistem!
Să ne dăm share pentru veșnicie"!

Vom continua, zic eu, să plângem după carnea iubitei şi nu după tabla ei. E mai comod şi acest stil al meu de adresare, făcut din cuvinte şi nu dintr-un cablu de date şi dintr-un soft de recunoaştere, căci el îmi permite mereu ca în mod natural să vă salut.

Groparii ciumei râdeau

De multe ori, interrelaționarea cu cel din fața ta îți dă mai multe informații decât ți-ar putea furniza orice mărturisire a sa. Viteza de reacție te informează despre atenția sa și despre tonusul său spiritual, modul în care reacționează la stimuli povestește despre capacitatea sa de înțelegere, despre dispoziție, educație și instrucție, despre componenta sa decizională și așa mai departe...

Departe de tabloul psihanalistului din filmele americane care stă ascuns de un pacient care se uită în tavan și vorbește parcă la pereți, interviul modern este o interacțiune continuă. Discuțiile din cabinetele psihiatrice acum sunt mai degrabă asemănătoare maieuticii lui Socrate care asemuia extragerea adevărului din om cu o naștere. Și modul în care raționezi în cabinet nu are cum să dispară în restul timpului, în relația cu ceilalți.

Poate că unul din testele esențiale în caracterizarea personalității unui pacient, în viziunea mea, este să verifici dacă are simțul umorului. Absența acestuia, un semn pe care îl consider legat de un intelect diminuat, spune multe despre capacitățile minții personajului. Asociativitatea, capacitatea de abstractizare și generalizare, de analiză logică a unor variante de formulare precum și capacitatea de a anticipa, de a face previziuni pornind de la un fapt dat sunt absolut necesare pentru a sesiza o „poantă".

Și orice glumă, orice situație amuzantă are la bază o fractură logică apărută în secvențialitatea previzibilă a povestirii

respective. Păstrarea intactă a capacității de a reacționa prin râs este probabil unul din cei mai fideli indicatori imaginabili ai dispoziției.

De aceea, nu m-am mirat deloc atunci când am citit studiile lui Richard Davidson. Intensitatea răspunsurilor imune – afirmă acesta – este direct proporțională cu comportamentele extrovertite, comportamentele ce caută apropierea de om şi sunt coordonate de emisfera cerebrală stângă. Autorul a stabilit corelații între activitatea electroencefalografică şi nivelul anticorpilor împotriva răcelii prezenți în sânge. Mie mi s-a părut doar că descoperirea sa e egală observației că vrăbiile zboară ziua.

De când e lumea şi pământul, râsul a fost considerat de credințele populare a avea valențe terapeutice. În popor se ştie chiar că această reacție implicită, adică irațională şi în mare măsură, inconştientă este contagioasă şi autoinductibilă. Râzi mai uşor când râde altul lângă tine şi trebuie să fi râs ca să poți râde în continuare. Râsul e dovadă şi inductor de sănătate. Care sunt însă procesele intime prin care comanda neuronală a râsului influențează acest fundamental țesut lichid care este sângele, nu ştim încă. Primele dovezi ale acestor mecanisme au început să fie furnizate de o nouă disciplină de graniță, *neuro-imunologia*.

James Pennenbaker a demonstrat chiar ceea ce religiile folosesc de milenii. Şi anume că mărturisirea e capabilă să diminueze anxietatea şi în acelaşi timp, să stimuleze răspunsul imun. În opoziție, reprimarea emoțiilor diminuează capacitatea de a recționa la boli. E ceea ce Aristotel numea „catharsis“ şi ceea ce Biserica urmăreşte cu consecvență prin spovedanie. Aşa se fundamentează şi asertiunea veterotestamentară despre primordialitatea Logosului.

Dar nu numai rostirea cuvântului face bine. Nici măcar încredințarea, împărtăşirea sa. E de ajuns rostirea! Scrierea cuvântului, ei bine, da, aşternerea pe hârtie este vindecare curată. Pennenbaker o propune chiar ca metodă terapeutică prin scris.

Zâmbesc pentru că asta e tocmai ceea ce fac eu acum. Realitatea pare să-i dea dreptate cercetătorului texan. Din monitorizarea epidemiilor de infecții virale s-a evidențiat că pacienții care țin un jurnal intim se vindecă mai repede decât ceilalți.

Revenind, se pare că, deşi omul a fost capabil a râde (stă mărturie Aristofan) omenirea a fost mereu tristă. Marea masă a populației a fost posacă şi avidă, chiar dependentă de anxietate. De ce afirm asta? Pentru că tragediile au supraviețuit mai uşor comediilor iar Apocalipsurile au avut şi au în continuare mare succes de public.

Oamenilor le place să fie speriați şi să se simtă vinovați. Nu au curajul de a-şi purta pe umeri răspunderea existenței şi chiar muncesc mai bine când poartă în inimi sentimentul vinovăției. Din decimările pe care marile epidemii le-au efectuat în rândul populațiilor umane s-au selectat însă indivizii cu intelectul și dispoziția apte de a influența pozitiv fabricarea anticorpilor. Cei selectați au fost mai rezistenți, au trăit mai mult şi au acumulat inteligență din ce în ce mai mare. Dar, fiind tipi tonici, trebuie că au manifestat din ce în ce mai mult umor. Aşa spun eu că trebuie să fi apărut umorul negru. Din hohotele de râs ale groparilor ciumei. Aceste exemplare rezistente n-aveau de ce râde decât de moartea de lângă ei.

Ce nu spun studiile de mai sus, un lucru în care eu cred cu tărie, este că lauda de sine, mult hulita automăgulire, este cu mult mai benefică sănătății decât mărturisirea fantasmelor unor vinovății morale. Pentru că un excelent indicator al vindecării depresiei este recâştigarea stimei față de propria persoană.

În fond, sinele purtat de trupul pe care ți-l recunoşti în oglindă e singura certitudine ce ne aproximează oarecum noțiunea de suflet. De ce să-l chinuieşti? Altul n-ai! De ce să-l intoxici inventându-i culpe? Mai bine îl lauzi şi îi îndemni şi pe cei din jur să o facă. Adevărații regi n-au frica victoriei. Fiindcă

nobleţea nu-i altceva decât morală care curge în sânge. Şi când se laudă ei rămân modeşti.

Iată ce spune istoria că a făcut o preafrumoasă cu ochii verzi la spovedanie:

„Părinte, mi-am înşelat soţul cu cincisprezece bărbaţi“ – i-a mărturisit ea preotului. Duhovnicul a certat-o şi i-a dat un canon extrem de greu. Însă frumoasa s-a prezentat şi a doua zi.

„Părinte – a spus ea – l-am mai înşelat azi noapte cu încă doi!“

„Dar bine, femeie – a întrebat consternat preotul – ai de gând să-ţi pierzi sufletul de tot?“

„Sinceră să fiu – a răspuns ea – chestia asta cu iertarea nu prea mă interesează. Voiam doar să mă laud şi eu la cineva şi n-aveam cui!“

Rămâne de văzut şi câte lucruri poate scuza frumuseţea. Eu am avut noroc, am fost mereu urât şi n-am dileme de astea.

Viitorul şi nivelarea memoriei

Dacă omul e suma memoriilor sale, atunci avem o problemă! Înseamnă că oamenii nu vor putea niciodată să se pună de acord. Spun asta pentru că nu pot exista două memorii identice asupra aceluiaşi fapt obiectiv. Exploratorii conştiinţei de sine, sesizând că superioritatea umană constă în capacitatea de a „intra în pielea“ altor personaje, şi-au pus la un moment dat o întrebare care a făcut furori la vremea ei: „Cum este, oare, să fii liliac?“ Pentru că, oricât de mult am dori să cunoaştem nemijlocit lumea interioară a altuia, noi nu reuşim să facem asta nici măcar cu un mamifer a cărui gândire e mai puţin dezvoltată. Asemenea performanţe rămân apanajul basmelor cu vrăjitoare. Cu toate aceste oprelişti, dorinţa asta ciudată n-a părăsit nicio clipă natura umană. Primul roman pe care istoria literaturii îl consemnează, *Măgarul de aur* a lui Apuleius, istoriseşte păţaniile unui tânăr transformat într-un astfel de patruped.

Atenţie! Nu reuşeşte o privire din interiorul unui animal, ci a unui om camuflat în măgar. E doar o schimbare de unghi, de perspectivă. Antropomorfizarea aceasta care ne încântă imaginaţia, cu animale care vorbesc, nu poate depăşi în realitate stadiul dezideratului. O albină nu poate vedea la fel ca noi, pentru simplul motiv că ochiul său este construit după alt sistem. Şi se cunosc până acum în lumea animală şase asemenea sisteme cu nenumărate variante de construcţie. În clipa în care ne-am transpune în pielea unui liliac, creierul nostru ar deveni creierul unui liliac şi adio limbaj articulat, adio verbalizare, adio

concepte şi reprezentare conştientă a lumii. Ne-am afla ca-n vis, într-o conştiinţă primitivă, abia schiţată, dominată de pulsiuni, instincte şi emoţii rudimentare. Liliacul n-are o cantitate de memorie semnificativă pentru un om. Punct.

Eu n-aş vrea să fiu liliac. Măgar... poate.

E drept că procesul de memorizare are la bază aceleaşi structuri şi principii, dar tehnicile memoriilor diferă de la un om la altul. Mai mult, memoria aceluiaşi fapt fluctuează şi ea odată cu vârsta, de-a lungul existenţei. Şi din nefericire, toate excesele, toate bolile şi suferinţele se adună în perioada asta de timp şi au un ecou nefast asupra structurilor cerebrale.

Într-o zi, toate se plătesc. Neuronii mor şi poate, mai important, mor celulele gliale. Ele sunt cele care asigură, practic, efectuarea „schimbului“. Prin ele, o celulă foarte puţin diferenţiată se poate matura şi deveni neuron. Acesta îşi extinde terminaţiile refăcând conexiunile unui alt neuron epuizat care este eliminat din joc. Glia „schimbă încărcătorul“ când, la rându-le, îşi dau obştescul sfârşit, materia cenuşie, sediul de procesare al minţii umane, se atrofiază. Memoria se pierde mai repede sau, mai încet, pe felii mari sau lent, ca o bucată de lemn ciuruită de cari, ca o imagine din care dispar la întâmplare pixel după pixel. Odată cu ea şi celelalte funcţii ale cunoaşterii pălesc. Sinele dispare în neant precum efectele speciale în care trupurile personajelor devin din ce în ce mai transparente, până dispar cu desăvârşire lăsând scena pustie. Comparaţia e sugestivă. Necazul e că atunci se atrofiază materia cenuşie, adică ceea ce percepem a fi fiind „sinele“. Trupul rămâne iar persoana începe, spre stupoarea celor din jur, să se comporte ca şi cum ar călători înapoi în timp: la început ca un adolescent iritat, apoi ca un copil iresponbsabil şi în final, precum un animal dezorientat. La început, în viaţa intrauterină, embrionul uman parcă reface ca formă etapele evoluţiei de la celulă şi până la om iar la sfârşit, în demenţe, parcă se întoarce la cimpanzeu.

Ideea că sunt atâtea lumi câte suflete de om există pe planetă, adică ceva mai mult de 6.666.666.666 sfidează sper-

anța concordiei. Cifra a fost acreditată recent de o comisie internațională. E vorba de ceva mai mult decât „numele fiarei“ din Apocalipsă, un număr care-i bagă pe mulți în sperieți dar care, repet, a fost deja depășit, lăsat în urmă. În ce Eden ar putea încăpea atâta omenire, sau în ce infern, altul decât cel care ne înconjoară? Obsesia lui Augustin asupra predestinării sufletelor, la un asemenea puhoi de lume, pare un capriciu de preșcolar. Edenul putea fi, evident, imaginat în urmă cu câteva mii de ani, la populația de atunci, astăzi își pierde sensul. Cât despre infern, e de ajuns să dai drumul la televizor.

Cine-și închipuie oare că ar putea reuși vreodată să pună de acord miliardele de lumi? Cum s-ar putea naște o nouă utopie care să aibă cu ce promite paradisul tuturor? Comunismul miroase a cadavru. Socialismul nu are stabilitate decât alternând cu doctrinele liberale. Republicile teologilor fundamentaliști nu fac decât să justifice alte modele inchizitoriale, să justifice psihopatia în numele credinței și practic, îndepărtează omul de orice Dumnezeu.

Democrația însăși este doar o poveste în care nu mai crede multă lume. De mult, statele nu mai protestează împotriva atrocităților și reprimărilor brutale din China sau India. Protestează doar strada, politic nu se întreprinde nimic. Nici nu se poate. În caz de violențe, aceste state scot armata și trag. O sută, o mie de oameni, vinovați sau nu, e doar o cheltuială „rezonabilă“ pentru menținerea liniștii la populațiile de peste un miliard. Altfel, dezordinea s-ar putea răspândi epidemic spre anarhie și dezastru total.

Pare un drum înfundat tabloul pe care tocmai vi l-am expus. Vedeți altă perspectivă?

Nu ne mai rămâne decât cedarea, renunțarea măcar parțială la dreptul de individualitate. Vom accepta, fie că ne place sau, nu, să fim marcați cu cipuri, să fim supravegheați electronic de camere de luat vederi și de programe de recunoaștere a fețelor. Procesul de elaborare a unui sistem de supraveghere globală, care a început odată cu apariția cărților de credit, va

continua. Interfețele om-calculator se perfecționează şi nu e chiar o utopie, clipa în care un computer central ne va uni mințile. Ne vom unifica vreodată memoriile? De nu, o nouă contorsiune războinică ne poate aştepta, un nou holocaust.

Şi toate astea, dacă stai să te gândeşti bine, pentru ce? Doar pentru nişte memorii efemere. ...memorii efemere precum literele, precum cuvintele acestea ce vor să nu dispară mâine, odată cu alt număr de gazetă.

Elegie pentru un tablou

Zilele acestea memoria mi-a readus în conştiinţă imaginea unui prieten dispărut. Ce altă dovadă mai puternică putem aduce părerii că legile universului şi fenomenul vieţii sunt amorale şi iraţionale, decât moartea unui tânăr? Purtând numele unuia din marii noştri pictori, prietenul de care vă vorbesc a dispărut dintre noi la foarte puţin timp după ce a absolvit Institutul Grigorescu. Încă din şcoală, părerea unanimă pe care o generau tablourile sale îl acredita drept posesorul unui talent rar. Numele său, fără exagerare, se anticipa că avea să devină un reper dominant în istoria artei moderne.

Iar el era un tip extrem de plăcut în expresie şi-şi ascundea profunzimea sub masca unui umor sclipitor şi a unei fine autoironii pe care o practica la adresa genialităţii sale. Iată cum povestea Eugen – acesta era numele lui – că s-a desfăşurat unul din visurile sale:

Într-o zi, profesorul nostru, Marele Maestru, fiind extrem de prost dispus, ne-a dat o temă foarte grea și a dispărut în cabinetul său. Imediat, întreaga grupă s-a poziționat în jurul modelului și oamenii s-au apucat de treabă. Doar eu nu aveam chef de nimic.

Băusem prea mult cu o zi înainte și aveam arșiță în gură, așa că l-am trimis pe omul de serviciu de-a cumpărat câteva sticle de bere și-am început să mă dreg. Vedeam între timp cum compozițiile colegilor mei creșteau pe șevaletele lor dar nu-mi plăcea niciuna. Mă tot gândeam cum să fac să-l dau gata pe moș. Mai luam câte un gât de bere, mai sporovăiam cu omul de serviciu și tot așa... Când, după vreo oră și ju-

mătate, fără niciun drag, m-am decis să mă apuc şi eu de lucru, în atelier a apărut Suzana, roşcata de la blocurile cele noi; era şi ea studentă la Pictură în anul întâi, bobocel nevinovat și venise în recunoaștere, să vadă unde sunt atelierele.

M-am apucat să-i explic, să-i dau sfaturi și așa, încet, încet, ne-am apucat amândoi de povești. Se vede treaba că și ei îi plăcea să stea cu mine, că râdea mereu pe un ton cântat și-și arăta dinții albi. Nici n-am simțit când a trecut timpul. În clipa în care a plecat, mi-am dat seama că mai sunt doar vreo zece, cincisprezece minute şi Maestrul urma să vină să ne aprecieze. Colegii mei aproape că terminaseră. Se întrecuseră pe sine unii dintre ei, făcuseră niște lucrări atât de elaborate, că mie mi-ar fi luat săptămâni întregi ca să le reproduc. Mi-a ieşit din cap ideea să mai încerc să-l impresionez pe moş. Acum trebuia să umplu cu ceva foaia mea albă, căci, altfel, bătrânul Maestru avea să facă o criză și să mă dea afară din rândul elevilor lui. Am pus două pensule în gură, la îndemână și cu alta am început să pun culoare, sărind peste desen. La sfârșit, văzând că mi-a rămas încă mult loc pe care nu mai am timp să-l umplu, am înșfăcat bidineaua și dă-i! Harști! Harști!

Mâna lui Eugen trasa diagonale mari prin aer. Era un atât de bun povestitor, încât întâmplările istorisite de el intraseră deja în antologiile generației noastre. A continuat:

În câteva minute am umplut coala și exact în clipa în care ușa s-a deschis și Marele Maestru a intrat în atelier, am aruncat și eu bidineaua în găleată. A făcut: pleosc! și au sărit stropii până în tavan. Câțiva dintre ei au ajuns chiar și pe foaia mea, ÎMBUNĂTĂȚIND COMPOZIȚIA.

Moșul era în continuare indispus, era liniște și el se plimba cu mâinile la spate privind pe șevalete. „Prost, prost! – bombănea el – Numai tâmpenii și kitschuri. Așa v-am învățat eu? O să ajungeți să pictați pânze cu motănei și țigănci pentru bazar!" Nimic nu-i plăcea, totuși, la un moment dat, s-a oprit chiar lângă colegul din dreapta mea care pictase și el, oarecum asemănător cu mine, în tușe mai groase. „Uite, dânsul îmi place cum a lucrat! Imaginea are personalitate, forță." Și imediat a trecut

de la el la compoziția mea și a înlemnit. S-a văzut că, parcă l-a electrocutat ceva. S-a uitat îndelung, s-a dat un pas înapoi, a închis un ochi și a privit iarăși. Era o liniște desăvârșită, toată lumea aștepta să vadă ce spune, pentru că mă observaseră cum lucrasem. Și-a curățat ochelarii și a privit din nou. Apoi, și-a apropiat capul de mine și m-a întrebat în șoaptă: „Cum te cheamă?" – zice. I-am răspuns și eu, tot încet, deși nu știam de ce vorbeam în șoaptă: „Eugen Luchian, dom' profesor." Maestrul a repetat numele și a dat ușor din cap afirmativ, apoi s-a apropiat iarăși de mine și mi-a spus: „Ești mare, dom'le!" ...și m-am trezit!

Categoric, prietenul meu știa cât este de talentat. Cu toate acestea, cred că ați înțeles din povestea de mai sus, își prezenta aureola cu umor, ca pe o scuză. Nimic nu-l făcea mai puțin prieten, sau mai puțin plăcut.

Profunda înțelepciune a visului său am înțeles-o însă cu mult mai târziu. Vizitam o expoziție cu obiecte care au aparținut soților Ceaușescu. Erau lucruri de mare valoare și de bun gust. Nimeni din acoliții lor nu și-ar fi permis să le aducă în preajmă obiecte de un gust îndoielnic. Nici cei care organizaseră expoziția nu doreau să șocheze prin contraste. Era și așa destul contrast între ceea ce vedeam și sărăcia noastră, a vizitatorilor. La un moment dat, privirea mea, ce se plimba peste exponate, s-a pomenit atrasă parcă de un tablou. Pulsul mi-a crescut în aceeași clipă și respirația mi s-a amplificat. Imaginea aceea avea un soi de vrajă. Era vorba de un peisaj cu o imagine obișnuită, tabloul nu era nici cel mai mare, nici cel mai mic, nici măcar iluminarea nu se putea spune că îl avantaja. Dar se desprindea parcă dintre celelalte, nu am mai reușit să-mi mai dezlipesc privirea de la el. Am stat acolo până la închidere. Am vorbit cu custodele care mi-a dat amănunte despre cele mai interesante exponate: mobile sculptate în esențe rare, imense vase Galle, ouă cloazonate, statuete din marmură, bronz și jad, tablouri, toate executate de maeștri. Erau numai lucruri de mare valoare, opere consacrate. Însă tabloul? Tabloul MEU?

Oh, a zâmbit custodele, aveam dreptate, cu iguranță, acela era o capodoperă! Singura mare capodoperă din încăpere, de altfel!

A fost o lecție prețioasă. Am înțeles atunci, cuplând cele două experiențe, visul lui Eugen și vizitarea expoziției, că arta adevărată nu are algoritmi, chiar dacă un artist trebuie să-i cunoască și pe aceștia. Capodopera însăși apare spontan, fără niciun efort, însă în mijlocul eforturilor. Și am mai înțeles că adevărata frumusețe nu stă ascunsă între mii de grații, să trebuiască a fi descoperită, scoasă din anonimat. Ea îți sare pur și simplu în față, te trage de mânecă. „Hei! – spune ea. Iată-mă-s! Te uiți la mine! Arată-ți felul tău de a mă iubi!"

Și cel de-al treilea lucru pe care cred că l-am învățat este unul pe care vă rog să-l primiți ca pe un sfat. Capodopere nu se găsesc peste tot. Dacă nu strigă la voi niciun obiect, înseamnă că nu e nimic ieșit din comun acolo. Chiar dacă lucrurile sunt frumoase. Repet, capodopere nu se găsesc peste tot. Trebuie să fim noi pregătiți în fiece moment să le primim cum se cuvine atunci când, apărând, își vor clama dreptul de a fi admirate. Lăsați atunci frumosul să pătrundă în jurul vostru, însoțiți-vă viața de el, fiindcă nici el nu e nemuritor așa cum am dori!

Moartea profesorului de înot

Nu mai ştiu exact în care perioadă a copilăriei mele circula printre noi mitul profesorului de înot care nu ştia să înoate. Personajul avea în schimb o excelentă cunoaştere teoretică a fenomenului, precum şi un excepţional talent didactic. Îi învăţa pe elevii săi în ce relaţie trebuie să se afle cu apa, care sunt inhibițiile pe care omul le-a dezvoltat față de aceasta şi cum pot fi ele uşor învinse. Apoi supraveghea de pe mal comportamentul fiecăruia dintre elevii săi şi-i corecta cu sfaturi alese.

Urmau învăţături despre tehnica respiraţiei şi despre mişcările stilurilor de înot. Ei bine, profesorul arăta pe rând elevilor cum trebuie să mişte mâna dreaptă, apoi mâna stângă, apoi piciorul drept... şi tot aşa. Fiecare act al său era ilustrarea practică a perfecţiunii, adunând laolaltă eficienţa şi graţia. Ba, mai mult, gesturile sale treceau dincolo de aspectul tehnic al mişcării devenind întocmai elementelor de balet, purtătoare ale unor mesaje şi expresii de adâncă profunzime. Reuşea să transmită aceste sugestii elevilor săi.

De asemenea, profesorul era foarte bun atunci când trebuia să observe şi să corecteze învăţăturile pe care elevii şi le însuşiseră. Ştia ce i se potriveşte mai bine fiecăruia, cum trebuie modificat un gest, cum trebuie grăbită sau încetinită contracţia musculară pentru ca mişcarea să capete eficienţă maximă. Avea ştiinţa predării profesorul de înot, elevii săi îl urmăreau vrăjiţi şi îl iubeau. Pe rând, aceştia deveneau înotători de mare performanţă şi niciunul, atunci când dobândea celeb-

ritatea, nu uita să menţioneze cu pietate numele dascălului său şi să-i mulţumească.

Spunea povestea că într-o zi, profesorul de înot a împlinit o vârstă rotundă şi ca atare, elevii săi au hotărât să-l sărbătorească cu fast. De foarte departe, au venit să-i mulţumească mulţi dintre cei pe care, de-a lungul timpului, îi învăţase ştiinţa înotului. Erau neaşteptat de mulţi campioni şi foşti campioni. Unii dintre aceştia deveniseră instructori de înot la rândul lor. Alţii, se lansaseră în afaceri. Petrecerea aniversară a fost organizată pe un iaht de lux, cu tot ce trebuia pentru a fi o manifestare de strălucire: bucate alese şi vinuri fine, o orchestră bună şi câţiva interpreţi celebri, un iluzionist, clovni, balerini, mă rog, tot ce trebuie unui divertisment de ţinută.

Profesorul însuşi a fost uimit de amploarea şi de grandoarea manifestării. Au luat cuvântul, pe rând, câţiva dintre foştii săi elevi şi i-au mulţumit pentru generozitatea cu care le-a transmis întreaga sa ştiinţă şi se pare, cunoaştere referitoare nu numai la înot. Fetele l-au luat la dans şi i-au făcut avansuri. Când a venit momentul culminant, au fost deschise sticlele de şampanie. Profesorul, emoţionat, abia dacă a fost în stare să rostească un scurt discurs de mulţumire:

„Sunt surprins şi aproape şocat de recunoştinţa voastră – a spus el. Nu am crezut vreodată că ceea ce am făcut eu cu voi va fi atât de important pentru vieţile şi carierele voastre! Nu ştiu ca vreun alt profesor de înot să fi fost vreodată recompensat şi lăudat în asemenea măsură. Spun asta pentru că eu v-am învăţat ceva ce nu verificasem niciodată: tehnica pe care o visam dar pe care n-am fost niciodată în stare s-o stăpânesc. Pentru că, poate că a sosit momentul s-o mărturisesc acum, eu n-am ştiut să înot niciodată!“

Întreaga asistenţă a râs şi a izbucnit în aplauze. Auzi colo, ce glumă bună, n-a ştiut niciodată să înoate! Orchestra a atacat „Marşul eroilor” din opera „Aida” iar profesorul a fost luat pe sus de zeci de braţe şi aruncat cu entuziasm în apă, peste bord.

În aer fiind, acesta a scos un țipăt și după ce a atins luciul apei a dispărut imediat, aproape fără să facă valuri. S-au auzit replici admirative referitoare la stilul său de a intra în apă iar muzica și râsetele au continuat preț de câteva zeci de secunde. Apoi, pe măsură ce timpul trecea, chicotelilor le-a luat locul o tăcere îngrijorată. Câteva replici au apărut timid:

„Are așa de mare rezistență?"

„Să fie oare adevărat? Nu știe să înoate?"

Apoi, concluzia a apărut prin diferite voci:

„Faceți ceva!"

„Nu se poate, nu-l lăsați!"

„Se îneacă!"

Fără să stea pe gânduri, mulți dintre marii înotători prezenți s-au aruncat în valuri și au început căutările. Pe măsură ce salvatorii se ridicau la suprafață să respire și capetele lor se mișcau a negație, devenise evident că avusese loc o nenorocire. Lumea se întreba dacă nu cumva fusese bolnav de inimă sau dacă băuse cumva prea mult în seara aceea...

Într-un târziu, unul din scufundători l-a găsit pe fundul apei cu pumnii încleștați de un lanț de ancoră. Când i-au adus trupul la suprafață avea chipul vânăt și ochii larg deschiși, într-o expresie de groază. Nu am găsit niciodată vreo informație care să-mi confirme veridicitatea acestei povești. Se prea poate să nu fi fost decât un mit urban al anilor '60, ca atâtea altele: precum cel despre existența unei specii veninoase de salamandră care trăia prin canalizările orașului, sau despre dispozitivele Securității care ar fi fost capabile, nu numai să detecteze ce posturi de radio asculți, ci chiar să precizeze care este poziția aparatului înăuntrul camerei tale.

Cu timpul, am dat uitării aceste amintiri. Deși, la drept vorbind, am întâlnit, nu o dată, situații extrem de asemănătoare. Un bun prieten, prozator și el, s-a dovedit a fi un maestru în teoria scriiturii textului literar. De atâtea ori, când ne citeam reciproc scrierile, el ne-a arătat tuturor care ne erau scăderile și greșelile tehnice. Cunoașterea lui era fără egal. As-

cultându-l, te-ai fi aşteptat ca de sub condeiul lui să iasă de-a dreptul, rânduri shakespeariene. Nu mică ne-a fost uluirea atunci când, frunzărind prima carte pe care a reuşit să o publice, am constat că aceasta nu se poate citi. Pe fiecare pagină, la fiecare rând scris aproape, prietenul încălca tocmai sfaturile fundamentale pe care ni le dăduse nouă. Scrisese ca şi cum nu ar fi auzit de asemenea reguli niciodată.

Prietenul acesta mi-a confirmat faptul că mitul profesorului de înot e purtătorul unui mare adevăr. Iar timpurile moderne au transfigurat această ipostază, a nepriceputului care obține rezultate conducându-i pe alții, într-un termen elegant, acela de manager.

Nu vreau ca tocmai eu să devin „managerul“ vostru, să vă dau sfaturi despre cum trebuie să vă trăiți existența. Aveți totuşi grijă, dacă sunteți astfel de oameni, capabili să ghidaţi şi să-i coordonați pe cei din jur! Aveți grijă, spuneam, la modul în care aceştia vă sărbătoresc! Prea multă dragoste, ucide. Ăsta e şi motivul pentru care nu vă istorisesc mai mult.

Gustul amar al discreției

Oamenii sunt mai fericiți când lucrurile sunt definitive. Chiar dacă schimbarea le stă la îndemână, chiar dacă e în propriile lor puteri, ideea unei modificări le creează un puternic disconfort. Dintre obiectele cumpărate, cele care aduc satisfacțiile cele mai mari sunt cele pe care cumpărătorul știe că nu le va mai putea returna. Ei, da, oricât ar părea de ciudat, dacă îi lași omului posibilitatea să aleagă, să se răzgândească atunci când a făcut o alegere, plăcerea pe care această alegere o va produce va fi mai mică decât în cazul în care știe că nu își va mai putea schimba opțiunea.

Mai mult, aproape orice schimbare ca atare îi va produce, nu numai neplăceri ci, trăiri de-a dreptul penibile. În fața schimbării, prima reacție va fi cea a unor refuzuri ostentative. Am descoperit câtă dreptate au avut experimentele psihologice care au demonstrat acest principiu odată cu reacțiile declanșate de impunerea noilor reguli ale Uniunii Europene.

„Cum să renunțăm? Ne pierdem tradiția, dispare ființa națională!“ – au început să strige naționaliștii protestând împotriva celor mai banale elemente de civilizație. Parcă noi am fi fost incași iar conchistadorii ne-ar fi dărâmat piramidele ca să construiască biserici! Așa s-a întâmplat și cu regulile privind sacrificarea animalelor, cu normele pentru omologarea și fabricarea produselor alimentare și cu atâtea altele. Cei mai înverșunați protestatari, ca de obicei, au fost cei fără pic de cultură în domeniul respectiv.

Tradiţia a fost invocată de fiecare dată făcându-ne să uităm că religiozitatea referirii la trecut poate însemna şi o dovadă de primitivism. Versurile lui Topârceanu par mai actuale ca niciodată:

Când se ia câte-o măsură
Lumea-njură
Pe agentul sanitar
Şi-l întreabă fără noimă
„Ce-ai cu noi, mă?
Pentru ce să dăm cu var?"

Desigur, a-ţi schimba părerea este cam acelaşi lucru cu a te schimba pe tine însuţi. Şi aici nu e vorba doar de inversarea unei polarităţi. Nu este vorba despre revelaţia lui Pavel pe drumul Damascului. Acolo, apostolul, în urma experienţei extatice trăite, a devenit, din persecutor al creştinilor, unul din marii propovăduitori ai noii religii. Eu vorbesc de o schimbare de ţintă, de obiectiv. Pavel a rămas acelaşi intransigent înflăcărat care era şi mai înainte. A trecut, doar la o ideologie nouă. Schimbarea de care vorbeam eu era una ce ar trebui să aibă loc în *interiorul* comportamentelor.

„Omul nu se schimbă niciodată", auzim adesea. E aberant, bineînţeles, dar asta nu datorită unei calităţi umane deosebite care persistă toată viaţa. Schimbările în interiorul individului au loc sistematic, pe toată durata vieţii. Nici măcar moleculele care îl compun nu mai rămân aceleaşi. Atât doar, că succesiunea modificărilor e foarte lentă şi de cele mai multe ori, observatorul se modifică la rându-i şi nu mai e în stare să sesizeze cu acurateţe ce s-a transformat.

Însăşi fiinţa umană evoluează şi ipostazele sale nu se poate să nu se oglindească în comportament. Există, de aceea, o vârstă pentru joacă şi explorare, una pentru sex, o vârstă pentru afirmare şi încă una pentru extragerea şi menţinerea esenţelor. Cum suna butada cu opţiunile politice ale românu-

lui? Anarhist la douăzeci de ani, liberal la treizeci şi conservator la patruzeci. Nu, nici la acest tip de schimbări nu mă refer, ci la adevărata sculptură a personalității. Pe cât este de rară, această modificare este dovada unui extrem de ridicat coeficient de inteligență. Îți trebuie minte, nu glumă, ca să te poți schimba și nu o dată trebuie să nu uităm că orice schimbare e posibilă doar cu un preț!

A fost greu să renunțăm la a considera absolută fizica newtoniană şi la a accepta relativitatea atâta timp cât trăiam într-o lume a vitezelor de melc. Ne pare imposibil şi astăzi să caracterizăm și să studiem lumea în afara capacității de a o vedea. Până şi crearea ei virtuală presupune sintetizarea unei imagini. Puțini sunt cei care știu însă că evoluția a conceput cel puțin opt variante distincte de ochi capabili să furnizeze mai multe variante sensibile ale lumii din jur. Aşa se face că orice activitate de generalizare pe care mintea noastră o întreprinde pornind de la imaginea furnizată de ochiul uman, este, de fapt, doar generalizarea unui caz particular. Închipuiți-vă cât de greu este să adopți un alt sistem de gândire, să accepți valabilitatea altor date care nu se regăsesc printre capacitățile tale de investigare, cele cu care te-ai născut și care ți-au modelat modul de a gândi!

Ei bine, astfel de idei, de păreri situate „în afara cutiei", în afara modului unanim acceptat îți pot aduce pieirea. Cei din jurul tău te vor eticheta imediat măcar ca pe un excentric. Oricum, vor fi cu toții de acord că, din moment ce ieşi din sfera de definiție pe care o dau ei normalității, e foarte probabil că aparții patologiei. Ca atare, puținii oameni cu adevărat inteligenți te vor ignora speriați de ideea că ei înşişi ar putea să se schimbe şi să se alăture viziunii tale. Alții, cu un control mai redus asupra propriilor acte, vor încerca să intre în polemică cu tine. Dar marea masă, fermă, fanatică şi isterizată, te va ataca cu o violență de neimaginat şi te va sfâşia de viu. Fiindcă cei mulți au învățat să strige ca să se facă auziți. Acesta e motivul pentru care gândul meu inițial, acela de a vorbi despre momen-

tul morții şi despre cum cred eu că ar fi decent să-l petrecem, a fost deturnat. Am ajuns la concluzia că, în loc să teoretizez, e mai sănătos să dau întâi curs ideilor mele. Nu veți afla deocamdată ce ştie notarul meu despre cum aş dori să-mi petrec sfârşitul. Asta e!

...şi sper că nici voi nu veți dori să vedeți demonstrația mea în viitorul apropiat.

Fobia de tricolor

A intrat timid în cabinet şi s-a aşezat pe scaun. Până atunci, când mama sa mi-a istorisit pe scurt problemele lui şi m-a întrebat dacă eu consider că ar fi necesar şi dacă sunt dispus să-l examinez, aşteptase pe hol. Marcel (numele este fictiv, bineînţeles,) băiatul care stătea acum în faţa mea, avea o constituţie atletică şi o piele nemaipomenit de albă, aproape translucidă. Era dovada unei îndelungi despărţiri de lumina solară. M-am uitat în ochii lui. Privirea îi era limpede şi expresia feţei sugera calm. Zâmbea abia schiţat şi zâmbetul reuşea parţial să-i mascheze cele câteva cicatrice situate în jurul ochilor şi a gurii.

De la primele cuvinte s-a cunoscut că era un om inteligent şi comunicativ.

„Problema mea – a început el să-mi povestească – este că nu-mi mai place nimic din viaţă. Nu-mi vine să vorbesc cu nimeni, mă ascund mereu în casă şi ascult muzică. Nu mă mai bucură însă nimic şi nu mă mai trage inima să fac nimic. Nu pot nici să dorm noaptea. Aţipesc şi imediat tresar speriat. Gata cu somnul! Toată starea asta se trage de la o întâmplare care s-a petrecut în urmă cu patru ani. Atunci am fost bătut de aproape douăzeci de inşi. Erau să mă omoare. Mă aflam la Paris, în preajma Crăciunului şi m-am hotărât să mă reped până-n Italia, la Milano s-o văd pe mama care se afla acolo. La gară, stând la coadă, am cunoscut un tip, român şi el. Am schimbat câteva cuvinte: «De unde eşti? Unde te duci? Unde lucrezi? Se mai găseşte de lucru acolo?» Atâta tot. După care

ne-am urat «Sărbători fericite!» şi ne-am despărţit. Din păcate, nu am mai găsit bilete. Mă hotărâsem prea târziu.

M-am întors în oraş şi am hoinărit pe străzi. La un moment dat, am intrat într-un bar. Acolo, ce să vezi, tipul pe care tocmai îl cunoscusem. I-am explicat de ce n-am mai plecat şi am rămas împreună să bem o bere. După un timp, ne-am hotărât să luăm ceva de mâncare şi să sărbătorim şi noi, ca românii.

Am cumpărat de toate şi tipul m-a condus într-un cartier, într-un fel de cămin unde locuiau numai români. Am petrecut un timp până ce tipul a început să-mi ceară bani. «Dă-mi douăzeci de euro – îmi spunea – să mai luăm ceva de băut». I-am răspuns că nu am. În scurt timp, mi-am dat seama că sunt prins în capcană. Care, cum intra, îmi cerea bani. Numai mie, fără să mă fi ştiut. M-am ridicat şi am dat să plec şi atunci au sărit pe mine. M-au bătut toată noaptea vreo douăzeci de inşi. Acolo am cunoscut cele mai variate lovituri: bâte de baseball din aluminiu, lanţuri, picioare. Mă loveau peste tot dar mai ales peste cap. Mă băteau pe rând. Obosea unul, mă lăsa. Se scula altul de la masă şi o lua de la capăt. Au vrut să mă omoare. Chiar a spus unul, la un moment dat: «Nu te mai chinui. Omoară-l şi aruncă-l la groapa de gunoi!» Am scăpat printr-o minune. La un moment dat, m-au aruncat într-o baie care avea o uşă metalică. Uşa nu avea clanţă. M-am sprijinit cu spatele de ea şi s-a închis. Au bătut mult, au încercat să o spargă. Îi auzeam şi vorbeam cu ei. «Deschide, sau îţi dăm foc!» În sala aceea de baie am zăcut până a doua zi, când s-a luminat afară.

Atunci am auzit o voce care spunea tot pe româneşte: «Scoate-l, măi, pe ăla de acolo şi du-l la spital!» Când am deschis, un tip necunoscut m-a luat şi m-a dus la un spital unde m-a abandonat şi a dispărut. Acolo, altă distracţie. Nu voiau să creadă că am fost bătut. Eram atât de zdrobit, încât erau convinşi că am avut un accident de automobil.

«Unde ai lăsat maşina?» – mă tot întrebau.

După întâmplarea aceasta, multă vreme, chipurile lor îmi apăreau în faţă parcă din senin. Dacă vedeam oameni care erau îmbrăcaţi cu ceva roşu, imediat mă uitam după galben şi albastru. Eram convins că aceste culori veneau de la sine, că mă urmăreau şi că aveau să mă omoare. Frica era atât de mare încât am luat-o odată la fugă pe Champs-Élysées. Nu m-am oprit decât sub un pod unde m-am aruncat într-o groapă. Am găsit o tablă pe care mi-am tras-o peste cap şi am stat acolo o zi întreagă să nu mă prindă culorile. Încetul cu încetul, frica aceea spontană şi inumană mi-a dispărut dar nici acum nu suport tricolorul. De sărbători mă închid în casă să nu văd steagurile. Și am rămas cu frica de care vă vorbeam, stau toată ziua închis în cameră. Nu-mi vine să ies, nu-mi vine să vorbesc cu nimeni. Nici noaptea nu pot dormi. Încă visez întâmplarea şi nu mă mai pot gândi la altceva. Parcă viaţa mea s-a terminat odată cu bătaia aia pe care am luat-o."

Aceasta este povestea lui Marcel. Este o istorie care pare desprinsă din vremuri de război şi nu din peisajul Europei mileniului trei. Dincolo de exemplul tulburării de stres post-traumatic de tip paranoid, am înțeles cât de dureroasă a fost această întâmplare resimțită de băiat într-un loc în care ideea de român ar fi trebuit să însemne căldură şi solidaritate. Ce mare minciună trebuie că îi par astăzi lui Marcel toate referirile patriotice pe care i-au fost servite în şcoală, sau toate dulcegăriile de tip naţionalist debitate pe posturi ca TVR internaţional!

Cu oameni precum cei care l-au bătut ne reprezentăm ţara de fapt. Și mă gândesc dacă nu cumva existenţa noastră de aici, spiritul uşuratic al românului, această lehamite generală nu este dictată cumva de simţul implicit că exemplare precum agresorii lui Marcel ne înconjoară la fiecare pas. Dacă acest lucru este adevărat, dacă sadismul, primitivismul şi violenţa ne cutreieră prin vene şi sunt prezente mereu în jurul nostru, nu e de mirare că suntem judecaţi în Occident ca fiind un neam de

infractori. Ce puteam oare găsi ca să-l liniştesc pe Marcel, pe ce argument logic puteam să-mi încep psihoterapia?

Norocul meu a fost că cei doi, mamă şi fiu, voiau doar tratament farmacologic. Erau decişi să plece iarăşi din ţară, amândoi. De data asta, definitiv. Iar vizita lor, dincolo de gustul amar pe care mi l-a lăsat, m-a silit să mă întreb cei de făcut? Ce putem face noi? Ce altceva mai pot face eu? Doar, sigur, să vă scriu.

Moartea: istorie şi viitor

În cartierul bunicii mele moartea cuiva era un eveniment social deosebit. Acolo se revedeau, într-un cadru protocolar, toate babele care alcătuiau un soi de matriarhat al zonei. Dezbaterile lor stabileau normele de conduită morală, evaluau comportamentul fiecărui cetăţean (inclusiv al preoţilor), căci pe atunci toată lumea se cunoştea cu toată lumea. Oriunde te-ai fi aflat erai urmărit, cântărit, evaluat de ochiul public şi necruţător a grupului babetomorf. Totul era deschis şi local. O vizită într-un alt oraş era un eveniment notabil aşa cum, de-a dreptul remarcabilă, era avalanşa de datini, cutume și superstiții care trebuiau să însoțească cea mai lungă şi definitivă călătorie. Mortul era cinstit în primul rând printr-o evocare care astăzi poate părea de-a dreptul indiscretă. Erau scoase la iveală toate episoadele pe care memoria colectivă le reținuse despre decedat pentru a fi, pasă-mi-te, scuzate şi iertate. Şi ce poate rămâne mai puternic în memoria unui cartier în care te-ai născut şi în care ți-ai consumat viața decât faptele bizare, călcatul în străchini, încălcările de regulament, într-un cuvânt, exagerările şi greşelile făcute cu voie sau fără de voie? Concluzia stranie pe care un ascultător independent o putea cu uşurinţă desprinde era că decedatul va rămâne în mintea semenilor săi datorită trăsăturilor sale psihopatoide.

Dincolo de acest paradox şi dincolo de durerea adunată, pe care câteva dintre rude trebuie s-o fi simțit, priveghiurile şi procesiunea de înmormântare erau, de fapt, o reuniune mondenă, un cadru organizat pentru a desfăşura importante

schimburi culturale, precum şi o ocazie binevenită de a te face remarcat. În rest, moartea era privită natural, ca ceva care se întâmplă, mai mult sau mai puţin, programatic. Exact ca-n începutul romanului lui Marin Preda: *Moartea este un fenomen simplu în natură. Doar oamenii îl fac înspăimântător!* De vindecarea oricăror spaime faţă de moarte se ocupau datinile complicate; multă mâncare şi băutură oferită participanţilor, groparii primeau găina neagră peste gaura din pământ, dricul cu cai mascaţi şi preotul cu muzicala şi metaforica sa slujbă de îngropăciune.

„Era mai *mare* ca mine!" – spunea bunică-mea despre decedat, niciodată nu folosea cuvântul *bătrân*. „Era mai *mare*!" ca şi cum ea ar fi fost menită tinereţii veşnice iar moartea sa ar fi rămas programată undeva, într-un viitor îndepărtat. Mai era o eternitate până atunci!

Este ceva timp de când ideea că moartea este programată în codul nostru genetic nu mai sperie pe nimeni. În domeniul acesta de cercetare, al *apoptozei* cum este denumit acest ciudat fel de moarte, tonul l-a dat în urmă cu peste douăzeci de ani Paul Falowsky, un profesor de la Rutgers University of New Jersey. Iniţial, el se ocupa de un teritoriu de graniţă numit *biogeochimie*. Descoperirea sa, de la care a pornit totul, s-a făcut accidental, cam în stilul în care a descoperit Fleming penicilina. Într-o seară, Falowsky a plecat din laborator uitând să împrospăteze o soluţie cu fitoplancton. Organismele pe care le studia se găsesc în apa de mare. Sunt unele dintre cele mai vechi pe care pământul le-a cunoscut şi reprezintă 1% din biomasa planetei. Rata lor de creştere şi multiplicare este impresionantă pentru că întreaga populaţie se divide şi indivizii se schimbă o dată pe săptămână.

Vă imaginaţi surpriza lui Falowsky când, a doua zi dimineaţă a găsit aceeaşi soluţie... limpede. Tot planctonul lui dispăruse lăsând numai un praf fin pe fundul recipientului de sticlă. Cel mai tare a contrariat faptul că nimic nu se modificase în compoziţia chimică a soluţiei. Nu apăruseră surse de

radiații externe, nimic, nimic! Niciun răspuns la o agresiune externă nu se petrece așa. Mor, într-adevăr, mulți indivizi dar le rămân cadavrele o vreme. Nu se descompun spontan degajând praf. Ba chiar, unii indivizi supraviețuiesc dovedindu-se rezistenți. Dar asta nu se întâmplase în cultura sa. Singura concluzie logică pe care o putea trage a fost că superbele sfere de *Emiliana Huxleyi* secretaseră o substanță într-o concentrație infimă, substanță care a transmis informația despre moarte și a declanșat dizolvarea în masă a indivizilor.

Experimentul a fost reprodus, și sub microscop s-a constat că se repetă aceleași stadii ca la apoptoza celulei umane: structurile de dezasamblează în componente minuscule, membranele celulare se transformă într-un număr infinit de mici bule, ADN-ul se rupe eliberând parcă plăcuțele colorate ale unui mozaic, organitele celulare se micșorează și dispar iar celula din jurul lor devine transparentă, după care dispare în neant.

La animal aceste procese se datorează activării unor substanțe care s-au dovedit a fi adevărați mediatori ai morții numite *capsaze*. Capsaza este o enzimă capabilă să acționeze ca o daltă care sparge o proteină, activând totodată sinteza unei alte capsaze capabilă să spargă fragmentele rămase într-un timp următor. E vorba de o cascadă de capsaze care apar parcă din nimic și care explodează dizolvând viața din jurul lor. Același lucru s-a descoperit că se întâmplă și la acei strămoși ai plantelor care alcătuiesc de milioane de ani fitoplanctonul. Enzimele care distrug aici au fost numite *meta-capsaze* și faptul că sunt blocate de anticorpii umani împotriva capsazelor spune enorm despre unitatea vieții pe pământ!

Știu bine că aceste afirmații vor irita pe cei care, filosofând la o terasă, refuză să creadă că ei înșiși sunt rude îndepărtate cu copacul sub umbra căruia își beau ceaiul. E vorba de aceiași oameni care, în plin mileniu trei, au reușit să scoată teoria evoluționistă din programele de învățământ.

Sistemul acesta de a sintetiza propria moarte individuală în cadrul unei specii se pare că a apărut ca o consecinţă a unei lupte. Sunt virusuri care, odată ce au penetrat celula gazdă, îi activează acesteia sistemul capsazelor, dacă moartea celulară îi avantajează. La rândul lor, celulele ripostează murind repede şi în număr mare, astfel încât virusul să rămână înglobat în pământul rezidual pe care îl generează iar restul indivizilor să fie salvaţi. Este o sinucidere altruistă, dacă vreţi, pe care organismele au învăţat-o din această luptă primordială. E chiar un tipar al sinuciderii genetic determinate care poate fi urmărit pe întregul arbore al vieţii, până spre rădăcinile sale, acolo unde există o bănuită celulă primordială.

De ce nu blocăm atunci aceste enzime? Am deveni, dacă nu nemuritori, măcar asemenea oamenilor din Vechiul Testament, matusalemici. Ei bine, e greu. La plante s-a descoperit că majoritatea capsazelor nu produc moartea. Nici la om; din douăsprezece capsaze pe care le deţine, doar două produc distrugerea programată. Ce roluri au celelalte? Încă nu ştim. Nu e departe însă ziua în care ne vom putea regla durata vieţii după propria alegere. Pentru că, pornind de la cunoscutele interrelaţii biunivoce dintre sistemul nervos, sistemul endocrin şi cel imun au apărut o serie de terapii non-farmacologice de tipul *neuro-feed-back*-ului. Acesta încearcă să ajute omul la preluarea conştientă a funcţiilor sale pe care le controlează numai sistemul nervos vegetativ.

Un astfel de program care arată ca un joc video, culegând influxurile electroencefalografice ale unui pacient epileptic îl poate învăţa pe acesta să-şi blocheze apariţia crizelor. Sunt încă la început şi interfeţe om-calculator care vor permite controlul prin bio-feedback a altor simptome şi funcţii rămase autonome până acum, precum recuperarea oboselii nervoase sau identificarea caracterului artificial al halucinaţiilor. De ce n-am fi capabili ca, în felul acesta, într-o zi să putem comanda blocarea sintezei de capsaze? Poate că aşa, trăind sute de ani, am reuşi în final să facem ceva valoros cu vieţile noastre!

Să le dăm un sens. Şi după aceea, abia după ce ne vom fi împlinit visurile, să putem activa aceste capsaze la loc, lăsând evoluția să-şi facă datoria. Asta, atunci când vom fi convinşi că propria noastră moarte este ceva natural, ceva care trebuie să se întâmple, în sfârşit.

Fascinanta splendoare a diavolului

Avea ochii de un albastru ultramarin şi îşi ferea privirea într-o atitudine studiată. Trupul său frumos dorea să exprime indiferenţă dar sub această aparenţă se ghicea o uşoară tensiune a aşteptării. Cu toate că eram situat doar în partea periferică a câmpului său vizual era limpede că îmi urmăreşte extrem de atent fiecare mişcare şi dincolo de zâmbetul interiorizat pe care îl schiţa, se ghicea mai degrabă încordarea vânătorului decât sfiala de a se afla în acea postură. Da, era perfect conştientă de capacitatea de fascinaţie pe care o degaja, pe care o avea asupra bărbaţilor aruncând-o parcă precum o plasă de jur împrejurul ei. Venise adusă pentru o consultaţie de la penitenciar, cu cătuşe la mâini, însoţită de doi poliţişti a căror prezenţă părea că o ignoră. Am recunoscut-o imediat, ziarele vuiseră atunci când se anunţase arestarea ei după ce fusese acuzată de premeditarea şi executarea unei crime atroce.

De la primele cuvinte rostite, răspunsurile au venit cuminţi, pline de o aparentă inocenţă dar, în acelaşi timp, ocolind esenţa întrebării, lăsând loc de interpretare. Ele inspirau ideea că era o fiinţă delicată, nedreptăţită, aflată în pericol. Sugerau totala sa încredere şi dăruire. Ca şi cum abia ar fi aşteptat să fie luată sub ocrotire de cineva căruia să i se poată dărui. Am zâmbit imediat recunoscând vraja pe care premeditat o arunca asupra-mi. Din păcate pentru ea, cunoşteam foarte bine acest gen de suavă ispită.

Mă vindecasem de mult de o astfel de suferinţă provocată de fascinanta splendoare a unei diavoliţe cu mult mai

ispititoare decât era ea acum. Cu toate acestea, bărbatul din mine era măgulit, totuşi, de încercarea ei. Şi răscolitoarele amintiri pe care mi le-a declanşat nu au putut să nu se oprească şi asupra unei întrebări care astăzi îmi sună aproape idiot: „Cum e posibil ca atâta frumuseţe să ascundă atâta răutate de neimaginat?"

Să vă spun drept, o analiză făcută cu mintea limpede nu poate decât să ia în râs un astfel de mod de a pune problema. Ce legătură raţională ar putea fi imaginată între frumuseţe şi dreptate, între frumos şi moral, ca şi între frumos şi bun? Natura nu este nici pe departe morală. Nimic nu împiedică pe cei mai frumoşi şi nevinovaţi pui ai animalelor să fie mâncaţi de răpitori. Şi cum aceştia din urmă ar putea să-i ierte pe criteriile estetice ale oamenilor? La rândul lor, până şi cele mai frumoase exemplare ale răpitorilor ucid cu sânge rece. Iarăşi, ciupercile cele mai frumoase sunt otrăvitoare în zonele temperate. Şi exemplele ar putea continua... De ce ar face atunci omul excepţie?

Am mai vorbit de studii care demonstrează că simţul moral este o trăsătură prezent şi obiectivabilă în mintea umană încă din fragedă pruncie. Experimente cu sugari au demonstrat că, atunci când aceştia privesc un desen animat în care interacţiunea dintre două bile stilizează relaţiile primare de întrajutorare sau de respingere, răspunsurile emoţionale ale micuţilor arată clar că ei susţin şi agreează ajutorul, în timp ce respingerea le provoacă nemulţumire. Mai mult, se pare că dacă recompensa îşi regăseşte corelatele neuronale într-o serie de regiuni ale scoarţei cerebrale dintre care cea mai importantă este cea *prefrontală*, respingerea este reprezentată de activarea unei formaţiuni numită *insula*. Insula este, se pare, sediul universal al dezgustului. Iar senzaţia de dezgust este provocată atât de nedreptate, cât şi de urâţenie.

Deci, dacă urâtul şi imoralul au o formă comună de procesare, cu toate că sunt categorii distincte, de ce atunci n-ar fi explicabilă confuzia atât de des făcută între categoriile opuse,

frumosul şi moralul? E poate o scuză patetică pentru a justifica slăbiciunea bărbaţilor, uşurinţa cu care cedează ei în faţa atracţiei sexuale şi în general, pentru incompetenţa omului de a păstra o linie despărţitoare între raţiune şi afect. A rămas celebru cazul femeii din antichitate acuzate de furt căreia avocatul i-a smuls hainele lăsându-i trupul în faţa privirilor judecătorilor:

„Priviţi-o cât e de frumoasă! Cum ar putea fi vinovată?" – a întrebat el şi judecătorii au achitat-o. Mai mult, de la Elena din Troia, şi până azi au existat războaie declanşate, nu de motive raţionale ci, de parfumul fascinant al unei femei.

Se pare că în procesul de luare a unei decizii, creierul uman balansează continuu între tentaţie şi raţiune, între afect şi motivaţia logică. Pentru că „raţional" nu înseamnă întotdeauna şi bun, moral. De cele mai multe ori, în viaţa de zi cu zi înseamnă doar logic şi eficient. Evenimentul istoric care ne-a făcut să gândim în acest fel este revoluţia protestantă. Primatul economic, primatul banului în ultimă instanţă, a inversat de-a dreptul sistemele umane de valori năucind teritoriul şi aşa negociabil al moralei. Ce vreau să spun?

De câte ori aţi trecut pe lângă un cerşetor ce-aţi făcut? I-aţi dat bani? Unde v-a fost raţiunea? Aţi refuzat să-i daţi? Ce s-a întâmplat cu compasiunea voastră? Aţi întâlnit vreun ins care, în dorinţa sa de câştig îşi calcă demnitatea în picioare, acceptă umilinţa doar pentru a reuşi să facă un ban? Ei bine, închipuiţi-vă ca acest act reprezintă triumful raţiunii. Cum aşa? Simplu. Demnitatea sa este adânc fundamentată în subconştient şi îl defineşte. În clipa în care are de făcut o alegere care intră în contradicţie cu aceasta, raţiunea, cea care îi dictează faptul că banul pe care trebuie să-l obţină este o chestiune vitală sau măcar de maximă importanţă, trebuie să-i reprime această dominantă a subconştientului pentru a se putea exprima. Aşa se vede că opţiunea raţională nu are, de cele mai multe ori, nicio valoare morală oricât de mult ne-am dori asta. De aici, din reprimările pe care eventuala prezenţă a conştiinţei le declanşează, se nasc cele mai multe dintre nevrozele zilelor

noastre iar gestiunea tentativelor de împăcare între cele două este o chestiune al naibii de ingrată. Spun ingrată pentru că este extrem de greu să nu te compari pe tine la fiecare pas cu cel aflat în dificultate.

„Eu ce-aş fi făcut în locul lui?“ – te întrebi şi soluția cazului pare că se îndepărtează de tine pe măsură ce te apropii de ea. Ar mai fi şi o altă față a lucrurilor. Cum se face că, deşi oamenii au simțul moral „întipărit în sânge“ aşa cum am arătat, atât de mulți se abat de la normele acestea? Dacă ar reuşi să păstreze şi să-şi dezvolte acest simţ, lumea noastră nu ar mai avea nevoie de justiție. Iar explicațiile sunt prea numeroase pentru a da gir total uneia anume.

Ca şi coeficientul de inteligență şi simțul moral poate să lipsească cu desăvârşire unora. La alții, condițiile de dezvoltare pot să-l fi inhibat. Iar la unii, ei bine, la unii tocmai rațiunea l-a pervertit aducând în criză morala însăşi.

Eu unul prefer să cred că ac astă confuzie majoră între drept şi frumos priveşte numai fertilul teritoriu al dragostei pentru femeile tinere. Şi asta se poate scuza. Nu-ți poți refuza ca, măcar din când în când, să te încânți cu priveliştea fascinantei splendori a diavolului!

11 x 11

„Spune-mi şi mie, cât fac 11 x 11 ?“ Persoana din faţa mea căreia îi era adresată această întrebare nu avea niciodată mai mult de 25 de ani. Se afla în cabinetul meu, nu pentru a solicita asistenţă medicală ci, pentru obţinerea unei simple vize medicale necesare la angajare. Şi pentru a-mi mări şansele de a obţine un răspuns corect, puneam această întrebare numai celor care aveau peste 10 clase de instrucţie şcolară.

„11 x 11?“ – întreba persoana intervievată. Ochi se ridicau înspre tavan ca la şcoală, *ca şi cum* mintea fi desfăşurat un proces de gândire, vocea îngâna ca pentru sine ceva ininteligibil, apoi răspunsul venea biruitor, afirmat cu forţa unui trăsnet:

„22!“ Uneori, persoana mai şi zâmbea cu mulţumire.

„22 ?“ – întrebam. Atunci, cât fac 11x2?“Această a doua întrebare nu părea însă să-l descumpănească pe cel/cea din faţa mea. De multe ori, nici nu apucam să termin întrebarea, că mă pomeneam cu un răspuns înfricoşător, aruncat cu o dezarmantă seninătate precum o pungă cu apă de la o fereastră de cămin:

„Doi!“ Era rândul meu să rămân perplex. Ştiam, prima mea întrebare putea să pară grea. E greu să faci mental înmulţirea a două numere cu două cifre dacă nu cunoşti un algoritm, în cazul acesta, algoritmul înmulţirii cu 11. Era o întrebare rea şi pentru că venea în condiţii cu grad înalt de stres, aşa cum este pentru multă lume intrarea într-un cabinet medical. De aceea, uneori, veneam cu o întrebare ajutătoare:

„Dar 11 x 10?“ Devenea acum evident, ziceam eu, la înmulțirea cu 10 se adaugă un zero în coada numărului iar de la 110, rezultatul obținut și până la răspunsul la prima întrebare, mai rămânea doar o simplă adunare.

Și de această dată descopeream însă cum gândirea tinerei persoane care voia să se angajeze era dominată mai mult de imaginație. Răspunsul venea surprinzător desigur și ferm exprimat iar eu, era clar, nu mai aveam nimic de lămurit: „111!“

M-am încăpățânat și am continuat experimentul acesta cu tabla înmulțirii timp de șase luni. Am repetat criminala întrebare cu îndărătnicie pentru că nu-mi venea să cred în evidența rezultatelor. Și pe măsură ce acestea se repetau parcă cu o sadică tenacitate, refuzul meu de a accepta evidențele ajunsese de-a dreptul sufocant. A fost nevoie de un proces de conștiință pe care l-am resimțit dureros pentru ca, într-un final, să pot accepta realitatea și să mă opresc de la a mai întreba lucruri așa de sofisticate. Se vede treaba că stăpânirea tablei înmulțirii în vremea calculatoarelor de buzunar a devenit o cerință cu mult prea complexă pentru învățământul modern.

Cu toate acestea, experiența a fost fructuoasă. Am înțeles în sfârșit de ce e atât de „eficientă“ emisiunea „Te crezi mai deștept decât un elev de clasa a V-a?“ Nu este vorba de complexitatea manualelor sau de nevoia unei memorii de elefant. Nu e nevoie sa cauți probleme încuietoare pentru a-i încurca pe concurenți. Pur și simplu, capacitatea gândirii raționale e o trăsătură cu mult mai rară printre oameni decât credeam inițial. În felul acesta, emisiunea devine eficientă pentru că șansa descoperirii unui participant care să fi fost rațional și serios din momentul intrării în clasa întâi și până în clipa participării la concurs este cam aceeași cu șansa câștigului la cazino.

Pe vremuri, când „știința de carte“ era transmisă pe cale ezoterică, stăpânirea cifrelor și a cuvintelor era rezervată unor reprezentanți înzestrați ai castelor din fruntea societății. Tiparul și mai târziu comunicațiile moderne au reușit să mascheze acest caracter elitist. Toată lumea aproape a învățat să se

semneze şi să „citească“ revistele cu multe ilustraţii. Cunoaşterea raţională însă a rămas, oricât ne-ar fi de greu să recunoaştem, rezervată unui număr mic de persoane. Atâta doar, că acestea nu mai fac parte dintr-o castă ci apar mai mult sau mai puţin aleator. Cu toate că ar trebui să fie evident, doar nu oricine care are drept de vot sau e capabil de a urmări o telenovelă are şi uşa deschisă spre înţelegerea filosofiei sau a teoriei „corzii“. Dar, aşa e percepţia generală, ne-a obişnuit a gândi că nu accederea la filosofie constituie normalul condiţiei umane ci, „înţelegerea“ versurilor unor manele; 11 x 11!

Să nu mă înţelegeţi greşit, nu sunt neapărat un susţinător al elitismului. Vreau însă să recunoaşteţi un adevăr. ştiinţa ne este cu mult mai îndepărtată de suflet decât ne-am închipuit vreodată. Luaţi, să spunem, zece chirurgi la întâmplare şi veţi descoperi că urăsc cu toţii matematica. Dacă vor să comunice o lucrare ştiinţifică vreodată, pentru a o scrie, apelează la nişte statisticieni care, la rândul lor, urăsc chirurgia. Dacă nu confundăm meseria cu perceperea raţională a universului, veţi descoperi că, poate niciunul din cei examinaţi nu îşi desfăşoară existenţa la modul raţional. 11 x 11!

Mai mult, câţi oameni care urcă etajele cu scările rulante sau cu ascensorul sunt în măsură să vă descrie, măcar vag, tehnologia pe care o folosesc? Asta ca să nu mai vorbim despre telefonia mobilă, calculatoare, desprinderea de gravitaţia terestră şi atâtea alte facilităţi la care apelăm zilnic. Dar, asta-i acum, şi eu cer tuturor celor care aprind lumina să ştie şi (11 x 11!) de ce arde becul!

Evident, este mai uşor şi pare mai uman să judeci cu inima decât cu mintea. E mai la îndemână accesul la mistică decât cel la raţiune şi evident, există mai mulţi oameni care-l „descoperă“ pe Dumnezeu decât oameni care sunt în măsură să rezolve un cub Rubik.

N-ar fi nicio nenorocire într-o astfel de opţiune. Dezastrul vine din faptul că tehnologia informaţională, cea care ne dă senzaţia atât de confortabilă că suntem fiinţe raţionale, este

utilizată în mod aberant. Internetul, spre exemplu, a fost gândit pentru ca oamenii să poată găsi informaţie. Iar ei (11 x 11!) îl folosesc ca să găsească femei goale!

Nu ştiu dacă aţi observat dar există o tendinţă generală, aproape un curent care exprimă opţiunea de a renunţa la cunoaştere, de a desconsidera gândirea deterministă şi de a ne abandona prejudecăţilor în numele unor „tradiţii". Am impresia, observându-mi unii semeni că acest proces al renunţării la stăpânirea unei operaţiuni simple cum este tabla înmulţirii este tulburător de asemănătoare proceselor de degenerare a materiei cenuşii. Cum e posibilă oare o abandonare voluntară atât de senină atunci când ai cea mobilă şi mai generativă minte pe care o putem găsi în lumea vie? De ce caută oamenii să-şi anihileze o capacitate atât de spectaculos dobândită în cursul evoluţiei speciilor? De ce preferă să folosească tipare facile să-şi adoarmă spiritul creator şi curiozitatea specifică tinereţii? Apropiaţi-vă cu braţele pline de bagaje de o uşă şi veţi găsi imediat modalitatea (cu cotul, cu piciorul, cu altă parte a corpului suficient de dezvoltată şi mobilă) pentru a apăsa pe clanţă. Nimic din nu pare greu, nimic nu vă dă bătăi de cap.

De ce să părăsim algoritmul utilizării clanţei din mintea noastră? *Agnozie* (incapactatea de a înţelege) şi *apraxie* (incapacitatea de a mai efectua anumite gesturi motorii). Omul stă în faţa uşii şi examinează nedumerit clanţa neştiind cum s-o folosească. Aceste stări se întâlnesc în demenţe şi seamănă foarte de bine cu „uitarea" tablei înmulţirii de către oameni „instruiţi". Sau, altfel spus, 11 x 11!

În practica de zi cu zi, facilităţile tehnologice de care am vorbit nu fac decât să mascheze, să cosmetizeze gândirea de tip medieval de care rasa umană pare că nu se poate desprinde. Vi se pare deplasată afirmaţia? Urmăriţi traseul apariţiei unei legi de la momentul în care s-a semnalat necesitatea ei şi până în clipa în care poate fi aplicată şi spuneţi-mi dacă există vreo logică în paşii străbătuţi sau vreo justificare în mărimea duratei de timp care trece între cele două evenimente. Nu vreau să mă

refer aici la politică, dar am bănuiala că IQ-ul politicienilor este ales în mod intenționat a fi unul sub media celui al populației pe care o reprezintă. Numai așa, ca orice decizie a lor să poată fi contestată de absolut oricine. Să nu se pară că ei ar ști cumva tabla înmulțirii sau că se găsește și hidrogen în apa de băut.

De ce există (11 x 11!) războaie religioase, intoleranță și terorism? Dreptatea, o evidență pe care o moștenim cu toții, dreptatea de care se „îmbibă" fiecare schimbând idei în interiorul grupului e superioară oricărei demonstrații matematice. Cu atât mai mult, cu cât știința nu oferă servicii publice. Ea nu este făcută să aibă vreodată o autoritate supremă. Este clădită pe îndoială. Iar dacă punem la socoteală faptul că fiecare adevăr științific este menit să fie depășit la un moment dat de un altul de ordin superior, ajungem la concluzia că (11 x 11!) e mai bine așa cum e acum. O realitate în care oamenii trăiesc parcă orbecăind cu ochii închiși. Refuzând să-i deschidă. Comportându-se de parcă ar trăi într-o țară a orbilor. Ici și colo, câte un chior mai rostește printre multele variante enunțate și câte un „121" dar asta nu-l face nicidecum împărat. Îl face doar să constate că știința nu schimbă nimic.

Așa că nu vă întreb și pe voi chestiuni de tabla înmulțirii. Aș putea să stric totul. Mai bine rămân discret.

Râsul egoist al strămoşilor

Un ziar de mare tiraj publica recent un articol despre ipoteza lansată de câţiva antropologi britanici cum că bolta plantară, secretul esenţial al stăpânirii poziţiei bipede de către specia umană ar fi apărut de circa 40.000 de ani ca urmare... a purtării de pantofi! La prima lectură am râs copios.

„Da, da... – am postat eu un comentariu – iar degetul opozant al mâinii a apărut ca urmare a tastării de SMS-uri pe telefonul mobil acum mai bine de 50.000 de ani!“ Pentru cunoscători, ironia mea era mai adâncă. Dacă specia Homo Sapiens are o vechime acreditată de aproximativ 40.000 de ani, facilitatea telefonului mobil pe care o postulam eu se întindea spre Neanderthalieni, sau chiar spre specii mai vechi de hominizi. Comentând articolul, o colegă mi-a ţinut o adevărată lecţie de istorie comparată a pantofului arătându-mi că această invenţie umană nu este una unitară, există, de la sandalele romane şi până la pantoful cu toc cui, nenumărate variante astfel încât, nici nu poate fi concepută o influenţă unitară asupra piciorului omului primitiv. Două modele diferite nu acţionează la fel. Într-adevăr, autorii trăsnitei ipoteze erau bărbaţi şi, vă rog să mă credeţi, vorbesc „din interior“, majoritatea bărbaţilor n-au nici cea mai mică idee despre teoria pantofului şi nici nu se simt atraşi de o astfel de cercetare. Dorind totuşi să-mi contrazic colega am înţeles că pantoful a devenit la un moment dat o necesitate, atunci când clima s-a răcit şi distanţele de parcurs au devenit periculoase pentru picior.

N-aş fi amintit de această ipoteză fantezistă dacă nu aş fi observat existenţa în ultima vreme a unor ample dezbateri în presa de specialitate asupra evoluţiei hominidelor şi a „strămoşilor“ omului modern. O echipă de geneticieni care a studiat cromozomul Y pe toată întinderea planetei a demonstrat că toţi bărbaţii planetei sunt urmaşii unui strămoş unic. Reconstituind trăsăturile ADN-ului acestui Adam, ei i-au reconstituit chiar şi chipul, folosind cele mai moderne programe ale criminalisticii. Am văzut şi eu poza: se putea şi mai bine dar nu era nici rău. Adam ăsta din preistorie avea o oarecare demnitate şi forţă pe care le exprima în privire. Desigur, până la imaginea lui James Bond se vedea că mai sunt etape bune de străbătut dar asta răspundea şi unei alte dispute locale, la întrebarea dacă evoluţia omului s-a oprit sau continuă încă.

Mari controverse a stârnit în ultimii ani şi descoperirea în insulele Flores a unor schelete cu toate trăsăturile umane dar de talie pitică. Spre deosebire de populaţiile de pigmei la care există anumite diformităţi, abateri de la proporţia „de aur“ a omului vitruvian, scheletele din Flores erau perfect echilibrate în dimensiuni. Și pentru acestea, înainte de a accepta existenţa unei noi specii humanoide s-a emis ipoteza unei afecţiuni care ar fi putut induce lipsa de dezvoltare a taliei, de tipul nanismului hipofizar.

Alte echipe de cercetători, geneticieni şi antropologi, pornind de la evidenţele arheologice care arată că *Homo Neanderthaliensis* a fost contemporan până la extincţia speciei cu *Homo Sapiens*, au pornit o adevărată vânătoare după genele strămoşului dispărut. E foarte posibil – spuneau ei – ca cele două specii să se fi încrucişat de-a lungul evoluţiei lor comune şi în felul acesta genele speciei dispărute să fi putut supravieţui în cromozomii omului modern. ...mă rog, a unora dintre noi.

N-a trecut niciun an de la debutul acestui demers, că alţi cercetători au venit cu o puternică părere contară: nu, neanderthalienii trăiau izolaţi faţă de sapiensieni (sic!), nu se suportau şi nu se „înfrăţeau“ sub niciun motiv. Într-un fel, afirmaţia e

justificată de ultimele investigații genetice. Omenirea a ieşit din Africa, după care, în plină glaciațiune s-a izolat şi a trăit o perioadă de declin, perioadă în care s-a aflat aproape de extincție. Apoi, o a doua „ieşire" a avut loc, cea hotărâtoare prin care omul a preluat dominația planetei. Aproape că aş putea să cred această teorie. Da, sună frumos, omul a ținut la condiția apartenenței sale de specie, nu au existat mezalianțe şi nici compromisuri. Aş putea crede, în această ipoteză dacă ştirile nu ar fi înțesate de cazuri de zoofilie.

Păi, dacă unii din semenii noştri preferă capre, rațe şi vaci, de ce n-ar fi preferat o femelă voinică şi atrăgătoare de Neanderthal? Cu atât mai mult cu cât, o altă cercetare a evidențiat că această rasă, deşi avea un creier mai mare decât strămoşul omului modern, nu avea laringe deci, nu putea vorbi!

Această „regresie" a volumului cerebral reprezintă iarăşi o adevărată curiozitate a naturii. Deşi există creiere cu mult mai mari decât cel uman, cel al balenelor de exemplu, omul deține, raportat la talie, cel mai mare scor față de celelalte primate. Din păcate, aşa cum multă lume ar trebui să ştie, mărimea nu e totul. Şoarecele, de exemplu, are un scor mai mare ca omul şi între aceste specii există, totuşi, o diferență, nu credeți?

Diferența de la 1500 c.c., cât era volumul cerebral la Neanderthal, la peste 1300 c.c. ai omului modern, nu se susține prin supraviețuire. Poate, spun cercetătorii, că diferența nu este dată de volumul total ci, de capacitatea de comunicare dintre cele două unități de prelucrare care sunt emisferele cerebrale. Puțini ştiu că de fapt noi suntem înzestrați cu două creiere: *stâng* (la dreptaci), creierul „deştept", cel care stăpâneşte limbajul, rațiunea, matematica, scrisul şi cititul, cu toate memoriile pe care acestea le presupun, sinele fiecărei persoane aşa cum se percepe pe sine; *drept* – responsabil cu percepția artistică, metaforică, prozodică, melodică şi spațială. Dominanța uneia din cele două emisfere se schimbă la interval de 90 de minute, la fel ca şi ciclurile de somn profund, aşa că, dacă ne întrebăm

unde ne-a fost mintea în clipa în care am acceptat să ne căsătorim, schimbarea de dominanță emisferică reprezintă o bună explicație.

Studiile pe pacienți, care din cauze chirurgicale sau traumatice şi-au pierdut comunicarea dintre cele două jumătăți cerebrale, au arătat în mod clar că omul este înzestrat cu două personalități distincte, uneori de-a dreptul contradictorii. Iar buna colaborare dintre ele este cea care oferă superioritate. Nu existența dublurii sau volumul rezultat în sine.

Nu ştim, deci care erau genele neanderthaliene. Cunoaştem însă două familii de gene responsabile de creşterea creierului şi dezvoltarea rețelelor corticale ale omului modern. Prima familie a apărut acum 38.000 de ani (fără glumă, de data asta) şi coincide aproape cu apariția *Homo Sapiens*. Cea de a doua are numai 5.800 de ani iar apariția sa pare să fi determinat apariția cetăților, a agriculturii şi a scrisului. Iar profilul genelor care se ocupă de creier, jumătate din toată informația genetică a ADN-ului uman, dovedeşte că evoluția continuă.

Dincolo de dreptatea sau falsitatea tabloului pe care aceste cercetări şi dispute ştiințifice îl oferă, se întrevede o constatare. Există o neasemuită dorință de a ne afla obârşia, de parcă asta ne-ar lămuri mai bine unde ne aflăm. Ca şi cum vreo genă pe care o purtăm ne-ar putea scuza lipsurile sau, dimpotrivă, ne-ar justifica încrederea în viitor. Căutarea aduce a arbore genealogic. Parcă pot vizualiza omul, arătând ca un lord englez, cu un pahar de cristal în mână, sorbindu-şi vinul de Porto şi admirându-şi strămoşii care îi zâmbesc din galeria de portrete. Atâta doar, că figurile din tablouri nu sunt aristocrați ci hominizi cu sulițe în mâini şi nu zâmbesc ci, râd de-a binelea. Ei au viitor. Dar tu, omule modern, ce ai să faci mâine?

Tandreţea şi inteligenţa gustului

„Cunoaşteţi vreun tip de mâncare specific românesc?"

Întrebarea a venit pe nepregătite, tocmai în momentul în care foamea atinsese nivelul acela asemănător cu o durere surdă însoţită de o uşoară întunecare a privirii. Eram tocmai pe cale să gust prima îmbucătură. Îmi îngrămădisem pe farfurie o selecţie marină din bogata ofertă a bufetului suedez: rondele de scrumbie, felii prăjite dintr-un peşte alb, foarte gustos, care mi-a rămas necunoscut până la urmă, creveţi în sos roşu, caracatiţe mici cât unghia, toate pe un pat abundent de salată de morcov şi ţelină din care apăreau felii de roşii minuscule şi lime parfumate.

Acum îmi dau seama că provocarea a fost lansată aidoma „umblatului la dulap" din teatru. Care e semnificaţia expresiei? Ei bine, atunci când un actor în rol secundar are o replică mică dar de efect cu care rămâne în memoria spectatorilor, dacă unul din colegi îi face o glumă, se spune că îi „umblă la dulap". Adică exact în momentul de maximă încărcătură în care victima îşi spune textul, colegul buclucaş se strâmbă sau face un gest amplu, ceva, oricum, menit a atrage atenţia. Spectatorii se uită la acesta iar replica celuilalt trece neobservată. Aşa a fost şi cu întrebarea. Pe loc, nu s-a mai gândit nimeni la deliciile culinare ci am cedat cu uluială ispitei, constatând că alegerea unui răspuns corect este aproape o imposibilitate.

Sărmăluţele aparţin întregului spaţiu balcanic, ghiveciurile şi tocăniţele sunt turceşti... tochitura, da, ar fi ceva specific dar, dacă e să te gândeşti din ce e făcută, îţi dai seama că

este o improvizaţie, o soluţie rapidă încropită la repezeală din produse restante. Ar mai fi mititeii, dar forme asemănătoare de carne tocată şi prăjită pe plită există la turci şi la greci, atâta doar că nu au aceeaşi compoziţie. În rest, ciorba de burtă se mănâncă din Bosfor şi până la Varşovia, soiurile de mâncare ce implică plante locale sunt, la urma urmei, mâncare bisericească de post...

Oricum acolo, pe mesele noastre, nu puteam găsi nimic sută la sută românesc în afară de băutura bună, dar care, să fim serioşi, nu era chiar cea mai bună cu care s-ar fi putut alcătui un meniu. Am ajuns aşadar la paradoxala constatare că cea mai originală formă de mâncare românească e... băutura! Şi poate că, dacă am fi stat să judecăm la istoria şi originea soiurilor de struguri, nici aceasta nu ne-ar fi dat măsura originalităţii cât stilul nostru de a bea.

Atunci mi-am dat seama că problema este una falsă. Cu ce ne descalifică faptul că împărtăşim cu vecinii noştri atâtea şi atâtea feluri minunate de bucate? Doar înăuntrul acestor entităţi apar nenumărate particularităţi de zonă! Se poate literalmente călători pe baza unei cărţi de bucate, aşa cum a procedat regretatul Radu Anton Roman. Abia împărtăşirea acestor valori intime şi subtile cum sunt cele culinare constituie cele mai bune argumente pe care le putem aduce împotriva naţionalismelor rigide. Nu văd nimic înjositor în alegerea unui român de a mânca gulaş şi nici în cea a unui maghiar de a se delecta cu poale-în-brâu.

Câţi dintre noi nu au descoperit cu delectare gustul aproape versificat al bucătăriei mediteraneene sau căldura şi misterul intens parfumat al felurilor de bucate orientale? Mâncarea, de la simpla ei sugerare, trecând prin contemplare, degustare şi până la dulcea reverie post-prandială, este un adevărat şi fundamental demers antropologic.

Întreaga istorie a omului stă ascunsă acolo, printre aluaturi şi sosuri, siropuri şi cărnuri de toate neamurile. Acolo se ascund facilităţile armelor de vânătoare şi fundamentele agri-

culturii. De consumarea bucatelor se însoţeşte naşterea, consacrarea în viaţa adultă, căsătoria şi riturile de înmormântare. Una din multele ipoteze ale naşterii evolutive a omului pune pe seama canibalismului ritual mutaţiile responsabile de inteligenţă şi de sexul pe care omul îl practică şi în afara perioadelor fertile.

Consumul creierului duşmanului înfrânt şi mai ales a hipofizei acestuia ar fi asigurat suplimentul de hormoni care, ulterior, l-au definit pe *Homo Sapiens*. Mai agresiv ca specie, mai neastâmpărat sexual, mai curios. Fiecare aliment nou pe care stomacul nostru l-a cunoscut se ilustrează în sinteza unei gene care sintetizează enzima digestiei acestuia. Ficatul nostru este un adevărat atlas al evoluţiei. Nici azi nu digerăm celuloza, în schimb ne hrănim cu gluten şi cu cantităţi de alcool care ar ucide multe alte specii.

Foamea a fost şi ea antropomorfizată şi sublimată prin post iar accidentele moderne de canibalism nu sugerează decât gravitatea extremelor îndepărtări de la conduita morală acceptată.

Se spune că felul de a mânca ne caracterizează atât firea, cât şi educaţia. Că echilibrul sau, dimpotrivă, nerăbdarea, tendinţele compulsive ale cuiva, pot fi citite în modul în care acesta se comportă în faţa hranei. Cei cu tendinţe la dependenţa de droguri îşi vor manifesta în mod secundar această slăbiciune şi faţă de unele alimente cum sunt dulciurile, de exemplu. Mă uit în oglindă şi, aproape fără să văd cântarul, ştiu că şi ceilalţi ştiu ce-mi place mie în viaţă.

Stilul de a mânca oglindeşte şi acesta tradiţii şi mode dar şi realităţi socio-medicale.

Se poate mânca „sănătos“ folosind alimente cu conţinut redus de colesterol, cu fibre şi acizi graşi omega 3. Alţii optează pentru un stil mai boem, din care grăsimile animale, alcoolurile şi tutunul nu lipsesc. Pornind de la observaţia că eschimoşii nu dezvoltă afecţiuni coronariene, schimbarea modului de a te alimenta, trecerea la consumul de peşte marin

de mare adâncime şi la dieta de tip mediteranean a modificat de-a dreptul patologia mărind speranţa de viaţă în unele ţări. Tot realitatea terapeutică demonstrează că aportul sporit de peşte, nuci, alune şi citrice facilitează evident terapiile psihiatrice, grăbind ameliorarea sau chiar vindecarea pacienţilor.

Experţii gustului, recunoscuţi ca mari esteţi, au intrat, unii pe bună dreptate, în istorie. Dacă mănânci o savarină, un chateaubrillant sau un simplu sandwich, îţi intră în gură automat şi o bucăţică cu aromă de istorie. Academia Franceză păstrează şi astăzi la mare cinste un fotoliu rezervat unui gastronom. Iar studiul bucătăriei a trecut de drept acolo unde de mult îi era locul, în laboratoare. De instruirea artiştilor culinari moderni se ocupă chimişti şi fiziologi, psihologi şi esteticieni iar meseriile de „bucătar", „cofetar" sau „patiser" au cedat locul unor denumiri mai apropiate de vărata calificare a acestor oameni. Au apărut denumiri de meserii ca: „saucier", „poissonier", „entremetier", „rotisseur", „grilardien", „patissier" şi atâtea altele.

Cât despre stilul românesc de a consuma băutura, maestrul Păstorel, la capătul vieţii, ajuns din urmă se pare de o ciroză, prin care plătea tribut tuturor exceselor culinare şi bahice ale tinereţii, pe când era internat la un sanatoriu din Dealul Filaretului, scria cu Regretul pe care regimul i-l impunea:

Culmea ironiilor
Şi râsul copiilor
Să pun punct beţiilor
Pe Şoseaua Viilor!

Sărmanul Mefisto din noi

Dar ce vă mirați, eu sunt Mefisto, Mefisto... Adică dracul. Nu știu dacă vă mai amintiți, dar anul trecut am visat că am ajuns în Rai. Anul ăsta m-am mutat mult mai jos. Nu știți ce ponoase trag acum ca drac. Dacă aș fi știut, dacă aș fi știut... Cum face unul vreo prostie gata și scuza. Nu e el de vină săracul, dracu l-a pus. Eu? Eu, nu știu, vă dau cuvântul meu de onoare că aflu faptul petrecut după ce s-a consumat. Și nu știu atunci de ce mă amestecă pe mine.

Vă mai amintiți (cei care aveți cum) vestitul monolog al marelui actor Toma Caragiu? Cu toate că mi-a fost extrem de aproape de inimă, mărturisesc cu mâhnire că mintea mea izgonise amintirea textului acesta (semnat de Dan Mihăescu și Grigore Pop).

Mi l-a readus în memorie lectura unei cărți care a poposit multă vreme în topul bestseller-urilor recomandate de New York Times: *Previzibil irațional (Despre forțele ascunse care ne modelează acțiunile)* scrisă de Dan Ariely, profesor de economie comportamentală la MIT. Ideea călăuzitoare a cărții este că întreg comportamentul uman este rezultanta preponderentă a stărilor emoționale și aproape de loc, a rațiunii. Omul, pare că spune Ariley, își urmează comportamentul ca un animal credincios și nu îl gândește anticipat, nu îl determină, așa cum ne-ar plăcea tuturor să credem. „E ca și cum ai sta la coadă în urma ta!" Sau ca și cum regula principală a vieții unui om n-ar fi prea diferită de ceea ce în fizică se numește „regula mâinii drepte". Asta îl face să fie, nu numai irațional ci și extrem de previzibil.

Şi are dreptate, aş spune. Dacă v-ar spune cineva că majorităţii bărbaţilor tineri le plac femeile tinere aţi fi cumva surprinşi? Sigur că nu, însă lucrurile sunt ceva mai complicate.

Iată o idee de-a mea cu care sper să vă conving. Faceţi următorul experiment: consumaţi mult ceai, 4-6 ceşti, aşteptaţi jumătate de oră şi apoi întâlniţi-vă cu cea mai fermecătoare/ cel mai fermecător agent de vânzări care vă va face o expunere detaliată a produselor sale exercitându-şi asupra dumneavoastră, în acelaşi timp, întreaga sa putere de seducţie. De ce va fi determinată alegerea pe care o veţi face? Aud? De calitatea produsului? De parfumul discret al agentului sau de intuiţia unei întâlniri amoroase cu acesta? În niciun caz, pentru că în acele clipe întreaga dumneavoastră capacitate de a reacţiona şi raţiona nu face decât să păstreze aparenţele, în timp ce mintea scormoneşte căutând cea mai bună strategie care să vă permită a merge la toaletă pentru a elimina excedentul de ceai!

Dacă presiunea vezicală, exemplul pe care l-am folosit eu v-a convins că iminenţa fiziologicului primează asupra raţionalului, atunci să citiţi experimentele lui Ariley. În unul din acestea, el a chestionat persoane dintre cele mai diverse ca educaţie, vârstă şi mediu de provenienţă asupra opţiunilor şi alegerilor lor în materie de comportament sexual. Ei bine, în condiţii de „emoţionalitate zero“ (sic!) răspunsurile obţinute au fost extrem de asemănătoare şi cuminţi: nimeni nu a declarat că ar prefera jocuri sau jucării erotice. Nici vorbă de cătuşe, biciuri, dildouri, dar pasă-mi-te contacte cu animale!... Cu toţii se declarau adepţii sexului protejat. Apoi, Ariley a repetat experimentul punându-şi la început subiecţii să urmărească filme pornografice şi chiar să se masturbeze pentru a-şi descătuşa instinctinctele sexuale.

Rezultatul? Stupoare: până şi cele mai educate şi conservatoare persoane s-au dovedit extrem de imaginative, creative şi amatoare de exotism în domeniu. Să te mai miri atunci că ne sare ţandăra şi că ne înjurăm în trafic, că ne certăm acasă cu nevestele pentru fleacuri, că folosirea prezervativului rămâne

un deziderat niciodată materializat în momentul de împlinire explozivă a maximei pasiuni?

Dar imaginea care mi-a plăcut cel mai mult în această carte este asemuirea oamenilor cu rățuștele abia ieșite din ou care urmează în șir indian, neabătute, imaginea primei persoane pe care au zărit-o în clipa în care au deschis ochii și căreia, zic eu, îi spun probabil „mama“ pe limba rațelor. Imaginea aceasta a primei persoane este de fapt imaginea comandamentului emoțional care ne domina la momentul alegerii făcute. Ea reprezintă expectanțele noastre, toate speranțele, uneori confuze, pe care ni le-am făcut pentru atingerea unui scop, toate gândurile nerostite, îngropate în jurul unei idei precum ulcelele cu bani și nestemate care înconjurau statuia de piatră a zeului din templu.

Câți dintre voi n-ați visat la zâna zânelor și vă amintiți asta mai ales când vă uitați la negul de pe nasul nevestei? Cine v-a silit să vă însurați? Dracul? Mefisto, săracul? În niciun caz! Probabil că actuala dumneavoastră soție avea ceva, eu știu, un parfum, o atingere tandră, o zacuscă de ciuperci care, fără să fi fost adusă dincolo de pragul conștiinței dumneavoastră v-a îngenunchiat la momentul respectiv și v-a determinat s-o cereți de nevastă.

Este așa de greu în cazul acesta să explicăm de ce avem în continuare și vom avea atâtea conflicte inexplicabile, atâtea accidente, boli cu transmitere sexuală..? Așa ne putem explica de ce am făcut la un moment dat gesturi care, ulterior, ni se par inexplicabile și pentru care îl acuzăm pe nedrept pe sărmanul Mefisto.

E un Mefisto mai mare sau, mai mic în fiecare din noi. Creangă spunea (și nu i-a acuzat nimeni de misoginism poveștile) că, mai ales femeile, ar avea chiar coaste de drac. Desemnarea e biblică și se referă, știm asta azi, la genele de pe cromozomul X care determină reactivitatea emoțional afectivă. Așa găsim poate și sensul metaforei care explică intervenția chirurgicală pentru extirparea elementelor demonice. Expresia

genelor poate fi inhibată comportamental până la un moment dat. Dar despre controlul emoţiilor şi sentimentelor se ocupă discipline mai apropiate de cultura orientală sau de Star Trek.

Mai bine, zic eu, e să învăţăm a-l recunoaşte pe Mefisto şi să ne facem din el un prieten stabil. Nu numai până trecem vreo punte. Cu el alături, aveţi cuvântul lui Faust, nu vă veţi plictisi!

Sculptați în trădare pură

Categoric, lumea a evoluat. Cu numai câteva sute de ani în urmă, trădarea era apanajul claselor conducătoare. Decebal a căzut, spune Cassius Dio, ca urmare a trădării unuia numit Bicilis. Mihai Viteazul și-a pierdut capul la Câmpia Turzii ca urmare a „bunăvoinței“ aliatului său, generalul Basta, Napoleon a simțit același gust la Waterloo... și povestea ar putea continua. Pentru detalii, consultați pe profesorul Machiavelli și biografia familiei Borgia.

Azi, însă, lumea e alta: apar trădări pornind de la nivelul cel mai de jos. Trădarea nu mai este un apanaj al claselor stăpânitoare, ci aparține poporului. Maricica îi promite lui Vasile că are ea grijă de mătura lui cât timp acesta se duce să bea un rachiu și când acesta a plecat, aleargă la șeful echipei de salubrizare ca să-l pârască. Știe foarte bine că Vasile nu se poate opri după un singur pahar. Mai apoi, ca să-i demonstreze fidelitatea, îl însoțește pe acesta prin policlinică pentru a-i obține un certificat medical (lucru extrem de ușor, de altfel, pentru că sărmanul bețiv are ciroză).

Da, da, trădarea de care vorbesc a ajuns să îmbrace forme sofisticate, gratuite, executate evident, doar pentru frumusețea lor artistică și nu pentru beneficii de vreun fel. Vorbeam mai de mult că înșelarea este o trăsătură evolutivă, că fiece specie înșeală pentru a vâna sau pentru a scăpa de vânător. Trădarea însă este un act contra-evolutiv. El urmărește eliminarea din cursă a celor din aceeași echipă, a purtătorilor

aceloraşi gene în scopul facilitării altora, străine. Este o formă de sinucidere, în ultimă instanță.

O sinucidere lentă, aducătoare de plăceri şi versatilă ca un drog. Pentru că putem vorbi de satisfacția înşelării, de recompensă, de comportamentul de căutare a unei noi trădări. Trădarea este o abilitate ce trebuie folosită. Se spune că nu orice polițist poate face muncă sub acoperire. Este nevoie de unul care să se comporte natural în mijlocul pungaşilor, să nu se vadă ca ar juca teatru, să fie la fel de crud şi de pervers ca aceştia, să aibă aceleaşi plăceri, ba chiar, să ştie să se impună printre ei ca unul care străluceşte în asemenea „calități". În treacăt fie spus, se pare, totuşi, că cerințele astea sunt relativ uşoare iar bravii noştri psihologi veghează ca o bună selecție să elimine încă de la început admiterea unor persoane sensibile sau cu bun simţ care le-ar bloca astfel de abilități. Un fost candidat îmi povestea că la examenul psihologic a fost întrebat dacă ar trage, dacă ar ucide un om de s-ar ivi această necesitate într-o misiune.

„Bineînțeles! – a răspuns acesta. Dacă viața mea sau a colegilor ar fi în pericol, aş trage".

„Dar ai regreta după aceea?" – a întrebat psihologul.

„Poate, doar din punct de vedere religios" – a răspuns clientul meu. „Aaa, nu trebuia să spui asta!" – a sărit atunci în sus expertul. ...iar omul nostru a fost respins.

Este vorba despre o calitate, atunci. Căci, nu vorbim de o răzgândire. Nu vorbim de o schimbare a convingerilor. Asta are loc nenatural de des în politică şi inacceptabil de rar în mințile celor meniți să ne proiecteze şi să ne construiască viitorul. Trădarea adevărată nici măcar nu mai trebuie premeditată căci ea se află în natura trădătorului, cu sau fără voia acestuia. Trebuie lăsată numai să se exprime într-un mediu care îi facilitează dezvoltarea şi ea va apărea ca din neant şi va erupe cu exuberanță. Pe vremuri, era rezervată claselor dominante. De ce tocmai lor? Pentru că este o formă sublimată de insubordonare. În clipa în care dreptul divin nu a mai fost recunoscut

unui conducător, oricâtă putere avea acesta, el a putut fi înlăturat prin trădare.

Relația sa cu subordonații devenise una artificială. Și trădarea tocmai din această lipsă de motivație reală apare și înflorește. Cel mai mare experiment de vivisecție psiho-socială, comunismul, a demonstrat pe deplin supoziția că omul este o ființă sculptată în trădare pură. Gândiți-vă la parabola aisbergului. Ceea ce vedem deasupra apei este numai o parte infimă. Din câte știm despre informatorii securității, vârful acestui mare conglomerat, ne putem face o idee în legătură cu megalitica sa dimensiune. Vorbim despre trădare și calitativ, ca despre o instituție în instituție: sunt părinți care și-au turnat copiii, copii care și-au denunțat părinții care îi hrăneau, soții iubitoare care scriau note despre discuții petrecute în fierbințeala patului, ucenici care informau despre modelul lor de devenire, dacă nu cumva și maestrul era, la rându-i, un turnător. Au apărut structuri funcționale care au transformat delațiunea în sistem. Cu domenii parțiale.

„N-am informat decât despre câteva aspecte secundare, care erau lipsite de orice pericol" – spun veteranii delațiunii încercând să definească noțiunea de vinovăție limitată. Sau: „Am ales cea mai cinstită atitudine la momentul respectiv, dacă nu turnam se întâmpla ceva mai rău, turna cineva despre aspecte mai grave. Noroc de mine că așa a scăpat doar cu cincisprezece ani de muncă grea! Altfel, ar fi fost condamnat la moarte". Adică poți fi responsabil moralmente pentru ceva rău dar foarte, foarte mic și în rest, ești un tip ideal, ai autoritatea morală să judeci, să pedepsești, să mănânci și să dai gaze parcă mai abitir decât tot restul omenirii. Pentru că restul ăla n-a avut „cumpene", n-a ezitat în dilema „a turna, sau a nu turna". Și e credibilă convenabil de rațională și comodă explicația lor pentru aproape tot restul lumii. În esență se spune că lumea e gri, că trădarea e naturală și că oricine în viață trădează la un moment dar într-o măsură mai mică sau mai mare.

În această ultimă afirmație, trădătorii au dreptate. Aceleaşi relații sociale artificiale ne silesc să ascultăm de multe ori de nulități, să respectăm eticheta şi să le dorim numai lucruri bune în timp ce mintea noastră gândeşte contrariul. Este şi asta o trădare a propriilor convingeri. Nu m-ar mira ca adresabilitatea la trădare să fie şi ea prezentă acolo, în codul genelor noastre ca o soluție de urgență pentru ieşirea dintr-un impas esențial. Genele noastre egoiste mai sunt şi-n alte cazuri capabile să ducă la sacrificiu un număr mare de exemplare ale speciei pentru ca, totuşi, să se perpetueze. Dar asta e o capcană logică. Multiplele niveluri la care acționează evoluția ne pot face să pierdem din vedere cauzalitatea. Putem ajunge să credem că turnătorii au făcut asta, nu pentru că au fost mârşavi ci, pentru că omul e alcătuit dintr-un material nici alb, nici negru, cenuşiu mai degrabă, numit trădare. Este pur şi simplu, sculptat în trădare pură. Şi nu ne mai rămâne altceva decât să-l acceptăm ca atare.

În oarecare măsură, se pare trădătorii că au reuşit ceea ce şi-au propus. Trădarea a şi fost acceptată de o parte a publicului. Vasile ştie că Maricia a fost cea care l-a turnat la şef. Chiar acesta a fost cel care, cu satisfacție, i-a mărturisit ca-ntre bărbați. Iar ea nu a avut niciun fel de avantaje. Trăieşte doar cu Vasile şi banii sunt la comun, favoruri sexuale nu îi acordă şeful pentru că, am uitat să vă spun, cele două personaje sunt (fizic) cele mai urâte ființe umane pe care le-am văzut vreodată. Probabil că de asta nu pot face sex decât între ei. Bărbatul a făcut o criză când a auzit, dar nu l-a ținut mult. Era ora mesei. I-a mângâiat doi pumni peste ureche femeii, aceasta a țipat şi s-a rugat la el de iertare. Acum a venit să-i roage pe doctori să-l scape, pentru că e un om bolnav. Chiar în clipa în care au ieşit de la ecografie cu concediul medical şi cu rețeta în mână, ea a şi început operațiunea cotidiană de bodogăneală afectivă: „Ai văzut ce-a spus doctorița? Nu mai ai voie alcool!“ El, mai scund cu vreo doi centimetri îi aminteşte imediat că e bărbat şi-i şterge o castană peste păr: „Uite-aşa! A spus! A spus

de alcool. De bere, n-a spus nimic!“ Marcica a tras un chiot, frecându-şi părul alb, apoi a zâmbit şi l-a aprobat aproape gângurind: „N-a spus. Merge o bere!“ Iar cei doi au trecut prin fața mea lăsându-mă perplex, îndreptându-se spre scări. Într-un târziu am înțeles motivația ascunsă: Maricica l-a turnat pentru că ținea la sănătatea lui! Cum zicea dom’ profesor Machiavelli, că până şi iadul e pavat cu intenții bune? Păi Caragiale se pare că s-a înşelat: „Iubesc trădarea, dar urăsc pe trădător!“ – spunea el în a lui „O scrisoare pierdută“. De fapt, cu mici excepții, trădătorul e chiar un tip iubit.

Întoarcerea la tinerețea visată

Între cuvânt şi gest, pe drumul dintre intenție şi faptă, întotdeauna există un gând care se ascunde şi care, abia, abia poate fi întrezărit. Gândul acesta nu este nici precis şi limpede precum cuvântul care îl exprimă dar nici concret şi brutal ca acțiunea pe care o desemnează. Ceva imponderabil pare că rămâne întotdeauna în mintea omului, ceva pe care sinele nu-l poate caracteriza şi nici împărtăşi.

V-ați întrebat de ce visăm uneori, în adâncimea reveriilor noastre, lucruri ce par a fi o amintire şi care, totuşi, nu s-au întâmplat niciodată aievea? Nu vă speriați, e adevărat că senzația de „déjà vu, déjà vecu, déjà senti" este un simptom specific paramneziilor. El apare ca manifestare patologică în demența alcoolică, în epilepsii, schizofrenii, tulburarea de personalitate multiplă, însă acolo se manifestă ca o convingere. Eu întrebam despre ceva comun şi normal pentru toată lumea, despre o senzație discretă, ceva nedesluşit între o intuiție şi o amintire confuză. Amintirea unui vis ce nu s-a împlinit niciodată. Câte un declic, o melodie veche, vine să ne amorseze uneori memorii netrăite care păstrează însă parfumul şi senzația inconfundabilă de vigoare a tinereții.

Amintirile mele netrăite sunt mai întotdeauna peisaje ale anilor '70, cu fete purtând rochii când foarte scurte, când foarte lungi, cu tunsori Mireille Mathieu, băieți cu pantaloni evazați şi cu părul lung vorbind la nesfârşit în căutarea lucrurilor fundamentale, totul amestecat cu mirosuri de migdale şi cu lumini colorate ca într-o continuă seară de spectacol.

Astfel de trăiri îți pot da sentimentul că niciodată, absolut niciodată, trăirile tale interioare nu vor putea fi caracterizate şi cunoscute celorlalți, că moartea ta va aneantiza toată această simțire în mod definitiv şi de aceea eul tău este ceva sublim şi irepetabil. Doar nici tu însuți nu poți ajunge să caracterizezi până la capăt aceste trăiri, cum oare atunci să poată fi ele „simulate" de cine ştie ce analiză psihologică sau teorie de „citire a minții"?

Cine a frunzărit măcar noile studii referitoare la regulile de sumare a influxurilor primite într-o sinapsă îşi dă seama de complexitatea şi imensa deosebire a acestora față de simplele operațiuni în sistem binar a circuitelor logice din cristalele de siliciu ale calculatoarelor electronice. Dacă respectiva persoană are o idee şi despre structurile ierarhice ale creierului, despre interacțiunile complexe stabilite între ele, despre multitudinea de neuromediatori, tipuri neuronale specializate şi despre sistemele de reglaj neurologice, imunologice şi endocrine care controlează buna funcționare a minții umane, atunci senzația de rătăcire iremediabilă într-un labirint a cărui regulă de construcție depăşeşte puterea de cunoaştere va deveni o convingere. O astfel de persoană ar fi aproape sigură că a cunoaşte activitatea minții este un vis aidoma descoperii unui perpetuum mobile.

Totuşi, provocarea era prea mare pentru a nu încerca. După apariția tehnicilor de vizualizare funcțională a activității cerebrale, metode atât de spectaculoase încât, ca să mă exprim metaforic, ele îți pot permite să urmăreşti drumul unui gând prin creier, cercetătorii au simțit nevoia unui punct de sprijin. A unui etalon. Aşa s-a descoperit un algoritm de funcționare a creierului aflat în repaus mental. *Rețeaua de repaus* astfel identificată s-a dovedit a fi reproductibilă iar modificările în aspectul ei au apărut a fi specifice diferitelor boli.

Apoi, venind parcă să sfideze evidența că numărul conexiunilor posibile într-un creier uman depăşeşte cifra atomilor din întregul univers, un oarecare domn Karl Friston a propus

o năucitoare *teorie* asupra *răspunsurilor corticale*. Abordarea sa este una de o simplitate uluitoare și privește creierul ca pe un dispozitiv de reglare energetică. În ultimă instanță, zice el, creierul optimizează o funcție a energiei libere. Această funcție măsoară în ce grad reprezentarea internă al lumii aproximează la un moment dat realitatea universului înconjurător. E complicat? În regulă, nu insist. Vreau doar să spun că, tulburător în modelul matematic elaborat de Friston, această funcție are capacitatea de a previziona practic o infinitate de aspecte ale funcționării sistemului nervos. Nu este vorba despre un simplu postulat. Aspecte care pornesc de la organizarea anatomică și funcțională microscopică, relațiile de feed-back și feed-foreward între formațiunile cerebrale, organizările ierarhice, manifestările pulsatorii electrice ale plasticității neuronale, toate nu numai că pot fi caracterizate dar pot fi chiar *prezise* prin această teorie.

Studii recente, cum sunt cele efectuate de Alex Pouget demonstrează că modul în care neuronii codifică probabilitatea de distribuție a parametrilor poate fi ordonat cu succes folosind optimizarea matematică a lui Friston.

În altă ordine de idei, fiziologul Mike Shedlen a arătat și el, lucru subliniat de alt nume sacru al neuropsihologiei, Stanislas Dehaene, că unii neuroni aproximează previzibil procentul de posibilitate al unei decizii în favoarea efectuării unui act motor, un element cheie în luarea deciziilor într-o desfășurare probabilistică de tip Bayesian. Ce rezultă dacă unim cele două aparate, cele două modele menționate? Nimic altceva decât o caracterizare matematică a minții. Ceva care ar putea permite într-o zi unui calculator să-ți modeleze o iubită ideală, să-ți supervizeze comportamentul tău anticipându-l pe cel al șefului și (oroare!) să te manipuleze în mod mârșav fără nici cel mai mic respect pentru ceea ce ascunzi în tine și-l numești mândru „EU“. Ai cumpăra exact ceea ce ți se spune, te-ai căsători cu cine crede de cuviință calculatorul, ai avea impresia de revoltă în mod ordonat, fără a te revolta niciodată cu adevărat.

Şi totuşi, eu sunt nerăbdător să prind împlinirea acestei clipe. Mi-aş modela imediat întoarcerea la tinereţea visată şi nicicând împlinită, i-aş aplica un logaritm ca să o transform într-o situaţie limpede şi aş trăi aşteptând să fiu redus la o ecuaţie simplă, formă prin care să pot naviga înăuntrul ei.

Pe unde se plimbă nebunii?

„Am venit să vă cer un sfat“ - spune de obicei persoana. Aproape că ştiu la ce se referă din momentul în care a intrat pe uşă; de obicei, un asemenea om aşteaptă până la sfârşitul programului pentru a nu da impresia că deranjează. Scuzele încep de îndată ce a trecut pragul şi are tendinţa să se oprească după primii doi sau trei paşi pe care îi face în cabinet.

Problema pe care o astfel de persoană mi-o relatează se referă la o rudă, de obicei foarte apropiată, o rudă a cărei comportament a devenit bizar, aberant în ultima vreme şi care refuză orice sugestie de a se adresa unui psihiatru sau de a se interna în spital. Iar expresia „ultima vreme“ poate însemna, de multe ori, evoluţii îndelungate de luni sau chiar ani.

Pacientul la care se face referire refuză, de exemplu, hrana, dacă nu participă efectiv la prepararea ei pentru a se asigura că nu este otrăvită; aude voci, pretinde că a văzut şi că vorbeşte cu persoane decedate de mult timp, refuză să muncească, acuză pe cei din jur şi are încă multe alte manifestări de aceeaşi factură.

Uneori este vorba chiar de un pacient diagnosticat cu psihoză prin reţeaua psihiatrică, pacient care nu şi-a mai luat medicaţia sau a cărui evoluţie s-a modificat şi care poate deveni chiar violent faţă de familia care doreşte să îl interneze.

Lipsa de pregătire dar şi lipsa capacităţii de înţelegere a legiuitorilor a făcut ca din dorinţa de a apăra drepturile omului (normal) şi de a preveni internările abuzive, să nu existe la ora actuală nicio dispoziţie limpede pentru rezolvarea acestor ca-

zuri. Poliția refuză de cele mai multe ori să ia măsuri dacă nu au existat plângeri şi motive de a invoca tulburarea ordinii publice, ambulanța nu se implică şi nici nu dispune de personalul specializat sau de mijloacele pentru a transporta un pacient delirant care a devenit violent.

Vă trimit aceste rânduri de la o întrunire internațională psihiatrică unde am descoperit cu surprindere că, aşa cum spunea un distins coleg, „incompetența nu are frontiere". Problema nu este numai a noastră. Preşedintele Asociației Psihiatrilor din Ungaria ne-a relatat o poveste incredibilă: o politică liberalist-contabilicească a asistenței medicale a distrus şi desființat Institutul de Sănătate Mintală din Budapesta şi a destabilizat profund rețeaua națională de asistență psihiatrică a acestei țări. Aşa se face că ceea ce au clădit câteva dintre cele mai mari nume ale psihiatriei europene a fost distrus de câțiva pacienți ajunşi în funcții de conducere. Astăzi, în țara vecină, pacientul psihiatric poate beneficia de patru tipuri de internare, patru clase de asistență psihiatrică. Prima clasa, internările „de urgență" nu pot depăşi 8-10 zile, în timp ce ultima clasă, cea pe care conducătorii au vrut să pună baza, este cea de „resocializare" unde NU EXISTA MEDICI PSIHIATRI! Asta în condițiile în care, o ştim cu toții, există pacienți a căror normalizare se face extrem de lent sau care nu se petrece niciodată!

Relatarea colegului mi-a readus în memorie imaginile cunoscute de la noi cu cerşetoarea din fața spitalului, cea cu fața bovină, roşie de la băutură, care atacă de luni de zile trecătorii cerându-le bani şi pretinzând că „abia a fost externată din spital" sau de „băiatul cu câinii": un encefalopat care străbătea străzile oraşului înconjurat de o haită de câini pe care dădea impresia că o conduce (acum poartă un radiocasetofon imens pe umăr şi ascultă manele cu volumul dat la maximum). Sau de cei ce respiră aurolac ascunşi după chioşcurile din centru. Ori de personajul înalt, slab, cu ochii albaştri şi privirea fixă, sticloasă, cu barba lungă, albă, în neorânduială, care umblă îm-

brăcat în zdrenţe şi care apare ca din senin, speriind lumea în locurile aglomerate...

Cineva din sală l-a întrebat pe colegul maghiar cum anume este reglementată în Ungaria chestiunea pacienţilor fără discernământ care au comis crime. Domnia-sa a dat un răspuns extrem de diplomatic şi evaziv, fără a atinge, de fapt, miezul problemei. Posibil să fi fost şi „meritul" traducerii execrabile de care a beneficiat discursul său. Tot ce se poate.

Relevantă a fost intervenţia unui alt coleg care a arătat că, în România, tulburarea de personalitate este cotată cu 1,1 puncte (extrem de puţine) astfel încât, decontată la Casa de Asigurări de Sănătate, foaia de observaţie psihiatrică valorează aproape nimic. În acest mod, într-un sistem în care asistenţa medicală trebuie să aducă profit aidoma unui magazin alimentar, spitalele de psihiatrie apar ca nişte imense găuri negre mâncătoare de bani.

De la asigurările de sănătate pleacă lunar către buget sume imense. Din acestea, numai o mică parte, cam 5% se întorc în psihiatrie. Nu-i de mirare atunci că întâlnim mereu pe străzi chipuri de oameni cu figuri rătăcite, oameni care pot fi în orice clipă un pericol major pentru fiecare dintre noi. E mare diferenţă faţă de Germania spre exemplu, unde asistenţa comunitară psihiatrică este abordată separat faţă de restul asigurărilor de sănătate. Pe străzile lor nu vezi de obicei mergând figurile de coşmar ale pacienţilor aflaţi în episoade psihotice.

Cândva, pe când lucram la ţară, în comuna X am constatat un lucru uluitor. Acolo, în mijlocul tradiţiilor, familia numeroasă era un element fundamental pentru viaţa socială a comunităţii. Mândrii reprezentanţi ai acestor familii de frunte, gospodari serioşi, dispuneau de averi semnificative şi se întreceau în a-şi arăta cu mândrie realizările.

Aproape fiecare astfel de grup tăinuia însă undeva, într-o cămăruţă veşnic încuiată a unei case înconjurate de grădini, câte o „oaie neagră". Era vorba de câte un membru al familiei

care „nu era bun“. Suferea de o afecţiune psihiatrică şi, ca atare, era închis cu şapte lacăte şi ascuns pentru a nu strica prin apariţia sa frumoasa imagine a familiei.

Era bine sau era rău, depinde cum priveşti problema. Din punctul de vedere al alimentaţiei şi al igienei, aceşti pacienţi erau foarte bine întreţinuţi. Se aflau, totuşi, în mijlocul familiei. Alte libertăţi, însă, nu mai aveau. Din nefericire, majoritatea pacienţilor psihotici sunt abandonaţi de familie. Părinţii, cei mai fideli aparţinători ai lor, mor la un moment dat. Restul familiei, sesizând că personalitatea celui apropiat, identitatea pe care ei o cunoşteau a pierit, ajung să le nege existenţa şi să se dezică de ei. Şi ei îşi plimbă în continuare mizeria şi coşmarurile printre noi. Câte o mamă îşi trage speriată de mână prichindelul care îşi zbiară cu nedumerire întrebarea: „De ce, mama, de ce plecăm? Ce, nenea e nebun? E nebun, mama?“. Noi, ăştia mari ne prefacem că nu-i vedem dar ne retragem precauţi din faţa lor. Zâmbim, poate, uşor vinovaţi. C-aşa e jocul! Sperând să n-ajungem niciodată nici noi, nici ai noştri aidoma lor, vă las pe voi să continuaţi a spune pe unde e bine să se plimbe aceşti oameni.

Scrisoarea 100

Omul nu poate fi redus la o singură ipostază a vieții sale, la un singur clișeu. Și tocmai asta facem de fiecare dată când definim lumea. Reducționismul este, categoric, un instrument prin care păstrăm, poate, esența dar cu care se pierde tot parfumul, textura, concretețea. Toate calitățile inefabile pentru care cercetătorii conștiinței umane au inventat un termen: *qualia*. Qualia înseamnă puterea culorii roșii de a fi roșie, înseamnă cristalinul și muzicalitatea cu care ciocnirea unui pahar de cristal face să răsune nota „si" și care face izul ceaiului de iarnă să definească aroma de scorțișoară.

Ipostazierea a două momente nu dă socoteală nici de viața care s-a scurs între ele. „Te-ai mai văzut cu Vasile?" „Da, m-am văzut: era fericit! Nevasta i-a născut o fetiță." Și peste zece ani: „Da, m-am văzut cu el, săracu'... Era slab și necăjit, să nu-l mai cunoști. A avut necazuri: s-a operat de ulcer, i-a murit mama..." Nu știm nimic din dramatismul delimitat de aceste două episoade. Nu știm de visuri, nici de fericire, nu simțim nici durerea și nici disperarea ultimului „rămas bun!".

Nu mai știm precis nici în amintire, atunci când lucrurile ni s-au întâmplat chiar nouă. Pentru că propriile noastre memorii sunt înecate în artificialul și problemele atâtor mii de ore de muncă. Dar, haideți să fim serioși, cui îi pasă până și de visurile lui Keops din timpul construcției marii piramide? Sau de frământările prin care a trecut Edison până ce a reușit să creeze filamentul de carbon al becului electric? Ce mai contează atunci Vasile?

Ipostazierea ne scapă, totuşi, de senzaţia de deşertăciune. Eforturile nu mai par a fi fost inutile. Când diferenţa dintre cele două bilanţuri îţi oferă ceva de cântărit, viaţa începe să pară că are un oarecare rost, că mulţumirea e o stare meritată şi coerentă, că omul este consolabil şi are şansa de a ieşi învingător găsindu-şi calea împăcării cu sine. Prin ipostazierea a două momente, un „ieri“ şi un „azi“ par a fi unite fără fractură între ele. Închid doar ochii. Lumea de „ieri“ este una a bascheţilor chinezeşti şi a pantalonilor de velur. Lipeam cu letconul tranzistori rebutaţi sperând că, din montaj va piui la sfârşit un canar electronic. Parcă percep mirosul de sacâz şi cositor topit. Prin aparatul rusesc prindeam „Radio vacanţa“. Se auzea ritmând un rock îndrăcit vocea firavei Suzi Quatro. Noaptea citeam Romain Rolland şi Saint-Exupery pentru că era ora lecturilor. Întâlnirile aveau întotdeauna greutate şi orice comunicare era un eveniment. Pe străzi circulau din când în când şi maşini: Pobeda, Taunus, Wartburg, precum şi rablagite camioane Bucegi, întotdeauna cu platforma înclinată pe o parte.

Un excavator, o macara, erau adevărate spectacole şi oricând puteai vedea pe stradă câte un muncitor cu o lopată pe umăr. Fluviul foia zi şi noapte de vapoare, trecerea remorcherelor grele care trăgeau ciorchini de şlepuri făcea geamurile să zbârnâie. Americanii coborau pe Lună, ruşii intrau în Cehoslovacia, televizorul începuse să ocupe spaţiul mort al serilor de familie şi să ofere gospodinelor subiecte de conversaţie în afara bârfelor şi a reţetelor de murături.

Azi, vizita într-un oraş dintr-o zonă ceva mai izolată m-a lămurit ce mult m-am molipsit de boala lumii moderne. Îmi lăsasem laptopul acasă. Pe străzi era o linişte *înfiorătoare*, abia din când în când mai trecea câte o maşină. Nu tu sirene de poliţie, de salvare, nu tu claxoane sau pichamere sfărâmând asfaltul. Ba, mai mult, într-una din seri, pe la opt, am străbătut pe jos câteva străzi din centru: se auzea (incredibil) doar ciripitul păsărilor. Ei bine, toate astea îmi creau o nelămurită stare de continuă alertă şi anxietate. Aşteptam tot timpul să se

întâmple ceva. Am înţeles brusc ce-mi lipsea: vacarmul, zgomotele motoarelor, gazele de eşapament şi zumzetul aparatelor de aer condiţionat, email-ul şi messenger-ul de toate zilele (şi de toate nopţile mai ales).

Absenţa unor servicii normale în altă parte (farmacie de urgenţă, posibilitatea de a plăti în magazine sau la restaurant cu cardul) m-a adus pentru câteva clipe în pragul disperării. Ceea ce a salvat impresia mea şi m-a făcut să mă îngrijorez pentru soarta noastră, a celor din trepidanta modernitate, a fost calitatea deosebită a oamenilor. Ei bine, oamenii aceia care trăiau fără aer condiţionat, care făceau pauze la muncă pentru a vorbi între ei, care aveau timp berechet de petrecut cu familiile, cu prietenii, compensau prin amabilitatea şi zâmbetul cald cu care te tratau toate aceste lipsuri aparente. M-am gândit: oare egoismul, răutatea, nervozitatea care ni se par normale şi fără de care facem sindrom de abstinenţă ca după drogul dorit, nu sunt rezultatul ritmului acestui al treilea mileniu, confortabil şi artificial, de după Hristos?

Aceste două clişee m-au lămurit şi asupra unei probleme de atitudine: mă recunosc azi în tot ceea ce tehnologia a adus nou pentru a putea comunica la nivel planetar. Îmi plac toate aceste noutăţi care ne-au schimbat viaţa şi nu cred că renunţarea la ele este soluţia optimă pentru a ne „recâştiga“ umanitatea. Exact ca faţă de droguri, atitudinea societăţii este de-a dreptul ipocrită. Cu ce e mai anodin alcoolul decât marijuana? Dintre cele două substanţe, prima este de departe mai toxică şi totuşi, ea este cea permisă social. Nicio prohibiţie nu a avut alt merit decât acela de a îmbogăţi şi organiza mai bine lumea interlopă. Nicio organizare de tip poliţist nu a sfârşit altfel într-o înfrângere.

Rămâne umilitor şi pentru autorităţi şi pentru biserici să recunoască faptul că o bună parte din omenire are înscrisă în genele sale nevoia de drog. Ar fi ideal însă ca această nevoie să fie canalizată, oficializată şi supravegheată astfel încât, în locul unei substanţe, omul să capete satisfacţia cunoaşterii. Doar

cazurile total necompliante ar beneficia, totuşi de drogul cel mai puţin otrăvitor, fără a trebui să înşele sau să ucidă pentru acesta.

Ne trebuie o atitudine care să îmblânzească jungla acestor comunicaţii globale şi nu o interdicţie sau o limitare forţată. Un dram de aer curat şi nu un aparat de ventilaţie asistată. Poate un vis nou care să umple imaginaţia oamenilor în locul aceluia de a descoperi spaţii virgine.

Din nefericire, numai ameninţarea deschide ochii conştiinţei asupra rostului cu care este încărcată fiece zi. Fără de ea, omul cedează vanităţii ignorând prietenia, uită de altruism, de compasiune, de strângerea de mână. Dar nu e nicidecum decent să postezi meninţări, motive de psihoze colective, aidoma tabloidelor de scandal. Totdeauna scenariile apocaliptice au avut succes de public pentru că-n interior, fiecare speră să nu piardă prin moarte ceva din spectacolul lumii care rămâne. E mai uşor să spere că viaţa însăşi se va spulbera împreună cu ei. Dar asta ar fi o atitudine măcar superficială. Nu văd încă soluţii. Împreună cu voi, nici n-am simţit cum a trecut timpul. Şi nici nu m-am simţit singur. Asta-i marota mea: ca să convingi pe cineva de orice lucru, trebuie mai întâi să-i arăţi acestuia că se poate. Am să rămân aşa. Dacă-i nevoie de un pas, fiţi siguri că pe primul îl voi face eu. Am fost şi sunt.

Sub cer venețian

Dacă trandafirii verzi ar exista, aceştia ar trebui să aibă nuanța albăstrui-aurie a apelor lagunei venețiene. Era o minunată zi de 1 iulie, soarele începuse să strălucească arătându-şi puterea arzătoare şi dinspre canal se ridica încet aerul fierbinte cu miros sărat de alge putrede. Nu place oricui. Eu unul însă ador izul acesta de port, parfum complex, sfidător şi frivol ce poate fi inspirat de-a lungul întregii Mediterane, de la Gibraltar şi până-n Bosfor. Aici însă, în Republica Marinara, el are întotdeauna în interior ceva licoros, o tentă de mucegai, parfumul nobil şi desuet al vechilor aristocrați.

Mă aşezasem la Caffe Florian şi mă uitam la grupurile de japonezi ciripitori care începuseră să umple Piața San Marco în plutoane ordonate ca de preşcolari şi gustam dintr-o porție uriaşă de Granita al Limone Con Fragole Ripene di Mascarpone. Striveam încet cu limba de cerul gurii subtila înghețată alternând aromele de lămâie şi căpşuni. Voiam să par plictisit, dar ochii mi se plimbau cu viteză alunecând de pe siluetele de bronz ale cailor de la intrarea catedralei şi până sus spre înălțimile ceasului cu apă din turn. Aveam tot timpul din lume însă eram cuprins parcă de o nelămurită nelinişte. Simțeam că, dintr-o clipă în alta, avea să se întâmple ceva.

„Aştepți pe cineva, comandante?“ – s-a auzit atunci vocea şi am tresărit. O fată cu părul lung, roşu, îmbrăcată în blugi şi tricou albastru mă întrebase, evident, pe mine. Probabil că şapca de căpitan de vas pe care nostalgia portului dunărean în care am copilărit mă îndemnase să o port mă căpătuise cu

acest apelativ. Se vede că am părut extrem de dezorientat, aşa că tânăra a continuat în aceeaşi italiană cântată cu accent din sud care-mi amintea de filmele lui Fellini:

„Ieri după amiază... De la Florența...“ Aha! Abia în acea clipă un clopoțel de cristal minuscul al amintirii a început să crească, să crească, s-a transformat pe rând în clopot de masă, talangă, pentru ca în final să umple imaginea devenind un monstruos şi asurzitor clopot de catedrală. Bang! Greu m-am mai lămurit. Sigur că da, o mai văzusem. Stătusem față în față aproape trei ore în trenul cu care venisem de la Florența cu o zi înainte. Dar ce mai transformare: deunăzi purta pălărie cu borurile late şi părul strâns în coc, o rochie simplă dar grea, din mătase roşie, tocuri înalte... Cum era s-o mai recunosc în această ipostază? Aproape că nici nu vorbisem. O ajutasem doar cu bagajul său extrem de incomod, aproape o duzină de tuburi din plastic pentru planşe, pentru ca apoi să o ignor aproape tot restul călătoriei. „Prea sofisticată, prea tânără şi prea frumoasă“ – gândisem eu şi-mi redirecționasem privirea către geam, lăsându-mă furat de muzica lui Händel pe care o ascultam în căşti.

„Ai un loc liber la masă?“ – m-a întrebat şi înainte de a putea schița un gest s-a aşezat în fața mea şi şi-a comadat un cappuccino. O chema Carmen şi era de loc din Napoli. Urma însă arhitectura la Universita degli Studi di Firenze iar acum venise în Veneția cu treabă. Depusese un proiect împreună cu un profesor de-al său la Bienala de la începutul lui septembrie şi adusese personal „câteva“ completări.

„Nu scap ocazia niciodată să revin aici. Ştii, italienilor nu le place Veneția. Ei cred că e numai pentru turişti. Eu însă ador laguna. Nu numai partea turistică. Îi ador viața, oamenii care lucrează aici zi şi noapte... Majoritatea din ei nu sunt venețieni, ştii? Au venit ca să câştige un ban. Ştiai asta...?“

„Victor.“ – m-am prezentat eu oarecum stânjenit de tinerețea sa pentru că, tocmai atunci observasem, ochii ei aveau exact aceeaşi culoare cu apa lagunei.

„Victor...“ – a repetat ea. „De unde eşti, Victor?“

„Nu vrei să ştii!“ – m-am eschivat. „Aş fi spus că eşti arab – a continuat ea – însă nu ai accent de arab. Mai degrabă de spaniol aş spune.“

„Câţi spanioli graşi ai văzut tu în Veneţia?“ – am întrebat şi am râs amândoi ca de o glumă bună. „Da, ai dreptate. Asta însemnă că eşti pe mal cam de mult timp, comandante şi că încă plângi după vasul tău“.

„Parcă ai spus că studiezi arhitectura şi nu psihologia – am ripostat. Uite cum facem: arată-mi şi mie ceva din ştiinţa ta şi-am să-ţi arăt şi eu cum navighează un velier.“ A zâmbit. S-a uitat înăuntrul ceştii de cafea, la mine, a părut că se gândeşte pentru câteva clipe şi apoi a rostit simplu:

„OK!“

Ne-am strâns deci mâinile ca tovarăşi şi am pornit în explorarea oraşului. Fata era mai competentă decât bănuisem, îmi explica serioasă mii de detalii din locurile pe care le străbăteam iar debitul ei sufocant mă făcea s-o întrerup deseori şi să insist acolo unde cunoştinţele mele de limbă se dovedeau a fi depăşite.

„Uite, Victor, – zicea ea pe când ne aflam în biserica micuţei insule San Giorgio Maggiore – ăsta e stilul clasic, ai spune că suntem în Roma. Volumele sunt echilibrate, într-un astfel de spaţiu se poate face filosofie. Vezi câtă deosebire faţă de goticul auster de la Santa Maria Gloriosa dei Frari unde te simţeai mărunt, umilit, strivit de divinitate?“

Carmen a fost cea care s-a tocmit cu îndârjire şi pricepere până ce un gondolier a acceptat să ne plimbe cu tariful obişnuit pe traseul pe care l-a dorit ea, refuzând clasica trecere pe sub Puntea suspinelor. „Prostii!” – a spus biciuind aerul cu degetul arătător.

„Căutăm o Veneţie vie, nu una a legendei. Ai să mergi pe unde îţi spun eu!“ Şi am colindat îndelung pe sub balcoane florentine cu jardinierele atârnând de trandafiri şi camelii înflo-

rite, pe sub sofisticate ziduri baroc şi somptuoase faţade bizantine.

Şi n-am vorbit numai de arhitectură. Frenetica fată îmi arăta aproape la fiecare pas instantanee expresive: chipul unei bătrâne contemplând trecerea timpului la o fereastră, o pisică (animal extrem de rar în oraşul lagună) moţăind pe olanele cărămizii. Într-un loc în care se vedeau pilonii de lemn care susţin construcţiile ne-am oprit şi mi-a ţinut aproape un curs despre atacul apelor şi distrugerea definitivă la care, în ciuda eforturilor, pare să fie condamnat oraşul. Am făcut un popas lângă Grădina Publică unde am intrat într-o cârciumioară ca să mâncăm (ce altceva decât pizza?!), după care am pornit iar. Eram vrăjit, uluit, încântat. Carmen, lucru extrem de rar, citise mult pentru vârsta ei. Poate, suspect de mult pentru o fată aşa de frumoasă. Ştia Goldoni dar şi Shakespeare, Papinni dar şi Sartre. Am întrebat-o dacă-i plăcea poezia şi-a început să-mi recite, nu din Pertarca, aşa cum m-aş fi aşteptat ci, din Odisseas Elytis. M-a tulburat când, devenind brusc serioasă, cu vocea uşor îngroşată mi-a declamat în variantă italiană:

Ricercai il bianco fino all'estrema intensita
del nero. La speranza fino alle lacrime
la gioia fino all'estrema disperazione.

Am revenit în Piaţa San Marco la ora la care pietrele mozaicului şi cerul deveniseră deopotrivă de roşii.

...şi amintirea acestor clipe se termină brusc aici, aidoma unui film de celuloid rupt al cărui capăt se zbate învârtindu-se în rola aparatului de proiecţie.

De douăzeci de ani şi mai bine, incursiunile în VR (realitatea virtuală) au început să fie folosite pentru tratarea Tulburării de stres post traumatic. Mii de soldaţi americani întorşi din Afganistan şi din Irak au beneficiat de acest tratament. Principiul este acelaşi cu cel pe baza căruia în VR poţi învăţa să jonglezi. La început, bilele virtuale se mişcă încet, încet, apoi,

pe măsură ce le înveți rostul, rotirea lor se poate accelera până ce, în final, dexteritatea ta devine aidoma aceleia a unui artist de circ experimentat.

Eu nu am la dispoziție un astfel de aparat. Și nici sub cerul Veneției nu am stat încă în afara acestei imaginare şi neterminate incursiuni pe care v-am relatat-o. Mi-e teamă că, ajungând acolo, într-o realitate concretă, voi constata că adevărul e mai fad iar Carmen nici nu există altfel, ci doar ca plămădire a minții mele, atâta cât a fost aceasta în stare să vă împărtăşească din zâmbetul său. Aşa că, feriți-vă de traume! N-am încă programul ca să vă pot vindeca. Rămân doar cu simulatorul pe care-l port pe umeri.

Despre viaţă, raţă şi peşti roşii ornamentali

„Nevastă-mea spune că ar fi roşii. Aşa e?" Amicul ce-mi adresase întrebarea privea mulţumit la bazinul săpat în terasa impozantei sale vile. Într-adevăr, în apa limpede se vedeau înotând leneş o duzină de peştişori roşietici, mari cât palma unui copil. Dacă le aruncai firimituri, peştii cei leneşi se transformau, păreau brusc animaţi de o debordantă energie şi se repezeau la ele îmbrâncindu-se ca o turmă înfometată de porci.

„Nu ştiam că suferi de discromatopsie! – i-am răspuns mirat. Sunt roşii, întradevăr!"

„Dis..., mama ei, cum i-o mai zice!" – a încuviinţat interlocutorul meu în mod vădit deranjat. Şi la vizita medicală pentru permisul de conducere mi-a arătat cartea aia, cu poze cică, dar eu nu vedeam decât nişte plăcinte alcătuite din puncte cenuşii". Discromatopsia, este o afecţiune ereditară transmisă la pacienţii de sex masculin, care-i împiedică pe aceştia să distingă culorile. Ea se testează cu planşele Isihara. Pe acestease află imagini compuse din puncte de culori diferite care alcătuiesc figuri, cifre sau litere dar care au acelaşi indice de reflexie a luminii. Cei aidoma interlocutorului meu, din nefericire, nu vad decât băltoace de culoare cenuşie.

„Noroc că mi-a arătat *stopul*" – a continuat el. Stopul este o lampă luminoasă extrem de asemănătoare celor de la semafoarele rutiere care se poate face roşie sau verde. „Acolo ai văzut culorile, nu? Era o lumină mai puternică!" „Aiurea!" – mi-a răspuns amicul făcându-mi cu ochiul. Aranjasem cu asistenta

să scoată la roşu degetul arătător pe sticlă iar la verde să-l țină strâns în pumn. Aşa am trecut proba aia.“ Probabil că rămăsesem cu gura căscată, că amicul a ripostat:

„ Ce? Ce te strâmbi aşa? Nicăieri în lume testele astea nu mai sunt luate în calcul pentru şoferii amatori. Numai la noi, da. Ca să te mulgă de bani. Ce, ai impresia că pe mine m-a interesat vreo clipă în viață ce culoare are peştele? Poate să fie şi curcubeu pătat! Ăştia, cică roşii, sunt mofturile neveste-mii.“

„Nu peştii tăi mă deranjează! – am căutat eu să mut făgaşul conversației. Chestiile astea din plastic de deasupra ce sunt?“ Din mijlocul bazinului cu peştişori roşii, stropit de firişoarele subțiri de apă ale unei imitații de fântână arteziană, se ițea un imens boboc de nufăr violet cum numai în Delta Nilului mai văzusem. Ba, pentru ca butaforia să fie completă, de o parte şi de alta a bobocului, pluteau siluetele a două rațe sălbatice vopsite strident, din plastic şi ele, care îşi bălăngăneau capetele în cel mai nenatural mod cu putință.

„Măăăi, dar fată mare te-ai mai făcut în ultima vreme! De unde ai fi vrut să găsesc rațe vii care să nu fugă? Ar fi făcut şi mizerie... De când acorzi mătăluță atâta importanță amănuntelor astea? Aseară ne-ai tot bătut la cap că nu există suflet, că nu există diferență între viață şi moarte şi azi nu-ți mai convin brusc rațele mele din plastic! Ia uite...“

Ei, nu, asta le întrecea pe toate. Dacă mi-ar fi fost mai apropiat, poate că ar fi simțit pe falca proprie riscurile pe care ar fi trebuit să şi le ia atunci când a folosit un asemenea ton. Cine mă pusese să-mi povestesc propriile convingeri în prezența lui? Politehnica mamei ei de treabă!...

„Măi... – i-am răspuns vădit iritat. Dacă ai luat notițe, de ce n-ai scris acolo şi explicațiile? Eu am spus că sufletul este o construcție filosofică, e rezultatul percepției sinelui conştient. Dar sinele ăsta nu e nici continuu şi nici unitar. Descreşte odată cu descreşterea capacităților cognitive globale, până când dispare. Aşa cum faci tu cu lumina din camere, o dai din ce în ce mai încet, până obții întuneric sută la sută. Asta am zis.

Când mori, sinele conştient dispare şi el. Ca şi cum ai trage heblul. Poc şi gata! Nici vorbă de suflet. Doar dacă nu ai cumva prin cameră licurici!“

„Adică, ce tot vorbeşti prostii? Te-am auzit cu urechile mele când ai pretins că între viață şi moarte nu-i nicio diferență“. Am oftat din greu la această replică.

„Vasile, uite cum vine treaba: ați auzit amândoi, şi tu şi Jack Daniels, dar nu ați fost foarte atenți. Ceea ce am spus eu a fost că *granița* dintre viață şi moarte este extrem de labilă şi discutabilă. Virusurile se comportă ca nişte elemente vii doar în clipa în care silesc celula să-i multiplice. Prionii fac un lucru asemănător dar mai perfid. Ei sunt, scuză-mi barbara exprimare, cu mult mai morți decât viruşii dar silesc celula creierului, folosind un atribut al viului, multiplicarea, să se transforme ea însăşi în obiectul amorf care e prionul.“

Amicul meu nu reacționa. Mă privea ca şi cum ar fi auzit pentru prima oară cuvintele de mai sus, aşa că am reluat. „Ți-am spus că, de la o anumită dimensiune a structurii lipoproteice, membranele se pliază singure ca urmare a propriilor forțe de tensiune superficială şi se închid. Se transformă în sfere. În chestii ce seamănă cu celulele.”

„Mda, ai spus ceva.”

„Şi sferele astea, pe măsură ce devin mai complexe, generează schimburi cu exteriorul ca un fel de rudimente de metabolism. Probabil că, dacă ar continua să crească, ar apărea şi scindări identice diviziunii celulare... Dar nu spunem încă despre ele că ar fi vii. E infinit de greu să tragi o linie între ce este viu şi ce nu e. Asta am zis. Nu că nu există diferență clară între viață şi ne-viață. Acelaşi lucru se întâmplă şi la capătul celălalt al existenței. Nimeni nu ştie ce-i moartea. Nu există încă o definiție care să tragă o linie fermă, să zică: uite, până aici a fost viu, de aici încolo e mort!“

„Bine, dar doctorii fac asta mereu în filme, nu?“ – a întrebat de data asta cuminte Vasile, simțind că m-am enervat.

„Sigur! Şi nu numai în filme. O fac şi în realitate. Şi la noi, dacă vrei să ştii. De aia au doctorii facultate grea, să poată să-şi ia răspunderi de-astea de genul nisipurilor mişcătoare. Numai că anumite organe pot trăi în continuare (dacă vrei să le transplantezi). Poate trăi chiar tot trupul în stare vegetativă. Ba, se pare că şi «sufletul» vostru, sinele conştient poate fi numai blocat un timp, ascuns, împiedicat să se exprime. Se numeşte *locked-in state*... Tipul aude tot dar nu poate arăta ca e viu. Aşa mai şi învie unii morți dacă nu eşti atent!"

„Şi atunci, de ce naiba te deranjează rațele mele din plastic?" – a revenit Vasile nemulțumit la problema inițială. M-am uitat lung la rațe. I-am zâmbit. Acum chiar că nu ştia ce să mai creadă.

„Nu mare lucru, trebuia să le faci chila mai grea! – i-am răspuns cu o față serioasă. Aşa nu s-ar mai fi bălăngănit ca nişte plute de undiță. Ar fi părut vii. În rest, sunt vopsite frumos. Te reprezintă!"

Şi l-am lăsat singur, să se uite aşa, prelung, la apă, la peştii lui „probabil că" roşii. Ca-ntr-o oglindă.

Să săruți o mână amputată

„Nu mă aşteptam la asta din partea dumitale. Păreai un băiat atât de sensibil, scriai atât de romantic, încât afirmațiile pe care le-ai făcut mi s-au părut de-a dreptul şocante. Cum poți să spui aşa ceva? Cum să nu existe suflet? Adică noi suntem «nimic»? Nici comuniştii n-au îndrăznit să afirme aşa ceva, oricât erau ei de atei. Ei ziceau numai că nu există Dumnezeu şi ca atare, doar Partidul poate să ne mântuiască."

Într-adevăr, ultima mea scrisoare m-a făcut să pierd mai mulți prieteni decât am risipit în restul vieții mele de până acum. Cu toate că prietenia adevărată ar trebui să se situeze atât deasupra convingerilor, cât şi a prejudecăților. Cei care țin la tine cu adevărat, asemenea părinților, te ceartă dar nu te abandonează niciodată.

Se pare însă că, mai ales de la o anumită vârstă, singura reunire afectivă ce poate fi concepută se bazează numai pe împărtăşirea aceluiaşi sistem de gândire. Cine gândeşte altfel „e Infernul"! Pe deasupra, în loc să devină mai toleranți, odată cu acumularea de experiență oamenii devin capabili să ucidă pentru ideile lor. De aceea sunt de părere că idei grandioase precum aceea de ecumenism nu vor putea fi puse în practică decât odată cu apariția unei mutații genetice în biologia rasei umane.

Uite aşa, în loc să mă privească superior şi să mă dojenească de la înălțimea senectuții sale, distinsa doamnă mă amenință:

„Te-ai înşelat! – îmi spune. Eu nu sunt ca tinerele dumitale admiratoare, să cad pe spate în fața unei argumentații

pretins ştiinţifice. Cu mine ţi-ai găsit naşul. M-am hotărât, deci, să nu te mai citesc! (...) Mai mult, declar că voi lupta totodată împotriva acestor idei cu care încerci să suceşti minţile tineretului!“

Zău dacă ştiu cum să privesc rândurile pe care vechea mea corespondentă mi le-a trimis. Eram extrem de onorat că-i figurează numele pe lista mea de interlocutori şi cu siguranţă, replicile domniei sale îmi vor lipsi. Modul agresiv în care le-a formulat pe ultimele n-a fost însă în măsură să trezească în mine nici regret şi nici descumpănire.

Dimpotrivă! Abia la o a doua lectură am constatat de unde venea această stranie senzaţie de confort pe care mi-a declanşat-o epistola sa. M-a acreditat cu prezumpţia, flatantă de altfel, de a avea admiratoare. Şi încă recrutate din rândul tineretului căruia încerc „să-i sucesc minţile“. Mulţumiri!

A doua calitate nostimă a fost asemănarea tonului cu scrisoarea pe care „duduca“ din Fălticeni (dacă nu mă înşel) i-a adresat-o lui Jacques Negruzzi, ofuscată fiind de limbajul de „uliţa cea mare“ pe care-l regăsise în una din povestirile publicate în *Convorbiri literare*. Nu ştiu dacă gestul s-ar fi resimţit cumva asupra bugetului boierului Pogor sau a familiei Negruzzi, însă distinsa corespondentă ameninţa şi ea cu „dezabonarea“!

Al treilea „sughiţ“ al corespondentei mele – îmi permit să-i spun aşa pentru că nu este la prima abatere de acest fel – este unul mai grav pentru că ţine de buna şi sărmana logică. Cum gândeşte oare dânsa că îmi va putea combate ideile dacă... nu le va mai citi? Nici dac-aş fi rugat-o, o dilemă mai proaspăt-caragialescă nu cred că ar fi reuşit să găsească!

Foarte probabil, regretele mă vor cuprinde atunci când viaţa ne va aduce faţă în faţă, în caz că domnia sa îmi va refuza dialogul. Însă, cer iertare, nu pot dezgropa din interiorul meu cavalerisme gratuite. Litera scrisă rămâne şi pe ea trebuie să ne-o asumăm. Iar într-o confruntare de idei trebuie să învingă doar ideea. Oamenii, vorba aceea, doar „pulbere de stele“...

„De nu eşti cu noi, eşti împotriva noastră“ – par a-mi fi zis toți cei care s-au simțit atacați de scriitura mea. Ori, ăsta e ultimul lucru pe care l-aş fi dorit! Dragii mei, eu cunosc delirul. Are, credeți-mă, două capete. Există capăt mistic, ce pare adânc, inepuizabil şi tenebros. Există în capătul celălalt şi un delir ştiințific care, sub masca obiectivității, amenință cu distrugerea sentimentului şi cu apariția sadică a unei pretinse rațiuni de ordin superior. Iar între aceste două extreme trăieşte aparența anodină a ceea ce lumea numeşte normalitate. Norma obişnuită cu care fiecare îşi construieşte mental orizontul de realitate.

Atenție, delirurile sunt toate adevăruri. Ele diferă doar de starea de normalitate prin obstinația cu care îşi revendică posesia absolută a propriului adevăr. Nu poți fi stăpânit la un moment dat decât de un singur delir. Dar deliranții zboară. Zboară pe deasupra realului. Ei pot schimba uşor malul, extrema, tabăra. N-am pomenit vreunul care să cadă de la sine însă în realitate. Normalitatea nu are forță gravitațională. Iar eu de ispita zborului ăsta mă feresc. Ştiu bine că nu te poți declara ne-delirant decât cunoscând şi ținând departe de tine cele două ipostaze. Ăsta e chipul pe care îl dau eu lumii. Ba, poate, unul chiar mai tolerant.

Fericiți cei care, departe de psihiatrie, pot împărți senini lumea şi comportamentul ei. „Normalitatea“ şi „anormalitatea“ par două categorii prin a căror folosire îți poți apropia sau îndepărta prietenii. Un psihiatru adevărat ştie însă foarte bine că granița aceasta e doar o pretenție a moraliştilor. Că, în realitate, există numai „obişnuit“ şi „exagerat“ atunci când vorbim despre erupțiile inconştientului în conştient. Cu toții le avem, mai mult sau mai puțin, mai des sau mai rar. Când priveşti nevroza ca pe o răbufnire a inconştientului colectiv la suprafața conştientului şi psihoza ca pe una a inconştientului individual, lumea umană începe să devină vulcanologie curată. Atâta vreme cât e stins, cât nu există nicio erupție, trăim în lumea obişnuită a normalului.

Altminteri, pământul devine un groaznic spaţiu al cutremurelor şi râurilor de lavă. Şi ştiu că nu există erupţii „normale“. Nu există lavă „bună“ şi lavă „rea“, deopotrivă te pot topi în flacăra morţii.

Nu, n-am să-mi „revizuiesc“ niciuna dintre „afirmaţii“ pentru că, de aici de unde stau, văd încă ambele extreme. Nu pot s-o iau într-o direcție în care nu cred. Nu pot dansa ținând în braţe un corp mort. Nici săruta o mână amputată. Aşa cum nici nu pot sili pe cineva să se ralieze drumului meu. Consider că o prietenie adevărată nu poate fi cumpărată cu preţul sincerităţii. Numai aşa sper să rămân al vostru.

Găurirea capului şi scrisorile către Moş Crăciun

„Experienţele la limita morţii lasă asupra existenţei o amprentă inconfundabilă, un aer senin şi resemnat care încununează comportamentul cu aura aceea nobilă şi generoasă a înţelepciunii". Ei bine, afirmaţia de mai sus nu este decât o frumoasă dar perfect falsă găselniţă gazetărească. Cunosc persoane care au suferit accidente din cele mai periculoase, ce leau provocat morţi clinice, oameni care au fost nevoiţi să suporte intervenţii chirurgicale extreme, tocmai în urma nesăbuitelor fapte ale lor şi care nu ştiau modificat comportamentul şi nici concepţiile despre viaţă după aceea. Majoritatea lor nu au „ce" să maturizeze. Primitivismul mental nu le permite creşteri. Şi dacă vreţi exemple, căutaţi prin penitenciare. Veţi găsi sute de cazuri de inşi care s-au automutilat, care au exersat şederea pe marginea propriei gropi de mormânt şi care nu au ieşit îmbogăţiţi din asta.

Poate exista totuşi, o urmă vizibilă a acestor „cumpene" cu condiţia ca subiecţii să fi conştientizat foarte bine realitatea fenomenului prin care au păşit. Dar aceste viraje sunt mai aproape de literatură decât de realitatea imediată. Se cere ca aparatul minţii proprii să aibă suficient material limpede pentru ca tragedia întâmplărilor limită să aibă în ce sculpta. Ca atare, aceste personaje devin eroi. Este vorba de o radicalizare a gândirii. Dispar nenumărate dubii, demersurile intermediare apar acum a fi inutile şi poate, mai important, o mulţime de inhibiţii şi de anxietăţi, care barează de regulă comportamentul, se volatilizează. Am putea spune că, de multe ori, dispare

cenzura greoaie a inutilului. Bunătatea, altruismul şi compasiunea nu mai necesită argumentaţie iar persoanele în speţă le practică precum o a doua natură.

Momentul acestei transformări este, de aceea, şocant pentru cei din jur. E ca trezirea la viaţă a unui uriaş adormit: devine, brusc, vizibil, începe să influenţeze mersul evenimentelor şi pare că imensa masă pe care a câştigat-o acţionează aidoma unei strivitoare forţe gravitaţionale, accelerând mişcările corpurilor din jur. Alchimie curată, nu altceva.

Pericolul cel mare este că, asemenea oricărei (cum îi spuneam) alchimii, istoriile unor astfel de schimbări ale sorţilor înflăcărează minţile adolescentine şi hrănesc credulitatea celor cu duh modest. Am cunoscut persoane care au citit de atâtea şi atâtea ori descrieri ale unor poveşti de tipul „viaţă după moarte“, încât ideea luminii de la capătul tunelului, a muzicii sferelor sau a ieşirii din propriul trup le par mai reale decât înşiruirea sorturilor de unt de la băcănia din colţ. Accesul la o informaţie facilă, repetată de un număr suficient de mare de ori şi de un număr suficient de persoane a ajuns în mintea lor mai puternică decât orice nevoie de verificare sau demonstrare. Litera scrisă provoacă o şi mai mare confuzie. O ipoteză, oricât de hazardată, acreditată cu epitetul de „teorie“ devine argument suprem.

„Aţi auzit de teoria Cutare?“ – te întreabă ei cu un aer superior ca şi cum ar stăpâni cine ştie ce adevăr ezoteric care le conferă superioritate. Când le ceri să-ţi demonstreze una din aplicaţiile teoriei pe care o invocă însă, zâmbesc cu un aer superior sau dau, în cel mai bun caz câteva referinţe atât de vagi şi de penibile încât vă miraţi de unde atâta încredere! Dar, ce ştiţi voi, E SCRIS! Iar litera scrisă este un argument mai important decât invocarea Academiei. Nu credeţi ? Cum dară atunci a izbândit creştinismul în Europa fără de Evanghelii şi de ce ar mai fi ţinut să facă Mohammed din islam un „popor al Cărţii“? Nu vă mai amintiţii de spasmele anului 1990 şi de ves-

tita replică „La sediul PNȚ-ului s-au găsit arme, droguri și dolari!?

De unde știu? Cum nu? A SCRIS LA ZIAR!"

Îndoctrinați de astfel de texte, au apărut tineri care au încercat să se sinucidă pentru a experimenta călătoria la cer, acolo unde pot cunoaște extrema fericire. Alții și-au găurit craniul în speranța că, montându-și în vertex un diamant, vor permite luminii să pătrundă singură în creier, lucru care le va activa cel de „al treilea ochi", Ochiul lui Shiva.

Cum să le explici acestora că stările din vecinătatea morții declanșează apariția în corp a unor substanțe unice și inedite cu rol de purtători de mesaj, substanțe cu viață de milisecunde care, mai abitir decât orice droguri sintetizate până acum, provoacă adevărate orgii ale minții. Că traumatismele și fracturile craniene pot provoca epilepsii durabile și iremediabile chiar dacă unele tipuri de epilepsie se pot manifesta ca o plăcere supremă și pot lăsa certitudinea și amintirea uniunii cu Dumnezeu. Morții și handicapații rezultați în urma unor astfel de experiențe provocate nu depun niciodată mărturie în cărțile și revistele de alchimie modernă, atrologie și paranormal.

Știu că e neplăcut să citești păreri sceptice. Tinerețea spirituală are poate, ca principală caracteristică, libertatea față de prejudecăți.

„De ce nu? De ce n-ar fi posibil?"

Ei bine, nu. Este perfect să fie posibil să existe 32 de dimensiuni, găuri negre ce traversează pământul, dar omul nu poate, totuși respira apă și nici nu poate trăi bine mersi cu un cuțit în inimă. Argumentul nedemonstrat rămâne fals chiar dacă este recunoscut de milioane de ani și de milioane de oameni. În fond, Pământul a fost plat până relativ de curând...

Momentul desprinderii de copilărie nu este din punctul acesta de vedere la îndemână oricui. Vă pare exagerată afirmația? Gândiți-vă foarte, foarte bine și răspundeți-mi în acest caz la o întrebare ajutătoare: „ Există Moș Căciun?"

Unul din cele mai strălucitoare creiere ale graniței acestui al treilea mileniu, Daniel Dennett, după un infarct care a necesitat o intervenție chirurgicală de urgență, publica în 2006, după această șficiuitoare incursiune la granița tărâmului de dincolo, o năucitoare scrisoare intitulată „Slavă Bunănătății! (Thanks Goodness!)". Spre zăpăcirea tuturor, el declara că îi iartă pe prietenii care îi scriseseră că s-au rugat în acele clipe pentru el. „Vă mulțumesc, dar ați sacrificat și o capră?" „Sau ați plătit și un preot voodoo sa facă vrăji pentru sănătatea mea?" „Mă așteptam la mai multă minte din partea voastră" – afirma el într-o țară pe bancnota căreia scrie „In God we thrust!"

Păstrând cuvenitele proporții vă rog să vă gândiți și să-mi răspundeți dacă în forul vostru interior credeți în Moș Crăciun. Și dacă, da, ce vreți voi ca el să vă aducă. Atunci eu am să vorbesc cu moșul iar el are jumătate de an la dispoziție pentru a procura comanda.

Cum merge totul când stă?

Ispita era prea mare. Ca şi cum ar fi fost vânaţi, mânaţi din urmă de răutatea Furiilor, ca într-o nescrisă lege a seriilor, au început să apară în pragul cabinetului meu bărbaţi şi femei. Veneau unii după alţii, bântuiţi de nevăzute şi de nebănuite spaime. Ca din senin îi atacau stări de sufocare, palpitaţii, ameţeli care făceau ca dintr-odată pământul de sub picioarele lor să devină instabil. Veneau cu dureri stranii ce îşi mutau locul precum coloniile de furnici prin coridoare subterane de-a lungul corpului, toate fără nicio logică şi fără nicio tendinţă de organizare.

Cum nimic nu putea fi incriminat a fi declanşat năzuroasele simptome, nici traume sufleteşti, nici încordări stresante ale activităţilor cotidiene, spuneam că n-am rezistat tentaţiei de a încerca să stabilesc pentru început care era extrema cealaltă a vieţii psihice a acestor oameni. I-am întrebat, aşadar, care este situaţia, postura care le aduce liniştea cea mai profundă. Pentru că am considerat că, nu-i aşa, există pentru fiecare un stimul, o postură ideală, există un loc de odihnă a spiritului pe care-l visăm şi de la care aşteptăm întotdeauna să ne dăruiască o îngerească pace. Eu unul îmi calmez, spre exemplu, durerile trupeşti şi încrâncenările sufletului de îndată ce-mi strâng în braţe copiii, chiar dacă sunt mari acum. Sugarii încetează a mai plânge în clipa în care aud înregistrarea sonoră a inimii propriei mame, zgomotul obişnuit şi caracteristic al stării de pace apărată cu care s-au obişnuit „in utero". Alţi oameni se simt

bine, ştiu eu, la iarbă verde, grădinărind sau jucând şah sau table.

Aşa că le-am cerut pacienţilor mei să-mi descrie în cuvintele lor care este situaţia de viaţă care le aduce confortul şi liniştea. Situaţia pe care, evident, o visează şi pe care au pierdut-o. Cele mai corecte şi coerente răspunsuri au fost de genul: „Îmi plăcea să ascult muzică, sau să citesc o carte dar...“ şi aici urma nuanţa prin care sărmanul om îşi sublinia suferinţa, „...*dar* acum nimic din toate astea nu mă mai poate relaxa, darămite mulţumi!“.

Spre marea mea surprindere însă, acest tip de răspuns nu a acoperit mai mult de 10-15% din numărul persoanelor întrebate. Rezultatul şocant, după părerea mea, al micului meu experiment a fost că marea majoritate a celor întrebaţi n-au fost în stare să-mi dea niciun răspuns. Oamenii ăia nu au găsit nici printre amintirile lor vreo stare compatibilă cu relaxarea la care m-am referit. Dădeau nedumeriţi din cap, priveau neajutoraţi în toate părţile de parcă le-aş fi vorbit într-o limbă străină. Dacă insistam şi le sugeram vreo activitate pe care eu însumi o consideram relaxantă, se arătau nehotărâţi sau acceptau imediat sugestia fără a mă putea convinge însă că au înţeles ceva din afirmaţia lor. De aici stupoarea şi nemulţumirea mea, reacţii care par a fi cumva justificate. Nu pot pricepe cum pot exista mişcare fără de repaus, luciditate fără de somn, precum şi întreaga pleiadă de activităţi umane care se definesc doar în dualitate, fără de perechea alăturată. Poate că, dacă aş fi anticipat un alt fel de rezultat, aş fi gândit şi proiectat un studiu coerent ale cărui rezultate să mă îndrituiască în a trage anumite concluzii.

Aşa însă, prezentată ca parte oarecum inedită a investigaţiei clinice, întrebarea mea a generat răspunsuri menite să mă nemulţumească şi să mă transporte într-o stare vecină cu consternarea. O astfel de confuzie existenţială precum cea a pacienţilor aceştia, gândesc eu, nu se poate naşte decât dintr-o imensă complexitate psihică, ori dintr-o stupizenie gravă.

Întotdeauna am considerat că, pentru a putea rezolva o problemă, trebuie să defineşti extrem de bine datele sale de pornire. Altfel, începi să aduni mere cu pere şi cu aragazuri, iar rezultatul obţinut nu e de loc în măsură să te măgulească. Şi ce poate fi mai limpede, ce alt reper îţi poţi permite să identifici ca punct de plecare, decât momentul de repaus al unui sistem?

Dacă privim mintea umană ca pe nivelul cel mai înalt al vieţii, atunci ce alt element mai bun am putea găsi în antiteză decât non-viaţa? E una din explicaţiile continuei stări de activitate a creierului. Nimic din acest suport al minţii nu-şi încetează complet activitatea decât prin moarte. Altminteri, în fiece clipă, fie că dormim sau că ne certăm, în creier se petrec două tipuri fundamentale de procese active: excitaţia şi inhibiţia. Un soi de „stimulare" şi de „calmare". Repaus? Zero.

Tocmai de aceea, pornind de la această premisă, tehnicile moderne de vizualizare funcţională a minţii au căutat şi ele un punct de plecare faţă de care să se raporteze, de la care să-şi stabilească regulile. Aşa s-a „cartografiat" ceea ce specialiştii numesc „reţeaua de repaus". Sau, altfel spus, cum gândeşte creierul când nu se gândeşte la nimic? Pentru că, la fel ca peste tot în Univers atunci când e vorba de un eveniment, momentul cel mai dificil este cel menit să învingă inerţia, să schimbe starea. Aşa că totul trebuie să înceapă prin definirea unui punct zero. Sau, cu alte cuvinte, trebuie arătat cum merge totul când stă?

Rezultatele pe care evidenţierea reţelei de repaus le-au adus la iveală au făcut pur şi simplu lumină în înţelegerea complexelor şi încâlcitelor procese ale gândirii. S-a arătat că, la orice tulburare, la orice dezechilibru sau agresiune, mintea umană reacţionează printr-o serie de mecanisme de adaptare a căror finalitate comună ar putea fi rezumată sec: activitatea reţelei de repaus este tulburată. Mai precis, în clipa în care apare o durere cronică spre exemplu, ariile de inhibiţie se restrâng dramatic. În practică, imaginea proceselor de excitaţie este colorată în galben-roşu, aidoma hărţilor de temperatură iar

cele ale proceselor de inhibiție, în albastru. Imaginea creierului unui om care suferă de durere cronică apare perturbată prin diminuarea zonelor de inhibiție.

Un peisaj al secării oceanelor şi al înaintării invazive a deşertului. Iar asta se întâmplă cu mult înainte ca testele psihologice sau manifestările clinice să semnaleze clar că înăuntru, în funcționarea uzinei s-a defectat ceva.

Dar cum aş putea să găsesc un etalon, o stare de pornire de la care să încep a investiga pacienții despre care v-am vorbit? Cum aş putea să le determin creierele să obțină relaxarea în mod activ? Cum să-i explici unui om ce-i aia linişte când el nici nu cunoaşte cuvântul? Și cum e posibil acest lucru când până și orbii pot înțelege până la urmă noțiunea de curcubeu? Și ce fel de societate ajungem să edificăm cu asemenea oameni?

Aştept aceste lămuriri de la voi.

???????

Omul e o creatură simplă. Doar îndoielile sale îl fac să arate complicat. Poate că de aceea situațiile limită ale vieții, de cele mai multe ori amenințătoare, cele care te silesc să te limpezești și să judeci sub imperiul solemn al valorii finale, păstrează, dincolo de tragismul lor, poezia subtilă și universală a condiției umane.

Atunci, ca prin farmec, sâcâielile și încrâncenările cotidiene dispar, lipsurile se estompează și din bruma cenușie a uitării apar acele memorii esențiale pe care, în condiții normale, nici nu mai știai că le mai posezi. E vorba despre fleacuri care în aceste instanțe se dovedesc a fi în mod clar, semnificative. Și, atunci când ai ulterior posibilitatea să le analizezi, este imposibil a le clasifica, ori asocia unor categorii distincte care să le poată sublinia caracterul exemplar. Nu „treptele vieții", momentele acelea pe care lumea le consideră demne de a fi trecute în bibliografii se dovedesc a fi cele cu relevanță în astfel de situații. Nicio asemănare cu imaginile caleidoscopice de film, cu absolvirea liceului, cu căsătoria, primul copil sau alte relevmente așa zis „esențiale".

La fel ca în cazul visurilor, eventuala simbolistică a acestor memorii scapă oricărui criteriu de analiză. Nici Freud și nici Jung n-au reușit să găsească un criteriu de funcționare care să poată da sens complet coerent acestor reminiscențe. Nimeni nu a găsit vreun algoritm de generare a lor astfel încât să le deschidă investigării științifice adevărate, asigurându-le predictibilitate și reproductibilitate. Reperele emoționale ale fiecărei

persoane rămân evenimente cu totul şi cu totul particulare, unice, un fel de intime amprente afective ale existenţei. Un soi de cod neuronal pe care, dacă l-am găsi, am descoperi şi regulile de generare ale limbajului emoţional al acelui individ. Un astfel de cod ar putea fi, probabil, folosit pe post de limbă de dinainte de Babel. Limba iubirii şi a urii, a năzuinţelor şi trecerii prin fiinţă a celui căruia acele amintiri îi aparţin.

De multă vreme, pentru că astfel de situaţii limită au avut dărnicia de a nu mă ocoli, mă chinui a mă lămuri dacă scurtele viziuni comemorative la care mă refer nu sunt cumva determinate de însăşi caracterul constrângerii, de limita în sine. Pentru că, oricât ar părea de ciudat, nicio iminenţă finală nu este aidoma precedentei. Şi totuşi, o memorie pare să posede ultima instanţă. O astfel de amintire, care în timp real ia o fracţiune de secundă, pare a-şi repeta îndeajuns de multe ori tema ca să mă facă a o bănui de un oarecare caracter definitiv. Este o situaţie cu o istorie ştiută, a avut loc aievea de multe ori şi în interiorul căreia se poate ajunge, cu mici variaţiuni, accesând-o din diferite ipostaze.

Este un ţărm de mare şi este noapte. Intru în apa caldă, primitoare şi imediat aproape de ţărm valuri mici îmi izbesc obrazul luându-mă pe nepregătite. În faţa mea nu există noţiunea clasică de orizont. Există doar două nuanţe subtile de negru, fără o limită clară între ele. Un negru mat ce umple jumătatea de jos a imaginii şi care, din când în când îmi acoperă faţa căpătând consistenţa unui val. Apoi, încet, fără să poţi băga de seamă, pe măsură ce privirea se ridică, întunecarea devine transparentă, negrul acela de cleştar capătă nuanţă albăstruie, o consistenţă subtilă, respirabilă. Mă abandonez apei calde şi încep a înota lent, voluptuos. Plămânii mi se umplu de aerul sărat şi foşnetul mării îmi opacifiază auzul. Încet, încet, mă îndepărtez şi formele ţărmului pe care îl las în urmă se micşorează, încât, într-un final, până şi luminile clădirilor dispar înghiţite de întuneric. Acum tot sunetul devine un fel de linişte fără de ecou, iar eu mă întorc cu faţa în sus şi mă abandonez

plutirii, lipsit de greutate. Deasupra, în imensitatea hăului ceresc, Carul mare străjuieşte şi îmi orientează simţurile înlăturând orice senzaţie de rătăcire.

Sunt singur, absolut calm şi liber. Mă simt minunat de uşor şi de nemuritor în această, probabil, milisecundă de veşnicie.

Ori de câte ori am retrăit întâmplarea, fie ea şi doar ca simplă rememorare, certitudinea ultimă pe care ea a degajat-o a fost aceea de solemnă şi definitivă rezolvare. Odată ajuns în starea de graţie a ruperii de orizont, odată contemplând stelele, orice problemă a individului care am fost a încetat să mai existe. Nu tu întrebări fără răspuns, nici măcar din cele cotidiene şi de aceea, eterne.

Nu ştiu dacă iniţial, partidele acestea de înot nocturn au dus exact la această siderală senzaţie de abandon a trupului şi a propriei persoane. Tot ce ţin minte e că, de prima dată când am încercat, senzaţia a fost îmbătătoare. Şi tot ceea ce se schimbă în amintire apare la revenire. Nu drumul de întoarcere la ţărm, nu la el mă refer, ci la mai sălbatica revenire la condiţia de zi cu zi. Este numai dezamăgire, din ce în ce mai greu de purtat.

Singura formă de schimbare pe care aceste flashbackuri mi-au oferit-o la ultimele trăiri s-a referit la o stranie modificare a propriului meu tip de implicare. Orice aş face, chiar de la primii mei paşi pe nisip, în ultima vreme am sentimentul că fac acest lucru *în numele unei mulţimi*. Este un soi se convingere că gesturile mele sunt unele exemplare, că au puterea de a fi împărtăşite şi încredinţate testimoniar. Că de ele se vor bucura numeroşi alţii. Că beneficiul acestora va fi nepreţuit. În felul acesta, fiecare respiraţie a mea în spaţiul mării nocturne devine exemplar şi mai mult decât îmbătător.

Nu mai refac această experienţă în nume propriu, ci delegat de speranţele şi de aşteptările unei mulţimi pe care o reprezint, pe care am datoria de a nu o dezamăgi.

Astfel, demersul meu, din simplă şi anodină istorie, capătă solemnitatea unui mit. Şi are calitatea de a alunga tot ceea ce este murdar şi dureros, adică uman. Oare să fiţi voi aceia în numele cărora înot în noapte? Probabil că, da. De aceea vă simt atât de aproape.

Echipamente de bord

„Nu ştiu părinţii ce să se mai facă cu el..." – îmi spunea o asistentă care venise să mă roage să văd un băiețel de șapte ani. Eu dădeam din cap, zâmbind politicos şi tot politicos mă străduiam s-o fac să înțeleagă faptul că psihiatria infantilă are particularitățile ei şi nu este specialitatea mea. Că există oameni cu mult mai competenți pentru aceste cazuri, specialişti cu experiență care sunt cu mult mai indicați să examineze un copil. Ți-ai găsit, pe măsură ce eu reuşeam să strecor timid câte un argument, solicitanta din fața mea dădea afirmativ din cap şi îşi continua imperturbabilă povestirea.

„Într-una din zilele astea, vine taică-său acasă şi nu mai găseşte maşina în curte. Şi abia o adusese din Germania, un Volkswagen Golf aproape nou, cincizeci de mii de kilometri avea doar!" Mă pregăteam să-i spun că toate maşinile de acest tip aduse din Germania au *numai* cincizeci de mii de kilometri, dar de unde o breşă să pot opri avalanşa? „A dat telefon la frații lui, zicea că poate a făcut unul o glumă proastă sau poate că au avut nevoie de maşină pentru o urgență, dar ar fi putut să de un telefon, nu? Ei, în clipa aia a sunat de un verişor care i-a recunoscut maşina. Ce faci, măi, zice ăla, faci curse? Cumnată-meu să leşine. Ce curse, ce spui tu acolo? Eu sunt în curte la mine."

„Păi, am crezut că eşti tu. E o maşină care seamănă cu cea pe care ai adus-o tu şi care parcă e pe traseu de macadam, bate drumurile din Dealul Viilor."

„Cumnată-meu s-a urcat pe motocicletă şi a gonit până acolo când, ce să vezi? Maşina lui gonea parcă pilotată de Titi Aur, dealurile erau un nor de praf cu totul iar din maşină se auzea muzică dată la maximum. Ține-te după ea dacă poți! I-a urmărit câteva zeci de minute şi se vede treaba că şi cei din maşină l-au văzut că, la un moment dat, maşina a frânat brutal şi s-a oprit. De la volan, cine crezi că s-a dat jos şi a țâşnit ascunzându-se în vie? Nepotu-meu, ăsta de şapte ani. Iar în maşină, cine era? Toți copiii vecinilor, o grădiniță întreagă, şase prichindei claie peste grămadă înțepeniseră pe banchete şi în difuzoare urla formația Parazitii, ştiți dumneavoastră, muzică de aia cu înjurături şi măscări. Când le-a oprit DVD-ul au început cu toții să plângă că se temeau că iau bătaie. Pe fiu-său nici că l-a putut aduce înapoi din vie de unde se ascunsese.

Nici cu promisiuni, că uite, nu te bat, nu-ți fac nimic! Plodul a tăiat-o printre rânduri, a ieşit la şosea şi ce-o fi făcut, cum o fi mers atâtea zeci de kilometri, nu ştiu că m-am trezit cu el plângând la uşă la mine în Iaşi. Tanti, scapă-mă, cică, de tata că mă omoară!

Da ce-ai făcut, mă? Pentru ce să te omoare? Ai omorât pe cineva, ai furat? Ei, cică am făcut şi eu o tură cu maşina să plimb gaşca şi m-a prins tata. Am vrut să le arăt că ştiu şi eu să conduc! Da de unde să ştii, mă tu, l-am întrebat, că eu abia am făcut şcoala şi nici acum nu prea mă pricep să schimb vitezele? Pai, m-am uitat şi eu cum face tata. Cum să nu ştii schimbi? După zgomot!"

„I-am dat telefon soră-mii că stăteau înnebuniți acuma, credeau că plodul se omoară de n-a mai venit acasă, să stea liniştiți că e la mine pilotul lor şi n-are nimic. Auziți dumneavoastră? După zgomot! Aşa cum fac şoferii după o viață de condus, lui i se părea normal. Că, adică de ce nu ştiu şi eu, ce-s tâmpit? Aşa apărem noi în ochii mucoşilor ăştia. Dar de ştiut, ştia c-a făcut o prostie şi a venit la mine să-l scap? Că taică-său nici nu vrea să audă să-l primească înapoi. Zice că să-l in-

terneze la Socola că e nebun şi să-i scoată nebuneala din cap! Că el nu creşte hoţi de maşini la uşă la el."

Amuzantă povestirea, nu vi se pare? Mai ales când e vorba despre o persoană necunoscută, cei care o aud pun, de regulă doar câteva întrebări pasă-mi-te, competente. Ce vârstă avea copilul? Doar şapte? Măi să fie, precoce mai sunt şi plozii ăştia în ziua de azi! Alţii, animaţi de o cu totul altă scară a valorilor, întreabă imediat: da maşina, maşina a avut ceva? Nimic? Al naibii copil! Chiar că pilot! Putea să-i omoare pe toţi ceilalţi.

Ei bine, trebuie să vă mărturisesc un lucru. Încă din şcoală îmi venea extrem de greu să pricep cum de unii colegi, în ciuda faptului că primeau explicaţii de la profesori, că citeau şi ei din manuale, că le mai explicam şi eu, nu pricepeau în ruptul capului o demonstraţie sau un principiu. Din fericire, asemenea colegi am avut extrem de puţini şi doar în şcoala primară. Găsesc însă la tot pasul exemplare din aceeaşi specie în jurul meu, oameni pentru care evenimentele domestice sunt lucruri complet necunoscute, dar nu misterioase, ci incomprehensibile de-a dreptul. De ce se învârte roata sau cum a apărut Universul, e cam acelaşi lucru. Şi, în ciuda faptului că asemenea exemplare sunt dominante ca număr, nu încetez în continuare să mă mir. Seamănă aşa de bine cu restul speciei încât mă simt derutat. E specia noastră, oare, împărţită în două?

De ce pare ciudat că un copil de şapte ani a pus mâna pe volan şi a condus perfect? De ce nu se miră nimeni că un copil învaţă mersul biped, deprinderile igienice, vorbirea şi scrierea în orice limbă i se vorbeşte, matematică, biologie, fizică, geografie, istorie, instruire civică, tehnologie, calculator şi atâtea altele pe care, dacă i le-ai vârî pe gât unui adult neinstruit, e cel puţin îndoielnic că le-ar putea măcar înţelege vreodată? Sunt oare numai unii oameni echipaţi cu astfel de echipamente de bord?

„Imită ca o maimuţă" – spune o expresie. Nimic mai fals! Una din caracteristicile esenţiale ale creierului uman este prezenţa în câteva locaţii (aria premotorie – acolo unde se

naşte mişcarea, lobul prefrontal - -acolo unde e sediul „sine-lui“, unde se iau deciziile) a unor neuroni speciali numiţi *neuronii oglindă*. Doar cimpanzeii mai au astfel de celule dar într-un număr cu mult mai mic. Ce fac aceşti neuroni? Ei bine, ei sunt cei care ne permit ca, atunci când observăm un comportament să îl putem atribui unei intenţii. Ei citesc practic minţile celor cu care intrăm în contact.

Ba, mai mult, ne permit să putem efectua aceeaşi mişcare ca cea pe care am văzut-o la un alt om. Să imităm chiar un comportament întreg, cum este condusul autovehicolului la copilul din povestea pe care aţi aflat-o. Bineînţeles, nu orice mişcări sau comportamente se execută în reluare. Dar activarea neuronilor oglindă facilitează aceste execuţii. Aşa se face că, deşi nu ne mişcăm precum un om care bate un cui, pragul de excitaţie al neuronilor care conduc mişcările de mânuire a ciocanului scade iar mişcarea, atunci când trebuie să o facem, va fi făcută cu mult mai uşor. Acel aşa numit „antrenament mintal“ are ca bază activitatea acestor elemente fundamentale ale inteligenţei.

Şi mai mult, aceşti neuroni ne permit ca, atunci când trăim alături de alţi oameni, repetându-le involuntar atitudinea şi comportamentele, să ne punem de acord părerile cu lor. Ei sunt baza deciziilor colective, ale psihologiei maselor şi a unităţii de idei a grupurilor sectare. De aceea, doi soţi care trăiesc împreună au mai multe şanse să se înţeleagă decât dacă stau despărţiţi o perioadă lungă de timp. Aşa se explică de ce victimele răpirilor care trăiesc împreună cu răpitorii ajung să ţină la aceştia, comportament cunoscut sub numele de Fenomenul Stockholm. Datorită lor, dacă îi faci un bine unui om, îi vei încuraja empatia iar dacă îl loveşti, îl vei aţâţa să devină violent. Aşa că, haideţi să-l convingem pe tatăl micului pilot să stea mai mult lângă băiatul său. Şi să povestim în continuare. Datorită acestor neuroni oglindă voi veţi intui unde vreau să ajung.

Fețele eternității

Mă tot cert cu cineva din cercul meu intim. „Măi, dacă omul nu se poate schimba, atunci meseria ta este inutilă!" – zice el. „Tu ba spui că nu există suflet, ci numai memoria sinelui, ba spui că aceste memorii se tot transcriu şi se modifică de-a lungul vieții astfel încât, la sfârşit, noi suntem doar copii ale variantei «adevărate» cu care ne-am început existența, că aceste memorii sunt şi pot fi schimbate, ba că învățările primordiale determină bagajul identității conştiinței de sine şi asta nu poate fi modificată uşor....

Unde ai pretenția că ai dreptate? Se schimbă omul sau, nu? Disperatului care vine la tine rugându-te să-l scapi de fobia care îl paralizează şi-l ține în casă, ce-i spui? Că ai să-l vindeci, nu? Să aibă doar încredere şi răbdare. Răbdare care poate dura toată viața!"

Prietenul meu face parte din şcoala veche de licențiați. Chiar dacă predă numai geografia, nu numai că l-a citit pe Strabon, dar l-a citit şi pe Freud şi pe Platon şi pe Hegel şi pe Darwin şi nu numai. Mintea sa este mobilată cam cu tot ce trebuie din lista minimă de lecturi filosofice pe care Noica o plănuia pentru visata sa academie liberă de filozofie. E drept, în unele locuri, caracterul autodidact al cunoştințelor sale îl face fragil dar, interlocutor experimentat, el nu se pierde, ci are răbdare, îşi aduce încet, încet adversarul pe terenul propriu şi apoi îşi face jocul pe care se simte stăpân. Ca să evit manevra aceasta cu care sunt familiarizat, m-am prefăcut că nu am înțeles bine:

„Cum, dar asta e caracteristica generală a medicinei, unele cazuri sunt rezistente la toate tentativele noastre de intervenţie. Freud însuşi recunoştea că unele terapii au durat toată viaţa pacientului. Deci, nu au avut rezultatul scontat!"

„Lasă-mă în pace cu variabilitatea şi polimorfismul, după termenii ăştia o să vă mai ascundeţi cel mult douăzeci de ani, apoi va trebui să trataţi în primul rând pacientul şi abia apoi boala. Mie răspunde-mi, se schimbă omul sau nu se schimbă?"

„Tu crezi că eşti la fel ca un profesor din Evul Mediu?" – l-am întrebat.

„Sunt sigur că, dacă ai fi trimis înapoi în timp, ai fi ales Magister Universalis. Nu numai cunoştinţele, ci şi modul tău de a cunoaşte i-ar umili pe toţi învăţaţii vremii."

„Nu te ascunde după degete! – mi-a răspuns el. Tu vrei să mă aduci la întrebarea dacă după apariţia omului, acesta a mai suferit modificări genetice până la a ajunge aidoma nouă, acum. Cred că da, memele (ca să folosesc termenul cu care Dawkins a desemnat memoriile culturale ale omenirii) au dus la mici ameliorări populaţionale. Schimbări în capacitatea de prelucrare mintală a unui număr de indivizi. Aşa cum a apărut toleranţa la lactoză în intestin, aşa trebuie să se fi petrecut lucrurile şi prin minţile oamenilor. Sau, poate că mă înşel, poate că e doar perspectiva istoriei, ce zici? Oricum, azi sunt cu mult mai mulţi oameni capabili de înţelegere decât erau pe vremea lui Leonardo. Sincer, nu cred că Leonardo ar avea vreo şansă de a se afirma dacă s-ar naşte astăzi. Poate că s-ar bucura doar de protecţia pe care Italia, stat european o asigură minorităţii homosexuale. Poate, spuneam, numărul oamenilor inteligenţi pare aşa de mare nu numai datorită instrucţiei şi informaţiei uşor de căpătat, ci pentru faptul că suntem extrem de mulţi pe planetă. De aia par a exista mulţi oameni inteligenţi, pentru că procentul se aplică la şase-şapte miliarde. Dar marea majoritate, imensa majoritate au tot echipamentul omului acela care nu a înţeles şi nu a descoperit nimic. Acelui care stătea alături de cel care a descoperit focul... Prostia are aceeaşi frământare

ca şi acum două mii de ani sau patru, sau cincizeci, dacă preferi. Prostia este eternă, are doar mai multe fețe. S-au schimbat ceva condiții dar materialul uman reacționează la fel! Deci, omul nu s-a schimbat!“ a făcut o pauză văzând că zâmbesc şi a reluat: „Să nu te prefaci că ai uitat întrebarea! Se schimbă omul pe durata vieții sale?“

Mergeam încet prin parc, eu blestemam clipa în care am acceptat să fac această plimbare pe jos pentru că eram în plină criză dureroasă şi simțeam fiecare pas ca pe o cruntă tortură. „Nu mai pot! – am mărturisit. Hai să ne aşezăm pe o bancă până nu mă întind pe asfalt şi te pun să suni la Salvare!“ Am luat loc pe o bancă şi am început să caut pozițiile care să permită muşchilor mei tensionați să se odihnească. „Nu-i drept! – i-am spus. Este o zi frumoasă, uite şi veverița aceea ce gingaşă e şi eu nu pot simți nimic din toate acestea. Nu mă atinge cu nimic optimismul şi naturalețea peisajului atâta timp cât durerile îmi ocupă toată mintea. Uite un mod în care omul se schimbă: prin degenerare. Îmbătrâneşte şi gata, performanțele sale scad până când ajunge să nu se mai potrivească niciunde în peisaj.“

„Eşti acru azi, se vede asta, hai să-ți definesc termenul şi mai precis: omul poate fi ameliorat pe parcursul vieții lui? Adică mai sunt şanse pentru un bețiv, pentru un criminal? Din punct de vedere biologic?“

Am zâmbit forțat, cred că a ieşit ceva între râs sardonic şi rânjeală ordinară şi am întrebat:

„Persoanele de față se exclud, nu?“ Prietenul geograf ştia foarte bine la ce fac referire. Întotdeauna omul are tendința unei dualități comportamentale, a unei promiscuități capabilă să disjungă între „Ce trebuie făcut?“ şi „Ce voi face?“, între teorie şi practică. El voia un răspuns sincer, nu o teorie abstractă. M-am gândit câteva zeci de secunde. Soarele se ridicase sus pe cer şi căldura înăbuşitoare începea să pătrundă şi pe sub umbra copacilor. Se apropia timpul retragerii. I-am răspuns.

„Îți mai amintești că ți-am vorbit despre neuronii oglindă? Cei care iți permit să copiezi, să capeți abilitatea de a efectua un act, un gest văzut la altul? Cred că în aceştia se ascunde şi răspunsul la întrebarea ta. Există, desigur, «ameliorări» cum le zici tu, accidentale, prin pierdere. Sunt oameni care, după un accident vascular cerebral s-au apucat de pictură, de scris... Asta înseamnă că le-a pierit o anume inhibiție şi în acelaşi timp la noi doi (prietenul meu a publicat trei cărți până acum) lipseşte ceva în aparatura de control, ceva în lipsa căruia ne simțim îndrituiți să scriem. Iar abilitatea asta nu ne face superiori. După aia, există cei săraci în neuroni oglindă. Ei pot fi mai greu educați dar nici dresajul făcut asupra lor nu durează. Ei se pot oarecum schimba dar trebuie să-i ții tot timpul în priză, să le faci biserică pentru că altfel, uită. Mai rămâne categoria celor înzestrați cu neuroni oglindă din belşug. Ei sunt în mare măsură fructul educației pe care au primit-o. Ți-am povestit despre Amotz Zahavi, cel care a descoperit selecția handicapului? Ei bine, observând nişte păsări la care cel care atrăgea cele mai multe femele a descoperit ceva. Cel care se expunea mai mult duşmanilor, având coada cea mai lungă îşi expunea acest handicap ca argument al superiorității. Acelaşi lucru se poate spune şi despre comportamentul de supraveghere, şeful stă de pază pentru ca stolul să se hrănească. Handicapul sacrificiului pentru grup este, la animalele sociale, un argument al sănătății şi a superiorității. De aceea selecția îl facilitează. La fel e şi la babuini, şeful e cel mai sănătos şi are cele mai multe relații sociale. La fel a fost şi la om. Am bănuiala că noblețea adevărată, cea de la începuturile epocii feudale era susținută de un comportament pe măsură. Conducătorul era nobil pentru că se sacrifica pentru supuşii lui, pentru că îi ajuta. Acesta e sensul inițial al noțiunii de aristocrație. Un nobil era un bine social şi pentru că era un exemplu. Îi apăra, îi hrănea îi păstorea pe ceilalți. Pentru că, atunci când făcea un bine, neuronii oglindă ai spectatorilor săi rețineau şi învățau gestul. Dreptul seniorului era consecința preferințelor sincere ale fe-

meilor, nu o cutumă cum a devenit mai târziu. Asta e şi cauza pentru care facerea unui bine nu se opreşte odată cu terminarea gestului. Efectele sale continuă în mintea beneficiarului şi circuitele similare din mintea acestuia devin pregătite ca, atunci când va veni timpul, să facă bine la rându-i.

Din punctul ăsta de vedere e limpede. Omul poate fi învățat. Dezvățul e, fără îndoială, aproape imposibil. Omul nu se schimbă decât dacă îşi păstrează propriul temperament. Singura schimbare posibilă e doar una de o sută optzeci de grade, cu păstrarea direcției. Păgânii se convertesc devenind cei mai intransigenți adversari ai fostelor lor credințe, unii dependenți îşi schimbă obiectul subordonării lor şi devin, ştiu eu, cum se spune, workoholici. Rămâne să-mi spui dacă accepți că fenomenul de convertire este o formă a schimbării. În rest, apare cu timpul lipsa de maleabilitate, rigidizarea gândirii aidoma rigidizării articulațiilor mele care dor.

La început, fermitatea apare a fi un soi de înțelepciune. Cu timpul, intransigența îşi arată propria limită şi concluzia generală despre omul respectiv e una simplă şi neiertătoare: s-a tâmpit! Eu nu pot schimba omul, dragul meu, dar îl pot face să creadă că s-a schimbat!“

Nu vă mai scriu, dragii mei, despre ce a răspuns prietenul meu geograful ca să nu spuneți şi voi aşa văzând că paginile mele nu se mai sfârşesc.

Între oameni şi între oameni

Mă amuzam comentând pe internet cu prietenii mei bucureşteni o întâmplare pe care excentricele ştiri ale canalelor româneşti au dăruit-o lumii spre îmbogaţire şi reflexie: un şmecher a furat un copac. Acum, e drept ca acel copac era un palmier şi că se află aşezat într-un ghiveci alături de alţi „confraţi” în însăşi inima capitalei dar, totuşi, era… un copac! Fiind vorba despre o fiinţa vie, poate că cel mai indicat termen ar fi fost nu acela de „furt“, ci de „răpire“. Însă tradițiile noastre spirituale nu înzestrează cu suflet regnul vegetal.

Eu unul nu am pus în discuție gustul celui care a adus palmierii acolo. Se potrivesc perfect cu noutățile climatice ale ultimilor ani. La o adică, am văzut de-a lungul vieții „epidemia“ cuverturilor cu „Răpirea din Serai“, a lampadarelor chinezeşti agăţate de lustră, a cutiilor goale de ţigari străine lipite în formă de robot, a dozelor de bere, goale şi ele, înşirate ca la expoziţie pe dulapuri şi şterse cu religiozitate de praf ca nişte bibelouri preţioase.

Dar de ce să furi palmierul? De ce să opreşti maşina ziua în amiaza mare şi să-l iei cu tot cu ghiveci şi cu vrăbiile din coroană? Dacă ne-am fi aflat în preajma Crăciunului şi omul s-ar fi dat jos cu un topor în mână să taie un brad de pe spaţiul public, aş fi fost mai lămurit. N-ar fi avut nici aşa justificare însă gestul său putea fi motivat de ceva. Poate că îi trebuia! Palmierul, însă?

„E posibil să aibă acasă un ogar afgan în pericol de a se îmbolnăvi de rinichi în lipsa unui arbore adecvat!“ – le-am

sugerat eu, încercând să confer un scop acolo unde, după toate evidențele, nu era niciunul. Pentru că gestul cu furtul copacului este în sine unul exemplar. Exemplar pentru o antologie a violențelor gratuite. Asta pentru că, necitată în nicio carte, în mijlocul vieții noastre cotidiene există o lume a răului liber; a brutalității și distrugerii. A agresiunii ce nu are nevoie de nicio justificare spre a se manifesta pentru ca emană în mod evident şi natural, la fel cum înfloresc florile sau cum ziua urmează nopții.

În unul din interviurile sale, Liiceanu mărturiseşte despre o revelație asemănătoare, pe care nu a avut însă curajul de a o formula până la capăt. Ba, chiar a camuflat-o, a îmblânzit-o de teamă de a nu fi, așa cum adesea se întâmplă în zilele noastre, acuzat de rasism. Observând istoria, el sesiza că există două categorii distincte de oameni. Două „rase" diferite, așa cum el însuși a declarat că a evitat a menționa cu claritate. Există unii care pot tortura pe semenii lor fără să clipească si alții care, orice le-ai face, sunt incapabili de acest lucru.

După exigențele pe care le presupune scrierea istoriei, aceasta pare sa aparțină aproape în totalitate primei categorii de „oameni". Războaie, crime, evenimente sângeroase de toate felurile alcătuiesc atestarea exemplară şi documentară a fiecarei zone geografice. Competiția pentru putere înăuntrul liniilor de descendență monarhică, dorința unei națiuni de a se „exprima" în defavoarea alteia… Până şi instituțiile purtătoare ale ideilor mesajului hristic din care au deviat principiile iertării, ale toleranței și întrajutorării nu-s altceva decât vii exemple ale pregnanței „speciei violente" de om: cruciade, conquiste, inchiziție, nopți ale cuțitelor lungi…

În vreme ce restul populației, cea bănuită de „normalitate" rămâne cu modestie în anonimat, partea răului spontan îşi proclamă cu vehementa existența. Anunță propria manifestare spre ştiința tuturor.

Perfect reductibilă la noțiunea de „empatie", dichotomia de mai sus a intrat în ultimii ani în atenția cercetătorilor. E

unanim acceptat azi că oamenii sunt capabili de grade distincte de empatie. La unii compasiunea pe care o simt pentru cel de alături este atât de puternică încât merge până la totală dăruire de sine. Sunt cei despre care Liiceanu spunea că nu ar fi niciodată şi în nicio condiţie capabili să-şi tortureze semenii şi dacă vreţi, din rândul acestei tipologii se selectează sfinţii.

La majoritatea „normalilor", o categorie, zic eu, intermediară, empatia se manifestă în primul rând faţă de rudele apropiate apoi, cu o intensitate mai mică, asupra celor din propria comunitate şi aproape deloc asupra restului speciei. Aceştia sar şi în foc pentru copiii lor dar se comportă excelent şi în război când trebuie să-şi ucidă inamicul.

Desigur, acestuia din urmă i se retrag toate atributele umane, duşmanului atribuindu-i-se trăsături atavice: uciderea copiilor, siluirea femeilor, canibalismul… Aşa ca „merită exterminat."

Şi în sfârşit, există o categorie a a celor lipsiţi cu desăvârşire de empatie, cei care torturează, ucid, lovesc în mod firesc, fără a învesti energie psihică în mod special în aceste gesturi… „Plecaţi de aici pentru ca trebuie să exist EU, viermilor!" – par a spune la fiecare pas cei din „specia rea". Unul din aceştia a fost ştrangulatorul de palmieri. Am pus cu premeditate între ghilimele cuvântul „specie". Dar, chiar dacă aş fi scris „rasă" nu aş fi greşit foarte mult. Despre „rasism" poţi să vorbeşti numai atunci când faci o discriminare. Atunci când spui că unii sunt buni şi alţii sunt răi datorită culorii pielii lor. Dar nu poţi să nu asociezi rasei particularităţi şi atribute. Cum altfel trebuia să arate campionul mondial la înot decât având braţe puternice şi lungi şi o osatură care să-i permită flotabilitatea? De câtă vreme n-aţi mai văzut un alb câştigând proba de alergare de 100 m? De ce credeţi că japonezii sau indienii din America de Nord se îmbată cu cantităţi extrem de mici de alcool? De ce de la antibiotice precum Cloramfenicolul (azi retras de pe piaţă) numai unii oameni mureau iar alţii, nu?

Acum, când închei scrisoarea, am în fată patru meri superbi încărcaţi de rod. De jur împrejur, flori de toate felurile. Lumea se plimbă şi se uită la pomi. Se bucură de spectacolul fructelor coapte. Nu le-a furat nimeni deşi nu sunt păzite. Ştiu că nu sunt palmieri dar iată că nu întinde nimeni mâna să culeagă. Cei care vin din urmă ce-ar mai avea de privit? Este şi asta o evidentă formă de empatie.

Dar unde sunt? Nu. Nu sunt în Rai şi nici nu mă aflu într-o livadă sau într-o gradină botanică. Sunt într-un parc din centrul oraşului Praga.… Și sper să rămân al vostru,

Cu prietenie,

Victor Cojocaru

Colecția RESTITUIRI

Au apărut:

1. Grigore T. Popa, *Spectatorii istoriei*
2. Grigore T. Popa, *Însemnări medicale. Medicină legală*